

C-804

872 1/2 13/11

11

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

3

1967

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ :

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

3

1967

8566

~~804~~

Члв. бр. _____

Чланови редакције : др ПАВЛЕ ИВИЋ, редовни професор
др РУДОЛФ КОЛАРИЧ, редовни професор
др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ, доцент

Одговорни уредник : др ПАВЛЕ ИВИЋ

Секретар редакције : др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ

Штампа :

Издавачка установа „Научно дело“, Београд, Булевар Караџића 5,
1968. год.

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА СТЕФАНА РАЈИЋА

Рађено под руководством
доц. др Александра Мла-
деновића

§ 1. Испитивање језика писаца из осамнаестог столећа који су писали, или су се трудили да пишу, народним језиком веома је важно за боље познавање и разумевање историје српскохрватског књижевног језика, као и за изучавање народних говора.¹

Посматрано у овом светлу, проучавање народног језика Стефана Рајића (1763—1813),² свештеника, учитеља „долно-осѣчке юности“, издавача Релковићевог „Сатира“, писца и дописника листа *Славенно-Сербскія Вѣдомости*,³ има велики значај, нарочито са филолошке стране.

Овом приликом само су испитане фонетске, морфолошке и неке синтаксичке особине у Рајићевим радовима *Слово на торжественный ѧразникъ Народнѧ Осѣчке Школе* (1792; скраћено: С), *Разсужденіе ѡ недосѣишѣхъ восѣишаниѧ* (1794; скраћено: Р) и *Верѧоградићъ или ѧро-*

¹ О улози коју су играли војвођански писци у развоју српскохрватског књижевног језика уп. Миливоје Павловић, *Улога и значај војвођанских ѧисаца у развоју српскога књижевног језика*, Зборник Матице Српске за књижевност и језик, књ. I (1953), 87—100. В. такође Boris Unbegaun, *Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes*, Paris, 1935, 56—74.

² Што се тиче Рајићевог живота, имамо врло мало података: др Георгије Михаиловић у својој познатој библиографији о XVIII веку (др Г. Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд, 1964, 380) наводи горе поменуте године Рајићевог рођења и смрти; Јеремија Живановић (*Неколико бележака о Стефану Рајићу*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XVIII, св. 1—2 (1938), 69—77 (скраћено: Живановић, *Рајић*)), на основу материјала којим располажемо данас, кратко описује Рајићев живот, као и његов књижевни рад; Давид Богдановић (*Прво издање Релковићева „Сатира“ ћирилицом*, Наставни вјесник, књ. XVI (1908), 561—569 (скраћено: Богдановић, *Релковић*)) упоређује Рајићев српски превод овог дела с Релковићевим другим издањем не дајући податке о Рајићевом животу.

³ Не знамо тачно да ли је Рајић био дописник поменутих Новаковићевих новина, али изгледа, на основу језичке анализе, да је Рајић писао за поменути лист. В. Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд, 1923, 104 (скраћено: Скерлић, *Српска књижевност*). Лазар Чурчић (*Прве Качићеве песме шћамѧне ћирилицом*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXX (1964), св. 3—4, 227—233) тврди да је Рајић приређивач једне Качићеве песме која се налази у горе поменутом листу. „Он је несумњиво допринео одомаћивању Релковића и Качића у Срба, а тим и зближавању хрватске и српске књижевности“ (стр. 233).

сѣосрѣбска баишчица (1800; скраћено: В), које налазе одраза не само у савременом осјечком говору и у савременим дијалектима Војводине,⁴ већ и у данашњем српскохрватском књижевном језику. За осветљавање појединих проблема везаних за развитак народног језика, кад год је било могуће и потребно, повучене су детаљне језичке паралеле између Стефана Рајића и његових савременика у Војводини, Доситеја Обрадовића, Захарија Орфелина и Јована Рајића. Приликом овог испитивања такође су коришћени познати радови и извештаји о данашњим осјечком и војвођанским говорима.

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ

Самогласници

§ 2. Самогласник а

а) /а/ може да се јавља у фонетској варијанти предлога *с*.

1. *са* се пише обично испред речи које почињу фрикативним сугласником, нарочито безвучним зубним (отприлике 50% свих забележених примера):⁵ *са свакимъ* СЗ; *са свима* Р17; *са себе* Р40; *са стране* В19; *са сокака* В20; *са столице* В20; *са собомъ* В35; *са своима* В73; *са света* В70; *са мноме* Р43; В5, 9, 20; *са шибомъ* Р12; *са живымъ* Р3; *са женским* В64; *са престола* В51; *са истиннымъ* Р17; *са особытымъ* Р8; *са остальма* В50.

2. Као што се види, веома често се јавља варијанта *са* када је основа (и/или наставци) из народног језика, као, на пример, *са свакимъ* СЗ, *са свима* Р17 итд. Али ови и слични облици могу да буду написани и традиционално, као у примерима *сѣ својомъ* Р44, *сѣ свакимъ* В75.⁶

3. Фонетска варијанта *ка* не долази у поменутих Рајићевим радовима, као и у делима других писаца овога доба,⁷ и тако налазимо редовно облике као, на пример: *кѣ свакомъ* Р16, *кѣ кѣћи* Р14, *кѣ свачемъ* Р4.⁸

⁴ Као што је познато, осјечки говор представља екавску оазу на северу Југославије, који, премда није интегралан део шумадијско-војвођанског говора, дели са овим неке језичке особине.

⁵ Слично стање налазимо у језику Јована Рајића и донекле у језику Орфелина и Доситеја. Уп. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Београд, 1964, 50, 51 (скраћено: Младеновић, *Рајић*); Александар Младеновић, *Прилог проучавању Орфелиновог језика*, Зборник за филологију и лингвистику, III (1960), 154 (скраћено: Младеновић, *Орфелин*); Милован Сучевић, *Језик у делима Доситеја Обрадовића*, Извештај српске прав. велике гимназије ср. карловачке, књ. 55, год. 62 (1913/14), 9 (скраћено: Сучевић, *Доситеј*).

⁶ У последњем примеру изгледа да је Рајић, метра ради, употребио ову варијанту.

⁷ Изузев Јована Рајића, јер код њега налазимо честу употребу поменуте варијанте не само испред сличних сугласника, него и испред самогласника (уп. Младеновић, *Рајић*, 50, 51).

⁸ Наравно, поред предлога *к* долази и руски облик *ко*: *со*, *ко*; *ко своемъ* В41, *ко свакомъ* Р3.

б) Опажамо у поменутих Рајићевим радовима следеће случајеве са нејављањем или јављањем *-а-* на крају префикса:

1. Према данашњем *обавезан* редовно налазимо облике с краћом формом префикса: *обвезанъ* В40; *обвезанъ* В38.

2. Уместо данашњих *изабирајући* и *изабрајући* и сл. чешће долазе краћи облици:⁹ *избира* В46, *избере* В77, *избрало есиъ* С1, поред *изабранъ* Р29, *изабрајући* Р45.

в) Према рускословенском облику *нравъ*, који се употребљава у језику Јована Рајића, редовно налазимо код Стефана Рајића данашњи облик *нарав*:¹⁰ у *нарави* Р4, 10, *по нарави* Р3, *о нарави* Р8, *Нарави* (ген. једн.) С3, Р15.

§ 3. Самогласници *и, е*

а) Екавски изговор *јајџа* врло је доследан у језику поменутих Рајићевих радова. Има неких категорија у којима се опажају икавизми, али они не представљају иновацију, јер су познати војвођанским писцима XVIII века, као и данашњем осјечком и војвођанским говорима, односно у неким случајевима, савременом књижевном језику.¹¹ Употребу */и/* уместо *јајџа* можемо поделити у две велике категорије: икавизми фонетског порекла и икавизми морфолошког порекла.

Икавизми фонетског порекла

1. Група *ѣј* дала је *иј*:

а) У наставку компаратива и суперлатива: *бистрији*, *чистији* и *размнији* Р6; *важнији* и *полезнији* Р8, *острије* Р14; *найсрећније* Р9; *напоштеніегъ* Р22; *наиважнији* и *наиполезнији* Р22; *наисветіе* В30; *наифиніе* В70; *наиважніемъ* В9.

б) У одречном облику глагола *јесам*: *нисамъ* Р44; *ниси* Р39; *ніе* В12, 29; *нисте* В64; *нису* С35; *нисъ* Р25

в) У прилогу *гдѣ*:¹² *гди* Р21; *Гди сте* Р28; *гди га годъ* Р37; *гди годъ* В58; *нигди* Р14, 28; *Свагди* В15

г) Глаголи *смѣјајући се* и *сѣјајући*:¹³ *смію се* Р11; *посіаю* Р40, поред, *смеюћи се* В9; *смеати се* В50; *Вы бы се . . . смеали* В19

⁹ Слични облици се јављају у језику Јована Рајића и донекле и у језику Орфелина (уп. Младеновић, *Рајић*, 53; Младеновић, *Орфелин*, 156).

¹⁰ Уп. Младеновић, *Рајић*, 57.

¹¹ Орфелин, Доситеј, као и Јован Рајић имају сличне икавизме. За литературу о дијалектима, као и о горе поменутих писцима, в. Младеновић, *Рајић*, 59, нап. 91, и Берислав М. Николић, *Сремски говор*, Српски дијалектолошки зборник, XIV (1964), 311 — 315 (скраћено: Николић, *СДЗб*, XIV).

¹² У осјечком говору несложени облик поменутог прилога долази без иницијалног пловива (уп. Стјепан Секереш, *Говор осјечких Срба*, Зборник за филологију и лингвистику, VI (1963), 139 (скраћено: Секереш, *Говор*). Као што је било констатовано раније, слични облици се јављају такође код Јована Рајића, као и код Орфелина и Доситеја (уп. Младеновић, *Рајић*, 61; Младеновић, *Орфелин*, 154; Сучевић, *Доситеј*, 11).

¹³ У горе наведеним глаголима Рајић и, на изглед, Орфелин имају само екавски рефлекс, док Доситеј показује колебање између екавских и икавских облика у својим писмима (ово само важи за први поменути глагол; други се не јавља), као и у својим штампаним делима. Што се тиче дијалеката, у источном Срему и у већем делу северног Срема, као и у селу Крушчици (банатске Хере) код ових и сличних

2. У суседству групе *гъ* вокал *ѣ* није прешао у *и*:¹⁴ *гнѣзда* В42

Икавизми морфолошког ѿрекла

1. Дат. и лок. једн. именица ж. р. на -а:

нашой Децы С3; твојой Срећи С6; къ кѣи Р14; къ вѣры В9; у церкви С1; по правди С2; по воли С5; у години Р21; у . . . потреби Р44; по . . . заслѣги Р46; у . . . школи С4; у . . . башчицы В76; у . . . тѣги В70.

2. Дат. и лок. једн. личних заменица:

болѣ е мени Р14; мени то не верѣте Р28; не та неправда и пизма теби Р39; теби налаже Р42; къ мени В19; у себи С3, 5; по себи С7; на себи Р34; ѿ себи В20.

3. Лок. мн. именица м. и ср. р.:

у странныма Езыцы С5; по сокацы Р38; у нѣовыма изабранныма занаты Р19; у подобнима слѣчаеви В61; на Фараѡнскимѣ жители В61; у слѣдѣущима Стѣхови В74; у своима Дѣлы С4; на многима месты Р7; у свима похвалнымѣ искѣствы Р9; у добрымѣ дѣлы Р19; у коли Р29; на врати В18; ѿ прочыма Божѣима своѣствы В36; ѿ домаѣима дѣлы В45.

4. Наставци инстр. једн. (м. и ср. р.), ген., дат., инстр. и лок. мн. заменичко-придевске промене:

са свакимъ С3; с отимъ Р11; овѣй Наука С6; ѿ онѣй злѣй постѣпака Р3; коекакѣй стварѣй Р7; Овымъ . . . Стварма С4; ко онымъ . . . ученикомъ С7; свимъ . . . ѣакомъ Р42; онымъ Родителемъ Р48; с отымѣ Наукама С6; са свима Р17, у свима частма В15; у онима стварма Р38

5. Инф. основа глагола VII Белиѣеве врсте:¹⁵

видѣти С3; видѣти Р5;¹⁶ провидѣти Р49; нисамъ . . . видѣѡ Р49; кадѣ е видѣѡ В57; живѣти С5; живѣти Р42; што бы желили Р7; да бы желѣѡ В26; да е зажелѣѡ В15.

6. Као и у осјечком говору, у префиксима *ѣре-* и *не- јайѣ* није замењен с -и већ с -е:¹⁷ препорѣчити Р21; препорѣчиѡ Р42, 44; преправишѣ Р38; нѣко Р29.

глагола најчешће налазимо екавски рефлекс, док у Осијеку, западном Срему, западној Бачкој и северном Банату долазе облици са икавизмом (уп. Младеновић, *Рајић*, 61; Младеновић, *Орфелин*, 154, нап. 6; Сучевић, Доситеј, 11, 12; Александар Младеновић, *Графијска и језичка истајивања рукописѣ Досѣијеѣѡ Обраѡовиѣѡѣ*, Ковчежић, IV (1961), 149; Николић, СДЗБ, XIV, 311—312; Павле Ивић, *Местѡ банѣйског херског говора међу срѣйским дијалектѣима*, Банатске Хере, I (1958), 330 (скраћено: Ивић, Бан. Хере); Секереш, *Говор*, 140, 143.

¹⁴ Јован Рајић као и Орфелин има такође екавски рефлекс, али Доситеј има икавски (уп. Младеновић, *Рајић*, 63, при. 210; Младеновић, *Орфелин*, 154, нап. 6, и Сучевић, *Досѣијеѣ*, 11). Икавски рефлекс се јавља у Банату, али у Срему постоји колебање између /е/ и /и/. У Крушцици (Банатске Хере), напротив, само налазимо екавску форму (што се тиче осјечког говора, Секереш у својој студији не помиње овај облик). Уп. Павле Ивић, *О говорима Банѣѡѣ*, Јужнословенски филолог, XVIII (1949—1950), 147 (скраћено: Ивић, ЈФ, XVIII); Николић, СДЗБ, XIV, 314 и Ивић, Бан. Хере, 330).

¹⁵ Секереш наводи за осјечки говор облике као *грмѣй*, *леѣмѣй*, *живѣй*, *оста-рий*, *видѣй*. В. Секереш, *Говор*, 140, 143.

¹⁶ Поред *увидѣѣи* С1.

¹⁷ Уп. Секереш, *Говор*, 140. Код Јована Рајића, као и код Орфелина, налазимо само неколико примера овога мешања префикса; Доситеј, напротив, има више

Секундарни самогласник

Овде ћемо указати на секундарно, одн. покретно *-е* на крају следећих облика заменичко-придевске деklinације:

<i>даи̑. једн.:</i>	томе P14; ко томе P48; Овоме P29; ономе P38; првоме B47;
<i>инси̑р. једн.</i>	с̑ н̑о̑ме P7; с̑ н̑име P14, 39;
<i>лок. једн.:</i>	на своме C5; у . . . своме C6; по своме P14; на . . . овоме P4; на ономе P46.

§ 4. Самогласник *о*

а) У префиксу глагола *й̑ромен̑и̑и*, као и у речима изведеним од њега, Рајић има и *й̑ро-* и *й̑ре-*:¹⁸ промен̑о̑е P29; промен̑о̑ю P29, поред премен̑8 P5.

б) Именица *љубав* долази са *-а-*, као и са *-о-*:¹⁹ любов̑ C7; B4; P1; слепом̑ любов̑ю P6; у любови B75; лисбови (ген. једн.) B49 поред: любави (ген. једн.) P3, B26; у любави B16; на . . . любави B31.

§ 5. Једначење и сажимање самогласника

а) Док се нови зев најчешће укида у осјечком говору,²⁰ у Рајићевом језику он остаје редовно неизмењен и тако се вокалске групе *-ао* и *-ео* у радном глаголском придеву јављају без контракције: могао C4; стекао C23; рекао C33; Казао B20; дошао B58; надао се B68; престао B68; разумео C3.

б) Зависни падежи присвојних заменица *мој*, *й̑вој*, *свој*, као и односно — упитне заменице *који*, чешће долазе у крајем облику: мога P14; B3, 6, 8; моме P43; По моме P40; у . . . моме P45; твога P12, 30, 40; Твом8 B76; у . . . твоме P21; свога P13; C3, 5, 6; свом̑ B66; свом8 B57; на свом̑ C4; по своме P14; по . . . свом8 P9; у . . . своме P34; кога C5; кога P30; у коме P24, поред: моем8 B17, 18; ѿ моем8 B6, 18; у . . . моем8 B29, 64; По моем8 B37; твоєм8 B32; твоєм8 P21; при . . . своєм8 B29.

§ 6. Губљење самогласника

а) Према Секерешу, у осјечком говору крајње *-и* у инфинитиву најчешће отпада. У Рајићевом језику облици без *-и* долазе само у сти-

примера (уп. Младеновић, *Рајић*, 62; Младеновић, *Орфелин*, 155; Сучевић, *Досијеј*, 12; Младеновић, *Досијеј*, 150).

¹⁸ Јован Рајић поред ређег *й̑ро-* има чешће *й̑ре-* (уп. Младеновић, *Рајић*, 64), али Орфелин, напротив, само има облике са *й̑ре-* (уп. Младеновић, *Орфелин*, 155).

¹⁹ Облици са *-о-* су чешћи код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 65).

²⁰ Уп. Секереш, *Говор*, 140. У осјечком говору, према Секерешу, „укидање новог зијева долази само у вези са групом *-ао-*“. „Скупови *-уо* и *-ео* најчешће остају без промене.“ Ово сажимање је доследно у сремском говору „ако је први од два вокала који припадају завршној вокалској групи неакцентован и ако се, што није чест случај, не развије секундарно *в*.“ (уп. Николић, СДЗб, XIV, 322). Код Јована Рајића долази само један пример сажимања, док код Орфелина, као и код Доситеја, поменуте групе остају непромењене (уп. Младеновић, *Рајић*, 68; Младеновић, *Орфелин*, 157; Сучевић, *Досијеј*, 13).

ховима, као, на пример, у следећим, где, метра ради, он употребљава и краћи облик:²¹

Кадъ е девойка у чистой свести
А не знаде прести, шити, вести,
Ткати и прати и хлѣбацъ мести,
Ело *кдвайъ*, *держай се* у чести,
Не зна Книгъ, Божъ заповѣди
По коима мора свакъ да слѣди. (В66)

Перва твоѧ нека бѣде дѣжность
Чисте ногте, найсветиѧ верность.
Поредъ ове моѧ е наклоность
Казайъ теби, да имашъ покорность,
И ко томъ незлобно мышленъ,
Несречно свагдаръ послѧшанъ. (В74)

Еръ акѡ ю навчити неѣ,
У грѣхъ смертнѣй себѣ и свое меѣ.
И твоѧ е Господаръ брыга
Тражйиъ дѣви вредна, честна дрѣга. (В67)

б) Поред најчешћих облика императива са неизгубљеним *-и* (*-и-*), Рајић у стиховима, метра ради, има једанпут и краћу поменућу глаголску форму:²²

2. *једн.*: не заборави С6; потражи С6; иди Р13; ишти Р48;
не рецы В75
2. *мн.*: зовите Р36; увѣрите В6; поздравите В11; бѣдите В30
поред:

Кадъ бѣдете Вы майке
Навчйе свое девойке
Да пристойнъ похвалъ
Добитъ могъ, а не хлѣл. (В45)

в) Од осталих случајева губљења самогласника поменућемо оне који представљају и примере са покретним вокалима:²³ Негъ В63, 66; поред Негѡ В72; Р26; Некъ С3, поред нека В75; меѣ Р29, В70, поред меѣ Р9; Нитъ В63, 66, Р36, поред нити Р29, Нити С4.

²¹ Уп. Секереш, *Говор*, 140. Код нашег писца редовно су дужи облици глаголског прилога садашњег времена, и тако налазимо облике као следеће: *говореѣи* С5; *желеѣи* В5; *седеѣи* Р12; *окреѣи* се С6; *есеѣи* Р36. Што се тиче употребе дужих облика инфинитива и глаголског прилога садашњег времена, Рајић се слаже са Јованом Рајићем, као и са Орфелином и Доситејем, с напоменом да код Јована Рајића, као и код Орфелина и Доситеја, налазимо у стиховима поред дужих и краће поменуће глаголске облике (уп. Младеновић, *Рајић*, 70, 71; Младеновић, *Орфелин*, 158; Сучевић, *Досиѣј*, 10, 36). За савремене говоре Војводине њихови испитивачи помињу углавном дуже облике инфинитива. Што се тиче глаголског прилога садашњег времена у поменућим говорима, он се ретко употребљава или је непознат. За литературу в. Младеновић, *Рајић*, 71, нап. 245.

²² Напротив, код Јована Рајића, као и код Доситеја краћи облици долазе и у прози (уп. Младеновић, *Рајић*, 72, и Сучевић, *Досиѣј*, 10).

²³ Слични облици долазе код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 67).

²⁸ У Орфелиновим делима, као и у радовима Јована Рајића такви дисимилациони облици се не употребљавају, али у Доситејевим радовима они су чести (уп. Младеновић, *Орфелин*, 160; Младеновић, *Рајић*, 75; Младеновић *Доситеј*, 153; Сучевић, *Доситеј*, 15). Поред тога, форме као *млого* долазе у целом Срему, као и у деловима Баната и славонске Посавине (уп. Николић, *Срем*, 333; Ивић, *Бан. Хере*, 333, и Стјепан Ивњић, *Данањин посавски говор*, Рад ЈАЗУ, књ. 196 (1913), 193 (скраћено: Ивњић, *Посав.*)).

пример, следећи:²⁹ сумнѣ В9; сумню В47, 48; ѿ . . . сумни В53; с8мнѧм се В68.

§ 9. Мейайѣза сугласника

Према старијем *кѣйо* Рајић редовно има *ѣко*:³⁰ тко Р3, 30; тко Р9, 31, 36; тко 5

§ 10. Губљење сугласника

Као и у осјечком, а и у војвођанским говорима, у Рајићевим делима сугласник *х* се често губи на почетку (мање), у средини (више), као и на крају речи (највише):³¹

ѣочейѧк :

ран8 В18; у рани Р4; ране Р4; Ришѣѧнина В70; рамлѣмѿ Р26;

середина :

ниова С3; ниовой С5; ниовѣй В7; Ниовѣ В5; Спаѣе С3; греоте В65; ѿ данѣсмо В20; тр8леж8 В15; ѿдранити В34;

крај :

свию овѣй С2; збогѣ нѣй С3; безѣ кой С4; Сынова свои С4; уѧѿ В12; кодѣ дивѣй В15; рекѿ В18; узѿ В20; грлеѣи и В32; дѣтскѣй добра и зала Р5; на нѣ Р42; сиромѧ Р43;

поред :

хаснитѣ В13; хоѧед8 В20; хасн8 Р19; сиромѧхѧ В63, 66; Стѣхови В4; страхѣ Р12 итд.

§ 11. Суйѣйѣиѣуѣиѣја сугласника

У примеру *к8вайѣ* В66 дошло је до развитка сугласника *в* у међувокалном положају после губљења *х*, чега има у осјечком говору, као и у радовима поменутих војвођанских писаца.³²

У следећим примерима огледа се замена *х* сугласником *к* : сиромѧма Р28; сиромѧкомѣ Р44; по зактеваню Р28, 46³³.

²⁹ Исто код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 75). У говору Сремских Карловаца, напротив, долазе и недисимиловани и дисимиловани облици (уп. Александар Младеновић, *Извештај о научноистраживачком раду*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. VII (1962—1963), 247 (скраћено: Младеновић, *Извештај*).

³⁰ Код Јована Рајића, као и код Орфелина, налазимо исто стање, али код Доситеја опажамо широку употребу облика *ко* (уп. Младеновић, *Рајић*, 75—76; Младеновић, *Орфелин*, 160; Младеновић, *Досиѣј*, 153, и Сучевић, *Досиѣј*, 34).

³¹ У језику Јована Рајића, као у језику Орфелина, примери са *х* долазе много чешће него без њега, док у Доситејевим штампаним делима и писмима чести су примери са *х*, као и примери без *х* (уп. Секереш, *Говор*, 140; Младеновић, *Рајић*, 76—77; Младеновић, *Орфелин*, 160—161; Сучевић, *Досиѣј*, 16—17; Младеновић, *Досиѣј*, 153). Што се тиче војвођанских говора, *х* се губи у свим положајима, с напоменом да се једино у банатском говору чува факултативно (уп. Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад, 1956, 77 (скраћено: Ивић, *Диј.*)).

³² У примеру *кѣвинскѣй* В23 граfiјски није, наравно, означено *ј* место *х*.

³³ Иста замена се налази у Орфелиновом и Доситејевом језику, као и у језику Јована Рајића (уп. Младеновић, *Орфелин*, 160; Младеновић, *Досиѣј*, 154; Сучевић, *Досиѣј*, 17; Младеновић, *Рајић*, 77).

МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ

Именице§ 12. *Вокалних једнине*

Наставци вок. једн. за сва три рода који се налазе у нашем материјалу углавном се поклапају са одговарајућим у данашњем књижевном језику:³⁴ Роде P25; Роџаче P38; брате P37; човече B34; момче B57; Родителю P12; Учителю P15; сынок P13; веро P12; Децо B30; Мамице B23, поред: ѿсвет8! P24.³⁵

§ 13. *Инструментал једнине*

Именице м. и ср. р. редовно имају *-ом* и *-ем*, с тим што је ширење наст. *-ом* (некадашњих тврдих основа) на рачун *-ем* (некадашњих меких основа), особина данашњих војвођанских говора, не јавља се у овом материјалу:³⁶ Райчемъ P1; Учителемъ P12; пѣтемъ P12;³⁷ ланцемъ P12; Боемъ P16; приателемъ B18.

Што се тиче именица ж. р. на сугласник, најчешће налазимо црквенословенски наставак *-ију*. Врло ретко долазе облици са јотованим консонантом основе:³⁸ радостио C4; честио P4; любовио P6; властио P34; радостио B11; наглостио B12; помоштио C2, поред: помоћио P44, C6.

Наставак *-ом* долази само у примеру *излишном любовио и милошћомъ својомъ* P19.³⁹

§ 14. *Датив-локатив једнине ж. р. на -а*

У дат.-лок. једн. именица ж. р. на *-а* резултати друге палатализације уклоњени су према осталим падежима где овај фонетски закон

³⁴ Готово исто стање се налази у језику Јована Рајића, али код Доситеја има више одступања од данашње књижевне норме (уп. Младеновић, *Рајић*, 85, и Сучевић, *Досићеј*, 20, 26, 28).

³⁵ Исти облик се јавља у Доситејевом језику (уп. Сучевић, *Досићеј*, 20), с напоменом да код њега има више примера с поменутих наставком у вок. синг. именица, којима се основа завршава на непалаталан консонант.

³⁶ Слично је код Орфелина, док код Доситеја, као и код Јована Рајића поменуто ширење наставка *-ом* заступљено у малом броју примера (уп. Младеновић, *Орфелин*, 163; Младеновић, *Рајић*, 86, и Сучевић, *Досићеј*, 21; Младеновић, *Досићеј*, 155). Што се тиче говора, в. Николић, СДЗБ, XIV, 136; Милетић, *Извештај о истраживању говора североисточног Баната*, Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића, Београд, књ. VII (1939), 23—24 (скраћено: Милетић, *Извештај*); Ивић, ЈФ, XVIII, 151.

³⁷ Исти облик долази у језику Јована Рајића, као и у Доситејевом језику (уп. Младеновић, *Рајић*, 86, и Сучевић, *Досићеј*, 21).

³⁸ Јован Рајић, као и Орфелин и Доситеј, има и народне облике са јотованим сугласником основе и традиционалне облике без последњег. Нарочито у делима Јована Рајића јотоване форме су широко заступљене (уп. Младеновић, *Рајић*, 80; Младеновић, *Орфелин*, 163; Младеновић, *Досићеј*, 154, и Сучевић, *Досићеј*, 28).

³⁹ Поменути наставак се јавља у већем броју примера код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 86).

није деловао:⁴⁰ њ наџки P18, 35, 42; кѡ наџки P19; на наџки P39; по . . . заслџги P46; у книги P8; у великој тџги B70.

§ 15. *Генийив множине м., ср. и ж. р.*

Поред врло честе употребе облика с наставком *-а* (који се јавља у 95 примера од 131, мало мање од 73%) и *-и* (30 од 131 примера, мало мање од 23%), долазе у врло ограниченом броју примера наставци *-Ø*, *-ей*, који су одлика црквенословенског језика:⁴¹ свию Народа B15; странній . . . Ученика P45; рџчкова P32; дџтскій добара и зала P51; многи пџта P23; онаковій . . . догаџаџ P29; самаџа B40; дрџгій лица B17; сџ леџа нџговій B56; до тій . . . наџка B9; небесній сила P34; неколико стотина форинти P23; овій . . . людиі P24; людіј P24; дџжно-стій B45; свию стварій B46; добродетелей P33; дџжностей человџческій P26; страстей B79; нџговій . . . своиствѡ B28; святыхъ . . . Апостолѡ C51.

§ 16. *Дайив множине*

За овај падеж именице м. р. имају наставке *-ом/-ем* (поменути завршетак долази у 33 од свега 41 примера), *-ма/-има* (6 примера), *-ам* (2 примера); за ср. р. долази само један пример с наставком *-ам*; именице ж. р. на *-а* редовно имају *-ам*, док именице ж. р. на *-Ø* имају наставке *-ем* (5 примера) и *-ма* (4 примера):

Родителѡмъ B18; свима моима Корешпондентомъ B26; грешникомъ B69; должникомъ P39; нашимъ свимъ . . . џакомъ P42; моимъ прелюбезнымъ ученикомъ P44; свимъ осталимъ сиромакомъ P44; Учителемъ P45; младиџемъ P46; Своимъ Благодџтелемъ P28; кѡ нај-болџшимъ концамъ B52; Учителамъ P39; людомъ B71; кѡ далимъ наукамъ C4; сџзамъ B23; дџжностемъ B7; Властемъ B18; Овымъ душе-полезнымъ Стварма C4; момчадма B57; ближнима речма P37.

§ 17. *Инсџрументѡл множине*

Поред *-ма/-има* (8 примера), именице м. р. имају најчешће (16 од свега 24 примера) наставак *-и*. За именице ср. р. долази поред *-ами* (2 примера), *-ма/-ама* (3 примера) чешће *-и* (6 од 11 примера).⁴² Именице ж. р. на *-а* имају и нови наставак на *-ама* (7 пута) и стари наставак на *-ами* (6 пута), док именице ж. р. на *-Ø*, изузев једног примера на *-ми*, редовно имају завршетак *-ма*:

⁴⁰ Према Секерешу у осјечком говору *к* прелази испред *и* у *џ*, док сугласник *г* остаје испред *и* непромењено, особина која одликује данашње војвођанске говоре (уп. Секереш, *Говор*, 140; Милетиџ, *Извешџај*, 24, и Николиџ, СДЗБ, XIV, 339—340). Поред ретких примера алтернације *к : џ* у језику Јована Рајиџа, као и у језику Доситеја (Сучевиџ наводи један пример алтернације *г : з*), редовно налазимо код поменутих писаца, као и код Орфелина, облике са аналошки успостављеним веларним сугласником основе (уп. Младеновиџ, *Рајиџ*, 87; Младеновиџ, *Досиџеј*, 155; Сучевиџ, *Досиџеј*, 26, и Младеновиџ, *Орфелин*, 165). Што се тиче ном.-ак. именица м.р., редовно се јављају у нашем материјалу облици са промењеним сугласником основе: учениџы B38; Свештениџы C3; напредџы B72; сиромаси P44; Ёеромонаси B59.

⁴¹ Од именице *рука* долази двојински облик *рџкџ B42*.

⁴² Од именице *око* долази двојински облик *очиџа B78*.

съ новцы P8; съ дрѣгима просвештеныма Народоу P25; съ учители P30; добрыма хрїстіанами и честными Гражданы B7; съ прочима прїатели P23; збѣы P35; меѣъ непознатима людма B70; предъ свима домаѣима моима B16; предъ кѣинскій враты B23; моими хѣдыми дѣлы B36; домаѣи дѣлы обвезанъ B38; крылы B42; полезными писанїями, богословными правилами B1; съ дѣшеполезными Вашима писанїями B25; съ . . . именма P27; съ . . . одртыми леѣма B57; съ оваковыми драгоценными Наукама C4; церквама управла P24; съ лажными сведочбама P27; съ таковыми . . . песмами B17; своими силами B78; за таковыми стварма B17; съ момчадма B55; са своими момчадми B57.

§ 18. Локайив множини

Изузев једног примера на -ѣх и на -ма у лок. мн., именице м. р. се редовно завршавају на -и:

У странныма Езыцы C5; по сокацы P38; у Нїовыма потоцы P6; у нїовыма изабраныма занаты P19; у подобными слѣчаеви B61; на Фараонскимa жителы B61; у слѣдѣющими Стїхови B74; ѿ недостатѣхъ P1; по людма B49.

Именице ср. р. имају најчешће наставак -и (15 од свега 28 примера); поред овога завршетка долазе -ам (8 пута), -ах (2 примера), -ами (2 примера) и -ама.

у своима Дѣлы C4; многима месты P7; у свима похвалными искѣствы P9; на врати B18; ѿ прочыма Божїима свойствы P36; на . . . блаженствамъ P34; у дѣламъ P45; на правилахъ B64; у . . . еламъ B75; ѿ . . . нѣговїй совершенствахъ P35; во устахъ P26; у писмами B19; по правилама наѣченыма P19.

Именице ж. р. на -а чешће имају наставак -ам (10 примера), затим -ама (9 примера) и -а (4 примера).

у наѣкамъ P41; у притчамъ своимъ P7; по заслѣгамъ нїовымъ P33; у Наукама C5; у пѣбличными слѣжбама B40; у слѣжбама P23; По меѣ на, кафана B76; у Книга B61.

На крају, именице ж. р. на -Ѧ најчешће се завршавају на -ма/-има (8 од 9 примера), затим на има и -ми:

О . . . дужнѣстма Человѣческимъ C4; у свима частма B15; у полезными стварма B31; у свима веселѣстма B69; по тыма заповедма P9; у общыма и особными дужнѣстима челѣвѣческима C6; у таковыми . . . стварми B13.

§ 19. Табела различїих завршеѣака у даѣй.-инсѣй.-лок. мн.

а) Даѣйив множини

м. р.		ср. р.	
1. -ом/-ем	најчешће		
2. -ма/-има	често		
3. -ам	врло ретко	-ам	врло ретко
ж. р. на -а		ж. р. на -Ѧ	
1. -ам	ретко		
2.		-ем	ретко
3.		-ма	ретко

б) *Инструментал множине*

м. р.		ср. р.	
1. -и	најчешће	-и	често
2. -ма/-има	често	-ма/-ама	врло ретко
3.		-ами	врло ретко
ж. р. на -а		ж. р. на -ø	
1. -ами	често		
2. -ама	често	-ма	често
3.		-ми	врло ретко

в) *Локатив множине*

м. р.		ср. р.	
1. -и	често	-и	најчешће
2. -ма	врло ретко	-ама	врло ретко
3. -ех	врло ретко		
4.		-ами	врло ретко
5.		-ах	врло ретко
6.		-ам	често
ж. р. на -а		ж. р. на -ø	
1. -ам	најчешће		
2. -ама	често	-ма/-има	често
3. -а	ретко		
4.		-ми	врло ретко

§ 20. *Облички синкретизам*

Ако само узимамо у обзир наставке који се јављају у већем броју примера, можемо констатовати следеће:

а) У именицама м. р. материјал указује на тенденцију ка обличком синкретизму инстр. и лок. мн. са старим завршетком *-и*, иста тенденција која се опажа у језику Јована Рајића, као и у Доситејевом језику.⁴³

б) Код именица ср. р. запажамо исту тенденцију ка обличком уопштавању инстр. и лок. мн. са завршетком *-и*. Насупрот горе поменутој, ова тенденција се не огледа у радовима војвођанских писаца.⁴⁴

в) Именице ж. р. на *-а* показују две тенденције ка обличком синкретизму: прва указује на процес обличког уопштавања дат. и лок. с наставком *-ам*, док друга указује на тенденцију ка синкретизму инстр. и лок. мн. с новијим наставком *-ама*. Прва поменута тенденција такође се огледа у Доситејевом језику, док се друга јавља у језику Јована Рајића (али у сва три падежа множине).⁴⁵

г) Што се тиче именице ж. р. на *-ø*, запажамо тенденцију ка синкретизму сва три падежа са наставком *-ма*,⁴⁶ исти синкретизам који се огледа у Доситејевом језику, као и у језику Јована Рајића (али само у инстр.-лок.).⁴⁷ Честа употреба наставака на *-ма* (то јест, *-ама*, *-има*, *-ма*), нарочито код именица на *-а* и на *-ø*, свакако приближују Рајићев језик одговарајућем стању у данашњем књижевном језику.

⁴³ Уп. Младеновић, *Рајић*, 96, и Сучевић, *Досић*, 22—23. Поменути завршетак у инстр. и лок. долази у целој Војводини (уп. Николић, СДЗБ, XIV, 337, 338).

⁴⁴ Код Доситеја се огледа други синкретизам, јер код њега у дат. и лок. мн. именица ср. р. најчешће долази *-ам*.

⁴⁵ Уп. Сучевић, *Досић*, 24—25, и Младеновић, *Рајић*, 96.

⁴⁶ У дат. мн. поред *-ма* долази и старији наставак *-ем* који је заправо мало чешћи од првог (7 : 6), исто стање које се огледа у језику Јована Рајића, с напоменом да је *-ма* ређи од *-ем* (уп. Младеновић, *Рајић*, 96).

⁴⁷ Уп. Сучевић, *Досић*, 29, и Младеновић, *Рајић*, 96.

§ 21. Облици множинске именица м. р. са уметком и без уметка -ов/-ев-

Као што је познато, у данашњем књижевном језику већина једно-сложних именица м. р., као и неке вишесложне именице м. р. могу имати поменути уметак у множинској парадигми. Слично стање се одражава у Рајићевом језику и само у врло малом броју примера има одступања од норме у савременом књижевном језику. Поред облика који се увек јављају с поменутим уметком, као, на пример, *сынове* С4, *кралџва* Р34, *Царева* Р 34, *гласове* Р 38, *дарове* Р42, *кметови* В71, *йослови* В75, *свайшови* Р26 итд., налазимо и именице које показују колебање у употреби уметка (а) или који се јављају само без уметка (б):

а) трџдова В41, 77, поред трџде В47, 59; Р 34⁴⁸ митове Р31, поред мите Р31.

б) Отцы С2, 3, 4, 5;⁴⁹ грехе Р9⁵⁰.

На основу овога материјала види се да се уметак -ов/-ев- често употребљава, исто онако као и у језику Јована Рајића и Захарија Орфелина, али насупрот стању које се огледа у Доситејевом језику, где налазимо више одступања од књижевне норме. Ширење завршетка некадашњих тврђих основа -ови на рачун завршетка меких -еви, чега има данас у банатском и сремском говору, напротив, не одражава се у нашем материјалу, као и у делима Јована Рајића и Орфелина. Код Доситеја, напротив, има један пример поменуте тенденције.⁵¹

§ 22. У осјечком говору, као и у другим говорима, суфикс -ин се често губи у једнини, стање које се не одражава у нашем материјалу, као и у језику Јована Рајића. Налазимо облике као, на пример: *Ришићанина* В70, *дџиманинџ* В56.⁵²

Заменице и њидеви

§ 23. Личне заменице

Множински облици су у дат., инстр. и лок. (само за 3. л.) изједначени наставком -ма:⁵³

даџ.: Нама Р26; кџ нама В63 (поред намџ С3); Вама В39 (поред Вамџ С6; В8, 25); њџма В63; инсџир.: сџ Нама Р27; сџ нама В14; сџ

⁴⁸ Исто колебање се јавља у језику Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 98). Код Орфелина, као и код Доситеја, напротив, само долази краћи облик (уп. Младеновић, *Орфелин*, 165, и Сучевић, *Доситеј*, 18).

⁴⁹ Облик *очеви*, који се јавља у разговорном језику, не долази у нашем материјалу (уп. Александар Белић, *Оци, очеви и оџеви*, Наш језик, VI (1939), 69—73), али се он јавља код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 99).

⁵⁰ Код Јована Рајића поменута именица показује колебање у употреби уметка, али код Орфелина долази само краћи облик (уп. Младеновић, *Рајић*, 98, и Младеновић, *Орфелин*, 165).

⁵¹ Уп. Ивић, ЈФ, XVIII, 151; Николић, СДЗб, XIV, 338—339; Младеновић, *Рајић*, 99; Младеновић, *Орфелин*, 165; Сучевић, *Доситеј*, 21.

⁵² Уп. Секереш, *Говор*, 140; Младеновић, *Рајић*, 100; Николић, СДЗб, XIV, 341—342; Милетић, *Извештај*, 25.

⁵³ Код Јована Рајића, као и донекле код Доситеја, *нама*, *вама* и *њџма* се јављају у сва три падежа, док се код Орфелина огледа тенденција уопштавања дат. и инстр. у 3 л. мн., и облици *нама* и *вама* не јављајући се у његовим испитаним радо-

Вама В37;⁵⁴ међу њима В3; съ нима В56; съ нима В64; лок.: у њима В24; ѡњима В63.⁵⁵

§ 24. *Генийив (-акузайив) једине м. и ср. р. заменичко-йридевске де-клинације*

У нашем материјалу ове се форме завршавају на -ога, -ега, -ог, -ег, с напоменом да употреба дужих облика преовлађује:⁵⁶

овога С4; свога С5, 6; тога С5; мога В6; славнога В9; самога себе В9; кога В12; овога В20; твога В32; мога любезнога В33; важнога Р24; онога бездѣлнога свога Р54; мога . . . покорнога и усерднога Р60;

ближњѣга С5; свега С6; Вашѣга В8; нашега В13; свега тога В43; никаквогъ С5; одређеногъ С6; честногъ и исправногъ С6; могъ старѣгъ Вк2; самогъ себе В10; дрѣгъ В15; прошастогъ В16; таковогъ В193 таковогъ радостногъ В20; овогъ краткогъ В45; свакогъ Р29; злобногъ Р21.

већегъ В11; свегъ В20; Вашегъ послѣдњѣгъ В65; највећегъ свога Р20;

§ 25. Поред помињаних облика са покретним -е, у нашем материјалу ови падежи имају завршетке -ому, -ему, -ом и -ем.⁵⁷

даѣ.

свакомъ Р4; дѣтскомъ Р18; ономъ Р34; ко томъ Р9; Вашемъ добромъ В17; Божиему С6; добромъ Р49; къ свачемъ С5.

лок.:

на едному В51; на овому В30; у овомъ В30; у свему С5; ѡ свемъ Р44; у . . . Божиему В63; ѡ . . . Божиємъ В14; у добромъ В37; упервомъ С4; по . . . царскомъ С5; у томъ Р20; у свачемъ Р5; ѡ общемъ Р28; ѡ . . . Божиємъ В14

§ 26. Поред поменутих облика у ген.-ак. и дат.-лок. једн. м. и ср. р., налазимо у Рајићевом језику и форме по именичкој деklinацији, као, на пример, следеће:⁵⁸

вима. Што се тиче Доситејевог језика, Сучевић само помиње *нама* и *вама*, али Младеновић наводи облик *њима* у дат.-инстр., и тако синкретизам није до краја спроведен у 3. л. личних заменица (уп. Младеновић, *Рајић*, 104—105; Сучевић, *Досић*, 32; Младеновић, *Досић*, 156, и Младеновић, *Орфелин*, 168).

⁵⁴ Поред *йредѣ Вами* С2, съ *Вами* В13.

⁵⁵ У 1. и 2. л. налазимо, напротив, облике *о Нами* С7, ѡ *Вами* В25. Код Јована Рајића при поменути облик долази једанпут (уп. Младеновић, *Рајић*, 105).

⁵⁶ У ген. мн. бројни однос употребе краћих (без -а) и дужих (са -а) јесте 188 : 176 у корист дужих (или 51,7% : 48,3%). Ово стање најближе одговара стању које се огледа у језику Орфелина, где се једнако употребљавају поменуте форме. Код Доситеја доминира дужи облик, док код Јована Рајића чешће долазе краћи него дужи облици (51,4% : 48,6%), сасвим супротна слика од стања код Стефана Рајића (уп. Младеновића, *Орфелин*, 167; Младеновић, *Досић*, 156; Младеновић, *Рајић*, 105).

⁵⁷ У дат. једн. доминирају дужи облици, док у лок. имамо супротну ситуацију, али у мањој сразмери. Исто стање се налази у језику Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 106—107). Што се тиче осталих војвођанских писаца, Орфелин у дат. употребљава само дуже облике, док Доситеј у својим писмима најчешће има краће облике. У лок. код оба поменута писца преовлађују краћи облици (уп. Младеновић, *Орфелин*, 167, и Младеновић, *Досић*, 156).

⁵⁸ Слични облици се јављају код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 107—108).

ген.-ак.:

чини ме спокојна В31; до нѣгова совершенногъ возраста В50; читава човека В53; нѣгова имена В60; предайте ми га жива В71; находити себе нечиста В78; дрѣгогъ честна човека Р28; добра учителя Р30; поштена човека Р36; Нїова возраста С5; да бы Сына богобоязлива, благонаравна, добра Хрістіянина, и Честна Человѣка учинити могао С4.

дат.-лок.:

по незреломѣ нѣговѣ разсѣжденію В50; по нѣговѣ мышленію В77; ко добрѣ дѣлѣ Р7; ревниви Богѣ и законѣ Нѣговѣ В30.

§ 27. Облици множине

У дат.-инстр. и лок. мн. придевско-заменичке промене долазе следећи облици:

дат. мн.:

-имъ: ѿсталымъ В9; злымъ В74; Овымъ душеполезнымъ С4; далимъ С4; Нашимъ Р39; свимъ Р39; добрымъ Р3;

-има: своима В9; таковыма В17; свима моима В26; другима С5; ближнима Р37;

инстр. мн.:

-имъ: съ просвѣщенымъ и наѣченымъ Р6;

-има: съ коима В13; предъ свима . . . моима В16; за таковыма В17; съ прочима В23; съ оваковыма драгоценныма С4; съ кроткыма Р49; своевольныма, наростныма, непокорныма и непослушныма Р6;

-ими: съ таковыми веселыми В17; съ Вашими В34; съ великими и найчистыми Р6;

-и: предъ куинскій В23;

лок. мн.:

-имъ: у . . . нашимъ В19; у Нѣкоимъ С1; у своимъ Р7;

-има: у свима В15; у домаћима В31; у полезныма В31; ѿ прочыма Божіима В36; у публичныма В40; у пѣбличныма Царскыма С1; у своима С4; у онима Р38; у Нїовыма Р6; на многыма Р7;

-ими: у таковыми душеполезными и светлыми В30; ѿ своими В49;

-и: ѿ . . . нѣговѣй В35; у домаћи В42.

Што се тиче облика на -има, можемо констатовати да поменути наставак доминира у инстр., као и у лок. мн. (у оба случаја -има се јавља у готово 62% свих примера), али у дат. мн. доминира краћи наставак -им (он се налази у готово 80% свих примера). Као што се види, Рајићев материјал указује на развијену тенденцију ка обличком синкретизму ових множинских падежа, бар што се тиче инстр. и лок., јер су у дат. форме на -им доста честе у његовом језику, што донекле одваја овај падежни облик од поменутог закључка. Поред тога, честа употреба новијег облика свакако приближује његов језик одговарајућем стању у савременом српскохрватском језику.⁵⁹

⁵⁹ Слични облици се јављају и код војвођанских писаца, нарочито код Јована Рајића. Према Младеновићу, „у односу на одговарајуће именичке форме ови облици су у Рајићевом језику прогресивнији јер се у овим падежима чешће јављају заменичко-придевске форме на -ма.“ (уп. Младеновић, *Рајић*, 109).

§ 28. *Најомене о неким облицима заменица*

а) Као у осјечком говору, у инстр. једн. демонстративна заменица *ѿај* често, под утицајем заменица *овај* и *онај*, добија иницијално *о* (*с отимъ*):⁶⁰ *С отимъ* В39; *с отимъ* Р11, 13; *с отимъ* Р13, 35, 37; *С отыма* В45.

б) Придевске заменице *какав*, *ѿакав*, *овакав* и *онакав* чешће долазе од основе *ѿаков* и сл., него од основе *ѿакв-*, одн. *ѿак-*, готово исто стање које се опажа у Орфелиновом језику. Код Јована Рајића, напротив, облици од основа *ѿакв-*, *овакв-*, и *онакв-* доминирају.⁶¹ Нпр.: *каково* В73; С2; *какову* С3; *такове* С3; *такова* С3; *такови* С4; *таковъ* Р12; *онакови* Р41; *онаковомъ* Р41; *онакове* Р41,

поред:

какво С2; *каква* Р6; *какву* Р32; *какавъ* Р36; *онакве* В72; *онаквогъ* Р41; *таки* В72; *овака* С5

§ 29. *Комѿараѿив и суѿерлаѿив*

Остављајући на страну форме компаратива и суперлатива које чине одлику црквеног или руског језика, поменућемо облике који карактеришу српскохрватски књижевни језик. Одступања од књижевне норме доста су ретка:⁶²

већи С2; *далѿ* Р6; *важнији* Р8; *болѿ* Р14; *млаћимъ* Р14; *дублѿ* Р15; *люћа*, *ача* Р16; *срећнији* Р34; *старији* В7; *манѿ* В47; *највећимъ* С1; *најманѿ* С5; *најтеже* Р8; *највѿћу* Р3; *Најстарији* Р11; *најсрећније* 68; *најлюћомъ* Р17; *најпоштенји* Р29; *Најчистији* В28; *најманю* В56, поред *најжесточије* В21; *горји* Р33; *болији* Р33.

Глаголи

§ 29. У сремском, банатском и у другим говорима, уместо *-е* у 3. л. мн. глагола VII и VIII врсте налазимо *-у*. Поменуто ширење *-у* на рачун *-е* ретко се одражава у нашем материјалу, и тако се јављају готово редовно у Рајићевом језику следећи облици:⁶³

говоре С3; *чине* С5; *праве* С5; *уче* Р10; *виде* Р11; *ненавиде* Р27; *троше* Р30; *слѿже* В17; *моле* В25; *мысле* В70, поред *доносу* Р42.

⁶⁰ Уп. Секереш, *Говор*, 142. Слично стање се одражава у језику Јована Рајића, као и у језику Орфелина и Доситеја, с напоменом да код Рајића иницијално *о* такође се додаје предлогу *ѿред* (уп. Младеновић, *Рајић*, 109; Младеновић, *Орфелин*, 156, и Сучевић, *Досиѿеј*, 9). Што се тиче говора, поменута појава се налази у Срему, Банату, као и другим местима (уп. Николић, СД36, XIV, 348; Милетић, *Извешѿај*, 25, и Ивић, *Бан. Хере*, 388).

⁶¹ Уп. Младеновић, *Орфелин*, 169; Младеновић, *Рајић*, 110. У Доситејевим писмима, напротив, налазимо мешовито стање: облици од основе *какв-* чешће долазе него од основе *каков-*, али форме од основе *ѿаков* чешће се употребљавају него од основе *ѿак-* (уп. Младеновић, *Досиѿеј*, 157).

⁶² Понекад долазе руске речи са народним наставком, као, на пример, *ѿолезнији* Р8. Слични облици се јављају код Јована Рајића, као и код Доситеја (уп. Младеновић, *Рајић*, 113—114; Сучевић, *Досиѿеј*, 31—32).

⁶³ Уп. Николић, *Срем*, 349—350, и Ивић, ЈФ, XVIII, 152.

§ 30. У вези са завршетком 3. л. мн. глагола VI врсте, који у савременим војвођанским говорима имају форме на -ају, -аду, -ау, одн. -еду, -у, налазимо следеће стање код Рајића:⁶⁴

а) дао се С5; поздрављаю В25; раз8меваю Р19; добываю Р30; нестараю се Р30; Прегледаю ли и исправляю ли С5; пуштаю С5; г8таю Р14; раћаю се Р 3.

б) узимаду С6; имад8 Р3, 19, 33, 41; В27, 41, 49, 76; дад8 Р10, 14; не знаду С5; не знад8 Р4, 11; В72; признад8 Р40;

в) не разумеду С4; не смед8 Р15; хоћед8 В20.

§ 31. Глаголски ѝрилози

а) Као у савременом књижевном језику, прилог садашњи образује се наставком -ћи:⁶⁵ говорећи С5; колебајући се С5; окрећући се С6; ч8јући Р3; Седећи Р12; есапећи Р36; плач8ћи В32; желећи В5; савет8јући Р40

б) Глаголски прилог прошлог времена се гради наставком -вши:⁶⁶ нар8шивши Р46; презревши Р46; узапрвши се Р26; забивши Р47; изрекавши В32.

§ 32. Трпни ѝридев

Глаголски трпни придев гради се наставцима -н/-ен и -ӣ, истим завршецима који се налазе у савременом књижевном језику, с напоменом да се -ӣ чениће употребљава у нашем материјалу него у стандардном језику.

а) -н/-ен-:

помешана В3; уготованна Р34; основанъ С3; данъ В53; насаћенъ В1; роћена В48; поставлѣнъ В46; провићени Р8; наक्вашенъ Р37; заборавлѣна Р46; Одрећенне С4; на8чена Р9; спасенъ Р34; на́квашенъ Р37⁶⁷

⁶⁴ Слични облици се опажају у језику Јована Рајића, као и у језику Орфелина и Доситеја, с напоменом да је у Доситејевом језику наставак -ду широко заступљен, док код Јована Рајића поменути завршетак се употребљава у глаголима *имаѣи*, *знаѣи*, *сметѣи*, *уметѣи*, а код Орфелина -ду је ограничен на *имаѣи* и *знаѣи* (уп. Сучевић, *Досиѣј*, 37—38; Младеновић, *Досиѣј*, 158; Младеновић, *Рајић*, 117—119; Младеновић, *Орфелин*, 170). Облици на -ду од глагола *даѣи* такође се употребљавају у нашем материјалу, али у овом случају поменути наставак је оправдан, јер се јавља у глаголу који је исконски био атематски. Поред поменутих облика на -ду долазе у осталим лицима следеће форме: имадемъ В8; имадеӣгъ Р16; имаде Р11, 34; В40, 43, 66, 69; знаде Р20, 26; В20, 63; знадеӣгъ Р32.

⁶⁵ Не узимамо у обзир форме карактеристичне за руски или црквени језик. Слични облици се јављају код Јована Рајића, као и код Орфелина (уп. Младеновић, *Рајић*, 120, и Младеновић, *Орфелин*, 171). В. овде нап. 21 и 72.

⁶⁶ Слични облици се јављају код Доситеја, као и код Орфелина, али у језику Јована Рајића, поред честе употребе облика на -вши, долазе и облици на -в (уп. Сучевић, *Досиѣј*, 38—39; Младеновић, *Орфелин*, 171; Младеновић, *Рајић*, 121). Поменути прилог се не употребљава у данашњем осјечком говору (о прилогу садашњег времена нема података); у највећем делу војвођанских говора и један и други прилог је изгачезуо (уп. Секереш, *Говор*, 144; Павле Ивић, *Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung* (Slavistic Printings and Reprintings, XVIII), The Hague, 1958, 176).

⁶⁷ Уп. аналошки формиран облик *йоднесенный* Р32 који се јавља и код Јована Рајића, као и код Орфелина и Доситеја (уп. Младеновић, *Рајић*, 123; Младе-

б) *-и* :

списата В3; Познато В7; прочита В24; послато В65; прописате Р37; посијато Р40; писато В16; ѿслато В16

§ 33. *Инфинитив*

У осјечком говору, као и у западном Срему и у северном Банату, глаголи III глаголске врсте (на *-ну-*) имају инфинитивну основу на *-и*. Напротив, у нашем материјалу имамо редовно инфинитивне облике са *-ну-*.⁶³ кренџти се В35; кренџти В64; проникнџти Р40; бринџти се В38; истиснџѡ Р42; поменџли В64.

§ 34. *Футур*

У нашем материјалу футур се образује помоћу глагола *хѣиѣи* и инфинитива одговарајућег глагола, с напоменом да поред употребе пуних форма глагола *хѣиѣи*, налазимо, наравно, и употребу енклитичких облика. Као у данашњем књижевном језику и у језику Јована Рајића, Рајићев језик редовно има инфинитив на *-ћи*, плус енклитика помоћног глагола, насупрот стању у Орфелиновом и Доситејевом језику, као и у војвођанским говорима, где се овакав футур понекад гради од краћег инфинитива:

хоће чинити Р16; хоће бити В69; испџнити се хоће В35; биће С5; исправиће се Р28; Послџжићешџ В32; мораће се В71; Моћи ћешџ В76; Наћи ће се В77.⁶⁹

§ 35. *Облици претериталних времена*

Поред перфекта, који се подудара са истим обликом у савременом књижевном језику, од осталих времена за прошлост долази само аорист. Употреба поменутог времена у нашем материјалу широко је заступљена, насупрот стању у данашњем осјечком говору, као и у војвођанским говорима.⁷⁰

1. *једн.* : ѡдѡ В24; клекѡ В24; погледа В23; седѡ В24; уми се В24; проведѡ В57; бризнѡ В34; рекѡ В18, 34, 53;

3. *једн.* : уће В19; рече В20; ѡде В20; Погледа В32; пригрли В32;

1. *множ.* : повикасмѡ В19; ѡданџсмо и . . . доѡсмо В20; рекосмѡ В20; почесмо В20;

3. *множ.* : скџпише се В23; полише В23; ѡдоше В33; викаше В32.

§ 36. *Појенцијал*

У нашем материјалу долазе облици образовани као и у стандардном језику (с једним изузетком):

новић, *Орфелин*, 171, и Сучевић, *Досијеј*, 41). Колебање наставака се опажа у примерима *основанџ С3*; *Основаиџ С3*; *основаиџ С3*; *данџ В53*; *задаиџ Р41*.

⁶⁸ Уп. Секереш, *Говор*, 143; Николић, СДЗб, XIV, 355 356, и Ивић, ЈФ, XVIII, 155.

⁶⁹ Уп. Младеновић, *Рајић*, 124; Младеновић, *Орфелин*, 171; Сучевић, *Досијеј*, 39, и Николић, СДЗб, XIV, 352.

⁷⁰ Уп. Секереш, *Говор*, 144; Николић, СДЗб, XIV, 352, и Ивић, ЈФ XVIII, 151—152.

1. *једн.*: рекао бы В56; не бы престао В68; рада бы была В17;
2. *једн.*: ако бы ты . . . не надао се В68;⁷¹
3. *једн.*: да бы . . . могао С3; дабы . . . могла С2; не бы . . . могао Р11;
2. *множ.*: да бысте нас . . . спасли Р27—28;
3. *множ.*: што бы желили Р7; примали быга Р31; да бы . . . могли Р21, поред: Вы бы се већма смеали В19.

§ 37. Наймене о глаголима

а) Поменућемо нека итеративна образовања: усућавамо се С2; њскоренавамо Р7; препоручавамо Р8; утврђава Р17; њспытава Р19; изискава Р37; посвећавамо В4; угрызава В21; награђава В21; промышљава В52.⁷²

б) Следећи глаголи имају облике:

1. Глаголи *даџи*, *имаџи*, *знаџи*, *смеџи* и *разумеџи* имају двојак облик презента: облике са -д- и облике без њега:⁷³

дад8 Р10, 14, 15; В70; предад8 В70 имадемъ В8; имадешъ Р16; имаде В46; имад8 В76; то се знаде С5; Знаду Р36; не знаду С11; не смед8 Р15; не разумеду С4,

поред:

даю се С5; имамо В35; имате В61; немашъ Р16; нейма Р26; неймаю Р8; знамо В22, 27; знашъ В58, 61; зна Р31; не знамо Р23; сме Р15, 23; не смемо В78; размо Р26; не разумеју С4.

2. У Рајићевом језику од глагола *гледати* презент долази једино од основе *глед-*, насупрот стању у језику Јована Рајића, као и у српском говору, где поменути глагол има двојачке облике презента:⁷⁴

гледати Р17; В19; Гледимо В20; гледишъ Р17; гледи Р36, 38, 42; гледи Р14, 40; В56; Гледећи В53.

3. У нашем материјалу налазимо само инфинитивне форме *идо-неџи* Р27, *идо-неџи* В7, 68.⁷⁵

4. Од глагола *рећи* долазе следећи облици:⁷⁶ рекнемъ С6; рекне Р10; В67, 70; рекли С3.

⁷¹ Конструкција *би + (...) не + радити љриде* честа је појава у језику Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 138).

⁷² Познато је да у данашњем књижевном језику суфикс *-ава-* постепено се шири на рачун старијег суфикса *-ива-* и то не само у инфинитивној основи него и у презентској, процес који је почео од XVIII века. У нашем материјалу опажају се не само почаси поменутог развоја, него и случајеви где се овај новији суфикс употребљава у глаголима који у стандардном језику задржавају старији суфикс *-ива-*. Уп. рад Б. Милановића: *Двојачки облици глагола на -иваџи/-аваџи*, Наш језик, н.с. књ. V, св. 7—8, 235—249. Уп. и облике *идо-хваљивајући* Р18, *идо-хваљивајући* В62 итд. који су грађени од инф. основе.

⁷³ В. §§ 29—32.

⁷⁴ Уп. Младеновић, *Рајић*, 130, и Николџ, СДЗБ, XIV, 358.

⁷⁵ У језику Јована Рајића, напротив, долазе форме и од *-несџи* и од *-неџи* (уп. Младеновић, *Рајић*, 130).

⁷⁶ Слично је код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 130).

5. Поред глагола *слаѣи* налазимо код Рајића и *ши.ѡѡи*:⁷⁷ ши.лѣмъ В16; ши.лѣте В47; ши.лѡ Р28.

6. У нашем материјалу налазимо облике од глагола *расѣи*, као и од глагола *расѣиши*:⁷⁸ расте Р36; растѡ Р33; естѡ растило Р15; нарастило е Р15.

ИЗ СИНТАКСЕ

§ 38. Насупрот стању у осјечком говору, где се инструментал оруђа најчешће употребљава без предлога, у Рајићевом језику чешће налазимо конструкције с предлогом:⁷⁹

са шибомъ наѡчити Р12; съ пристойномъ честію ѡбдарити Р25; съ правичномъ провиѣненъ платомъ Р32; съ моіомъ собственномъ рѡкомъ писато В29; с отимъ начиномъ свога творца прославлѡ В54; съ рифомъ бію В56; съ новцы платити Р8,

поред:

шибомъ шибати, лонцемъ везати Р12; сединомъ украшенный В30; лѡпе га чатловомъ В56.

§ 39. За фурур II Рајић често употребљава презентске облике глагола *моѣи*, *учиѣи*, *имаѣи*, *живеѣи*, сложене са префиксом *уз-*:⁸⁰

Она ѣе, говоримъ, све цю годъ узуче одъ полъ мѡке учинити **Г4**; После тога свега пакъ, кон *узимаду* волю сынове свое на високе Наѡке давати, они ѣе помоѣію *овѣи* Наѡка увекъ напредовати и ѡветати **Г6**; акѡ ли измѣѣ строптивѣи *узжисившиѡ*, развратиѣешъ се **Р29**.

§ 40. У Рајићевом језику често налазимо конструкцију за генитив у значењу „за време“:⁸¹ за младости твое В34; за живота свога В37; за живота Р45.

§ 41. Као у осјечком говору, када неодређена заменица *ниѣиѡ* стоји с предлогом, предлог се не умеће у средину, насупрот стању у савременом књижевном језику:⁸² у ниѣѡ ѡбратиѡ естѡ В49; у ниѣѡ ѡбратити В40; ѡ ниѣѡ Р44; изъ ниѣѡ В36

§ 42. У осјечком говору предлог *к(а)* се најчешће изоставља када се налази испред речи која почиње с *к* или *г*. Напротив, у Рајићевом језику поменути предлог остаје у таквим случајевима:⁸³

къ куѣи иѣи Р14; кадъ доѣе . . . къ кѡѣи Р14.

⁷⁷ Исто је у језику Јована Рајића, као и у сремском говору (уп. Младеновић, *Рајић*, 64, и Николић, СДЗБ, XIV, 356).

⁷⁸ Облици од глагола *расѣиши* јављају се у језику Јована Рајића, као и у језику Доситеја. Што се тиче говорѡ, налазимо форме од поменутог глагола у северној и западној Бачкој, као и у Банату (уп. Младеновић, *Рајић*, 131; Сучевић, *Доситеј*, 42; Иван Поповић, *Извештај о иѣиѣивању срѣског екавског говора у Бачкој*, Гласник Српске академије наука, књ. I (1949), св. 3, 485).

⁷⁹ Уп. Секереш, *Говор*, 144. У Срему, као и у Банату долазе слични примери с предлогом (уп. Николић, СДЗБ, XIV, 366, и Ивић, *Бан. Хере*, 345).

⁸⁰ Иста конструкција долази код Јована Рајића, као и код Доситеја (уп. Младеновић, *Рајић*, 124, и Младеновић, *Доситеј*, 159).

⁸¹ Слично је код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 141).

⁸² Уп. Секереш, *Говор*, 144.

⁸³ Уп. Секереш, *Говор*, 144.

§ 43. Рајић често употребљава облик *кога* у ак. једн. и онда када овај заменички облик не односи на жива бића.⁸⁴

За награждение Вашегъ изрѣдногъ писма, *кога* самъ . . . В26; изрѣдномъ бою, *кога* су . . . имали В51; а своју дѣшъ потопаю, *кога* сте . . . В74; описѣте Вашъ прескорбный растанакъ, *кога* сѣ . . . имали В34.

§ 44. Насупрот стању у савременом књижевном језику, у нашем материјалу често се јавља конструкција *за + инф.*, особина језика Јована Рајића, као и језика Доситеја.⁸⁵

За уверити В50; за учинити Р16; За укарити и обличити *кога* Р49; За доказати јаснѣ С3.

§ 45. У данашњем књижевном језику облик *чужен* употребљава се као придев, али у Рајићевом језику налазимо следећи пример где се поменути облик третира као глаголски трпни придев.⁸⁶ догодиу се овде еданъ скорѡ нечѣвненный слѣчай В70.

§ 46. Поред правилне употребе присвојне заменице *свој*, у нашем материјалу налазимо и примере где се уместо *свој* употребљава присвојна заменица дотичног лица: *мој*, *твој*, *ваш*.⁸⁷ Нпр.:

морамъ на све *мое* мысли . . . соединѣвати В35; . . . ѿ стране *мое* . . . благодаримъ Р45; до конца *мое* смерти непрестанно быти хоѣ В16; Наказѣи сына твоего Р17; бѣди . . . у *твоима* дѣлы Р48; да у старости *твоюи* . . . имати можешъ В34; Послѣжишешъ Отечествѣ *твоемъ* В32; растанакъ, когасте . . . съ Родители Вашими имали В34; у любви *Вашой* содержите В16.

§ 47. У нашем материјалу облици од глагола *моћи* често се јављају иза инф. који им је допуна: како ѣ на дакле све то исполнити моћи В7; какоѣ . . . послѣжити моћи В9; јошъ веѣма помрачити и погасити моћи В13.

ЗАКЉУЧАК

Резимирајући резултате испитивања Рајићевог језика, можемо констатовати следеће:

1. Што се тиче језичких црта у Рајићевим делима која су овде испитана и успостављања паралела са особинама данашњег осјечког говора, видимо да се у многим особинама огледа или потпуно или делимично подударане (познати икавизми фонетског или морфолошког порекла: група *ѣј* дала је *иј* у наставку компаратива и суперлатива, у одречном облику глагола *јесам*, у прилогу *гдѣ*, у глаголу *сѣјаѣи* и *сѣјаѣи*; *и* се појавило аналошким путем у дат. и лок. једн. именица ж. р. на *-а*, у дат. и лок. једн. личних заменица, у лок. мн. именица м. и ср.р.,

⁸⁴ Слично је код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 142).

⁸⁵ Уп. Младеновић, *Рајић*, 144; Сучевић, *Доситеј*, 59—60. Иста конструкција се јавља у Срему (уп. Николић, СДЗБ, XIV, 367).

⁸⁶ Слично је код Јована Рајића (уп. Младеновић, *Рајић*, 144).

⁸⁷ Слично је код Доситеја, као и код Јована Рајића (уп. Сучевић, *Доситеј*, 50—51, и Младеновић, *Рајић*, 142).

у наставцима инстр. једн. (м. и ср. р.), ген., дат., инстр. и лок. мн. заменичко-придевске промене, у инф. основи глагола VII врсте; екавски рефлекс у префиксима *йре-* и *не-*; губљење сугласника *х*; аналошка појава *к* и *г* у дат. и лок. типа *книги*; уметање вокала *о* између сугласника у вези с демонстративном заменицом *ѿај* и предлогом *с*), и да у неким цртама изостаје ово подударање (скуп *-ао* остаје неизмењена; крајње *и* у инф. не отпада; однос *фай-* : *хвал-*, а не *вай-* : *фал-*; суфикс *-ин* се не губи у једн.; употреба глаголског прилога процлог времена; широка употреба аориста; глаголи III врсте долазе с *-ну-*, а не с *-ни-*; инструментал оруђа се најчешће употребљава с предлогом; предлог *к(а)* се не изоставља кад се налази испред речи која почиње с *к* или *г*).

2. У односу на савремени књижевни језик, Рајићев материјал показује доста подударања са стандардним језиком. Језичке особине као што су: немењање групе *гд-*; честа употреба варијанте *са*; нејављање облика типа *учиѿељом*, *вашог* итд.; нејављање облика *њев*; ограниченост завршетка *-ду* у 3. л. през.; честа употреба наставака на *-ма* у дат., лок. и инстр. множ. код именица и сл., свакако указују на блискост Рајићевог језика савременом књижевном. Поред ових језичких црта, одсуство горе поменутих дијалекатских особина, као и већ поменута ограничена употреба других, само још више приближују Рајићев језик данашњем књижевном језику.

3. На крају, на основу разматрања поменутих фонетских, морфолошких и синтаксичких особина Рајићевих дела, види се да је Стефан Рајић писао у великој мери народним језиком, и тако се његов језик подудара, наравно, у низу особина са Орфелиновим и Доситејевим, као и са језиком Јована Рајића.⁸⁸

⁸⁸ Као што се зна, Стефан Рајић је био осуђен за своје издање Релковићевог „Сатира“. И Давид Богдановић (*Релковић*, 563—566) и Јован Скерлић (*Српска књижевност*, 11) оштро замерају Рајићу што је покварио Релковићев народни језик и што је „изводио чудну и неваљалу работу“ (Богдановић, *Релковић*, 565). Наша анализа, напротив, даје сасвим супротну слику, те се тиме слажемо с Јеремијом Живановићем (*Рајић*, 70) који у вези с поменутих издањем пише: „Па ипак, учитељ „доњоосјечке јуности“ није толико крив, и време је да му се учињена неправда поправи.“

Вера Јерковић

ЛЕКСИЧКЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ЧАЈНИЧКОГ И МАНОЈЛОВОГ ЈЕВАНЂЕЉА

Босанска јеванђеља су већ дуго времена предмет лингвистичког проучавања. Поједина од њих су издата и детаљно обрађена, али је један број и до данас мање познат и необрађен. Такво је и Чајничко четворојеванђеље о коме постоје само кратки описи¹ са по неким податком о језику. Пажњу је до сада изазвало двема страницама писаним глагољницом² и сликом Краљевића Марка као свеца која представља посебну реткост.

Предмет овога рада је поређење лексике Чајничког са Манојловим јеванђељем које је обрађено и издато већ 1906. године³. У раду се не претендује на доношење закључака, нити треба очекивати ширу анализу лексике Чајничког јеванђеља. За то је потребно извршити даља поређења са осталим јеванђељима. Материјал који ће бити изложен може се третирати као један корак ка упознавању лексике мало познатог Чајничког јеванђеља.

Чајничко јеванђеље садржи целокупан текст Манојловог. Лексичке разлике ће бити изнете по јеванђељима и главама са ознаком стиха.

СПИСАК ЛЕКСИЧКИХ РАЗЛИКА

Примери из јеванђеља ђо Маѿеју

VIII глава

Чај. ѿзѡи — Ман. ѿзѡины (20)⁴, почѡ — чѡ (25), како — каковѡ (27), ге-
нисѡръѡтскѡю-герѡгесѡинскѡ (28), минѡти — мѡмонѡти (28), свѡно — свѡне (30).

¹ М. Vukićević, *Iz starih srbulja*, Glasnik Zemaljskog muzeja, XIII, Sarajevo, 1901, 327—328. Р. Momirović, *Stari rukopisi i štampane knjige u Čajniču*, Naše starine, III, Sarajevo, 1956, 173—176.

² V. Jagić, *Analecta romana*, Archiv für slavische Philologie, XXV, 1903, 33—34. Štefanić Vjekoslav, *Glagoljski zapis u Čajničkom evanđelju i u Radoslavljevu rukopisu*, Zbornik Historijskog instituta, 2, Zagreb, 1959, 5—15.

³ М. Н. Сперанскій, *Мосѡварское (Маноѡлово) Боснѡйское евангеліе*, Варшава, 1906.

⁴ У даљем излагању примери ће бити изложени овим редом, али без ознаке Чај. и Ман. У загради се налази број стиха.

XXIII глава

равни — равви (7, 8), свѣщиль — свѣщеници (22), оставлаете — оставиете (23), оставлати — оставити (23), поглыцавають — поглыщающе (24), книгочие — книжници (25, 27, 29), пароскиди — паропсиде (25), пароскиди — паропсиды (26), вповодисте — позовите се (27).

XXIV глава

а дръга — и едина (41), сеже — тожде (43), даль подькопати храма — оставилъ подьрвити храминны (43), гднь — гъ (45, 48, 50), его — твон (46), пиѣницами — влоудьницами (49), лицемѣри — ипокрити (51).

XXV глава

въ срѣтении — противоу (1), же — бо (3),

XXVI глава

свѣщиль — стоещих (51), оубо — же (54), вонни же — они же (57), свѣдѣтелъ — свѣдѣтельства (59), вѣжи — вѣ живаго (63), власниню — власвинию (65, 65), назараниномъ — назареемъ (71), по малѣ же — не по многѣ же (73), вбо — ибо (73).

XXVII глава

лѣдѣсци — люденсци (1), сребръники — сребро (5, 6), ишдѣ — ошдѣ (5), вьдави се — вьзвѣси се (5), скѣдѣльниче — скоудѣльниково (7).

XXVIII глава

и скоро — и оутро (7), видите — вьрите (7), скоро — едро (8), егдаже — и ѣкоже (8), нѣци — етери (11), старѣшинамъ жьрьчскимъ — архирѣкомъ (11), сребръники доволнии — сребро много (12), пришдѣше — шьдѣше (13), сребръники — сребро (15), то — се (15), ѿни — ови (17), крьщете се — крьстете е (19).

Примери из јеванђеља ѿ Марку

I глава

раслабленѣмъ — ослабленѣм, исѣва-исѣа (1), встроитѣ — оуготокитѣ (2), ѿпущение — оставление (4), ѿрданѣ — ерьданѣцѣи (5), сапогъ — саногоу (7), ѿнемѣже — о тевѣ (11), црствие — црѣство (15), покаите — кайте (15), вьмѣтающе — метающе (16), ловца — рываре (17), корабли — ладѣ (19, 20), строеща — завежающе (19), вьшдѣ вь сьньмище — на сьньмищи (21), не аки — ѣко (22), вь — на (23), вьзва — вьзоупи (23), ѿстави — остани (24), вжаснѣше се — оужасоу се (27), власти — области (27), симоновъ — симонъ (29), андрѣѿвъ — андрѣомъ (29), симонова — симона (30), заходяше — занде (32), злѣи свѣще — недоугы имоуще (34), и ютро ношь

сѡщи зѣло — и стро по вѣзгоу зѣло (35), творѣше — дѣлаше (35), ѡчисти — исчистити (41), прокажени — проказа (42), проноти — проносити (45), моѡи имѡ — можаше (45).

II глава

приближати се — пристоупити (4), нѣкатори — етери (6), власимнио — власимнио (7), тако — сице (12), идѣше — гредѣше (13), аопеѡва — алфеева (14), въ слѣдѣ его иде — по немъ иде (14), идѡща съ — ѣдоущи с (16), парисисци — фарисеи (18), приложениѣ — приставлениѣ (21), пришиваетъ — не приставляетъ (21), кризѣ — на ризѣ (21), виваетъ — воудетъ (21), трѣбование имѣ — трѣбова (25), храмъ — домъ (26), витари — акитари (26).

III глава

створити — творити (4), рече — гла (5), изыѡдыше — кыдыше (6).

IV глава

ѡниметь — ѡниметь (15), ходеще — входеще (19), плодѣствѣтъ — плодѣтъ се (20), нъ ѡна — не да ли на (21), положень вѣдетъ — вложетъ и (21), ѡниметь — ѡнимете (25), потомъ испльнѣтъ — потомъ же (28), прѣдастъ — съзрѣтъ (29), чесомѡ — како (30), на — оу (31), а — и (32), особи — едини (34), сказоваше — сказаши (34), коравли — ладии (36, 36), велика — велиѣ (37), вливахѡ се — влѣвахоу (37), коравль — ладню (37), ѣкоже — ѣкоуже (37), стани — встани (39), ввоѣше — възввоѣше (41).

V глава

генисарискѡ — перѡсисинскоу (1), ни — не (3), веригами — оужемъ желѣзномъ (3), многотнѣ — многократнѣю (4), растрѣзати — прѣтрѣгати (4), възспивѣ — възвака (7), вѣнѣ — кромиѣ (10), свиное — свиние (12), въ — на (14), влѣзышѡ — входещоу (18), коравль — ладню (18), рече — гла (19), твои — свои (19), въ десети градѣхъ — въ девети градѣ (20), приидышѡ — прѣидышоу (21), събра се народъ много ѡ немъ и вѣ при мори — събра се о немъ народъ много (21), и — се (23), коньци е — коньчииѣ етъ (23), тако да спсѣтъ се и жива вѣдетъ — да спсѣна вѣдетъ и оживетъ (23), нѣкаѣ — етера (25), издавши — иждивши (25), приидыши — впадыши (26), разлѣкѣ — ошоути (30), ѡ — из (30), вблегдавши — огледаше (32), и ѡавна — иона (37), ѡтроковица — отроче (40), ѡроковицѡ — отрочете (41), вжасахѡ — оужасноуше (43).

VI глава

ѡчьствие — ѡчство (1), съ — си (3), теокновѣ — тектонѣ (3), братъ — братиѣ (3).

XII глава

прѣдасть — въдасть (1), именьше — именьше (3), вбивающе — оубивюще (5), вбраметъ — посрамляютъ (6), наследствие — достоиние (7), емше — именьше (8), нашу — вашу (11), твоею — своею (30), ближнего — искренняго (31, 33), шлѣкавтомати и жрътвь — всѣхъ съжыгаемыхъ жрътвь (33).

XIII глава

придеть — боудеть (33) завтра — оутро (35).

XIV глава

да — нѣ (2), лѣдскаѣ — въ людехъ (2), мѣра наръднаго — масти нардны (3), скръшши — скръшиши (3), възливаше — взлиѣ (3), мѣрнаѣ — мастинаѣ (4), сѣмѣро — симасть (5), и мнѣ — имѣ (8), право — амин (9), аще — колиждо (9), ѿ мене чаша си — ѿ него чась (35), побѣти — бѣти (37), коньць — коньчинѣ (41), скариѿски — скариѿтѣнинѣ (43), глѣ радѣи се равн — гла равни (45), нѣкто — етерѣ (51), понагѣ — нагѣ (51), снидоше се — събраше се (53), вѣрътветъ — оубиють (55), ѣко — како (58), и ни тако равно вѣ свѣдѣтельство ихъ — то и тако не вѣхоу равна свѣдѣтельства ихъ (59), шнѣ — ѿсѣ (61), старѣшина же жьръчьскы — архирѣни же (63).

XV глава

пѣцаше — ѿпоуцаше (6), въ кровѣ — оу ковѣ (7), пѣститъ — ѿпоуститъ (11), възпише — въпиѣхоу (13), излиха — лишше (14), въпиѣхѣ — възопише (14), довоное — похоть (15), же — и (15), прѣтворѣ — преторѣ (16), съзваше — призывають (16), вѣгрѣонцѣ — прапроудѣ (17), целивати — цѣловати (18), рѣфовѣ — рѣфовоу (21), кириѣнѣ — коуриѣнѣ (21), гогать — голгата (22), измѣрно — озмѣнено (23), и — а (27), единого — дроугого (27), писанне — писанное (28), швѣ — оува (29), магдалинѣскы — ... гдалины (47), иѿснѣва — иѿснѣва (47).

XVI глава

саломини — саломини (1), аломати — аромати (1), видѣше ѣко — дивнше се (4), въ — о (5), назарина — назаранина (6), рѣше — глѣше (8), из неже — из не еже (9), шнѣи — онѣже (11), послѣдствѣють — послѣдѣють (17), недѣжнѣи — недѣжники (18), поспѣшьствѣющеу — поспѣвающеу (20), послѣдствѣоушини — послѣдоушини (20).

Примери из јеванђеља ѿ Луци

Из списка глава

левгити — левги, вѣдовичѣ — оудовицѣ, мастию — хризмоу.

I глава

Ћети — ѿнети (25), ѡбродованаѣ — благодѣтельна (28), каково — како (34), раждаемо — родитѣ се (35).

Изложени списак показује да се у две трећине примера место једне речи налази потпуно друга, док су у другој трећини речи које се незнатно разликују (разлику уносе префикси, инфикси, или наставци за творбу речи). Стране речи сачињавају мањи део овог списка, оне у ствари и нису праве лексичке разлике.

Овога пута није изнет дуг списак примера који у једном тексту постоје, а у другом не. Међутим, то нису значајнија одступања јер су најчешће у питању везници, прилози, заменице, а ретко нека друга реч или целина од две три речи.

Tatjana Batistić

ULOGA KONSTRUKCIJE *U* + *LOKATIV* U KONSTITUISANJU IZVJESNIH TIPOVA SRPSKOHRVATSKIH REČENICA

*Radeno pod rukovodstvom
prof. dr Milke Ivić*

Kao što je poznato, za razliku od ranijeg stanja, danas se pasivne konstrukcije u srpskohrvatskom pojavljuju po pravilu samo u slučaju kada je izostavljen agens (ranije obilježavan instrumentalom, kao npr. i danas u ruskom)¹. To, međutim, ne znači da one spadaju u rijetka sintaksička obrazovanja; naprotiv, one se čak sve češće pojavljuju, prvenstveno u izrazito *intelektualizovanim*² tekstovima (naučnim publikacijama, stručnim diskusijama ili publicisticima). Primijetila sam da se u primjerima pasivnih konstrukcija, ostvarenim prvenstveno pod ovakvim uslovima jezičke intelektualizacije, pojavljuje lokativ za označavanje onog konstituenta pasivne strukture³ koji bi, u odgovarajućoj aktivnoj strukturi, funkcionisao kao subjekt. Takav lokativ uvijek spada u tzv. „obaveznu dopunu“⁴ predikata, a prema nominativu subjekta uspostavlja odnos „sintaksičke sinonimičnosti“⁵. Ovakva uloga lokativa nije, međutim, isključivo vezana za pa-

¹ O likvidiranju kategorije instrumentala-agensa v. M. Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj*, Bgd. 1954, poglavlje „Instrumental pasivnih konstrukcija“, str. 54—68, posebno na str. 61—62.

² O fenomenu nazvanom *intelektualizacija jezika* v. Bohuslav Havraněk, *Studie o spisovném jazyce*, Praha, 1963. Proces intelektualizacije jezika zahvata ne samo pisanu jezičku formu, već i jezik usmenih izlaganja koja tretiraju odgovarajuću tematiku. O tome govori V. G. Kostomarov u radu, *O разграничении терминов „усыйный“ и „разговорный“, „ийсьменный“ и „книжный“*, u zborniku „Проблемы современной филологии“, Moskva 1965, 172—176.

³ Ovdje se termin *pasivni* primjenjuje (shodno koncepcijama nekih, prvenstveno čeških, autora) na sva ona obrazovanja koja se ostvaruju po principu korelacije: (aktivni) glagol (V) → odgovarajući glagol sa *se* (Vse) uz odgovarajuću transformaciju akuzativa objekta u nominativ subjekta.

⁴ O obaveznim dopunama uz glagol v. M. Ivić, *O pojavama sintaksičke obaveznosti*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu VI, 1961, 180—190, na str. 183.

⁵ U smislu u kojem taj termin primjenjuju ruski sintaksičari, (a koji je, uostalom, od skora i kod nas preuzet); u duhu učenja o „sintaksičkoj sinonimičnosti“ izraden je npr. opširan rad Lj. Popovića, *Padežna sinonimika u jeziku Vuka Stef. Karadžića*, Naš jezik, knj. XIV, sv. 2—3, 73—129.

sivnu strukturu predikata. Događa se (mada rijetko) da glagol koji nije uopće pasivno upotrebljen stupa u kombinaciju s lokativnom dopunom koja ispoljava opisana sintaksička svojstva. Treba odmah istaći: broj glagolskih leksema s ovakvim konstrukcionim mogućnostima, u cjelini gledano, veoma je ograničen.

Moja je namjera ovdje da ukažem na ovu dosada kod nas neispitanu pojavu, zasnivajući svoje izlaganje na materijalu sakupljenom iz različitih tekstova, prvenstveno onih koji ispunjavaju uslov intelektualizovanosti saopćavanja o kojoj je bilo govora.⁶

Svi glagoli o kojima je riječ mogli bi se podijeliti u dvije grupe. U prvu /A/ grupu spadale bi one lekseme koje imaju regularan odnos V/Vse formi pri konstituisanju predikatske jedinice aktivne /V forma/, odnosno pasivne /Vse/ rečenične strukture. U takvim slučajevima nominativ subjekta aktivne strukture transformiše se, prilikom transformacije aktiva u pasiv, u konstrukciju *u + lokativ* (up. *te drame odražavaju ideje njegovog doba* → *u tim dramama odražavaju se ideje njegovog doba*). U drugu /B/ grupu trebalo bi uključiti one lekseme koje, dobijajući obaveznu dopunu u vidu lokativa, nisu, doduše, pasivno upotrebljene pa stoga i ne razvijaju prema sebi odgovarajuću aktivnu V formu, ali se ipak lako podvrgavaju karakterističnoj transformaciji pri kojoj će se, uz zadržavanje iste osnovne informacije, lokativ zamijeniti nominativom subjekta. Pri tom se ovdje kao obavezan uslov postavlja i supstitucija leksičke jedinice u funkciji predikata: uvodi se nova glagolska leksema koja će obezbijediti sinonimičnost rečenice-transforma sa izvorišnom rečenicom (up. *emocionalna nesređenost ogleda se u nepromišljenim postupcima* → *nepromišljeni postupci odražavaju emocionalnu nesređenost*). I tu, dakle, nailazimo na odnos dviju struktura koji je po semantičkoj relaciji srodan odnosu između aktivne i odgovarajuće pasivne konstrukcije, uz odgovarajuću opoziciju *nominativ / u + lokativ*. Razlika leži prvenstveno u tome što ovdje različite leksičke jedinice funkcionišu kao predikati semantički korelativnih rečeničnih konstrukcija.

GRUPA /A/

Ova grupa obuhvata relativno mali broj leksičkih jedinica koje dolaze u obzir za funkciju predikata aktivnih, odnosno pasivnih rečenica, ali su te leksičke jedinice, s druge strane, danas veoma frekventne u pomenutom tipu srpskohrvatskih proznih tekstova. Tu spada prije svega glagol *odražavati* sa svojim transformacionim mogućnostima:

$$N_n^1 \text{ odražava } N_a^2 / uN_1^1 \text{ odražava se } N_n^2 \quad ^7$$

⁶ U tom sam cilju pregledala građu Instituta za srpskohrvatski jezik i Matice srpske, a takođe sam i sama bilježila odgovarajuće primjere iz različitih izvora (književnih tekstova, novinskih članaka i naučnih izlaganja).

⁷ Simbolom N_n ovdje je predstavljena bilo koja imenička leksema obilježena nominativom, simbolom N_a bilo koja imenička leksema u obliku akuzativa i simbolom N_l bilo koja imenička leksema u lokativu. Brojevima u indeksu gore označena je razlika između leksičkih jedinica koje imaju obilježje nominativa, odnosno akuzativa u aktivnoj strukturi, a u pasivnoj dobijaju lokativnu, odnosno nominativnu formu: N_n^1 V N_a^2 / uN_1^1 Vse N_n^2 , s tim da se u tekstu javlja redoslijed bilo nominativ/akuzativ ili obrnuto, bilo *u + lokativ/nominativ* ili obrnuto.

Primjeri s lokativnom konstrukcijom uz ovaj glagol nalaze se u tekstovima od početka XX vijeka kada su daleko brojniji u zapadnoj varijanti srpsko-hrvatskog jezika, da bi se zatim proširili i u istočnoj varijanti.⁸ Up.:

Sve ovo stanje *odrazuje se* i u književnosti onoga vremena (M. Marjanović, *Bosanska vila*, Sarajevo 1910, 179). — *Harmonika* . . . svira razne pesme u kojima *se odrazuje* poslednje četvrt veka (D. Vasić, *Život i rad*, god. I, Bgd. 1928, 889). — U Jelačićevu *se* nastupu jasno *odrazuje* suština hrvatskih težnja (Hrvatsko kolo XIV, Zgb., 26). — Svi će *se* ovi stadiji talijanske lirike *odraziti* i u hrvatskoj književnosti (M. Kombol, *Povijest hrvatske književnosti*, Zgb. 1945, 89). — No kraj ovih pozitivnih strana nije ovo doba bilo ni bez svog naličja, koje će *se* također *odraziti* u hrvatskom kulturnom životu i književnosti (isto, 209). — Sve *se* ovo *odrazilo* i u hrvatskoj književnosti (isto, 210). — . . . pogodno za mitološko-pastirsku dramu s njezinim idealiziranim svijetom, u kojem *se* je tako malo *odražavao* moralni život shvaćen kao patnja i problem (isto, 225). — . . . u Palmotićeve *se* dramama neobično jasno *odrazuju* ideje njegova doba (isto, 249). — Bilo da *se* u njegovim stihovima *odrazuju* pogledi i ideje prosvetčenog katoličkog društva XIV veka, ili pesnikova lična shvatanja, držimo da je u svakom slučaju trebalo da se ti pogledi i ta shvatanja . . . , opširnije izlože (M. Car, *Eseji*, Bgd. 1936, 199). — Kako su *se* u Šantićevoj poeziji *odrazile* društvene ideje njevogog doba (Književne novine, Bgd. 1949, br. 1, 3). — Ukoliko, . . . preduzeće povećati produktivnost rada, sve će *se* to pozitivno *odraziti* u njegovom povećanom, čistom prihodu (Komunist, sv. 4—5, Bgd. 1951, 11). — Nesumnjivo je da *se* taj (objektivni) svijet *odražava* u našoj svijesti (I. Večerina, *Logika*, Zgb. 1945, 5). — . . . drugi je slika tipičnih pojava dekadencije, propadanja, raskomadavanja velikih imovina, . . . što *se odražava* i u razbijanju porodičnih odnosa (V. Gligorić, *Srpski realisti*, Bgd. 1954, 42). — U toj su *se* pastirsko-bukolskoj književnosti *odražavale* težnje bogatih gradskih krugova (P. Pauš, *Povijest staroga vijeka*, Zgb. 1955, 205). — Ovakvo postepeno navikavanje prijeći će u potrebu, što će *se odraziti* na zdravlju čovjeka (N. Despot, *Atletika*, Zgb. 1955, 8). — U većini ovih slučajeva moguće je zamisliti odgovarajuću aktivnu konstrukciju s nominativom subjekta mjesto lokativne konstrukcije. Npr.:

Sve ovo stanje *odrazuje* i književnost onoga vremena. — Jelačićev nastup jasno *odrazuje* suštinu hrvatskih težnja. — Sve će ove stadije talijanske lirike *odraziti* i hrvatska književnost. — Sve je ovo *odrazila* i hrvatska književnost. — . . . Palmotićeve drame neobično jasno *odrazuju* ideje njegova doba. — Kako je Šantićeva poezija *odrazila* ideje njegovog doba, itd.

Uz isti ovaj glagol zastupljeni su i primjeri s nominativom. Up.:

⁸ Zanimljivo je da se u njemačko-hrvatskom rječniku B. Šuleka, Zagreb 1860, za „reflectiren“ daje značenje „odraziti“, dok u njemačko-srpskohrvatskom rječniku S. Ristića i J. Kangrge, Bgd. 1936, za „reflektieren“ stoji „reflektovati, odbiti“, ali ne i „odraziti“.

Umjetnost ga ne može *odraziti* kao cjelinu već u fragmentima (Hrvatsko kolo XIV, Zgb., 139). — . . . naši narodi zahtevaju da jedra nova umetnost, puna ljubavi, dela i topline, *odrazi* njihov život (Naša književnost 3, Bgd. 408). — Ta nova realistička književnost . . . i ona je *odrazila* borbu radničke klase Rusije (Naša književnost 2, Bgd. Bgd. 1946, 461). — Đura Jakšić je *odrazio* i slabosti i kolebanja svoga doba (Naša književnost 4, Bgd. 1946, 502). — No pogrešno bi bilo ovu komediju („Rodoljupci“) na silu aktualizirati, . . . jer ona *odražava* jedno drugo doba i mnogo drukčije odnose (Naša književnost 3, Bgd. 1946, 328). — Iako je taj program bio sastavljen za legalnu partiju, . . . on je ipak *odražavao* i programatska shvatanja Komunističke partije (M. Pijade, *Izabrani govori i članci*, Bgd. 1950, 43). — Na ovom kongresu povešće se i diskusija o tom koliko domaći film *odražava* našu socijalističku stvarnost i njezina stremljenja (Borba, Bgd. 1957, 5). — Istina je da ova anegdota verno *odražava* aktuelnu političku situaciju u Italiji (Borba, Bgd. 1957, 35/4). —

I ovdje bi se mogla zamisliti obrnuta transformacija u rečeničnu konstrukciju gdje bi nominativ subjekta bio zamijenjen lokativom. Npr.:

U umjetnosti se on ne može odraziti kao cjelina . . . — Naši narodi zahtevaju da se u jednoj novoj umetnosti, punoj ljubavi, dela i topline, odrazi njihov život. — Ta nova realistička književnost . . . i u njoj se odrazila borba radničke klase Rusije. — . . . jer se u njoj (komediji) odražava jedno drugo doba i mnogo drukčiji odnosi. — Iako je taj program bio sastavljen za legalnu partiju, . . . u njemu su se ipak odražavala programatska shvatanja Komunističke partije, itd.⁹ Napominjem da su u mom materijalu češći primjeri s lokativom nego odgovarajući primjeri s nominativom.

Osim glagola *odražavati* u grupu (A) spadaju i glagoli *sadržavati* i *oličavati*.

Model uN_1^1 *sadrži se* N_n^2 ima prema sebi model N_n^1 *sadrži* N_a^2 .

Lokativne konstrukcije uz ovaj glagol javljaju se od sredine XIX vijeka, uglavnom u istočnom dijelu srpskohrvatskog područja. Up.:

. . . nauka . . . ona je opšta kod sviju naroda, jer su istine, što se u njoj *sadrže* (Sv. Marković, *Celokupna dela* 2, Bgd. 1868-75, 79). — . . . no uz isto pismo došla je i okružnica, u kojoj *se* dolje stavljena uslovlja *sadržavaju* (Bosna, Sarajevo, 1869, 136). — . . . koliko *se* puta u danoj površini *sadržava* druga površina, koja je uzeta za jedinicu (F. Močnik, *Geometrija*, preveo S. Davidović, Bgd. 1895, 95). — . . . i Rodofin . . . uvidevši što *se* u instrukciji njihovoj (srpskih deputata) *sadržava*, uspeo je to sve uništiti (L. A. Batalaka, *Istorija srpskog ustanka II*, Bgd. 1899, 787). — . . . kao da *se* u tom zagrljaju *sadržavalo* sve što je trebalo reći (I. Sekulić, *Iz prošlosti*, Bgd. — Sarajevo 1919, 254). — U pojmu prideva *blag*, *biz* . . . *sadrži se* uvek

⁹ Međutim ima i takvih primjera koji se ne podaju tako jednostavno transformaciji u odgovarajuću konstrukciju s lokativom iz posebnih semantičkih razloga. Up.: Đura Jakšić je odrazio i slabosti i kolebanja svoga doba, gdje *Đura Jakšić* ne može da se zamijeni konstrukcijom *u* + lokativ bez izvjesne izmjene u leksičkom nizu (*Đura Jakšić* → *delo Đure Jakšića*: U delu Đure Jakšića odrazile su se i slabosti i kolebanja njegovog doba).

i mogućnost pripisivanja tih osobina u većem, najvećem i manjem i najmanjem stepenu (A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, I knjiga, Bgd. 1958, 38). — ... isto onako kao što atributske reči obeležavaju samo one osobine koje *se sadrže* u pojmu danog predmeta (isto, 53). — ... tj. prilogom *d o m a* obeležava se razlika u mestu koje ... *se sadrži* u glagolskoj radnji „radim“ (isto, 57). — ... predlog *i z* bliže određuje ablativni genitiv koji *se sadrži* u odnosu glagola dolaziti (isto, 66). — Uostalom, kako je u ovom svemu presudno glagolsko značenje, jer *se* u njemu *sadrži* i značenje akcije (isto, 176). — Pored onoga što *se* u pomenutim grupama duševnih raspoloženja *sadrži*, ima i drugih sistema koji *se* u jeziku ogledaju (isto, 186). — Imajući u vidu udžbenike i priručnike koji *se* upotrebljavaju u nastavi književnosti i jezika ... tip čitanke kao određene školske knjige i njena osnovna namena *sadrže se* u sledećem (Književnost i jezik 3, 1965, 114).¹⁰

I ovdje se mogu zamisliti aktivne konstrukcije s nominativom umjesto lokativa.¹¹ Npr.:

... nauka ... ona je opšta kod sviju naroda, jer su istine, koje ona sadrži ... — ... no uz to isto pismo došla je i okružnica, koja dolje stavljena uslovlja sadržava. — ... koliko puta dana površina sadržava drugu površinu ... — ... Rodofin ... uvidevši što inštrukcija njihova sadržava ... — ... kao da je taj zagrljaj sadržavao sve što je trebalo reći. — Pojam prideva blag, brz ... sadrži uvek i mogućnost pripisivanja tih osobina ... — ... isto onako kao što atributske reči obeležavaju samo one osobine koje sadrži pojam danog predmeta ... , itd.

Daleko su brojniji, osobito u savremenom jeziku, primjeri istog glagola s nominativom. Up.:

„Naše“ je tako širok pojam da *sadržaje* mrak, hajduke, nepismenost itd. (A. G. Matoš, *Eseji i feljtoni*, Bgd. 1952, 92). — U velikoj Menčetićevoj zbirci, koja *sadržava* nekoliko stotina pjesama, jasno se ogleda književna škola (M. Kombol, *Povijest hrvatske književnosti*, Zgb. 1945, 89). — Pridev *t r a p a v*, koji sadrži naš sufiks *-av*, nalazi se samo u toj sintagmi (P. Skok, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* I, 1957, 83). — Ivšićeva konzervativna (zapadna) grupa *sadrži* govore sa vrlo nejednakim akcentskim sistemima (P. Ivić, *Književnost i jezik* 1, 1963, 34). — Naš književni jezik je živi organizam koji *sadrži* kulturno, umetničko i naučno stvaralaštvo desetina i desetina generacija (D. Barjaktarević, *Književnost i jezik* 3, 1965, 22). — Ostala Vukova obaveštenja o „đekojim riječima“ *sadrže* nekoliko nesigurno fundiranih ili čak proizvoljnih pravila (P. Ivić, *Sabrana dela V. Karadžića*, knjiga druga, Bgd. 1964, 52). — Srpska gramatika koju *sadrži* Rječnik je temeljita prerada Pismenice (isto, 54). — To je jedno kom-

¹⁰ Napominjem da je najveći broj primjera ove vrste sakupljen iz tekstova A. Belića.

¹¹ Doduše, ovdje ima i slučajeva kada je teže izvesti transformaciju u konstrukciju s nominativom. Up.: ... tip čitanke kao određene školske knjige i njena osnovna namena *sadrže se* u sledećem: ...

pleksno jedinjenje . . . koje *sadrži* jedan karotinoidni pigment kao prostetičnu grupu (S. Bogdanović, *Farmakologija*, Bgd. 1949, 11). — Prilikom raščlanjavanja kola na sl. 31 konture su bile izabrane tako da svaka od njih *sadrži* po jednu granu (M. Ranojević, *Osnovi elektrotehnike*, Bgd. 1964, 61). —

Može se zamisliti obrnuta transformacija u rečeničnu konstrukciju gdje bi se nominativ subjekta zamijenio lokativom. Npr.:

„Naše“ je tako širok pojam da se u njemu sadrži mrak, hajduci, nepismenost itd. — U velikoj Menčetićevoj zbirci, u kojoj se sadržava nekoliko stotina pjesama, jasno se ogleda . . . — Pridjev *t r a p a v*, u kojem se sadrži naš sufiks *-av*, nalazi se samo u toj sintagmi. — Naš književni jezik je živi organizam u kojem se sadrži kulturno, umjetničko i naučno stvaralaštvo desetina i desetina generacija. — U ostalim Vukovim obaveštenjima o „đekojim riječima“ sadrži se nekoliko nesigurno fundiranih ili čak proizvoljnih pravila, itd.

Međutim, u pojedinim primjerima nije obična veza glagola s lokativnim oblikom, što izgleda uslovljeno semantikom imenice o kojoj se radi. Tako se, na primjer, ne bi reklo *u grupi se sadrži* već samo *grupa sadrži*; isto tako i *tabela sadrži*, a ne *sadrži se u tabeli*. Treba primijetiti da je danas široko zastupljen izraz *sadrži u sebi*, koji, razumije se, stupa u kombinaciju s nominativom imenice o kojoj se radi, čime je povišena frekventnost nominativa u poređenju s lokativom uz glagol *sadržavati (se)*.¹²

Model uN_1^1 *oličava se* N_n^2 ima prema sebi model N_n^1 *oličava* N_a^2 .

Glagol *oličavati* s lokativom pojavljuje se najviše kod pisaca XIX vijeka i to, po pravilu, onih koji potiču iz istočne polovine srpskohrvatske jezičke teritorije. Up.:

. . . ona *se* (sudbina) *oliči* u Jagu, Otelovom stegonoši (G. Geršić, *Matica I*, Novi Sad 1866, 225). — Svako doba ima po nekog predstavnika svojeg, u kome *se* najtačnije *oličava*, kao na primer katolička reakcija u španskom kralju Filipu (M. Zečević, *Istorija sveta II*, Bgd. 1880, 957). — Kakva sitna strast . . . nikada ne može da *se oliči* u jednom čoveku (O. de Balzac, *Čiča Gorio*, preveo s franc. J. M. Jovanović, Bgd. 1901, XXIX). — Ostala su ipak neizvršena dva zahteva srpska: jedan o jemstvu austrijskom . . . i drugi o postavljenju jednog vrhovnog srpskog kneza . . . u kom bi *se oličavala* autonomija (S. Novaković, *Vaskrs države srpske*, Bgd. 1904, 29). — Ona (vlada) je obrazovana s ciljem da *se* u njenom sastavu *oliči* i do kraja ove velike krize *oličava* jedinstvo volja (Novosti, Bgd. 1914, 227/1). — Moderna industrija u kojoj *se oličio* ljudski život (M. Hanžeković, *Gospodin čovjek*, Zgb. 1932, 353). — U Srbijinom trgovinskom saobraćaju s inostranstvo, koji *se oličavao* u izboru poljoprivrednih proizvoda (D. Tucović, *Srbija i Albanija*, Bgd. 1945, 94). —

Zanimljivo je da se *oličavati*, za razliku od glagola *sadržati* i *odražavati*, javlja upadljivo često i u konstrukciji s trpnim pridjevom, i to ne samo u pomenutom vremenskom periodu, već i u novije vrijeme. Up.:

¹² *Sadrži u sebi* ima odgovarajuća obrazovanja u izrazima *ima u sebi*, *nosi u sebi*, *krije u sebi* koji sve više osvajaju terena u visoko intelektualiziranim tekstovima današnjice.

Ta su istorijska prava *oličena* u zemaljskom saboru (Jedinstvo, Bgd. 1873, 5). — Duh naroda *je oličen* u Narodnoj skupštini (Đ. Čokorilo, *Značaj kulturne borbe u Francuskoj*, Bgd. 1905, 84). — U ličnosti Pavlimira, . . . simbolično *su* i promišljeno *oličene* ideje značajne za tadašnje intelektualne krugove čitave hrvatske kulturne sfere (M. Kombol, *Povijest hrvatske književnosti*, Zgb. 1945, 250). — Gramatičari sintagme obično nazivaju „grupama reči“ u rečenici . . . ali u tome *se* nazivu ne vidi njihovo unutrašnje jedinstvo koje *je oličeno* ili u jedinstvu predstave ili u jedinstvu funkcije (A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvoju*, I knjiga, Bgd. 1958, 103).

I u gornjim slučajevima, i to kako uz Vse forme, tako i uz pravi pasivni oblik, moguće je mjesto lokativne konstrukcije zamisliti nominativ subjekta u odgovarajućoj aktivnoj konstrukciji. Npr.:

. . . nju (sudbinu) oliči Jago, Otelov stegonoša. — Svako doba ima po nekog predstavnika svojeg, koji ga najtačnije oličava, kao na primer katoličku reakciju španski kralj Filip. — Kakvu sitnu strast. . . nikada ne može da oliči jedan čovek. — Ostala su ipak neizvršena dva zahteva srpska: jedan o jemstvu austrijskom . . . i drugi o postavljenju jednog vrhovnog srpskog kneza . . . koji bi oličavao autonomiju. — Ona (vlada) je obrazovana s ciljem da njen sastav oliči i do kraja ove velike krize oličava jedinstvo volja. — Ta istorijska prava oličava zemaljski sabor. — Duh naroda oličava Narodna skupština. — Ličnost Pavlimira, . . . simbolično i promišljeno oličava ideje značajne za tadašnje intelektualne krugove, itd.

Primjeri glagola *oličavati* s nominativom su brojniji i potiču kako iz starijih, tako i iz novijih tekstova, čiji su autori opet pretežno predstavnici istočne varijante srpskohrvatskog jezika. Up:

Jedni su tvrdili da knez Miloš *oličava* borbu naroda protiv velikaša (Sv. Marković, *Celokupna dela II*, Bgd. 1868—75, 81). — Marković *je oličavao* sve ono što je knez Milan mrzeo (Sl. Jovanović, *Vlada Milana Obrenovića*, Bgd. 1926, 400). — Koštana je Ciganka, igračica i pevačica, ona *oličava* buran veseo život (J. Skerlić, *Pisci i knjige*, Bgd. 1907—9, 108). — Dok je Luter išao uglavnom za tim da predvodi neprosvećenu nemačku gomilu, dotle je Erazmo *oličavao* duh Renesanse (M. Car, *Eseji*, Bgd. 1936, 93). — Verter u njegovim očima *oličava* nemački romantičarski sentimentalizam (V. Gligorić, *Srpski realisti*, Bgd. 1954, 156). — Veće naroda je tu da *oličava* ravnopravnost naših naroda (M. Pijade, *Izabrani govori i članci*, Bgd. 1950, 98). — On *oličava* dušu naroda (D. Čosić, *Deobe*, Bgd. 1961, 176). —

I ovdje se može zamisliti transformacija u rečeničnu konstrukciju s lokativom umjesto nominativa subjekta. Npr.:

Jedni su tvrdili da se u knezu Milošu oličava borba naroda protiv velikaša. — U Markoviću se oličavalo sve ono što je knez Milan mrzeo. — Koštana je Ciganka, igračica i pevačica, u njoj se oličava buran veseo život. — Dok je Luter išao uglavnom za tim da predvodi neprosvećenu nemačku gomilu, dotle se je u Erazmu oličavao duh Renesanse. — Veće naroda je tu da se u njemu oličava ravnopravnost naših naroda, itd.

GRUPA /B/

U ovu grupu spadali bi u prvom redu glagoli *ležati*,¹³ *ogledati se* i *sastojati se*.

Lokativne konstrukcije s glagolom *ležati* dosta su brojne. Javljaju se od sredine XIX vijeka najprije u tekstovima koji potiču s područja istočne varijante srpskohrvatskog jezika, a zatim i kod pisaca iz zapadnih krajeva. Up.:

(a) U živoj snazi operativne vojske *leži* sudbina rata (Ratnik, knj. 9—10, Bgd. mart 1883, 315). — Na ovo bi možda civilni lekari odgovorili da uspeh vojne higijene ne *leži* toliko u strogom izvršenju profilaktičkih mera (isto, 39). — Novčanost je samo jedno dejstvo pravoga uzroka bogatstvu narodnom, koji međutim *leži* u radnim sposobnostima narodnim (Delo, knj. 5, Bgd. 1895, 364). — . . . u tom *leži* historijska znatnost brahmanizma (A. Bazala, *Povijest filozofije*, Zgb. 1906, 40). — . . . on i ne oseća i ne iznosi onu sugestivnu, evokatorsku pojedinost u kojoj možda *leži* sva umetnost (J. Skerlić, *Pisci i knjige V*, Bgd. 1907—9, 79). — U snažnom saznanju prave osnovice istinske kulture jednog naroda i *leži* veličina Vukova (A. Belić, *Oko našeg književnog jezika*, Bgd. 1951, 93). — U konstrukciji samih rečenica *leže* svakako najznačajnije razlike između Vukovog i savremenog jezika (M. Ivić, Zbornik za filologiju i lingvistiku I, 1957, 122). — Zgusnutost izražavanja, snaga zbijenog stiha *leži* ovde u koncentraciji imenica i potpunom odsustvu glagola (S. Vasiljev, *Prilozi proučavanju jezika I*, Novi Sad 1965, 106). —

(b) . . . u ovome *leži* spas srpskog zemljoradnika (Đ. S. Jovanović, *Prirodni i šumarski odnosi u Kraljevini Srbiji*, Požarevac 1903, 44). — A baš u tom prikrivenom idealizmu *leži* uzrok (M. Marjanović, *Hrvatska književna kritika III*, Zgb. 1950, 86). — Razlog da su se stranci u Slavoniji pomogli, *leži* u neshvatanju tamošnjih prilika sa strane naših novčanih zavoda (J. Benešić, *Razgovori*, Zgb., 165). — Osnovica ili ishodište toga čuda (jezika) *leži* u govornoj moći ljudskoj, što znači da ljudi, kroz izražajne oblike, i sa smislom, kazuju život svoj (I. Sekulić, *Govor i jezik, kulturna smotra naroda*, Bgd. 1956, 7). — Ali razlog da u izvesnoj grupi jezika nazovemo izvesne reči pravim rečima dane kategorije — *leži* u jedinstvu funkcije, značenja i glasovnog sklopa (A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, I knjiga, Bgd. 1958, 83). — Pravi razlog ovoj pojavi *leži*, po mom mišljenju, u činjenici da su se nekada u ovom obliku susticala dva značenja (M. Ivić, *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj*, Bgd. 1954, 50). — Odgovor, po mome mišljenju, *leži* u činjenici, da se instrumental funkcije izazivača u pasivnim odnosno rezultativnim situacijama naslanja u izvesnom smislu na instrumental sprovedničke funkcije (isto, 64). —

¹³ Ovaj glagol ima i značenja različitih od onih koje dobija u konstrukciji s *u* + *lokativ*. Može se reći da je prisustvo obaveznih dopuna u mnogo slučajeva upravo formalni pokazatelj određenog značenjskog tipa koji se javlja u okviru jedne polisemične glagolske lekseme.

(c) Poteškoća je, kako je sada vidio, više *ležala* u posljedicama nepromišljenosti (T. Drajzer, *Američka tragedija*, preveo s engleskog B. Grgić, Zgb. 1948, 116). —

(d) U ovom *leži* objašnjenje pojave da u Vukovom tekstu u ovoj knjizi nema gotovo imperfekta ni aorista (P. Ivić, *Sabrana dela V. Karadžića*, knjiga druga, Bgd. 1964, 148). —

Ovdje bi se mogla izvršiti transformacija u konstrukciju s nominativom, s tim što bi se glagol *ležati* zamijenio slijedećim glagolima:

(a) Model uN_l^1 *leži* N_n^2 ima prema sebi model N_n^1 *uslovljava* N_a^2 . Npr.:

Živa snaga operativne vojske uslovljava sudbinu rata. — Na ovo bi možda civilni lekari odgovorili da uspeh vojne higijene ne uslovljava toliko strogo izvršenje profilaktičkih mera. — Novčanost je samo jedno dejstvo pravoga uzroka bogatstvu narodnom, koji međutim uslovljavaju radne sposobnosti narodne. — ... to uslovljava historijsku znatnost brahmanizma. — ... on i ne oseća i ne iznosi onu sugestivnu, evokatorsku pojedinost koja možda uslovljava svu umetnost. — Snažno saznanje prave osnove istinske kulture jednog naroda i uslovljava veličinu Vukovu. — Konstrukcija samih rečenica uslovljava svakako najznačajnije razlike između Vukovog i savremenog jezika, itd.

(b) Model uN_l^1 *leži* N_n^2 ima prema sebi model N_n^1 *jeste* N_n^2 . Npr.:

... ovo jeste spas srpskog zemljoradnika. — A baš taj prikriveni idealizam jeste uzrok ... — Razlog da su se stranci u Slavoniji pomogli jeste neshvatanje tamošnjih prilika sa strane naših novčanih zavoda. — Osnovica ili ishodište toga čuda (jezika) jeste govorna moć ljudska ... — Ali razlog da u izvesnoj grupi jezika nazovemo izvesne reči pravim rečima dane kategorije — jeste jedinstvo funkcije, značenja i glasovnog sklopa. — Pravi razlog ovoj pojavi jeste, po mom mišljenju, činjenica da su se nekad u ovom obliku susticala dva značenja, itd.

(c) Model uN_l^1 *leži* N_n^2 ima prema sebi model N_n^1 *pričinjava* N_a^2 . Npr.:

Poteškoću su, kako je sada vidio, više pričinjavale posledice nepromišljenosti.

(d) Model uN_l^1 *leži* N_n^2 ima prema sebi model N_n^1 *daje* N_a^2 . Npr.:

Ovo daje objašnjenje pojave da u Vukovom tekstu u ovoj knjizi nema gotovo imperfekta ni aorista.

Glagol *ogledati se* s lokativom javlja se u istočnoj varijanti srpskohrvatskog jezika od sredine XIX vijeka, a u novije vrijeme i na području zapadne varijante. Up.:

U pričama o tadašnjim bogovima *ogleda se* ... njegov visoki stupanj prosvete (Lj. Nenadović, *Pisma iz Nemačke*, Bgd. 1922, 35). — U srpskoj književnosti za kratko vreme *ogledao se* sav onaj razvitak u mislima što je preživela i svojim životom stvorila naprednjačka partija u Evropi (Sv. Marković, *Izabrani spisi*, Bgd. 1937, 112). — Umni život srednjega veka *ogledao se* i u filozofiji njegovoj (D. M. Pavlović, *Prosvetni glasnik*, Bgd. 1892, 116). — Mi nemamo do sada ni jednu tvorevinu u kojoj bi se narodna duša tako potpuno *ogledala* kao u na-

rodnim pesmama (J. Cvijić, *Govori i članci*, Bgd, 1921, 123). — Otpočeo je (Vuk) izdavanje narodnih pesama . . . U njima *se ogledala* snaga naivnog narodnog uobraženja, . . . raznovrsnost i poetičnost motiva (J. Prodanović, *Naši i strani*, Bgd. 1949, 44). — U velikoj Menčetićevoj zbirci, koja sadržava nekoliko stotina pjesama, jasno *se ogleda* književna škola, kroz koju je prošao ovaj naš plodni ljubavni stihotvorac (M. Kombol, *Povijest hrvatske književnosti*, Zgb. 1945, 89). — Obnova vjerskog života *ogleda se* najbolje u dosta bogatoj nabožno-poučnoj književnosti (isto, 204). — Cesarec je razvio veliku književnu djelatnost, koja *se ogleda* u plodnoj suradnji u radničkim listovima (A. Cesarec, *Slučaj kolportera Ferića*, V. Zaninović, Pogovor, Zgb. 1945, 65). — Ali *se* prava razlika između Vukovog jezika u Novom zavjetu i našeg savremenog književnog jezika *ogleda* uglavnom u rečničkoj građi (M. Ivić, Zbornik za filologiju i lingvistiku I, 1957, 115). — U golemom je arhivu te ustanove . . . pohranjeno mnoštvo povijesne građe koja se odnosi i na jugoslavenske zemlje . . . i u kojoj *se ogleda* vjerska politika rimske crkve na Balkanskom poluotoku (M. Deanović, Zbornik za filologiju i lingvistiku IV/V, 1961/62, 58). — Osim toga razlika *se ogleda* u ostalim padežima (P. Đorđić, Zbornik za filologiju i lingvistiku IV/V, 1961/63, 73). — Jedinstvo značenja ili jedinstvo funkcije *ogleda se* vrlo lepo u tipičnim složenicama praindoevropskog jezika (A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, I knjiga, Bgd. 1958, 148).

U svim ovim slučajevima mogla bi se izvršiti transformacija lokativa u nominativnu subjekatsku konstrukciju uz glagol *odražavati*. Npr.:

Priče o tadašnjim bogovima odrazuju . . . njegov visoki stupanj prosvete. — Srpska književnost za kratko vreme odrazila je sav onaj razvitak u mislima što je preživela i svojim životom stvorila naprednijačka partija u Evropi. — Umni život srednjega veka odrazila je i filozofija njegova. — Mi nemamo do sada ni jednu tvorevinu koja bi narodnu dušu tako potpuno odražavala kao narodne pesme. — Otpočeo je (Vuk) izdavanje narodnih pesama . . . One su odrazile snagu naivnog narodnog uobraženja, . . . raznovrsnost i poetičnost motiva, itd.

Glagol *sastojati se* (i njegova varijanta, poznata samo sa zapadnog područja srpskohrvatske jezičke teritorije, *sastojati*) pojavljuje se u XVIII vijeku u djelima J. Rajića i D. Obradovića.¹⁴ Od sredine XIX vijeka nalazi se i u tekstovima na području zapadne varijante srpskohrvatskog jezika. Up.:

Blaženstvo človekovo *sastoji se* u zadovoljstvu i naslažđeniju čuvstva (D. Obradović, *Sovjeti zdravago razuma*, Budim 1806, 74). — Djeca mogu imati svoju osobinu ili prćiju i to *se* obično *sastoji* u marvi (V. Bogišić, Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena, Zgb. 1874, 299). — To pravo *sastoji* u mogućnosti razvijati se i napredovati u svakom pravcu (A. Šenoa, *Članci i kritike*, Sabrana djela, Zgb. 1934, 8). — . . . sva umjetnost zadovoljstva u životu dvoje ljudi

¹⁴ Primjeri iz djela tih dvaju pisaca nalaze se pod *sastojati* u Rječniku Jugoslavenske akademije.

sastoji u spoznanju međusobnih slaboga (V. Tresčec, *U malome svijetu*, Zgb. 1909, 8). — Književnost . . . *se ne sastoji* u lepo poredanim rečima (J. Skerlić, *Jakov Ignjatović*, Bgd. 1904, 72). — Ovde je naglašeno da *se* dobro pisanje uglavnom *sastoji* u izvesnoj pravilnosti (B. Popović, *Ogledi iz književnosti i umetnosti*, Bgd. 1914, 6). — Tako banska Hrvatska, . . . počinje osim političke vršiti već u ovo doba i neobično važnu kulturnu misiju, koja će s vremenom dobijati sve konkretnije oblike i *sastojati se* navlastito u duhovnom i jezičkom sljublivanju hrvatskog Sjevera i Juga (M. Kombol, *Povijest hrvatske književnosti*, Zgb. 1945, 207). — Druga faza posla oko rečnika *sastojala se* u prevodenju srpskih reči na nemački i latinski (P. Ivić, *Sabrana dela V. Karadžića*, knjiga druga, Bgd. 1964, 40). — Ona (Vukova istorijska zaslug) *se ne sastoji* u nekom naučnom otkriću, već u izvršenoj kulturnoj revoluciji (isto, 33). — Jedan od centralnih problema moderne jezičke teorije *sastoji se* upravo u rešavanju tog toliko važnog pitanja gramatičnosti (M. Ivić, *Književnost i jezik I*, Bgd. 1963, 18). —

U gornjim slučajevima moglo bi se mjesto lokativne konstrukcije zamisliti nominativ subjekta uz glagol *sačinjavati* odnosno *činiti*. Npr.:

Zadovoljstvo i naslažđenje čuvstva sačinjavaju blaženstvo človekovo. — . . . svu umjetnost zadovoljstva u životu dvoje ljudi sačinjava spoznanje međusobnih slaboga. — Književnost . . . ne čine lepo poredane reči . . . — . . . ovde je naglašeno da dobro pisanje uglavnom čini izvesna pravilnost. — Drugu fazu posla oko rečnika sačinjavalo je prevodenje srpskih reči na nemački i latinski. — Nju (Vukovu istorijsku zaslug) ne čini neko naučno otkriće, već izvršena kulturna revolucija.

Ovdje bi trebalo uključiti i glagole *počivati* i *zasnivati se* zbog toga što i oni imaju jednu semantičku korelativnu strukturu prema sebi u kojoj *na* + *lokativ* dolazi mjesto subjekta. Posebnost ovih slučajeva je u tome što se u semantički korelativnoj konstrukciji s nominativom pojavljuje predikat reprezentovan izrazom *je (jeste) u osnovi*, odnosno *leži u osnovi*.

Primjeri glagola *počivati* s *lokativom* zastupljeni su u tekstovima od sredine XIX vijeka, po pravilu na području istočne varijante srpskohrvatskog jezika.¹⁵ Up.:

. . . društvo traži svoja prava: njemu valjaju ljudi koji poštuju i vrše svaki dan u svome životu načela na kojima ono *počiva* (M. Đ. Milićević, *Pedagogija*, Bgd. 1872, 2). — Naše narodno jedinstvo ne *počiva* samo na prvobitnom srodstvu naših plemena (J. Cvijić, *Cvijićeva knjiga*, Bgd. 1927, 44). — On je dao jedan živ i zanimljiv roman, ali sasvim mladalački kako po ličnostima . . . koje slika, tako i po životnome iskustvu na kome *počiva* (M. Bogdanović, *Stari i novi*, Bgd. 1931, 195). — . . . u svemu što saznajemo, čak i onda kada nam se čini da naše saznanje *počiva* na savršeno objektivnim činjenicama . . .

¹⁵ Ove se konstrukcije ne nalaze u tekstovima koji potiču iz zapadne varijante srpskohrvatskog jezika vjerovatno zbog toga što su se protiv nje borili gramatičari oglašavajući je germanizmom. Karakteristično je da se u Rječniku Jugoslavenske akademije (dio X, 1931) navodi: „Germanizam je (prema nem. beruhen), što neki noviji pisci pišu na pr.: Naša prava počivaju na zakonitom temelju.“

ostaje još neprestano jedna nedovoljno poznata i neispitana količina (Ž. Milićević, *Radoznalost*, Subotica 1951, 173). — Društvo je zajednica koja *počiva* na poštovanju primljenih zakona (B. Ćosić, *Pokošeno polje*, Bgd. 1953, 30). — Kod primitivnih naroda sav društveni život i vaspitanje omladine *počivaju* na podražavanju (R. Vučić, *Osnovi pedagogije*, Bgd. 1954, 128). — . . . nemački romantizam je u svojoj prvoj, uzlaznoj i revolucionarnoj fazi *počivao* na subjektivno-idealističkoj filozofiji nemačkog klasičnog filozofa Fihtea (D. Živković, *Teorija književnosti*, Bgd. 1955, 172). — Kako je rečenica najmanja govorna jedinica, kako na njoj sve *počiva* što se u jeziku stvara moramo se još malo zadržati (A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, I knjiga, Bgd. 1958, 100). — Jezik na kome *počiva* kultura jednog naroda dovoljno je značajan fenomen da zahteva neprestanu budnu pažnju odgovornih stručnjaka (M. Ivić, Zbornik za filologiju i lingvistiku IV/V, 1961—62, 110). — Skokovi zaključci *počivaju* uglavnom na vrednostima reči (M. Pavlović, Južnoslovenski filolog XXVI, sv. 1—2, 1965, 41). — Međutim, distinkcija između ovih dvaju akcenata *počiva* na činjenici da je ton u slogu iza (') visok, a iza (~) nizak (P. Ivić i I. Lehiste, Zbornik za filologiju i lingvistiku VIII, 1965, 75).

U svim ovim slučajevima moguće je zamisliti nominativ subjekta mjesto lokativne konstrukcije uz *je (jeste) u osnovi* + Ng, odnosno *leži u osnovi* + Ng¹⁶ u svojstvu predikata. Npr.:

U osnovi našeg narodnog jedinstva nije samo prvobitno srodstvo naših plemena. — . . . u svemu što saznajemo, čak i onda kada nam se čini da su u osnovi našeg saznanja savršeno objektivne činjenice . . . ostaje još neprestano jedna nedovoljno poznata i neispitana količina. — Društvo je zajednica u čijoj osnovi leži poštovanje primljenih zakona. — Kako je rečenica najmanja govorna jedinica, kako ona leži u osnovi svega što se u jeziku stvara . . . — Jezik koji leži u osnovi kulture jednog naroda dovoljno je značajan fenomen da zahteva budnu pažnju odgovornih stručnjaka. — Međutim, u osnovi distinkcije između ovih dvaju akcenata leži činjenica da je ton u slogu iza (') visok . . . , itd.

Primjeri glagola *zasnivati se* s lokativom pojavljuju se u tekstovima novijeg perioda, tj. relativno kasno. Glagol *osnivati se* nešto je ranije zabilježena leksička forma koja se u istoj upotrebi javlja kod pisaca istočne varijante srpskohrvatskog jezika od sredine XIX vijeka, a nešto kasnije i u tekstovima na zapadnom području.¹⁷ Up.:

. . . da bi naši narodi osigurali sebi takvo državno uređenje koje bi se *zasnivalo* na bratstvu i ravnopravnosti (J. Broz Tito, *Borba za oslobođenje Jugoslavije*, Zgb. 1947, 166). — Ta snaga se *zasniva* na iskrenosti i drugarstvu (M. Pijade, *Izabrani govori i članci*, Bgd. 1950, 26). — Put do ratne slave *zasnivao se* na ovom receptu (J. Hašek,

¹⁶ Ng označava ovdje imenicu u genitivu.

¹⁷ Glagol *osnivati se* s lokativom čest je, na primjer, u radovima Sv. Markovića. Up.: Dok se proizvodnja *osnivala* poglavito na veštini radnika (*Načela narodne ekonomije*, Bgd. 1874, 122).

Doživljaji dobra vojnika Švejka, preveo s češkog Lj. Jonke, Zgb. 1953, 104). — Književne koncepcije koje je Ignjatović izneo u svojim člancima *zasnivale su se* na idejama Dositeja Obradovića (V. Gligorić, *Srpski realisti*, Bgd. 1954, 10). — Ta dramatičnost *se zasniva* na sukobu dvaju individua (Književne novine, Bgd. 1955, br. 9—10, 5). — Odgovarajuća eskimska jezička forma *zasniva se* na pasivnom ili refleksivnom odnosu između subjekta i objekta (A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, knjiga II, Bgd. 1959, 80). — Ta posljednja, jedina, i kao što vidimo, krajnje apstraktna diferencija između reči — antonima mora *se zasnivati* na inkompatibilnosti (I. Grickat, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* IV/V, 1961—62, 89). — Ova kategorija padežnih sinonima *zasniva se*, dakle, na mogućnosti da se kod izvesnih realnih sadržaja veza između njihovih delova doživi na nekoliko načina (Lj. Popović, *Naš jezik*, knj. XIV, sv. 2—3, 1964, 75). — Kod podgrupe među — između, kad je upravni član glagol, imenica ili pridev čije *se* značenje *zasniva* na recipročnom odnosu pojmova označenih zavisnim padežom, — obično se upotrebljava sintagma sa između + genitiv (isto, 107). — . . . deskriptivnu (opisnu) i preskriptivnu (normativnu) gramatiku. Prva *se zasniva* isključivo na detaljnom opisu aktuelnog jezičkog stanja u datoj sredini (M. Ivić, *Književnost i jezik* 3, 1965, 14—5). —

I u gornjim slučajevima može se zamisliti nominativ subjekta mjesto lokativa s predikatom reprezentovanim izrazom *je (jeste) u osnovi* + Ng, odnosno *leži u osnovi* + Ng. Npr.:

. . . da bi naši narodi osigurali sebi takvo državno uređenje u čijoj bi osnovi ležalo bratstvo i ravnopravnost. — U osnovi te snage je iskrenost i drugarstvo. — U osnovi književnih koncepcija koje je Ignjatović izneo u svojim člancima bile su ideje Dositeja Obradovića. — U osnovi te dramatičnosti leži sukob dvaju individua. — U osnovi odgovarajuće eskimske jezičke forme jeste pasivan ili refleksivan odnos između subjekta i objekta. — U osnovi prve (gramatike) jeste isključivo detaljan opis aktuelnog jezičkog stanja u datoj sredini. —

U zaključku ovog izlaganja naglašavam da su primjeri s lokativom koji se može supstituisati nominativom subjekta relativno visoko frekventni i u tekstovima i u usmenim izlaganjima¹⁸ koja tretiraju odgovarajuću stručnu ili naučnu tematiku. Razlog tome leži svakako prije svega u činjenici da su (a) pasivne konstrukcije uopće u ovakvoj vrsti komunikacije (relativno) visoko frekventne (a vidjeli smo da se lokativ ovog tipa najviše ostvaruje u okviru pasivne rečenice) i (b) da su navedene glagolske lekseme koje stupaju u kombinaciju s ovakvim tipom lokativnih konstrukcija (relativno) vrlo često u upotrebi. Uz ovo se može još primijetiti da se neki od ovih glagola (kao *sastojati se*, *ležati* i *počivati*) pojavljuju u vrlo raznovrsnim tekstovima, dok je upotreba drugih u izvjesnoj mjeri vezana za pojedine grane naučne ili stručne problematike. Tako se može reći da se *odražavati* pretežno upotrebljava u književnim prikazima i književnoj kritici, zatim u historijskim

¹⁸ Ovo sam provjerila bilježeći izlaganja različitih pojedinaca na stručnim skupovima, savjetovanjima, predavanjima i sl.

i filozofskim tekstovima, *ogledati se* prvenstveno u savremenim lingvističkim tekstovima, zatim u književnim prikazima, *zasnivati se* u jeziku književnih, lingvističkih i političkih tekstova i *oličavati* u književnim prikazima, historijskim i političkim tekstovima.

Ako se izuzmu glagoli *sastojati se* (koji se, prema raspoloživim podacima, javlja u konstrukciji s lokativom već kod pisaca XVIII stoljeća) i *odražavati* (za koje se, u konstrukciji s lokativom, našlo u mom materijalu potvrda tek iz početka XX vijeka), ispada da ostali glagoli o kojima je ovdje riječ ostvaruju kombinaciju s lokativom u osjetnoj mjeri tek od sredine XIX vijeka.

Glagol *odražavati* uz lokativ pojavljuje se najprije na području zapadne varijante srpskohrvatskog jezika odakle se proširuje u istočnu varijantu, da bi danas bio podjednako u upotrebi na čitavom srpskohrvatskom jezičkom terenu. Inače je proces rasprostiranja tekao po pravilu u obrnutom smjeru, tj. veći broj razmatranih glagola s lokativom javljao se prvobitno na istočnoj polovini srpskohrvatske jezičke teritorije i odatle širio u zapadnu polovinu. Treba posebno istaći: samo za lokativnu konstrukciju s glagolima *počivati* i *sadržati* nedostaju primjeri i sa zapadnog područja našeg književnog jezika.

Među navedenim glagolima koji mogu stupiti podjednako u kombinaciju i s lokativom i s nominativom ističe se *odražavati* po većoj upotrebi lokativnih konstrukcija, dok su, recimo, uz glagole *oličavati* i *sadržati* u savremenom jeziku lokativne forme srazmjerno rijetke. Pri tom se zapaža da su konstrukcije s lokativom kod glagola *oličavati* i *sadržati* daleko češće u starijem jeziku i to kod pisaca s istočne polovine srpskohrvatske jezičke teritorije.

U slučaju glagola koji se ne mogu direktno kombinirati s nominativom u istom značenju koje imaju ako su povezani s lokativnim formama (*ležati*, *sastojati se*, *ogledati se*, *počivati* i *zasnivati se*) lokativ je vrlo izrazito zastupljen prvenstveno kod autora najnovijeg doba.

ОБЛИЦИ ГЕНИТИВА МНОЖИНЕ ИМЕНИЦА II ДЕКЛИНАЦИЈЕ
СА КОНСОНАНТСКОМ ГРУПОМ НА КРАЈУ ОСНОВЕ

Циљ је овог рада да да прилог утврђивању распореда наставака -а и -и код именица II деклинације с консонантском групом на крају основе у данашњем српскохрватском књижевном језику. Да бих ово постигла, одабрала сам петсто таквих именица, настојећи да консонантске групе буду што разноврсније и извршила сам анкету о облику њиховог генитива плурала код десет особа које се у свакодневном опхођењу служе књижевним језиком источне варијанте. (в. стр. 44)

актёрка, актёрка, алайка, алва, алка, айюшекарка, аршипейи-
чарка, айлейишарка,

багра, бајка, банда, благајна, блондинка, болничарка, бомба, борба, браниша, булка, бурма.

вежба, вежбанка, веранда, виршла, возња, войка,

гајба, гајка, герла,⁷ гозба, грдња, гривна, гуриџна,

делѣа, дисѣанца,

жалба, жудња, журба,

изба, изложба, илегалка, иноземка, историчарка,

јахѣа, јединка, јелка,

¹ Дужину на наставку обележавам у складу с узусом наших граматика, мада се та дужина у отвореном крајњем слогу најчешће не изговара на територији источне варијанте српскохрватског књижевног језика.

СПИСАК АНКЕТИРАНИХ ОСОБА

број	име и презиме	завршена школа	занимање	место где је до сада живео	год.
1	Невенка Доброњовски	филозофски факултет	проф.	Београд Ср. Карловци	35
2	Душан Живковић	апсолвент права		Сурјан Ср. Карловци	24
3	Младен Станић	апсолвент медицине		Шид Ср. Карловци	24
4	Мирјана Достанић	филозофски факултет	проф.	Сомбор Ср. Карловци	33
5	Јован Хорват	III год. правн. фак.		Ср. Карловци (од рођења)	24
6	Божана Хорват	II год. југосл. књиж.		Ср. Карловци (од рођења)	20
7	Душан Жикић	правни факултет	комерцијал.	Ср. Карловци (од рођења)	31
8	Миодраг Вртунски	машински факултет	комерц. рефер.	Нови Сад (од рођења)	26
9	Радомир Ивановић	правни факултет	служб.	Нови Сад Ср. Карловци	34
10	Зорица Марић	II год. југосл. књиж.		Ср. Карловци (од рођења)	21

кавга, казна, калфа, канаринка, канија, канца, клонија, команда, коичака, корија, косидба, кривда, кригла, крофна, крчма, курва, кћерка, ларва, легенда, лежачка, лекарка, локна, лубеничарка, љуца, мајка, маслинка, машина, месечарка, мешинанка, милијарда, молба, мушкетер,

набавка, наивка, наочарка, наранца, наруџба, нејравда, нијанса, нишпа, новчарка, позурда, норма,

њушка,

обланда, омладинка, омча, ојаска, ојравка, оца,

ојба, ојалма, ојастирка, ојаша, ојевачка, ојерла, ојечалба, ојанка, ојсанка, ојсарка, ојашаљка, ојлајформа, ојолка, ојравда, ојрашња, ојрејосавака, ојросирка, ојрофесорка, ојсовка,

радња, рамиа, рерна, ролейна, ручерда,
 самба, саниа, сарадња, сарма, свадба, секунда, сисаљка, сликарка,
 слинавка, служба, слуйиња, смейиња, снајка, сојка, сонда, сийсателка,
 сриба, сџанарка, сџанка, сџрејиња, судба, сурла, сусџанарка,
 шабла, шајга, шајна, шашиа, шворба, шезга, шинија, шифанка,
 шорбарка, шравка, шугованка, шужба, шуфна.
 удараљка, ујна, уличарка,
 фалинка, фалиа, фарба, фарма, форинија, форма, финија, фирма,
 фунија,
 харфа, химна, хорда, хришћанка,
 цвећарка, ценија, цистерна, црнка,
 чавка, чалма, чарда, чегријаљка, чезиња, чийаиелка,
 цомба,
 шарка, шайра, шерја, шипарка, шмизла, шитедња, шифрафија,
 шунка.

Међу овим именицама има 116 двосложних, 56 тросложних, 16 четворосложних, 5 петосложних и једна (*аришмейичарка*) шестосложна.

Од консонантских група најчешће се појављују оне код којих је први члан сонант, а други задњонепчани консонант *к*:

ВК (9 пута), *ЈК* (5), *ЛК* (5), *ЉК* (9), *НК* (16), *РК* (23); као и оне где је први члан сонант а други уснени или зубни консонант:

ЛБ (3), *МБ* (3), *МП* (2), *РБ* (4), *РВ* (2), *РМ* (7), *РП* (2);

ВД (3), *ЛТ* (2), *НД* (7), *НТ* (7), *РД* (5).

Од других двочланих група најмногобројније су:

ДБ (3), *ДЊ* (6), *ЗБ* (4), *ТЊ* (4), *ЈН* (3), *РЛ* (3).

Остале се појављују у једном или у два примера:

БЛ, *ВГ*, *ВН*, *ГЛ* (2), *ГМ*, *ГР*, *ЖЊ* (2), *ЗБ* (2), *ЗГ*, *ЗЛ*, *ЗН*, *ЈБ*, *ЈГ*, *КЛ*, *КН*, *ЛВ*, *ЛМ* (2), *ЛФ*, *ЉБ*, *МК*, *МН*, *МЧ*, *НС*, *НЦ*, *НЏ* (2), *НШ*, *ПЊ*, *РН* (2), *РФ*, *СК*, *СП* (2), *ТК* (2), *ТН* (3), *ТР*, *ФН* (2), *ФТ*, *ХТ*, *ЧК*, *ЧМ*, *ЏБ* (2), *ШК*, *ШЛ*, *ШН*, *ШТ*.

Осим ових двочланих група ту су заступљене и две трочлане, обе са по једним примером: *рин* и *рил*.

У осталих 308 примера наставак *-и* јавља се у материјалу напореда с наставком *-а* (који може бити удружен с непостојаним *а* убаченим у консонантску групу на крају основе)², или се чак јавља искључиво *-а*. Овај материјал прегледаћемо табеларно³:

² Овакву комбинацију у овом раду условно означавам са *-аа*.

³ У табели су из техничких разлога изостављени знаци дужине. Напоредако навођење двају наставака у истој рубрици означава да за ту именицу анкетирано лице саопштава два могућа облика. Последња колона у табели („проц.“) означава удео облика са наставком *-ā* (одн. *-āā*) у наведеном материјалу за ту именицу; подразумева се да остатак до 100% припада облицима са *-и*.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
амазонка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
аорта	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
бакља	аа/и	и	и	и	аа	и	и	аа	и	и	25аа
банка	аа	аа	аа/и	аа	аа/и	и	аа	аа	и	и	60аа
барка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
басна	аа	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	15аа
бачва	и	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	5аа
башта	и	и	и	а	а	и	и	и	и	а	30а
белешка	аа	аа	аа	аа	аа	и	аа	аа	и	аа	80аа
беретка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
берба	и	и	и	и	и	и	и	и	и	а	10а
биљка	аа	аа	аа	аа/и	аа	аа/и	и	аа	аа/и	аа/и	70аа
битанга	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
битка	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	100аа
бошча	а	и	и	и	а	и	и	и	и	и	20а
брадва	аа	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	20аа
бразда	и	а/и	и	и	и	и	и	и	и	а	15а
бранитељка	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
брђанка	аа	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	20аа
бритва	аа/и	аа	аа/и	аа/и	аа/и	аа	и	аа	аа/и	и	55аа
бројка	аа/и	и	аа/и	и	аа	и	и	аа	аа/и	и	35аа
буква	аа	аа	аа/и	аа	аа	и	и	аа	аа	и	65аа
бунда	и	и	и	а	и	и	и	и	и	и	10а
буржујка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
варка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
ватра	аа	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	15аа
вашка	аа	аа	аа/и	аа	аа	аа	и	аа	и	аа	75аа
векна	и	и	и	а	аа/и	аа/и	и	и	и	и	10а/ 10аа
веридба	и	и	и	аа/и	аа/и	и	и	аа	и	и	20аа

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
вeспa	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
ветровка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
вeшeркa	и	и	и	и	и	и	и	аа/и	и	и	5аа
видрa	и	и	и	а/и	аа/и	аа/и	и	аа	и	и	5а 20аа
визиткартa	аа	и	и	и	аа/и	и	и	аа	и	и	25аа
виљушкa	аа	аа	аа/и	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	аа	90аа
вишњa	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	100аа
воћкa	аа	аа/и	аа/и	аа	аа	и	и	аа	аа/и	аа	65аа
вpцa	аа	и	и	аа	а/и	и	и	и	и	и	5а 20аа
вртешкa	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
вршидбa	и	и	и	и	и	и	аа	аа	и	и	20аа
вршкa	и	аа	и	и	аа/и	аа/и	и	аа	аа/и	и	35аа
гaздa	а	а	и	а	и	и	а	и	аа/и	а	55а
гaрдa	и	а	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
гeјшa	и	и	и	а/и	и	и	и	и	и	и	5а
глaвурдa	и	а	и	и	и	и	и	аа	и	и	10а 10аа
гoшњa	а	а	и	а/и	и	и	и	и	и	а	35а
гpaдњa	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5а
гpaђaнкa	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
грeшкa	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	аа	95аа
гpyдвa	аа/и	аа	аа/и	аа/и	аа	аа/и	аа	аа	и	и	60аа
гyжвa	и	и	и	и	и	и	и	аа/и	и	и	5аа
гyскa	аа	аа	аа/и	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	аа	90аа
дaскa	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	100аа
двoјкa	аа	аа/и	аа/и	и	аа	аа/и	и	аа	аа	аа/и	60аа
двoцeвкa	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
дeвoјкa	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	95аа
дeсeткa	аа	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	15аа
дивкa	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
дирка	и	и	и	и	и	аа/и	и	аа	и	и	15аа
догма	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5а
дојка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
дражба	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
дрезга	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
дропља	а	а/и	и	а/и	и	и	и	аа	и	и	20а 10аа
дружба	и	а/и	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	5а 5аа
дршка	аа	аа/и	аа/и	и	аа	аа	и	аа	аа/и	и	55аа
дупља	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
женидба	аа/и	и	и	и	и	аа/и	и	аа	и	и	20аа
жетва	аа	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	15аа
жишка	аа/и	аа/и	и	и	и	аа	и	и	и	и	20аа
жлезда	а	и	и	и	и	и	а	и	а	и	30а
жртва	аа	аа	аа/и	аа	аа	и	аа	аа	аа	аа	85аа
загонетка	аа	и	и	и	аа	аа/и	и	аа	и	и	35аа
заклетва	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	15аа
зауска	аа	и	аа/и	аа/и	и	аа	и	аа	и	и	40аа
замка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
збирка	аа/и	и	и	и	аа/и	аа/и	и	аа	и	и	25аа
звезда	а	а	и	и	а	и	а	и	и	и	40а
зверка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
звечка	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	и	и	и	аа/и	60аа
звиждаљка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
зебра	аа/и	и	и	и	аа/и	и	а	аа	и	и	10а 20аа
земичка	аа	аа	и	аа	аа/и	аа	и	аа	и	и	55аа
игла	аа	аа	аа/и	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	90аа
игра	аа	аа/и	аа/и	аа/и	аа	и	аа	аа	аа	аа	75аа
игранка	и	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	10аа

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
играчка	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	и	и	и	аа/и	80аа
избавитељка	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
изнимка	аа/и	и	аа	и	и	аа	и	аа	и	аа/и	40аа
јакна	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
јесетра	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
јетра	аа/и	а/и	и	и	аа/и	и	аа/и	аа	и	и	5а 25аа
казалъка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
каплъа	и	и	и	и	и	и	и	аа/и	и	и	5аа
карта	аа	аа	аа	и	аа/и	аа	и	аа	и	аа/и	60а
каста	а	а	а	а	а	а	и	и	и	и	60а
катарка	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
катедра	аа/и	а	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	10а 10аа
каћиперка	аа	и	аа/и	и	и	и	и	аа	и	и	25аа
квочка	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа/и	95аа
кегла	и	и	и	и	аа	аа/и	и	и	и	и	15аа
клетва	и	аа	и	а/и	аа	аа/и	и	и	аа/и	и	5а 30аа
клизалъка	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
клинка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
клопка	и	и	и	аа/и	и	аа/и	и	и	и	и	10аа
кобра	аа/и	а	и	и	и	и	и	аа	и	и	10а 15аа
кокошка	аа	аа	аа	аа	аа	аа	и	аа	и	и	70аа
колевка	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	и	10аа
копејка	аа	и	и	и	аа/и	аа/и	и	аа	и	и	30аа
копча	а	а	и	и	а/и	и	и	и	а	и	35а
коска	аа	аа	и	и	и	и	и	аа	и	и	30аа
котуралъка	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
коцка	аа/и	аа	и	аа	аа/и	аа	и	аа	и	аа/и	55аа
краста	а	а	а/и	и	а	и	и	а	а	а	65а

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
креолка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
креста	а	а	а/и	и	а/и	и	и	а	а	а	60a
кришка	aa/и	aa	aa	и	aa	aa/и	и	aa	и	и	50aa
крлетка	aa	и	и	и	aa/и	aa	и	и	и	и	25aa
крошња	и	а	и	и	aa/и	и	и	aa	и	и	10a 15aa
крпља	aa	и	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	15aa
крушка	aa	aa	aa/и	aa/и	aa	aa	aa	aa	aa	aa	90aa
купка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
кучка	aa	aa	aa/и	aa/и	aa/и	aa/и	и	aa	aa/и	и	55aa
кушња	и	и	и	и	и	и	и	и	и	а	10a
ларма	и	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
ласта	а	а	а/и	и	а	а/и	а	а	а	и	70a
лепојка	aa/и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	15aa
лепра	aa/и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	15aa
леска	aa/и	и	aa	и	и	и	и	и	и	и	15aa
летва	aa	aa	aa/и	aa/и	aa	aa	aa	aa	aa/и	aa/и	80aa
листа	а	а	а/и	и	и	и	и	а	а	и	45a
литра	aa	aa	aa	aa	aa/и	и	aa	aa	aa	и	75aa
локва	aa/и	aa/и	и	и	и	aa/и	и	aa	и	и	25aa
лопта	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10a
лутка	aa	aa	aa	aa	aa/и	aa	aa	aa	aa	aa/и	90aa
љуљашка	и	и	и	и	и	aa/и	и	aa	и	и	15aa
љуска	aa	aa	aa	aa	aa	aa	и	aa/и	aa/и	aa	80aa
мазга	и	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
мамба	а	а	и	и	и	и	и	и	и	и	20a
мансарда	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
маржа	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10a
марка	aa	aa	aa	aa/и	aa	aa	и	aa	и	aa/и	70aa

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
маска	а	а	и	и	и	и	и	и	и	и	20а
мачка	аа	аа	аа	аа	аа	аа	и	аа	аа	аа	90аа
мекокорка	аа	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	20аа
метла	аа/и	и	и	и	аа	аа/и	аа/и	аа	аа	и	45аа
мишка	аа/и	аа/и	аа/и	и	и	и	и	аа	и	и	25аа
мишоловка	аа/и	и	и	и	и	аа/и	и	аа	и	и	20аа
молитва	аа	аа	и	аа/и	аа/и	аа	аа	аа	и	и	60аа
морка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
мотка	и	и	и	и	и	аа	и	аа	и	и	20аа
мрква	аа	аа	и	и	и	и	аа/и	и	и	и	25аа
мурва	и	и	и	и	и	и	аа/и	аа	и	и	15аа
нагодба	аа/и	и	и	и	и	аа/и	аа	и	и	и	20аа
најезда	и	а	а	и	и	и	и	и	а/и	и	25а
наредба	аа	аа/и	аа/и	и	и	аа/и	аа	и	аа/и	и	40аа
нађе	аа	и	и	аа/и	аа/и	аа/и	и	аа	аа	и	45аа
незнанка	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
нимфа	и	а/и	и	и	и	и	а	а	и	и	25а
носиљка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
ношња	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5а
нужда	а	а	а	и	и	и	и	и	и	и	30а
овца	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	аа	100аа
одушка	аа	и	и	и	и	и	и	аа	аа/и	и	25аа
окрајка	аа	и	и	и	и	аа	и	аа	и	и	30аа
оловка	аа	аа	аа	аа/и	аа	и	аа	аа	аа/и	аа	80аа
опна	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
оставка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
паланка	аа	и	аа	аа/и	и	и	и	аа	и	и	35аа
паста	а	а	а	и	и	и	и	и	и	и	30а

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
пасторка	aa/и	и	и	и	aa/и	aa/и	и	aa/и	и	и	20aa
патка	aa	aa	aa	aa	aa/и	и	и	aa	aa	aa/и	70aa
пацка	aa	aa	aa/и	aa	aa/и	aa	и	и	и	aa/и	55aa
пекарка	aa	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10aa
песма	aa	aa	aa/и	и	aa	aa/и	и	aa	и	и	50aa
петелька	aa	aa	aa/и	и	aa/и	aa/и	и	aa	и	и	45aa
петља	aa/и	и	aa/и	и	aa/и	и	и	и	aa/и	и	20aa
печенка	и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	10aa
печурка	aa	aa	aa	и	aa/и	aa/и	и	aa	и	и	50aa
писаљка	и	и	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
плавојка	aa/и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	15aa
плахта	и	и	а	и	а/и	и	и	а	и	и	25a
пловидба	и	и	и	и	и	aa/и	и	aa	и	и	15aa
пловка	aa	и	и	и	aa/и	aa/и	и	aa	и	и	30aa
пљачка	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	и	5aa
пљоска	и	и	и	и	aa/и	и	и	aa	и	и	15aa
поворка	и	и	и	и	aa/и	aa/и	и	и	и	и	10aa
погодба	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10a
попевка	aa	и	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	15aa
порта	и	и	и	и	и	и	и	а/и	и	и	5a
пошиљка	aa/и	и	aa/и	и	aa/и	aa/и	и	aa	и	и	30aa
пошта	а	а	а/и	и	а	и	а	а	и	и	55a
пракса	а	а/и	и	и	и	и	и	а	и	и	25a
праћка	aa	и	aa/и	aa/и	aa/и	aa	и	aa	и	и	45aa
препирка	и	и	aa/и	и	и	aa/и	и	и	и	и	10aa
призма	aa/и	и	и	и	aa/и	aa/и	и	aa/и	aa/и	и	25aa
примедба	aa	aa	и	и	aa/и	aa/и	aa/и	и	aa/и	и	40aa
приповетка	aa	aa	и	aa/и	aa/и	aa	и	aa	aa/и	aa/и	60aa

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
приредба	aa/и	и	и	и	aa/и	и	и	aa	aa/и	и	25aa
притка	aa	и	aa/и	и	aa/и	aa	и	aa	и	и	40aa
притужба	и	и	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	5aa
прозивка	aa/и	и	aa/и	и	и	aa/и	и	aa	и	и	25aa
просидба	а	а/и	и	и	и	и	aa/и	aa	и	и	15a 15aa
проститутка	и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	10aa
пунђа	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
пуцаљка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
пушка	aa	aa	aa	aa	aa	aa	aa	aa	aa/и	aa	95aa
рачве	aa/и	aa/и	aa/и	и	aa/и	и	и	aa	и	и	30aa
рачунаљка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
рашљс	aa/a	а	aa	и	aa/и	aa/и	и	aa	и	и	15a 35aa
рецка	aa	и	aa/и	и	aa/и	aa	и	aa	aa/и	и	45aa
решетка	aa	и	aa/и	и	aa/и	aa/и	и	aa	aa/и	и	40aa
рикша	а	а/и	а/и	и	а/и	и	и	и	и	и	25a
ролна	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
романса	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
румба	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
рунда	и	и	и	и	а/и	и	и	и	и	и	5a
ручка	aa/и	и	и	и	aa/и	и	и	aa/и	и	и	15aa
сабља	aa	aa/и	aa/и	и	aa/и	aa/и	и	aa	aa/и	и	45aa
салва	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	и	5aa
свеска	aa	aa	aa/и	aa/и	aa	aa/и	aa	aa	aa/и	aa	80aa
светиљка	и	и	и	и	aa/и	aa/и	и	aa	и	и	20aa
светитељка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
свирка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
седељка	aa	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10aa
селидба	и	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	5aa

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
селянка	aa/и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	15aa
сенка	и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	10aa
сетва	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
сламка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
смоква	aa	aa	aa/и	и	aa	aa/и'	aa	aa	aa/и	и	65aa
смотра	а	а/и	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	20a
сокна	aa/и	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	10aa
сорта	aa/и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	15aa
спасителъка	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5aa
сплетка	aa	aa/и	aa/и	aa/и	aa/и	aa/и	и	aa	и	aa/и	50aa
спужва	а/и	и	и	и	aa/и	и	и	aa	и	и	5a 15aa
среќка	aa	aa	aa/и	и	aa/и	aa	aa/и	aa	и	и	55aa
ставка	и	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	5aa
странка	aa	aa	aa	aa/и	aa/и	aa	и	aa	и	и	60aa
сукња	и	и	и	и	и	и	и	aa	и	и	10aa
супстанца	а	и	aa/и	и	и	и	и	и	и	и	10a 5aa
сфинга	а/и	и	а	и	и	а	и	и	и	и	25a
такса	а	а	а/и	и	а	и	а	и	и	и	45a
тачка	aa	aa	aa	aa/и	aa	aa	aa/и	aa	aa/и	aa/и	80aa
ташна	и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	и	5aa
тегла	aa/и	и	и	и	aa/и	и	и	и	и	и	10aa
тежња	и	и	и	и	и	и	а	и	и	и	10a
терца	и	а	и	и	и	и	и	и	и	и	10a
тетка	aa	aa/и	aa/и	и	aa	aa/и	и	aa	aa/и	aa/и	55aa
тиква	aa	aa	aa/и	и	aa	и	aa	aa	aa/и	и	60aa
типка	и	и	и	и	и	и	и	и	aa	и	10aa
торба	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5a
трампа	и	а/и	а	и	и	и	и	и	и	и	15a

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
трешња	аа	аа	аа	и	аа	аа	аа	аа	аа/и	аа/и	80аа
тројка	аа/и	и	и	и	аа/и	и	и	аа	и	аа/и	25аа
трска	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	5аа
трунка	и	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	5аа
ћурка	и	аа/и	и	и	аа/и	аа	аа/и	аа	и	аа	45аа
ћушка	аа	и	аа	аа	аа/и	аа	и	аа	и	а	10а 55аа
удадба	а/и	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
узда	а	а	а	и	и	и	и	и	и	и	30а
укротитељка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
укућанка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
уредба	аа/и	и	и	и	аа/и	аа/и	и	аа	аа/и	аа/и	35аа
усна	аа	аа	аа/и	аа/и	аа	аа	и	аа	аа/и	аа/и	70аа
успаванка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
утва	аа/а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5а 5аа
фарбарка	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
хајка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
харинга	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
хватаљка	аа/и	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
хранитељка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
хумка	аа/и	и	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	10аа
цакна	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
цвекла	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
цеста	а	а	и	и	а	а	и	и	и	и	40а
циганка	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
цигла	аа/и	аа	аа/и	аа/и	аа/и	аа/и	и	аа	аа/и	и	50аа
цитра	аа/и	и	аа/и	и	аа/и	и	и	и	и	и	15аа
црвенперка	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
црква	аа/и	аа	аа/и	аа	аа/и	и	аа	аа	аа/и	и	60аа

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	проц.
прпаљка	аа	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
прпка	и	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	5аа
пртанка	аа	и	и	и	аа/и	аа/и	и	и	и	и	20аа
цуцла	и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	10аа
чајанка	аа	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	15аа
чапља	аа/и	и	и	и	и	и	и	аа	и	и	15аа
черга	и	а/и	и	и	и	и	и	и	и	и	5а
четворка	аа/и	и	и	и	аа/и	аа/и	и	и	и	и	15аа
четка	аа/и	аа	аа	аа/и	аа/и	аа/и	и	аа	аа/и	аа	65аа
чигра	и	и	и	и	и	и	и	аа	аа/и	и	15аа
чизма	аа	аа	аа	аа/и	аа	аа	аа/и	аа	аа/и	аа/и	80аа
чипка	аа	и	и	аа/и	аа/и	аа	и	и	и	аа/и	35аа
читанка	аа/и	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	10аа
чорба	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
цезва	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
цибра	а	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	10а 5аа
цунка	а	и	и	и	и	и	и	и	и	и	10а
шанса	а	и	и	и	а/и	и	и	и	и	и	15а
шипка	аа	аа/и	аа/и	и	аа/и	аа	и	аа	и	и	45аа
шифра	аа	а/и	аа/и	и	аа/и	аа/и	и	и	и	и	5а 25аа
шишка	аа	аа/и	и	аа/и	аа/и	аа/и	и	аа	и	аа	50аа
шкољка	аа	и	и	и	аа/и	и	и	а	и	и	10а 15аа
штикла	аа	аа/и	и	аа/и	аа/и	и	и	аа	и	и	5а 35аа
штипалка	аа	аа/и	и	и	аа	аа/и	аа/и	аа	аа/и	аа/и	55аа
штранка	и	аа/и	и	и	и	и	и	и	и	и	5аа
штрцаљка	аа	и	и	и	аа/и	и	и	и	и	и	15аа

Међу овим именицама има 201 двосложна, 88 тросложних, 17 четворосложних и 2 (*избави~~и~~еља, укр~~о~~и~~и~~и~~и~~еља*) петосложне. Просечна дужина ових именица (2,42 слога) мања је од просечне дужине оних са доследним *-и* (2, 58 слогова).

Према наставцима који се јављају, могу се класификовати у овакве групе:

1a : 9и

берба бои~~и~~ча бунда, вес~~и~~а, гарда, куш~~и~~а, ло~~и~~и~~и~~а, мар~~и~~жа, по~~и~~годба, ш~~и~~еж~~и~~а, ш~~и~~ерца, харинга, чорба, п~~и~~езва, п~~и~~унка.

Консонантске групе :

ДБ, ЖЊ, ЗВ, НГ, НД, НК, ПТ, РБ (2), РД, РЖ, РЦ, СП, ШЊ, ШЧ.

2a : 8и

мамба, маска.

МБ, СК

3a : 7и

ба~~и~~и~~и~~а, е~~и~~лезда, н~~и~~ужда, њ~~и~~ас~~и~~а, у~~и~~зда.

ЖД, ЗД (2), СТ, ШТ.

4a : 6и

звезда, цес~~и~~а.

ЗД, СТ.

1a : 4и

кас~~и~~а

СТ

1a : 1a/и : 8и

бразда, њ~~и~~рам~~и~~а, шанса.

ЗД, МП, НС.

2a : 1a/и : 7и

на~~и~~езда, нимфа, њ~~и~~лах~~и~~а, њ~~и~~ракса, с~~и~~финга.

ЗД, КС, МФ, НГ, ХТ

3a : 1a/и : 6и

гош~~и~~а, ко~~и~~ча

ПЧ, ШЊ

4a : 1a/и : 5и

лис~~и~~а, њ~~и~~акса

КС, СТ

5a : 1a/и : 4и

газда, њ~~и~~ош~~и~~а

ЗД, ШТ

6a : 1a/и : 3и

крас~~и~~а

СТ

1a : 2a/и : 3и

с~~и~~о~~и~~ра

ТР

5a : 2a/и : 3и

крес~~и~~а

СТ

6a : 2a/и : 2и

лас~~и~~а

СТ

1a : 3a/и : 6и

ри~~и~~а

КШ

1a/и : 9и

ге~~и~~ја, гра~~и~~а, догма, ларма, мазга, нош~~и~~а, њ~~и~~ор~~и~~а, њ~~и~~у~~и~~а, ро~~и~~на, ро~~и~~манса, румба, рунда, њ~~и~~орба, черга

ГМ, ДЊ, ЗГ, ЈШ, ЛН, МБ, НД(2), НС, РБ, РГ, РМ, РТ, ШЊ,

1aa : 3aa/и : 1a/и : 5и

јејџра

ТР

2aa : 2aa/и : 1a/и : 5и

клејџва

ТВ

1a : 1aa : 2a/и : 6и

дройџа

ПЉ

1a : 1aa : 1aa/и : 1a/и : 6и

јросидба

ДБ

2aa : 2aa/и : 1aa/a/и : 5и

ијџикла

КЛ

1a : 1aa : 8и

главурда

РД

1a : 1aa/и : 8и

иџбра

БР

1a/и : 1aa/и : 3и

дружба

ЖБ

Преглед консонантских група по уделу наставака -џ, -џ и -џџ

1) Групе са последњим -џ (= 0a, 0aa)

БЛ (1 пример),

ВГ(1), ВД(3), ВН(1),

ЗБ(2), ЗЛ(1), ЗН(1),

ЈБ(1), ЈГ(1), ЈН(3),

ЛБ(3), ЛМ(2), ЛТ(2), ЛФ(1),

ЉБ(1),

МН(1), МЧ(1),

НТ(7), НЏ(2), НШ(1),

ПЉ(1),

РЛ(3), РН(2), РП(2), РФ(1),

ТН(3), ТЉ(4),

ФН(2), ФТ(1),

ЧМ(1),

ЏБ(2);

РТН(1), РШЛ(1).

2) Групе са -a или -и

НД — 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 5a = 8 примера, просек 0,6%a

РМ — 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 5a = 8 пр., 0,6% a

ДЉ — 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 5a = 7 пр., 2,5%a

ГМ — 0, 5a = 2 пр., 2,5%a

ЖЉ — 0, 0, 10a = 3 пр.; 3,3%a

СП — 0, 0, 10a = 3 пр.; 3,3%a

РБ — 0, 0, 0, 0, 5a, 10a, 10a = 7 пр.; 3,6%a

ЈШ — 5a = 1 пр.; 5%a

ЛН — 5a = 1 пр.; 5%a

МБ — 0, 0, 0, 5a, 20a = 5 пр.; 5%a

МП — 0, 0, 15a = 3 пр. 5%a

НБ — 5a = 1 пр., 5%a

РГ — 5a = 1 пр., 5%a

НС — 0, 5a, 15a = 3 пр., 6,7%a

ЗВ — 10a = 1 пр., 10%a

ПТ — 10a = 1 пр., 10%a

РЖ — 10a = 1 пр., 10%a

РЦ — 10a = 1 пр., 10%a

	<i>ТЉ</i> — 20aa = 1 пр., 20%aa
	<i>ЈК</i> — 0, 0, 0, 0, 0, 5aa, 10aa, 10aa, 15aa, 15aa, 25aa, 30aa, 30aa, 35aa,
60aa,	95aa = 16 пр., 20,6%aa
	<i>КЉ</i> — 25aa = 1 пр., 25%aa
	<i>ГЛ</i> — 0, 0, 10aa, 15aa, 50aa, 90aa = 6 пр., 27,5%aa
	<i>ГР</i> — 0, 15aa, 75aa = 3 пр., 30%aa
	<i>ДВ</i> — 20aa, 60aa = 2 пр., 40%aa
	<i>ТК</i> — 0, 0, 10aa, 10aa, 15aa, 20aa, 25aa, 35aa, 40aa, 40aa, 50aa, 55aa,
60aa,	65aa, 70aa, 90aa, 100aa = 17 пр., 40,3%aa
	<i>СН</i> — 15aa, 70aa = 2 пр., 42,5%aa
	<i>БЉ</i> — 45aa = 1 пр., 45%aa
	<i>ТЛ</i> — 45aa = 1 пр., 45%aa
	<i>ЋВ</i> — 45aa = 1 пр., 45%aa
	<i>КВ</i> — 25aa, 25aa, 60aa, 60aa, 65aa, 65aa = 6 пр., 50%aa
	<i>СМ</i> — 50aa = 1 пр., 50%aa
	<i>ЦК</i> — 45aa, 55aa, 55aa = 3 пр., 51,7%aa
	<i>ЗМ</i> — 25aa, 80aa = 2 пр., 52,5%aa
	<i>ЧК</i> — 0, 5aa, 15aa, 55aa, 60aa, 80aa, 80aa, 90aa, 95aa, = 10 пр., 53,5%aa
	<i>ЋК</i> — 45aa, 55aa, 65aa = 3 пр., 55%aa
	<i>ВЦ</i> — 100aa = 1 пр., 100%aa

Укупан проценат за све наставке у свим примерима је:

-*ѝ* = 82,46%

-*āā* = 14,71%

-*ā* = 2,83%

Прегледала сам оно што најпознатије досадашње граматике износе о овом проблему. Свуда се наводи неколико основних и нама већ познатих података, а то су:

Као наставак генитива пл. појављују се већ поменути наставци -*ā*, -*ѝ* и -*āā* (= -*a* са напостојаним *a* које разбија консонантску секвенцу).

Уколико се на крају основе нађу групе *СТ*, *ЗД*, *ШТ*, *ЖД*, *ШЋ*, *ШЧ*, *ЖЦ*, непостојано *a* се не умеће између њих, а по *Грамајинци хрватског језика* Брашца, Храсте и Живковића и по *Грамајинци хрватског или српског књижевног језика* Т. Маретића, непостојано *a* се не умеће ни кад је први део консонантске групе *д*, *ѝ*, *р*, *л*, а други *б* или *њ*.

У материјалу који сам обрадила нисам наишла ни на један пример у којем би групе *СТ*, *ЗД*, *ШТ*, *ЖД*, *ШЋ*, *ШЧ*, *ЖЦ* биле растављене непостојаним *a*. Група *ДБ*, која се по *Грамајинци хрватског или српског књижевног језика* Т. Маретића не раставља непостојаним *a*, у моме материјалу се раздваја. У укупно 16 примера, у којима се јавља ова група, проценат наставка -*ā* је 1,6%, а наставка -*aa* (= -*a* са непостојаним *a*) 16,6%.

Наставак -*ѝ* заступљен је код већег броја именица него -*ā* односно -*āā*.

Само код неколико именица јавља се 100% *aa*: битка, вишња, даска, овца.

100% *a* није заступљено ни једним примером.

Именице са честим -*ā* или -*āā* у ген. пл. углавном су обичније од оних са -*ѝ*, краће и домаћег (словенског) порекла. Најчешће су то двосложне именице. Значење им је веома разноврсно. То су именице као:

грешка (95aa), гуска (90aa), вашка (75aa), биљка (70aa), банка (60aa),

или

ласта (70a), креста (60a), газда (55a), звезда (40a), гошћа (35a).

-*ā* као наставак ген. пл. се најчешће јавља уколико су у питању следеће консонантске групе:

СТ (52,9%a), *КС* (35%a), *ПЧ* (35%a), *ШЋ* (35%a), *ЗД* (32,5%a), *ЖД* (30%a), *ШТ* (28,3%a), *ШЧ* (20%a).

Заједничка црта ових група је да не садрже ниједан сонант, а све сем једне садрже по један алвеоларни или дентални струјни консонант.

Наставак -*āā* најчешће се везује за ове консонантске групе:

ВЦ (100%aa, 1 пр.), *ЋК* (55%aa, 3 пр.), *ЧК* (53,5%aa, 10 пр.), *ЗМ* (52,5%aa, 2 пр.), *ЦК* (51,7%aa, 3 пр.), *КВ* (50%aa, 6 пр.), *БЉ* (45%aa, 1 пр.), *ЋВ* (45%aa, 1 пр.), *СН* (42,5%aa, 2 пр.), *ТК* (40,3%aa, 17 пр.).

У мањем броју случајева су то групе са сонантом.

Стопостотна заступљеност -*и* појављује се код 33 групе, али је карактеристично да ни у једном од тих случајева сама група није репрезентована већим бројем примера. Обично се ради о групама са по једним или два примера, а само се групе *ВД*, *ЈН*, *ЛБ*, *РЛ*, *ТН* јављају у три примера, док је група *ТЊ* заступљена и у четири, а група *НТ* у седам примера. Заједничку одлику ових група чини присуство сонаната у њима. Уосталом врло је вероватно да би се с већим бројем примера и у неким од група с искључивим -*и* појавио мали проценат материјала са -*а* или -*aa* као што се јавља код група:

НД (8 пр., 0,6%a), *РМ* (8 пр., 0,6%a), *ДЊ* (7 пр., 0,7%a), *РБ* (7 пр., 3,6%a), *ЉК* (33 пр., 0,3%a, 11,4%aa), *НК* (37 пр., 0,3%a, 8,8%aa), *ЛК* (7 пр., 1,4%a, 0,7%aa), *РД* (8 пр., 2,5%a, 1,9%aa), *РК* (43 пр., 8,9%aa), *ВК* (20 пр., 11,5%aa), *ЈК* (16 пр., 20,6%aa)

У осталим консонантским групама заступљена су сва три наставка у различитим комбинацијама.

Гордана Вуковић

О НЕКИМ ФУНКЦИЈАМА ИНСТРУМЕНТАЛА БЕЗ ПРЕДЛОГА У ЈЕЗИКУ ЋОСИЋЕВИХ „КОРЕНА“

Рађено под руководством
проф. др Милке Ивић

1. Циљ је овога рада да укаже на неке специфичности употребе инструментала без предлога у језику „Корена“ Добрице Ћосића. Расправљаће се само о оним значењским категоријама инструментала без предлога¹ који имају мању фреквенцију употребе или се уопште не јављају у стандардном језику. Ту пре свега долазе у обзир примери инструментала оруђа, инструментала узрока и инструментала места.²

ИНСТРУМЕНТАЛ ОРУЂА

2. Познато је да постоје глаголи којима је потребно *средство за испољавање акције*.³ Такви глаголи, који се могу обележити симболом Vi, могу имати:

(а) само једно средство испољавања (*ћевајћи гласом*);

(б) више средстава испољавања (*ћише оловком, ћером, масћилом*).

У случају (а) присуство детерминатора је обавезно. Изузимају се случајеви када овакви примери имају експресивну улогу (нпр. у народним песмама: *вицом виче* и сл.). У случају (б) листа средстава за испољавање акције је ограничена у том смислу што се не може свака

¹ Тј. о „слободном инструменталу“ — в. Милка Ивић, *Српскохрватски ја-дежни облици обавезно праћени одредбом као помоћним морфолошким знаком*, Годишњак Фил. фак. у Новом Саду, књига IV (1959), 151.

² До оваквог закључка дошла сам на основу испитивања извесног броја информатора којима је дата на оцену листа са примерима о којима је реч у овом раду. Сви примери су дати у две верзије: једном су то били преписи оригиналних Ћосићевих реченица, а други пут су исти примери били трансформисани у конструкције које су по мишљењу аутора овог рада много обичније у стандардном језику. Информатори су се скоро без изузетка одлучивали за другу, трансформисану верзију.

³ Класификација која следи изведена је на основу предавања проф. др Милке Ивић.

именица појавити у функцији оваквог средстава. У случајевима типа (б) присуство детерминатора није обавезно.

Ако се разгледа материјал Ћосићевог језика, наилази се на две основне групе примера у којима употреба инструментала одступа од горње класификације:

(I) средство испољавања добијају и глаголи који га уопште не захтевају;

(II) глаголи који захтевају само средство типа X, добијају место њега средство типа Y.

Категорију (I) репрезентују следећи примери:⁴

На западу шума и манастир увек господњи, а дно се открило

Паланком, исто господњом (18);

Не тушти се модрином кукуруз као млад топољак . . (93)

У виногради, чокоће се не врани гроздовима . . (93);

. . . а муж сунце се облацима стидео (235);

Ту се истрошила његова вера и он није могао ћутањем то да трпи (100);

Да је женско, заусти па стисну вилице Аћим, истрпео би осамнаест година па би га удајом изјурио из куће (240);

Он, што се пркосом записао у историју . . . — свечано говори и замишљено гледа у прозор (172);

Кафана и даље тршти забрањеном песмом и лупом кривих ножева о врата и столове (100).⁵

У категорију (II) спадају пре свега примери инструментала који, употребљен без икакве одредбе, успоставља таутолошки однос према управном глаголу (*закрвавиши крвљу* и сл.). Таутологија се, као што је познато, уклања употребом тзв. обавезног детерминатора.⁶ Међутим, у случају када се место средства обележеног именицом која понавља семантичке карактеристике глагола употреби неко друго средство испољавања, неко које не успоставља таутолошки однос према глаголу, обавезност детерминатора изостаје. Уп. примере:

. . . у њему као дубодолином у поноћ одјекује петолово кукрикање, крв виче вревом петлова и врева прска крвљу по брестовима и шљивама . . (87);

. . . он неће да мисли на ону крв којом је ова ноћ у соби више његове главе закрвавила детињим плачем (238);

Аћим уздахну: зар га је једном прекорила оцем (116).⁷

У категорију (II) спадају и примери с глаголима који имају на располагању један већи, али ипак ограничен инвентар средстава испо-

⁴ Материјал је узет из књиге Добрице Ћосића: *Корени*, Београд, 1963, изд. Просвете.

⁵ Последњи пример би се могао трансформисати у узрочну конструкцију *од + г е н и т и в*, па би се стога и значење инструментала могло интерпретирати као узрочно.

⁶ в. Милка Ивић, *The Grammatical Category of Non-Omissible Determiners*, *Lingua*, 11, Copenhagen, 1962, 199—204.

⁷ Овај пример би било могуће интерпретирати и у узрочном смислу с обзиром на могућност трансформисања у узрочну конструкцију (*са због + г е н и т и в*).

љавања. Међутим, Ћосић се не одлучује ни за једну од уобичајених лексема којима ће се изразити одговарајуће средство. На пример:

... толика шума а све радовање једним птичјим кљуном казује (226);⁸

Сенке цикнуше удављене мраком (288);

Затреперила је тек кад је он дуже постојао, ослоњен на њу брзим дисањем ... (248);

... он ће да заплаче од јада јер су му сузама смрскане очи ... (161);

Димом обешен за таваницу њише се велики лист сенке (293);

Стење и превија се собом преклан (168);

Том надом волео је он њега, другог и последњег, више од Ђорђа још док је био у колевци (225).

У свим наведеним примерима могла би се лексема која је означена инструменталом супституисати неком другом и тада бисмо добили конструкције које су сасвим обичне у свакодневном, стандардном језику. На пример:

Том љубављу волео је он њега ... (место *надом*);

Стење и превија се *ножом* преклан (место *собом*).

Оваква је употреба инструментала данас уопште доста широко распрострањена у литерарним текстовима можда управо због тога што омогућава да се, у оквиру релативно једноставног граматичког проседа, постигну успели уметнички ефекти.

УЗРОЧНИ ИНСТРУМЕНТАЛ

3. Међу конструкцијама с узрочним инструменталом разликују се два типа: примери где би у стандардном језику дошао (а) генитив са *због* и (б) генитив са *од*.

Тип (а):

... неколико пута су ме хапсили, држали по десетак дана и пуштали, некад Аћимовим заузимањем и јемством, а некад зато што сам ћутао (20);

Тола се прихвати пушке зачуђен Ђорђевићем страхом (27).

Тип (б):

Ђорђе поче да зебе другим страхом (32);

Ђорђе јој приђе, загледа се у лице умором издужено, па онда у грло и недра (40);

Ђорђе за тренутак пресечена снага, застала је да поново пикне ... (249);

... а овај сутон још више му се поистовети са оним свитањем кад је Аћим исто овако нем и разрастао очајем стајао и плашио (225);

⁸ У вези са глаголом *казивати* као средства испољавања појавиле би се неке друге лексеме у примерима из неуметничке прозе (нпр. *казивати речима*, *казивати песмом* и сл. У првом случају би, вероватно, била чешћа употреба са детерминатором: *казивао је њо својим речима*, *казивао је њо одабраним речима* и сл.)

Он није чуо, пијан слашћу пред меким размицањем . . . (249);

Па кад се Анђа, уморена батргањем и виком, смири у отегнутом јечању . . . Тола отворених уста звера по соби . . . (78).

Нема примера за узрочне конструкције које се у стандардном језику појављују у виду везе из + генитив, а које би биле овде представљене слободном падежном формом инструментала.

ИНСТРУМЕНТАЛ МЕСТА

4. Инструментал слободног типа за обележавање места употребљава се у свим оним случајевима у којима би биле обичније конструкције са предлозима. Према могућностима трансформисања у конструкције са предлозима ови примери би се могли разврстати у неколико група

а) Мислима брзо, сановито протичу дани кад је у његовој кући све праскало и тутњало од живота, рада и богаћења (206);

Куцаји се у трзајима, све бржим, успињу душником (207);

Дуго гледа румену детињу главицу, па клону у осмеху:

не личи на њега, одлази њеним дамарима у мутљак сна (251).

У свим овим примерима место инструментала без предлога могла би се употребити конструкција *кроз* + *а к у з а т и в*.

б) То је она са оним очима, закључивао је у себи слушајући како руке девојчице обесно трче клавиром (260);

Мокра жаба ходала му потиљком (193);

Аћим се клати у седлу, сунце и сенке прелазе њим (244).

Место инструментала слободног типа у свим овим примерима била би обичнија и чешћа употреба предлошке конструкције *по* + *ло к а т и в*.

в) Уснама промиле гађење и још нешто (82);

Нешто као осмех мину Вукашиновим уснама (170);

Лицем јој прође нешто као дрхтај . . . (212).

У примерима оваквог типа, где је обично у питању радња која се простире преко неке одређене површине, могуће је именицу, која је репрезентована формом инструментала, заменити конструкцијом са *преко* + *г е н и т и в*.

5. На основу изнетих примера види се да Ћосић за своје уметничке ефекте искоришћава употребу инструментала на следећи начин: или остварује нестандартне комбинације лексичких јединица у оквиру стандардних граматичких модела (тип: *волећи надом*), или уводи архаичну комбинацију глагол + инструментал за изражавање узрока⁹ (тип: *зейши другим сирахом*), или се, пак, не држи стандардних правила дистрибуције (семантички маркираних)¹⁰ инструменталних форми за изражавање просторних односа (тип: *ходати потиљком*).

⁹ В. Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд САН, 1954; 99.

¹⁰ Н. д. 121—126.

Svetlana Zajceva

SPECIFIČNA SLOVENSKA LEKSIKA U SAVREMENIM ČAKAVSKIM GOVORIMA

*Radeno pod rukovodstvom
prof. dr Pavla Ivića*

Cilj je ovog rada da doprinese proveravanju i ilustrivanju mišljenja iznesenih u nauci o posebnosti srpskohrvatskih čakavskih govora u leksičkom pogledu i o njihovim leksičkim vezama sa slovenačkim jezikom.¹ Radi toga ja sam ekscerpirala postojeću literaturu² o čakavskim govorima, uključujući tu i tekstove objavljene na čakavskom u „Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena“, i izvršila dopunska ispitivanja u sledećim mestima: Lupoglav, Semići i Dolenja Vas kod Boljuna u Istri, Dobrinj na ostrvu Krku, Brinje kod Senja, Pašman na istoimenom ostrvu i Viganj na poluostrvu Pelješcu.

Izabrana čakavska leksika praslovenskog porekla podeljena je u radu u četiri poglavlja u zavisnosti od rezultata dobijenih poređenjem čakavske leksike sa leksičkim blagom slovenačkog jezika, a takođe i sa leksikom štokavskih govora.

¹ Vidi npr. M. Hraste, *Čakavski dijalekt*, Enciklopedija Jugoslavije, knj. IV, Zagreb, 1960, 508: „Leksički čakavski govor sačuvao je starinu bolje nego štokavski i kajkavski. Velik je nedostatak naše lingvistike što još nemamo nijednog rječnika čakavskog dijalekta, osim neznatnog broja riječi u monografijama o pojedinim govorima“; M. Tentor, *Prilog Bernekerovu rječniku*, JF, knj. V, 1925—1926, 202: „Iz ovog priloga vidi se, da imademo dosta riječi koje nas vežu sa slovenačkim jezikom, a opet ima samo u čakavaca riječi, koje su sve do danas očuvana baština iz pradomovine Slavena . . .“; I. Popović, *Dalmatinski i istarski elementi u rečniku istarskih štokavskih govora*, Riječka revija, VI, Rijeka, 1957, 68: „Naročito su kajkavski i čakavski (u prvom redu istarski i kvarnerski) govori među sobom tesno vezani u leksičkom pogledu . . .“ i dr.

² Tu pre svega valja spomenuti radove M. Tentora: *Prilog Bernekerovu rječniku* (JF, knj. V, 1925—1926, 202—214) i *Leksička slaganja creskoga narječja i slovenskoga jezika protiv Vukova jezika* (Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, knj. I, Ljubljana, 1950, 69—92) posvećene neposredno proučavanju čakavske leksike i dosadašnje leksičko-geografske priloge u kojima su obuhvaćeni i čakavski govori: B. Bratanić, *Uz problem doseljenja Južnih Slavena*, Zbornik radova Filozofskog fak. Sveučilišta u Zagrebu, knj. I, Zagreb, 1951, 221—250; N. I. Tolstoj, *Iz geografii slavjanskih slov. 1) dožd'*; 2) *salamandra*, Voprosy slavjanskogo jazykoznanija, vyp. 6, Moskva, 1962, 140—155; N. I. Tolstoj, *Iz geografii slavjanskih slov. 3) pravij-levij*; 4) *horohorisja*; 5) *klast'*, Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas, Moskva, 1965, 133—147 i dr.

I. REČI KOJIH NEMA U ŠTOKAVŠTINI, A UGLAVNOM NI U SLOVENAČKOM

Jedan deo izabrane leksike predstavlja dijalekatske reči, koje su fiksirane u čakavskim govorima, a nema ih u štokavštini, ni u slovenačkom jeziku, ili bar u ovom poslednjem imaju ograničenu rasprostranjenost. Ovde ćemo navesti takve leksičke čakavizme i pokazati njihovu rasprostranjenost na čakavskom terenu.

Čak. *ar, aš, ač, ac* 'jer' istog je postanja kao i stsl. *ašte*; strus. *ače, ači*; stsrhr. *ace* (Bern.), ali značenje reči je specifično čakavsko. U Rječniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (nadalje u tekstu RJA) navode se samo čakavski primeri, ali se mogu naći i kajkavski, npr.: „*Vse je bilo kamenito, ar to bil je prokleti grad*“ (Valjavec, 17). U slovenačkom *ar* se govori u Prekomurju (Plet.). U literaturi reč je zabeležena u sledećim severnočak. mestima:

Vodice³ — „samo stari ljudi upotrebljavaju *ār* (< *a-re* < *a-že*) u istom značenju kao *āč, āšto* (Rib., 123); Žminj — *aš, āšto* 'quia', čuje se i *āš*, ali i *āč* (Zgrab., III, str. X, XIII); Lupoglav — *aš* 'jer'; Semići, D. Vas — *ač* 'jer'; Duga Resa — *āč* ili *āš* 'quia' (Stroh., I, 92); Kastav — *aš* (Jard., XXXIX, 18, 23, 31, 38...); Rijeka — *ac* 'jer' (Mez., 436); *aš* — Beli (Bort., III/2, 265, 269, 270; VIII, 134); i g. Cres (Tent. Pr., 202) i Dobrinj (Jel., 145); Vrbnik — *ač* 'jer' (Žic, VI/1, 9); Punat — *aš* (Bonif., 145, 165); Mrak., 135); Senj — *ac* (Tijan, 256). Dakle, uzročni veznik *aš, ač* predstavlja severni čakavizam, dok se u ostalim čak. govorima upotrebljavaju u tom značenju veznici *jer* (ovaj na ostalom čak. terenu, često i tamo gde govore *aš, ač* — npr. u Belom na Cresu (Bort., XI/1, 155), i *jerbo* 'jer' (u Senju, Tijan, 87; čula sam i u Vignju⁴), *dāre* 'jer' (u Susku — HDZb, I, 156), *bōj* 'jer' (u Rabu — Kušar, R., 50).

Čak. *hodeć* 'peške', prilog, od glagola *hoditi*. Koren je praslovenski; isp. stsl. *chodъ* 'Gang'; *choditi* 'gehen' (Bern.). RJA nema te reči. Upotrebljava se u Istri i na Kvarnerskim i severnim dalmatinskim ostrvima:

Lupoglav — *hodit* 'peške'; D. Vas — *hoder* 'peške'; tu se upotrebljava u istom značenju još i izraz *na noři*, što se govori i na jugu u Vignju; Cres — *hōdec* (Tent., 176); Dobrinj — *hodeć* 'peške'; Punat — „*aš ču te poslat hodeć va Senj*“. (Bonif., 176); Pašman — *hodeć, hodeći*; govori se još i *po nogam*.

U severnim čak. krajevima za žensku suknju od kože kažu *kotiga*. Reč ne postoji ni u štokavštini ni u slovenačkom, ali se nalazi u kajk. dijalektu (potvrda kod Bujana u članku o praputnjarskom govoru). U staroslovenskom *kotyga* je značila 'tunika' (Bern.). U RJA stoji da se u naše vreme

³ Navodimo i podatke za štokavsko-čakavski govor mesta Vodice, jer J. Ribarić (iz čije su rasprave uzeti podaci) daje između mesnih dijalektizama i čakavske reči koje su se našle u govoru u rezultatu starih i novijih veza sa čakavštinom. A istarski štokavsko-čakavski govori inače često se slažu sa čakavštinom u leksici, samo sada je teško reći kada su to pozajmice od čakavskih suseda, a kada starinske reči donesene sa štokavskog dalmatinskog kopna (v. o tome kod I. Popovića u gore navedenom članku).

⁴ Nepominjanje *ač* u Pašmanu i Vignju kao i svake druge lekseme u nekom od mesta koje sam posetila najčešće znači da te lekseme tamo nema.

reč upotrebljava kod čakavaca u Istri, ali *kotiga* je poznata i na Kvarneru i u Hrvatskom primorju.

Vodice — *kotīga* 'krzno za muškarce ili takođe za žene' (Rib., 159); Praputnjak — *kotiga* 'ženska donja krznena haljina' (Bujan, 41); Cres — „u Cresu je *kotīga* samo ženska sukna od krzna ovčja koža s vunom“ (Tent. Pr., 208); Krk — „na celom Krku *kotiga* je ženska topla zimská haljina (od ovčjih koža) za donji deo tela“ (Milč., 116); Dobrinj — *kotiga* 'haljina od ovčje kože'; Vrbnik — *kotiga* (Žic, VI/1, 45); Baška — *kotīga* (Tent. Pr., 208).

Kod Belića (Zam., 54) nalazimo pridev *lastiv*, koji se upotrebljava u značenju 'laskav' u govoru mesta Novog. Drugih podataka o rasprostranjenju ovog dijalektizma nemamo, a u RJA svi su primeri iz starih pisaca (većinom čakavskih). Reč je praslovenska, isp. stsl. *lǫstivъ*; rus. *l'stivyj*; češ. *lstivý*; polj. *łściwy* (RJA).

Čak. *lobzati*, *lobzat*, *lobzat*, *lobizat* znači 'ljubiti'. Kod Bernekera je ta reč zabeležena samo za stsl. *lobzati*, *lobyzati*; rus. *lobzat*, *lobyzat* (gde je reč crkvenoslovenska); i srhr. sa Cresa. Glagol se upotrebljava ne samo na Cresu (*lobizāt* u Dragozetićima — HDZb, I, 48; *lobzāt* u Cresu), nego i na Krku (*lobzat* i *lobizat* u Dobrinju); *lobizāt* navodi i Milčetić (Milč., 128), *lobzat* i *lobizat* u Vrbniku (Gršk.-Stef., 141). Osim ovog glagola u tom značenju dolaze u čakavš'ini još nekoliko: *bāχnut*, *b°āχnut*, *bahnut* po čitavom Cresu gde je nestalo *lobzati* (Bort., XIII, 134); *bušnut* u Istri u Lupoglavu; na Lošinju i Susku (*būšnut*, HDZb, I, 48), i na samom Cresu (*būšnut* u Krasici — Tent. Pr., 203). Na Cresu upotrebljava se još i *kūšnut*, što je poznato i u Puntu na Krku, u Selcima na Hvaru i na Sušaku (Tent. Sl., 77); U Brinju je *kušnuti*, *kuševati*. Na jugu se upotrebljava kao u štokavštini *ljubiti* (*jubit* u Vignju), ili *celivati*.

Čak. *mel*, m.f. *melj*, 'sitan pesak, prah'. Berneker navodi za slovenački jezik *mēl*, f., dijalekt. *mīl*, f., u značenju 'mehr gelartige Erde'. Ova stara reč, koju imaju i neki drugi slovenski jezici (stsl. i rus. *mēl* 'kreda'; češ. *měl* 'prah, sipka zemlja'; polj. *miał* 'prah'), prema podacima RJA poznata je samo ponegde među čakavcima i to u Istri, Hrv. primorju i na Kvarneru.

Pazin — *mēlj*, *mēlja* 'prah', a *mēlja*, m. — 'plodna zemlja' (Nem., 1883, 10, 11); Klanj (u Istri) — *melj*, m. 'sitan pesak' (RJA); Kastav — *mēl*, *mēla* 'sitan pesak kojim prave žbuku' (Jard., XXXIX, 396); Bakar — *mel*, f. 'sitan pijesak' (Tent. Sl., 77); Novi — *mēl*, *mēla* 'morskoj pesok' (Belić, Zam., 29); Cres (i uopšte na Kvarneru) — *mēl*, f. 'sitni pijesak' (Tent. Sl., 78); o. Krk — *mel* 'bjeličasta sipka žedna zemlja, koja se zove i *var*' (RJA); Dobrinj — „*melj* — crveni pesak za graditi kuću“; Vrbnik — „*kadi je po dnu mel*“ (Žic, XXXIII, 12); Senj — „u *sali svita kaj mela*“ (Tijan, II, 212).

Čak. *rilit se*, *rȳli(t) se* znači 'kreveljiti se' ili 'smejati se'. U RJA ima samo jedan Tentorov primer: „*rilit se* u Cresu znači schlechte Gebärden mit dem Gesichte machen“ (Tent., 199). Osim toga glagol se upotrebljava u Lupoglavu — *rilit se*, gde znači drugo — 'plakati'.

Susak — *rȳli(t) se* 'smijati se grohotom' (HDZb, I, 142); Dobrinj — *rilit se* 'smejati se'; Vrbnik — *rili se*, *rili!* 'smij se' (Žic, XX, 269). Pridev *til* 'debeo', koji potiče od korena od koga i stsl. *tyti*, *tyja*

kòse, pl. 'pletenica' (Kušar, R., 51); Pašman — *kose splesti*; *dvi kose*"; Viganj — „*imam dvi pletenice, dvi kose*“.

Čak. *koščica* 'gležanj, članak na nozi', a št. *kòštica*, *kòščica* 'das Beinien, ossiculum' (Vuk). Koren je praslovenski isp. stsl. *kostь*; rus. *kost'*; hr. *kost*, itd. (Bern). Tipičan je čakavizam za koji se međutim u RJA nađi samo jedan primer sa Brača. Reč je poznata u navedenom značenju: Cres — *koščica* (HDZb, I, 49); Brinje — *koščica*; Pašman — *koštica*; Brač — *koščica* (RJA).

U drugim mestima, kako na jugu čakavštine tako i na severu, gde je ta reč nepoznata, ima drugih zamena.

Lupoglav — *kràk*; D. Vas — *členac*; Dragozetići — *kličica* (HDZb, I, 49); tako sam čula i u Dobrinju; Susak, Viganj — *glezno*, itd.

U slovenačkom *glěženj*, *glěžen*, *glěžno*, 'der Fussknöchel' (Plet); kajk. *teženj* (bednjanski gov. — Jedvaj, 297).

Mesečina, što u štokavštini znači 'mesečeva svetlost', u govorima Istre Kvarnera znači isto što št. *meseč*, *luna*. U istom značenju reč su upotrebljavali stari pisci čakavski, dubrovački, slavonski i iz jugozapadnih štokavskih krajeva (v. RJA), a u naše vreme:

Vodice — *mšecičina*, f. 'meseč, mensis', dok za 'Mond' kažu *luna* (Rib., 167); Cres — *mesečina*, m. u značenju 'luna' (Tent. Pr., 213).

Kao da je isto značenje u primerima iz Vrbnika od Žica: „*Misečina i meseč . . .*“; „*počnu računat po misečinah*“; „*nigda se dogodi da nosi jednu isečinu više*“ (Žic, IV/2, 238; XXI, 20).

Na severu čakavštine *mito* znači 'plata, nagrada'. Uporedi kajk. *miti* 'rgitio' u Prigorju (Rožić, 115, str. 120). U južnim čakavskim govorima, kao i u štokavskim i slovenačkim *mito* znači 'die Bestechung' (Vuk; Plet.). Stvrda ima kod starih čakavskih i dubrovačkih pisaca, u istarskim i bosanskim narodnim pesmama (RJA), a u naše vreme se govori u Istri, na Kvarneru i u Hrvatskom primorju.

Pazin — *mito*, 'plaća, nagrada' (Nem., 1884, 4); Novi — *mitò*, 'žalovan'je, voznagraždenije'; *pitál ga da mu dá njegòvo mitò da gré dòmaka* (Belić, Zam., 75); Vrbnik — *mito*, 'plaća, nagrada' (Gršk.-Štef., 141).

Ovu reč inače imaju svi slovenski jezici sa različitim značenjima, ispr. sl. *myto* 'carina'; bug. *mito* 'porez'; rus. *myto* 'carina, porez'; polj. *myto* 'arina, malta, plaća' (RJA).

Na celom čakavskom terenu pored široko rasprostranjenog *ječam*, *čmik*, govori se i *ozimac*, što znači ne usev pred zimu' kao u štokavštini (roz-iv.), nego samo 'ječam'. To je značenje specifično čakavsko.

Novi — *ozimac* 'jačmenj' (Belić, Zam., 35); Unije — *ozimac* (HDZb, I, 48); Lošinj — „*jedan star žita, a jedan ozinca*“ (HDZb, I, 30); Susak — „*ovò žito i ozimac uzāhomo pošljat*“; *ozimac*, *ozinca*, 'ječam' (HDZb, I, 133, 170); Vrbnik — *ozimec* 'ječam' (Gršk.-Štef., 141); Rab — *ozimac* 'ječam' (Kušar, R., 52); Lumbarda — *ozimac* (nema *ječam*) (Kušar, Lumb., 338).

Pravo u severnočakavskim govorima i na Hvaru znači 'desno', a štok. *čav* 'unschuldig, gerade' (Vuk). Isto značenje kao čakavsko imaju rus. *čavnyj*, češ. *pravýj*, polj. *prawy* (RJA). RJA daje ovo značenje između reči, i to samo sa dva primera, od kojih je jedan iz spomenika XV veka (Mon,

Croat., 170), a drugi iz narodnih istarskih pesama. Pleteršnikov rečnik potvrđuje ovo značenje za slovenačke istočnoštajerske govore (*prava roka* == *desna roka*). U naše vreme upotrebljava se u sledećim čakavskim mestima:

Lupoglav — *pravi* 'desni'; Beli — „*na levu al na pravu; pravu ruku*“ (Bort., XXV, 359); Cres — *pravo, prava ruka* 'rechts, rechte Hand' (Tent., 199); Selca, Hreljin — *prava rukâ* 'desna ruka' (Tent. Sl., 82); Dobrinj — „*z dvi prave, pok z dvi live nogi*“ (Jel., 142); Vrbnik — „*od live do . . . prave . . . deski*“; „*lica (obrazi) su dva, livo i pravo*“ (Žič, XXI, 28; V/1, 78).

Jedan interesantan čakavizam navodi Nemanić. U Pazinu *pusti, pusto, pusta* znači 'carus, drag', dok kod Vuka *pust* ima značenja 'verlassen' i 'öde'. U ovom poslednjem značenju u Pazinu se upotrebljava *prazan* (Nem., 1885, 14, 23). Drugde ovo značenje reči nije zabeleženo ni na srpskohrvatskom terenu, ni u drugim slovenskim jezicima.

Glagol *tražiti*, mesto kojeg u čakavštini kažu *iskati*, znači u Vrbniku na Krku 'ličiti, nalikovati' (v. Stroh. Vrb., 145). Glagol u ovom značenju zabeležio je još i Milčetić u Dubašnici: *trāžit* 'nalik biti na koga' (Milč., 128). Drugih podataka nemamo.

Nekoliko tipičnih čakavizama imaju drukčije obrazovanje nego odgovarajući primeri u štokavštini. To su reči kao *kljuvec, lej*.

Št. *kljun* odgovara severnočak. *kljūvec* (u Cresu — Tent. Pr., 207). Isp. stsl. *kljuv*; rus. *kl'uv*; bug. *kl'uv* i češ. *klovec*. U Vukovom Rječniku i RJA nema te imenice.

Većina gore nabrojanih dijalektizama rasprostranjena je na severnom čakavskom terenu.

II. ČAKAVSKO-SLOVENAČKE REČI NEPOZNATE ŠTOKAVSKIM GOVORIMA

Primeri slaganja čakavskog dijalekta sa slovenačkim jezikom u leksici mnogobrojni su. Primere nalazimo kod M. Tentora koji je zapazio ovu činjenicu proučavajući leksički materijal svog rodnog mesta, grada Cresa: „Čakavski grad Cres i njegov govor ima obilje riječi, koje su mu zajedničke sa slovenskim jezikom i kajkavštinom, dok Vukov govor tih riječi ne poznaje . . .“ (III međunarodni kongres slavista, izdanje izvršnog komiteta, br. 2, 68, Beograd, 1939).

Prvo ćemo navesti one primere koji vezuju slovenački jezik sa severnočakavskom areom⁵. Ima priličan broj čakavskih i slovenačkih reči koje su nepoznate štokavskim govorima, sa čijom leksikom upoređujemo naš dijalekatski materijal.

⁵ Većina ovih primera postoji i u slovenačkom književnom jeziku, kao i u većini dijalekata (ili svim dijalektima). U ponekim slučajevima radi se ipak o rečima koje u slovenačkom imaju status dijalektizma, doduše najčešće prilično rasprostranjenog. Katkad nije bilo lako razgraničiti ovaj materijal od onog u I poglavlju (gde takode ima reči poznatih i ponekom slovenačkom dijalektu, doduše po pravilu u užoj arei). I uopšte, klasifikacija

Čak. *čez(a)*, *črez* 'kroz' odgovara slov. *čez*, *črèz* 'überhin' (Plet.). Isp. rus. *čerez* s istim značenjem (Bern.); kajk. *čez* (ili *čèrez*) 'kroz; preko; za' (Jedvaj, 320; Rožić, 118, str. 59). Kod Vuka nalazimo da se reč upotrebljava u Vojvodini, ali samo „im moralischen Verstande“. U gore navedenom značenju reč se upotrebljava u sledećim čak. govorima:

Buzet — *čez*, polj. 'przez' (Mał., 100); Boljun — „*čez vrat probodu nuož; čez lito; čes kuo gre klin*“ (Lov., 125, 126, 128); Kastav — *čez* 'kroz, preko' (Jard., XXXIX, 27—31); Rijeka — *krôz* ili *cèz* 'per' (Stroh., 168); Praputnjak — *črez* 'kroz' (Bujan, 41); Vrbnik — *črez* 'kroz' (Gršk.-Stef., 140); Oštarije — *čez(a)* (Stroh., 17); Duga Resa — *čez(a)* 'per' (Stroh., I, 100; LI, 5); Žumberak — *čez* 'kroz'; „*čez* sa istim akcentom upotrebljavaju katolici i unijati kao mesni i kauzalni predlog“ (Skok, II, 221, 353).

Čak. *golac*, *golčina* i *golica*, *goličina* znači 'mladić' i 'devojka'. Isp. slov. *gôlec* 'bartloser Junge', i *golica* 'das Mädchen' (Plet.), a takode češ. *holka* 'Mädchen', *holec*, *holek* '(bartloser) junger Bursche'; gor. luž. *hólc* 'Knabe', *holca* 'Mädchen' (Bern.). I u kajkavštini ima *golec*, *golica* 'inpubes', jer je reč poznata po severozapadnim krajevima (RJA). A na čakavskom terenu:

Pazin — *golčina* 'juvenis' (Nem., 1884, 541); Cres — *golčina*, *goličina* 'jungling Mädchen' (Tent., 190); *γōlica* 'djevojčica', isp. *γollčina* — 'od sedamnaest godina'; i dalje, *γolčićina* — '2—10 godina'; *di-v"ōjčica* — 'od 10—17 godina, *γolčićina* 'dječak, dječarac' (HDZb, I, 159); Susak — *γolŷčina* 'velika nespretna devojka'; *γolčina*, *γollčina* (u Nerezinama) (HDZb, I, 198, 98); Dobrinj — *γolac* i *γoličina* (15 do 16 god.); „*divojki*, a nigde smo govorivali *goličini*“ (Jel., 141); Vrbnik — „*goličina* se onda oberne na bok i *golčina* tako, da vavik ostanu gjedajuć jedan kontra drugog“ (Žic, XV/2, 199); „*rožice sade goličini divojki*“, „*ne tance lipa golica . . .*“ (Žic., XXXIX, 64; XX, 257); Dubašnica — *goličina*, augm. 'devojka': *goličicu*, instr. sg. 'devojčicom' (Milč., 121, 122); Punat — „*prve za nevesticu redu golice*“ (Mrak., 137); Rab — *golica* 'devojka' (Kušar, R., 51).

Čak. izraz *grusti mi se* znači 'neće mi se'; slov. *grusti se mi* 'es verdrisst mich, ich habe keine Lust' (Plet.). Koren je opšteslovenski; isp. crksl. *sa-grustitiš ša*; itd. (Bern.). U RJA primeri su isključivo iz čakavskih autora. Potvrde imamo za istarske, kvarnerske, primorske i severnodalmatinske govore.

Vodice — *grustiti se* (Rib., 150); Semići — *grusti mi se* 'nije mi volja'; Cres — *grustet se* 'neće mi se' (Tent. Sl., 74); Lošinj — *grustiti se* (HDZb, I, 39); Novi — *grusti mi se* — 'ne hoćetsja mne; ja ne v duhe; ja ne v sotojani' (Belić, Zam., 69); Dobrinj — *grusti mi se* — 'ne da mi se da . . .'; Vrbnik — *grusti se* — 'neće mi se' (Tent. Sl., 74); Brinje — *baš mi se grusti* — 'neće mi se'; Pašman — *grusti mi se* — 'nije mi volja'.

primenjena u ovom radu ima istu slabu stranu kao mnoge druge klasifikacije u lingvistici i van nje: postoje granični slučajevi u kojima nije lako odlučiti se, i čak odluka sadrži elemente proizvoljnosti.

Čak. *hlapac* znači 'sluga', slov. *hlâpec* (Plet.) i kajk. *hlapec* (RJA) isto. U ovu vrstu reči spadaju dijalektizmi koji su često zajednički čak. i kajk. govorima, ali nemamo dovoljno podataka za kajkavštinu, te ne možemo razmotriti i ove odnose. Tentor piše da se u Lici i Dubrovniku govori *hlapac* (Tent. Sl., 74). U RJA stoji da u naše vreme reč postoji u Istri. U stvari imaju je i drugi severnočak. govori.

Vodice — *hlâpac* 'servus' (Rib., 151); Buzet — *χlâpoc* (Maš. Ist., 92); Lupoglav — *hlapac* 'sluga'; Pazin — *hlâpac*, *hlâpca* — 'servus' (Nem., 1883, 379); Kastav — *hlâpac*, *hlâpca* — 'sluga' (Jard., XXXIX, 17, 18, 392); Rijeka — *hlâpac* — 'servus' (Stroh. R., 146); Cres — *hlapac* — 'sluga' (Tent. Sl., 74); Žumberak — *lâpac* (kod katolika i unijata) 'Stiefelzieher' (Skok, II, 364); s ovim značenjem reč je verovatno pozajmljena iz slovenačkog u kojem *hlâpec* ima pored ostalog i to značenje.

Čak. *isto*, *jisto*, *γisto*, kajk. *obišće* (Tent. Sl., 70), slov. *dolenjsko obist* (Plet.) znači 'bubreg'. Isp. stsl. *istesa*, pl. 'Nieren', crksl. *isto*, *ob-istnje* znači isto to (Bern.). Kod Vuka i u RJA nema ove reči. U naše vreme u Istri i na Kvarnerskim ostrvima.

Pazin — *isto* — 'ren' (Nem., 1884, 506); Beli — *jista* — 'bubrezi' (Bort., XXXIII, 118); Cres — *jisto* 'Niere' (Tent. Sl., 75); Susak — *jistò*, *γistò* — 'bubreg' (HDZb, I, 84); Dobrinj — *isto* — kod starijih; *bubriγ* — kod mladih u rečniku.

Čak. *lej*, *lij*, dok je u štokavštini *lijevak* (Broz-IV.). RJA: *lij* ili *lej* govori se kod severnih čakavaca od XVI veka. Može biti praslovensko, isp. polj. *lej*. Od prinosnika ima jedan primer za riječki govor (RJA), a osim toga kod Tentora: *lěj* (Tent. Sl., 77). U slovenačkom *lij* = *lijec* 'der Trichter' (Plet.).

Čak. *olito*, *olita*, pl., *jelito* obično znači 'crevo', ali ponekad i 'neku vrstu kobasica'. U prigorskom kajk. dijalektu u navedenom značenju ('intestinum') upotrebljava se *črêvo* (Rožić, 115, 120). U slov. *jelita* 'neka vrsta klobas' (Plet.), a *olito* 'der Darm, pl. die Gedärme', ali je ovo poslednje značenje u današnjem slovenačkom jeziku zastarelo. Reč je praslovenska, isp. češ. *jelito* '(Blut) Wurst'; polj. *jelito*, dij. *lelito* 'Darm'; dij. *jelita* 'Einge-weide' (Bern.). U RJA ima *olito* 'crijevo, kobasica', *olita* 'isto', *jelito* 'djevenica' (RJA). Prvo se govori u Hrvatskom primorju, za drugo se navodi primer iz Nemaniceve rasprave, a treći je iz dva stara dubrovačka rečnika. U naše vreme u Istri, Hrvatskom primorju i na Kvarnerskim ostrvima.

D. Vas — *volita* 'crevo'; Lupoglav — *ulita* i *crevo*; Boljun — *olita* 'creva' (Lov., 125); *olito* (ib.); Pazin — *olita* 'intestinum, farcimen'; *olito* 'isto' (Nem., 1884, 542, 514); Kastav — *olito* 'crijevo, krvavica' (Jard., XXXIX, 398); Bakar — *olito* 'crijevo, krvavica' (RJA); Praputnjak — *olito* 'crijevo' (Bujan, XXXVIII); Oštarije — *jelito* 'farcimen, botulus' (Stroh. Ošt., XXVI); Beli — „*čreva* = *olita* od *blaga* s *krvlju*“ (Bort., XXXIII, 122); Cres-*olito* 'crevo' (Tent. Pr., 206); Susak — *jelito* 'crijevo'; „*ke* — *prâicâ ka* — *je črivo tãšco, zovemò črivo, ka-γa napûnimo, ontrât jelito*“ (HDZb, I, 108, 155); Dobrinj — *olito* 'crevo'; Vrbnik — *òlito* 'crijevo' (RJA); „*kada je črivo pelno, olito je nadiveno i sveže se oba kraja skupa . . . se daju olita kuhat jeno*

po jeno; ženi su napelnili plavandricu olit i teku na mori, da je očiste od paše“ (Žic, XI, 202; VI/1, 5); Novi — *jělito* (RJA); Brinje — *jelita* ‘kobasica’; Rab — *jělito* ‘crijevo’ (Kušar, R., 51).

Tentor daje cresko *kosmilč* (*vlni*), što odgovara slov. *kosmič* (*vune*) (Tent. Sl., 76). Slov. *kosmič* znači ‘die Flocke, die Zotte’ (Plet.). Osim sa Cresa, drugih podataka nemamo.

Čak. *lanita* ‘obraz’ je stara reč; isp. stsl. *lanita*; rus. *lanita*, ali u ruskom je reč crkvenosl. porekla. Ova reč prema Tentoru postoji danas samo na tri mesta u celom slovenstvu: na Cresu (*lànita*), slov. u Reziji i u rodopskom gorju (Trent. Sl., 70). Za Cres imamo još jednu potvrdu: u Belom — „*po lánitah*“ (Bort., III/2, 165).

Čak. *lazno* od korena *lbg* — (stsl. *lbzě* ‘dopušteno’, rus. *l’z’a* ‘lako’, češ. *lze*, polj. *lza*, — RJA), upotrebljava se u bezličnoj konstrukciji *ni mi lazno*, što znači ‘nemam vremena’. Isp. slov. *ni mi lazno* ‘Ich habe keine Zeit’ (Plet.). Kod kajkavaca u Prigorju *lāzan*, *lāzna*, *lāzni* (*m. lazno*). Obično se čuje kao adverbium u nom. sing. sr. roda *lazni* ‘otiose’ (Rožić, 116, 151; 118, 59). RJA daje potvrde za ovu reč iz starih čakavskih i dubrovačkih pisaca, a u naše vreme upotrebljava se u srednjem rodu u Istri u značenju ‘danguba, besposlica’ (RJA). Imamo i mnogo drugih primera:

Lupoglav — *ni lazno* ‘nema vremena’; Pazin — *lāzno* ‘danguba, besposlica’ (Nem., 1884, 20); Žumberak — *lāzno* (*nimam*), kod katolika i unijata — ‘keine Zeit haben’ (Skok, II, 364); Oštarije — *lāzno* — prilog za način (Stroh. Ošt., 39); Šušnjevo — „*ni ga lazno držat*“ ‘nema vremena’ — „*u nedilju, kad je najviše lazno*“ (Bož., XI, 90, 212); Hrv. primorje — *ni mi lāzno* ‘nemam vremena’ (Tent. Pr., 212); Dobrinj — *ni lazno* ‘nema vremena’; Dubašnica — „*recite mu, da nan ni lazno*“ (Milč. Krk, 164); Vrbnik — *lazno* ‘pogodno, od ruke’ (Gršk.-Stef., 141); „*potle, kada njen je lezno do deset, dvajset dan, zirenu fermentunišće na stan, ma ki ima va to vrime lezno?*“ (od aprila do avgusta) (Žic, XXXIII, 59, 30); Brinje — *nije lazno* ‘nema vremena’; Generalski Stol kod Ogulina — *lazno* (Ivić 201).

Čak. *luna* kao i slov. *lūna* (uglavnom u zapadnim dijalektima) znači ‘mesec’ (Sl. pr., 413). Vuk ima *luna* u drugom značenju — ‘čaratan’. Reč je praslovenska, isp. stsl. *luna*; rus. *luna* (RJA). Autori RJA pretpostavljaju da kod pisaca ova reč dolazi iz crkvenog jezika, ali nije izumrla u narodu, jer ju je Budmani čuo u značenju ‘duga’ u selu u Kotaru dubrovačkom (Slovinac, 1881, 455). Za drugo značenje reči ‘der Mond’ autori Rečnika navode primere iz starih srhr. pisaca, između kojih ima i srpskih, kod kojih je reč sigurno iz crkvenog jezika. Interesantno je da se i u naše vreme ova reč još čuva u dijalektima; imamo potvrde za ova značenja: *lūnà* ‘luna’ (u Pazinu, Nem., 1884, 533); *lūnà* ‘księżyc’ u čakavsko-slov. govorima u dolini Buzeta (Istra, Mał., 91); *luna* ‘mesec’ u Lupoglavu — dakle u čak. govorima Istre. A u Brinju kod Senja zabeležila sam *luna* ‘duga’, tj. u tom retkom značenju za koje RJA navodi samo jedan primer iz Dubrovačkog kotara. Na Kvarnerskim otocima u značenju ‘mesec’ upotrebljava se reč *misečina*, koju smo već spominjali ranije. Drugde u čakavštini upotrebljava se kao i u štok. govorima reč *mesec* ‘der Mond’ (*mèsec* ‘luna’, Nem., 1883, 392; *mesec*

'luna', Rijeka, Stroh., 108; *misec* u Dobrinju na Krku; *misec* u Brinju, Pašmanu i Vignju).

Severnočak. *otrok* 'dete' odgovara slov. *otròk* (Plet.). Slična su značenja u stsl. *отрокъ* 'dijete'; rus. *otrok* 'dječak, momak' (RJA). Potvrda u RJA ima iz čakavskih govora starijeg i novijeg vremena, osim toga još iz tri dubrovačka pesnika XVI veka i kod Bjelostenca. Małecki piše da se *otròk* govori u centralnim čak. istarskim govorima i u čepičkom (Mał. Ist., 65, 72). Još imamo potvrda za:

Slum — *otròk* (Rib., 14); Lupoglav — *otrok, otročica*; Boljun — *otrok* (Lov., 128); Pazin — *otròk, pl. otroki* 'infans' (Nem., 1883, 405); *otročić* 'puellus' (ib., 423); Žminj — *otròčlji*, prisv. prid. (Zgrab., VIII); Cres, Opatija — *otròk* (Tent. Sl., 80); Kastav — *otròk* (ib.); *otrok* 'dete do 10 god.' (Jard., XXXIX, 35, 36); Novi — *otròk, otròče* (Belić, Zam., 3).

Čak. *pehat(i)*, *pahati* 'gurati, udarati', slov. *pehāti*, 'stossen, schupfen', (Plet.), isp. i stsl. *pshati*; rus. *pihat* 'gurati', polj. *pchać* 'gurati, bosti' itd. (Preobr.). U RJA *phati* i *pehati*, posljednje sa primedbom da se govori kod kajkavaca u Zagrebu i okolini, a primer se daje iz čakavskog pisca Vrančića. Istina, dodaje se „možda i dalje“, a to su:

Vodice — *pahāti* 'gurati, udarati', u vezi s *pshati* (Rib., 174); Cres — *pèhat* (Tent. Sl., 70); Susak — *přhat* 'nogom gurati, udarati' (HDZb, I, 172); Žumberak — *pāhti* 'stossen, reiben' (Skok, I, 373); Vrgada — *pēhāti*, prema *pshati* (Juriš., 177).

Čak. *plòsk* 'planus' zabeleženo je samo kod Nemanjića (Nem., 1885, 12). Isp. slov. *plòsk* 'das Flache, die Fläche'; polj. *plask*; rus. *ploskost'* (Preobr.). U Vuka: *plòsan, plòsnat (pljòsnat)* 'platt, planus'; otuda *plòska, f.* 'eine platte Flasche, čutura'.

Čak. *poleno* znači 'komad drva ili cepanica', isp. slov. *poléno* 'das Scheit' (Plet.). Ta reč postoji i u rus. — *poleno*; polj. *polano*; češ. *poleno* (RJA). U značenju 'rascepljeno drvo, cepanica', čuje se i kod kajkavaca (RJA). Vuk ima za Crnu Goru *poljeno* 'podebela cjepanica ili valjak luča'. U čakavštini:

Cres — *polèno* 'Stück Holz' (Tent., 198); Vrbnik — „u naše susedi voz derv gori na komini, a u nas ni poleno ne će“ (Žic, VI/2, 163); Rab, Novi — *polèno* 'cjepanica i Holz' (Tent. Sl., 82); u Žumberku se govori *palèno* mesto *poleno* (Skok, II, 221).

Čak. *reska*, adv. 'da! zbilja!' (RJA), postanjem je od *res* (isp. slov. *res je* 'istina je, zaista'). Govori se na Cresu (Tent., 199). Drugih podataka nemamo.

Čak. *sas, sasak, sasan, sasac* itd. 'sis, dojka', i slov. *sēs* 'die weibliche Brust', *sesèc, sesèk* 'die Zitze' (Plet.) praslovenskog su porekla. Isp. stsl. *szsz, szsycz*, (RJA). U Rečniku za *sas* 'sis' i *sasac* 'sis, dojka' navode se starije potvrde i kaže se da u naše vreme postoji kod severnih čakavaca. Pre nego što pokažemo rasprostranjenost ove reči moramo napomenuti da se u istom značenju upotrebljava i imenica *cica*, i to na većem terenu, od Istre do Pašmana. Reč je poznata i u slovenačkom (*cèc, cèsak; cícak; cizak* 'Zitze'), kao i u drugim slov. jezicima: bug. *cica, cicka* 'Zitze, Brustwarze, Brust';

polj. *cycek, cycka, cyc* 'Zitze' (Bern.); i u kajkavštini *člcati* 'sugere' (Rožić, 118, 87).

Vodice — *člca* 'die Zitze' (Rib., 137); Lupoglav — *saštit* 'prsa'; D. Vas — *cica* 'dojka'; Pazin — *sàs, sasà* 'mamma' (Nem., 1883, 15); *sasak* i *sasan*; *sasàc*, pl. *sasci* 'mamma' (ib., 22); Duga Resa — *člca* 'mamma' (Stroh., I, 103); Šušnjevo — *cice* (kod prasca); „*bolidu sasci ili prsa, ili nima mlika*“; *samo cica*; *a onda mu se uz cicu daje kafa* (Bož., XV/2, 215; XI, 88, 90); Hreljin — *cica* 'dojka' (Tent. Sl., 72); Cres — *člca* 'dojka' (ib.); Dobrinj — *sosàc, sosce* 'sisa' (HDZb, I, 97); *sošce*; Vrbnik — *sesec* 'dojka' (RJA). *Sesec, sesce, sešce, šešce* 'sisa' (Žic, V, 73); „*Ne zna nać . . . sesca* (ib., XXI, 21); Rab — *cica* 'dojka' (Tent. Sl., 72); Brinje, Pašman — *cica* 'dojka'.

Tipičan čakavizam predstavlja imenica *semenj, semnja*, m 'sajam, zbor', stsl. *сѣньмѣ*. U slov. je *semènj* 'der Markt' (Plet.). Isp. kajk. *sèmen* („*Da idu ljudi ili na sèmen, ili v Sisek, ili kam drugam*“ — Jajnc., 128). U RJA zabeleženo je samo da se govori na Krku, ali je reč poznata svim severnočak. govorima:

Lupoglav — *samanj*; Žminj — *kros samànj* (Zgrab., XVIII); Šušnjevo — *sajam* (Bož., XX, 138); Beli — *na samnju* 'na sajmu' (Bort., XXV, 358); Cres — *semènj, semnja* 'сѣньмѣ' (Tent., 200); Dobrinj — *samanj*; Vrbnik — *semenj, samanj* 'sajam' (Gršk.-Štef., 142).

Tipičan čakavizam je prilog za mesto *simo*. Isp. slov. *sem, semo* (Plet.). U literaturi najobilnije je potvrđen oblik *simo*, i to u čakavskim i kajkavskim izvorima i piscima (RJA), *sīm* 'amo' u kajk. govorima Prigorja i Bednji (Rožić, 115, str. 82; Jedvaj, 319). *Semo* javlja se ređe nego *simo*. Autori RJA pišu da je u naše vreme prilog zabeležen u okolini Osijeka u Slavoniji i u Bukovici u severnoj Dalmaciji. A inače se na štokavskom području mesto *simo* upotrebljava *ovamo* i *amo* (ib.). Nalazi se u različitim oblicima u svim starijim rečnicima. Najstarije su potvrde iz XIII i XIV v. u crkvenoslovenskim izvorima (*sjemo, samo*) (RJA). Do XVIII v. nalazimo ovaj prilog u crkvenoslovenskih i u dubrovačkih pisaca (ponekad ga ima i u srpskih pisaca sa srpskoslovenskim tragovima u jeziku — RJA). U naše vreme reč je zabeležena u sledećim čakavskim govorima:

Vodice — *sīmo* (Rib.); Lupoglav — *semo*; Motovun — *sīmo* (Maš. Ist., 116); Žumberak — *sīmo*, kod katolika i unijata (Skok, I, 367); Duga Resa — *sīm, sīmo, ovāmo* 'huc' (Stroh., 2); Oštarije — *simo* (Stroh. Ošt., 39); Šušnjevo — *simo* i *tamo* (Bož., XI, 204; XV/2, 211); Krasica — *simo* (Lesk., 183); — Omišalj — *sīmo* (Maš., 573); Dobrinj — *homo simo*; Vrbnik — *simo* (Žic, XV/2, 166); Brinje — *simo* i *ovamo*; Božava *sīmo* (Cron., 108); Pašman — *dojdi simo*, samo kod starijih; Dubrovnik — *sjemo* mesto *simo* (Kušar, 4).

Čak. *skomini, uskomini* 'želja za nečim' (u Hrvatskoj se još čuje *skomine* u značenju 'neosetljivost, otupelost, kad utrnu zubi'; potvrde ima RJA i to iz Istre i Slavonije). Slov. *oskomina* i *skomina* 'die Stumpfheit der Zähne; die Begierde nach etwas' (Plet.). I u kajkavštini: *skòmine (skomina)* ima čovek kad mu voda ide na usta od želje za nekim jelom, kad ima želju za nečim (RJA). I u drugom slov. jezicima reč je poznata sa oba značenja; isp. rus. *oskomina* 'rod boli v zubah ot kislogo'; belorus. *oskoma, oskomina*

'žadnost'; češ. *oskomina* i *oskoma*, *laskomina* 'oskomina; žadnost' (Preob.).
U čakavštini:

Pazin — *skomina*, *skomini*, gen. 'stupor dentium' (Nem., 1884, 91);
Cres — *skomini*, pl. tant. 'die Begierde nach etwas' (Tent. Sl., 84);
Dobrinj — „*baš mi se oskomini delaju da to pojim*“; Garica — *uskomini*
'die Begierde nach etwas' (Tent. Sl., 84); Vrbnik — „*ma mu se usko-*
mini žmiču“ (Žic, XX, 119); Vrgada — *uškomine* (Juriš., 96).

Čak. *skrčiti se*, *skercit se* 'zusammengehen', kao i slov. *skrčiti se*, *skrčiti* (Plet.), isp. stsl. *sžrčiti*, lat. 'contrahere'; rus. *skorčit* 'zusammenziehen', itd. (Bern.). I u kajkavštini ima *krčim*, *krčiti se* 'sich krampfhaft zusammenziehen'. U RJA između starijih pisaca iz kojih su primeri, ima i jedan slavonski. U čakavštini danas:

Lupoglav — *skrčit se* 'stisnuti se'; Pazin — *skrčeno* 'contracte' (Nem., 1885, 63); Cres — *skercit se* 'zusammengehen' (Tent. Sl., 84); Hreljin — *skrčit se* — isto (ib.); Dobrinj — *skrčit se* 'stisnuti se'.

Od korena *sop* — postoji cela grupa čakavskih dijalektizama: *sopac*, *sopec* 'čovjek koji svira u sopilu, svirač'; *sopa*, *sopil*, *sopila*, *sopela*, *sopula* 'svirala'; i glagol *sosti*, što znači 'svirati u sopilu'. Isp. slov. *sópec* 'der Instrumentbläser'; *sopêla* 'pišćal', dok *sopsti* znači 'vernehmlich atmen, schnauben', ali rede i 'die Flöte bläsen' (Plet.). I u drugim slov. jezicima: stsl. *sopsti*, *sopa*; *сопѣць*; *sopělb*, *soplb* 'tibia'; rus. *sopelka*; belorus. *sopci*, *sop'olka* (Preobr.). Primeri u RJA skoro isključivo su za sve tri reči iz čakavskih tekstova starijeg i novijeg vremena. Vuk ima samo *sopilka* (u C. Gori) 'velika svirala'. Za savremene severnočak. govore imamo sledeće potvrde:

Lupoglav — *sopac*; *sosti*, *sope* ali *svirala*; Pazin — *sopêla*, *sopêli*; *sopa*; *sopâc*, *sopcâ* (Nem., 1884, 543, 20; 1883, 23); Kastav — *sopâc*, *sopcâ*; *sopêla* *sopeli*; *sôst*, *sopên* (Jard., XXXIX, 403); Rijeka — *sopâc* (Stroh. R., 146); *sôst* (ib., 124); Bakar — *sopêla*; *sopac*, *sopca* (RJA); Krasice — *sòpelica* (RJA); Beli — „*sopac pošne sost*“, „*šurla . . . ovo je jena sopela od kori*“ (Bort., XXV, 359, 361); Cres — *sôst*, *sôpe*; *supêla* (Tent. Sl., 85, 86); Grižane — *sopac*, *sopca*; *sopil*, *sopili*; *sost* (RJA); Omišalj — *sopila* (Milč., 103), *sopec* (Tent. Sl., 85); Dobrinj — *sopci*; *sopel*; *sopoc*; *sost*, *sopu*; *sopela*; (Jel., 146, 142); Dubašnica — *sopêla*, *sopci* (Milč., 103, 163); Vrbnik — *sopec*; *sopela*; *sost* (Gršk.-Štef., 142); *vela sopel*, *sopelica* (Žic, XV/2, 195, 184); Punat — „*sopile počnu sost*“ (Mrak., 138); Novi — *sopâc*; *sost*, *sopên* (Belić, Zam., 35).

Čak. *sploh* 'odreda, bez izbora, neprestano'; *splošan* 'običan, jednostavan, opšti' i slov. *splòh* 'allgemein, gewöhnlich, überhaupt', *splòšen* 'allgemein' (Plet.); isp. i rus. *sploš* 'podrjad, bez pereryva; *splošnoj* 'bespreryvnyj' (Preobr.). Ovo je tipičan čakavizam:

Lupoglav — *splošan* 'onaj koji jede što god se da' (o čoveku ili svinji); Pazin — *splòh*, *po sploh* 'universe' (Nem., 1885, 63); *splòšan* 'non delicatus' (ib. 21); Rukavac nad Opatijom i Hreljin — *splošen* 'jednostavan u odelu i ponašanju' (Tent. Sl., 85); Beli — „*splošni kruh se zove onaj, koji je umiješen od dvije ili više vrsta robe . . .*“ (Bort., XXXIX, 114); Cres — *splòh* 'allgemein, überhaupt'; *splòšen* 'jednostavan u odijelu, ponašanju' (Tent. Sl., 85); Susak — *spl"ôx*, *spl"ôšan* 'opšti, za sve, površan, neizbirljiv' (HDZb, I, 187); Dobrinj — *splošen je*

za *pojest* 'ne probira hranu, jede sve odreda'; Garica — *splošen* 'jednostavan u odijelu, ponašanju' (Tent. Sl., 85); Vrbnik — *sploh* 'sve odreda' (Gršk.-Štef., 142); *splošen* 'jednostavan u odijelu i ponašanju' (Tent. Sl., 85); *splošen je* 'svaka mu je hrana dobra' (Žic, XX, 271); Rijeka senjska — *splošan čovek* 'nije delikatan što se tiče hrane i odeće' (RJA).

Čak. *srebat*, *sribat* 'srkati'; slov. *srébati* 'schlürfen' (Plet.); isp. stsl. *srěbati*. Vuk nema te reči. U RJA su potvrde samo od prinosnika, i to iz Like (*srebat* 'srkati'), Rijeke (*srebat*). U Cresu je *srěbat*, i na Lošnju, Unijama, u Puntu na Krku (Tent. Sl., 85). I u Dobrinju sam čula *sribat* („*kako sriblješ, sriblji po malo*“). U kajkavštini je reč zabeležena ali u sasvim drukčijem značenju (*sreblje* 'puca' — Samobor, RJA).

Čak. *stup*, slov. *stůp* 'der Tritt, der Schritt' (Plet.); isp. rus. dij. *stupa* 'šag'; gornjoluž. *stup* 'hod', a inače u svim slovenskim jezicima obrazovanja od ovog korena (Preobr.). Osim iz starih rečnika i pisaca imamo primere iz narodnih pesama istarskih (2, 52); kod Tentora za govor grada Cresa: *stůp* (Tent. Sl., 85).

Čak. *tlět*, *tlejēn* na Cresu je zabeležio Tentor (Tent., 202), odgovara št. *tinjati*. Isp. stsl. *tlěti*. I. Popović upoređuje izm. ostalog sa slov. *tleti*; bug. *tl'aja* (Popov. Gesch., 420). Osim Cresa reč je zabeležena na Unijama, u Hreljinu i Garici (*tlit* — Tent. Sl., 86).

Za držalo svakog oruđa čakavci na severu kažu *toporišće*; slično je i u slovenačkom: *toporišče* 'der Hackenstiel'. U kajk. Prigorju *tiporiše* 'manubrium' (Rožić, 115, 78). Reč je praslovenska, isp. rus. *topor* 'Axt'; bug. *topor*, itd.; donjoluž. *toporišćo* 'Stiel, Griff der Axt' (Vasmer). Danas u čakavštini:

Lupoglav — „*ranije su govorili toporišće, a sada maniža*“; Boljun — *toporišće* (Lov., 128); Pazin — *toporišće* (Nem., 1883, 515); Žminj — *toporišće* 'držalo' (Zgrab., XVI); Beli — „*nasadeno dugo drveno toporišće*“ (Bort., XXXIII, 101); Cres, Unije — *toporišće* (Tent. Sl., 86); Dobrinj — „*na dogon toporišći*“ (Jel., 146); *toporišće* 'držalo od sekire i svih oruđa'; Dubašnica — *toporišća*, gen. *šin*. (Milč., 120); Vrbnik — „*seka motika je nasajena na svoj toporišći; kamo je šla sikira, nek gre i toporišće*“ (Žic, VII/2, 311; XX, 112); Punat — *toporišće* (Tent. Sl., 86).

Čak. *ul*, *ulj*, *vulj* 'košnica', kao i slov. *ulj* 'der Bienenstock, der Bienenkorb' (Plet.). U Vuka samo *ulište*, po jugozapadnim krajevima, što je poznato i južnim čak. govorima (u Vignju sam čula *ulišće* od starijih ljudi). I u drugim slovenskim jezicima: rus. *ulej* 'Bienenkorb'; bug. *ulej*; češ. i slovač. *úl* (Vasmer). Sa čakavskog terena imamo sledeće potvrde:

Semići — *ulj*; D. Vas — *vulj*; Pazin — *úlj*, *úlja* 'alvearium' (Nem., 1883, 377); Cres — *úl*, *ûla* (Tent. Sl., 87); Susak — *ûle*, ak. pl. (HDZb, I, 55); Dobrinj — sada govore *ulj* i *košnica*; Garica — *ul* (Tent. Sl., 87); Vrbnik — „*seki ul ima svoj rod*“ (Žic, XXI, 28).

Za maslinu na čakavskom severu kažu *ulika*. Vuk ima tu reč, s napomenom da se govori u Trstu. U slovenačkom se upotrebljava odgovarajuća forma *óljika*, *óljka* (Plet.; upor. slov. *ólje* 'das öl' sa severnočak. *uli*).

Lupoglav — *uljika*; Pazin — *ulika* 'olea' (Nem., 1884, 535); Žminj — *ulika* (Zgrab., XXII); Beli — *ulik*, gen. pl. (Bort., XXXIII, 93); na čitavom Cresu — *uliki* (Stroh. Vrb., 96); Dobrinj — *ulikva, ulikve*; Vrbnik — „*ulikvi se poberu*“ (Žic, VI/1, 10); Punat — „*rastu ulike*“ (Bonif., 177); dok na Lošinju, Unijama, Susku i dalje prema jugu sve do Pelješca kažu *maslina* (v. Stroh. Vrb., 96; Hraste, Š., 140 i dr.). Čak. *utal*, u slov. *vótel, otel* (Plet.) znači 'šupalj, udubljen'. Reč je prasl. slovenska, isp. rus. *utlyj* 'durchlöchert, gebrechlich, schadhaft (Boot)', češ. *útlý* 'brüchig, zart'. (Vasmer). Imamo samo dva podatka: u Pazinu *utâl, ŭtlò, ŭtlà* — 'cavus' (Nem., 1885, 27), i u Belom na Cresu — „*postol mi je utal* (šupalj, poderan)“ (Bort., XI/1, 153).

Tipičan čakavizam predstavlja prilog za vreme — *valje, udilje* 'odmah'. Isp. slov. *vâlje, vadjle* 'sogleich', na krajnjem jugozapadu (Plet.). Kajk. *vâlje* 'statim' (Rožić, 118, 59). Vuk ima *vâlje* 'odmah' (u Hrvatskoj), a *udilj* u sasvim drugom značenju: 'immer, semper (uvijek)'; drukčija značenja ima i slov. *vdilj* (Plet.). Poznato je svima severnočak. govorima:

Vodice — *vâlje* (Rib., 48); M. Mune — *valje* (Maš. Ist., 76); Buzet — *vaje* (ib., 97); Lupoglav — *valje* i *zajno* 'odmah'; Kastav — *vâjê* (Jard., XXXIX, 407); Rijeka — *vâje* (Stroh. R., 131); Žumberak — *vâlje* < *vôdvlê* 'odmah, naskoro' (Skok., II, 219); Oštarije — *vâlje* (Stroh. Ošt., 38); Šušnjevo — „*veli on valje meni*“ (Bož., XV/2, 208); Praputnjak — *valje* (Bujan, 39); Dobrinj — *vaje*; „*ne redu vaje doma*“ (Jel., 145); Vrbnik — *udilje, valje* 'odmah' (Gršk.-Štef., 143); Senj — *valje* 'odmah' (Tijan, II, 259); Brinje — *valje*;

Prasl. reč *věsь* 'selo' (stsl. i strus. *vesь, vesi*, slov. *vâs*, dij. *vês*, češ. *ves*; polj. *wieś*) čuva se kod čakavaca samo u toponimima, kao *Dolenja vas, Gorenja vas*; tako i u kajkavštini: *sele* 'selo' ali „*jene pol vure hoda do Martinske vesi*“ (Jajnc., 56). U čakavsko-slovenačkom govoru Buzeta je *vas* („*u našoj vasi*“), valjda iz slovenačkog. Jedvaj navodi *vies* 'selo' za bednjanski kajk. govor, ali u istoj raspravi nalazimo *vъ nem sâlê* 'u onom selu' (Jedvaj, 303, 290). Nemanić daje *vâs, vâsi* 'vicus' za pazinski govor. Ali drugih potvrda nemamo.

Kod žumberačkih katolika *vînda* (i *vîndar*) < *věmъ* + *da* + *že* znači 'ipak' (Skok, II, 225); isp. slov. *věndar* 'dennoch; wahrscheinlich, villeicht' (Plet.) i kajk. *vîndar* 'tamen' (Rožić, 118, 59). U drugoj knjizi Rečnika SAN imamo *věndār*, pokr. 'nego', u poređenju, i Rešetarov primer za Makarsku. Drugih podataka nemamo. Ovaj veznik bio je dosta uobičajen kod hrvatskih pisaca XIX veka; tako kod Novljanina Matije Mažuranića čitamo: „*kad se magare valja, vîndar nešto dlaka ostane*“ (Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, R 5838).

Prilog za vreme *vreda, vred, vret* znači u severnočak. govorima 'odmah, naskoro'. Isp. slov. *vrêd* 'zugleich, sogleich' (Plet.), stsl. *vrědъ*. Danas kod čakavaca:

Vodice — *vrêda* (Rib., 129); Žumberak *vrêd, vrêda* < *vrědъ* 'naskoro, brzo' — kod katolika i unijata (Skok, II, 219, 227); Duga Resa — *vrêd* 'subito, mox' (Stroh., I, 88); Kastav — *vrêda* 'vaje' (vidi gore) (Jard., XXXIX, 408, 39); Oštarije — *vrîed ili vrîeda* 'subito, mox' (Stroh., Ošt., 7); Pernat na Cresu — *vred* 'odmah' (Tent. Sl., 87);

Nerezine — *vr'êda* 'malopre'; „*nikad vr'jêda*“ 'nikad brže' (Rib., 204); Rab — *dîlje* ili *vrêda* 'odmah, brzo' (Kušar, R., 46, 9).

Čak. *o-zelê* znači 'gern'; isp. stsl. *zêlo* 'sehr'; slov. *zelo* (Popov. Gesch., 538). Reč je stara, a kod čakavaca upotrebljava se i u naše vreme. Imamo samo jednu potvrdu sa Suska: *zelâ, f. o-zelê* 'rado', i primeri: „*ko sen trûdnâ, od zelê byysla spât. O-zelê byx pøjila za vicêru mâlô radžća*“ (HDZb, I, 184).

I u ovoj kategoriji ima priličan broj reči koje se razlikuju svojim značenjem od odgovarajućih štokavizama; to je značenje istovetno sa slovenačkim.

Čak. *disati, dihati* znači 'vonjati, mirisati, zaudarati', dok št. *dîsati* i *dihati* znači 'atmen' (Vuk.). Isp. slov. *dihati, dišati* 'riechen' (Plet.) i kajk. *děšōti* 'mirisati' (Jedvaj, 314). U drugim slov. jezicima prema Bernekeru nema ovog značenja. Potvrde imamo samo za severnočak. govore, a ranije je valjda reč bila poznata šire, jer u RJA ima primera iz starih pisaca svih zapadnih krajeva.

Lupoglav — *disat, diši* 'mirisati i vonjati'; Kastav, Krasica, Cres, Sušak — *diši* (Tent. Sl., 72); Vrbnik — *diši* (ib.); „*diši kako rožica* — govori se ironički za *smrdi*“ (Žic, XX, 100); Brinje — „*rožice lepo dišedu*“.

Čak. *duh* znači 'Geruch'; to je i jedno od značenja slov. *dûh* (Plet.), dok št. *duh* — 'Geist' (Vuk.). Ovo je značenje praslovensko; isp. prasl. i stsl. *duchъ* 'Hauch i Geist' (RJA). *Duh* 'Geruch' govori se u Istri, na Kvarneru i u Hrvatskom primorju.

Vodice — *dûh* 'zadah' (Tent. Sl., 73); Pazin — *dûh, dûha* 'spiritus i odor'; a *dûh, dûha* samo 'spiritus' (Nem., 1883, 372); Rijeka senjska — *duh* 'odor, vonj' (RJA); Senj — *duh* 'miris' (Tijan, II, 256); Cres — *dûh* 'zadah' (Tent. Sl., 73); Dobrinj — „*lip duh i γrd (teški)*“.

Tipičan čakavizam predstavlja reč *gad* 'zmija', ali nju ćemo uzeti ne samu po sebi, nego zajedno sa još nekoliko leksema. Vrlo je zanimljiva u čakavštini izoglosa *gad* — *kačka* — *guja* — *zmija*. Prvo i drugo je severnočakavsko. *Guja, gujina* govori se na jugu, a *zmija* je poznata osim toga i u severnim govorima. Ova se reč proširila često i zbog književnog jezika. Štokavština ne poznaje *kača, kačka*, dok u kajkavštini imamo *kaška* (Bujan); *kôčo* 'zmija' (Jedvaj, 301); *kăča* 'serpens' (Rožić, 115, st. 127). *Gad* u kajkavštini znači 'nomen serpentis' (Rožić, 115, 99), a u štokavštini *gad* ima drugo značenje (Vuk, *gād* 'der Eckel'); *guja* u Srbiji znači 'die Schlange', a po zapadnim krajevima — 'g.ista'. *Zmija* je obično štok. i književno. Osnovne reči u celoj grupi svakako su *gad* i *kačka*. U jednim govorima 'svaku zmiju' zovu *kačka*, a 'otrovnju' — *gad* (Istra), ima primera gde je situacija suprotna ovoj: u Dobrinju *kačka* kažu za 'otrovnju', a *gad* za 'svaku zmiju'. Prvo odgovara slovenačkom paru *gād* 'die Viper' — *kăča* 'die Schlange' (Plet.). Detaljniju sliku sa čakavskog terena pružiće nam jedna karta.

Spisak čakavskih mesta gde se upotrebljava reč *gad*:

Lupoglav — *γad* 'otrovnica'; Pazin — *gād* 'vipera' (Nem., 1883, 368); tako i Rijeka (Stroh. R., 141); Krasica — *gad* 'zmija' (RJA); Fužina — *crni gad* 'vrsta zmije'; Beli — *gād* 'zmija' (Tent. Sl., 73), „*gadi* ili *zmije* . . .“; „*zmije nijesu . . . otrovne*“ (Bort., XIX, 325); Cres — *gād* 'Schlange' (Tent., 190); tako i Unije (Tent. Sl., 73); Susak

— „*ubil jeno-γa γada* (zmiju) (HDZb, I, 118); Dobrinj — *γad* 'svaka neotrovnja zmija'; Vrbnik — „*najhuji gad je kaška*“ (Žic, V/1, 64); Punat — „*sila čudo gadi*“ (Bonif., 155); Rab — *gād* 'neka domaća zmija' (Kušar, R., 51).

Spisak čak. mesta u kojima je poznata reč *kača*, *kačka*:

Lupoglav — *kačka* 'zmija'; Kastav — *kāška* 'zmija' (Jard., XXXIX, 393); Rijeka — *kāška* 'serpens' (Stroh. R., 122); Praputnjak — *kaška* 'zmija' (Bujan, 41); Žumberak — *kāča* 'zmija' (Skok, II, 252); Duga Resa — *kāča* i *zmija* 'serpens' (Stroh., I, 103, 104); Dobrinj — *kaška* 'zmija, otrovnica'; Vrbnik — *kaška* (Žic, XX, 89, 115); Punat — *kāška* 'zmija' (Maš. Cak., 33); Rab — *gāška* 'zmija' (Kušar, R., 51); Hvar — *kaška* 'glib' (Grgurić, 389).

U južnočak. govorima uglavnom za zmiju kažu *guja*, ili *zmija*. Pada u oči da i tu između ove dve lekseme postoje u nekim govorima odnosi slični onima *kačka-gad*. Postoji hijerarhijski odnos u kome *guja* označava opšti pojam, a *zmija* izdvojen: *guja* 'svaka zmija', a *zmija* 'otrovnica'. Tako je na primer na Hvaru. Dalje ćemo navesti spiskove čakavskih mesta u kojima se upotrebljavaju ove dve lekseme:

- a) Pašman — *gujina* 'svaka zmija'; Vrgada — *guīna* i *guīna*, augm. *od guja* (Juriš., 181); Tijesno — *gujina* 'zmija' (Stojanov, 160); Šolta — *zala gūjā* (Hraste, Š., 149); Viganj — *guja* po starinski, a sada kažu *zmija*;
- b) Pazin — *zmija* 'serpens' (Nem., 1884, 525); Duga Resa — *zmija* 'serpens' (Stroh., I, 103); Beli — *gadi* ili *zmiye* (Bort., XIX, 325); Rab — *zmijā* (Kušar, R., 32); Brinje — *zmija* (samo ovo); Brusje *zmaja* 'otrovnica', a inače *gūjā* (Hraste, H., 21); Brač — *zmajā* 'otrovnica' (Hraste, 44); Blato — *zmajā* 'vipera' (Gast., 86).

Severnočak. *gut* znači 'grlo' (isp. slov. *goŕt* 'der Schlund') (Plet.), dok št. *gūt* znači 'gutljaj' (ovo je značenje poznato i čak. govorima) (Broz-Iv.). I. Popović tvrdi da značenje 'grlo' ova reč ima samo u kajkavštini i u čak. govorima (Popov., 71). Uporedi kajk. *gōut* 'grlo' (Jedvaj, 297) i čakavsko:

Materada — *gut* 'grlo, ždrijelo' (Tent. Sl., 74);

Vodice — *gūt* 'grlo' (Rib., 150); Lupoglav — *γut* 'grlo'; Cres, Pazin — *gut* 'grlo, ždrijelo' (Tent. Sl., 74); Dobrinj — *γrlo* i *γut*; Vrbnik — „*pridni del vrata zove se gerlo; najprija imamo gerlo, ali gut*“ (Žic, V/1, 79, 80); Brinje — *grlo*, a ranije su govorili *gut*.

Št. *ljūdski*, *ljūdski* znači 'menschlich' (Broz-Iv.), a čak. *ljucki*, *ljuski*, *juški* 'fremd'. Ovo značenje ima i Pleteršnik između ostalih, a poznaju ga i kajkavski govori: kajk. *lucki* 'alienus' (Rožić, 116, 146), i drugi slovenski jezici: češki i poljski (RJA). Kako je reč poznata samo u severozapadnim krajevima, u čakavštini je takođe samo na severu:

Vodice — *ljūdski* 'što pripada narodu; što nije moje' (Rib., 165); D. Vas, Lupoglav — *ljuski* 'tuđ'; Pazin — *ljuskī* ili *ljuskī* 'alienus' (Nem., 1885, 19); Praputnjak — *ljuski* 'tuđi' (Bujan, 38); Žumberak — *ljucki* pored *ljuski* 'tuđi' (Skok, II, 262); Cres — *juški* 'fremd' (Tent., 191).

Veoma retko značenje reči *rumen* zabeležio je P. Skok kod žumberačkih katolika: tu ovaj pridev znači 'žut' (Skok, II, 369). To značenje ima

i slov. *rumèn* 'gelb' (Plet.). Drugih podataka nemamo, osim kod Mačeckog za čepički govor u Istri: *rumén* polj. 'žóty' (Mač. Ist., 72).

Čak. *skvasiti* znači 'säuern'; isp. slov. *skväsiti* 'durchsäuern' (Plet.), a u Vuka nema, već 'befeuchten'. Primere imamo iz sledećih čak. govora: Cres — *skvasit* 'säuern' (Tent. Sl., 84); Dobrinj — *skvasit* 'ukiseliti'; Pašman — *skvasilo se, ne valja* 'sljutilo se'.

Čak. *spraviti* znači 'staviti, metnuti, strpati'; isp. u kajkavštini: „*onda je jognile i kremen u torbicu spravit*“ (Jajnc., 249), a št. *spraviti* 'rüsten, bereit machen' (Vuk); u slov. *správiti* 'aufbewahren' (Plet.). U RJA ima potvrda iz starih dubrovačkih pisaca, jednog bosanskog i jednog slavonskog. Danas se reč upotrebljava na celom čak. terenu.

Lupoglav — *spravit* 'metnuti, staviti'; Krasica — *spraviti* 'staviti, metnuti, strpati' (RJA); Dobrinj — *spravit*; „*spravi onamo kade mora da bude*“; Vrbnik — „*seno spravi . . . v jaru*“ (Žic, XXI, 20); Novi — „*i dal kokoš da mu sprāvē . . . kladu ju med ovce*“ (Belić, Zam., 75); Brinje — *spraviti*; „*odi, spravi lonac u orman*“; Senj — „*konje bi . . . spravit u konobu svoje kuće*“ (Tijan, I, 143); Pašman — *spraviti*; „*na msto spravita*“; Viganj — *spraviti* 'metnuti, staviti'.

U čakavštini za hrastov plod, kao i u kajkavštini (*žālūd* 'hrastov žir' — Jedvaj, 298), kažu *želud*, u štokav. — *žir*. U čakavštini *žir* znači 'Obst im allgemeinen', što je prema mišljenju I. Popovića bliže starom značenju 'Lebensmittel, Nahrung im allgemeinen' (Gesch., 421). Isp. stsl. *želqdb*; rus. *žolud*, a *žirō* 'pastbišće, pišća' (Preobr.); u slov. *žélod* l. 'die Eichen', a *žir* 'die Waldmast für Schweine (Bucheln und Sicheln)'; 2. 'die Nahrung des Obst' (Plet.). Za *žir* 'vočke i voće' imamo potvrde samo iz severnočak. govora:

Vodice — *žir* 'plod uopšte' (Rib., 206); Lupoglav — *žir* 'plod od vočke'; Boljun — „*od žira . . . jabuk, hrušvi*“ (Lov., 128); Pazin — *žir* 'poma' (Nem., 1884, 371); Kastav — *žir* 'vočke i voće' (Jard., XXXIX, 409); Rijeka — *žir* 'svako voće bez razlike' (Stroh. R., 121); Dobrinj — *žir*; *voće su zvali žir*; Vrdnik — *žir* 'drvo, vočka'; *drugih žiri, kako jabelk, kostanj, sliv*“ (Žic, V/1, 53; XXXIII, 64);

A *želud* se upotrebljava u celoj čakavštini:

Lupoglav — *žel^uod* 'plod od hrasta'; Pazin — *želūd, želūda* (Nem., 1883, 397); Kastav — „*na grme ale na hraste raste želud*“ (Jard., XXXIX, 90); Praputnjak — *želūd* 'žir' (Bujan, 43); Cres — *želūd* (Tent. Sl., 89); Dobrinj — *želud* 'plod od hrasta'; Novi — *želūd* 'žolud' (Belić, Zam., 33); Rab — *želūd, želūda* (Kušar, R., 32); Pašman — *željud, željudi*; *želud, želudi* 'plod od česmina'; Vrgada — *željūd* 'žir' (Juriš., 22); Viganj — *željud* 'plod od česvine, oštrike, zelenike i hrasta'.

Sada ćemo navesti nekoliko reči čije je obrazovanje slično u slov. i čakavštini, a drugačije u štok. govorima.

Čak. *batica* 'kijača, tojaga', slov. *betica* 'die Keule' (Plet.), dok je u štok. od tog korena samo *bat, batina* i dr., ali *batica* ne postoji. U RJA su primeri iz starih rečnika, a za naše vreme imamo samo primer iz Cresa: *betica* (Tent., Sl., 71).

Čak. *belmo* kao slov. *bêlmo* 'eine Augenkrankheit, der grau Star' (Plet.), dok št. *beona*. I u drugim slovenskim jezicima: rus. *bel'mo* 'Star'; ukr. *bil'mo*; polj. *bielmo* (Bern.). U savremenim rečnicima ove reči nema. U čakavštini se čuje na Kvarneru i u Hrvatskom primorju:

Cres — *belmō* (Tent. Pr., 203); Susak — *belmō* 'mrena na oku' (HDZb, I, 49); Vrbnik, Hreljin — *belmo* (Tent. Sl., 71).

Čak. *česati* i slov. *česati* 'kämmen' (Plet), isp. i kajk: „v jutre da se stane i počese“ (Jajnc., 131); u štok. u tom značenju — *češljati*, a *česati* znači 'kratzen' (Vuk). Isp. rus. *česat'*; ukr. *česati*; bug. *češo*; polj. *czesac*, kao u čakavštini (Bern.). Zabeleženo je u naše vreme u sledećim čakavskim mestima:

Lupoglav — *česat*; Cres — *cesàt* (Tent. Sl., 72); Rijeka — *cesàt* (Stroh. R., 185); Duga Resa — *čēšat* ili *čēšljat* (Stroh., 41); Brinje — *češat*, kažu stariji, a *češljat* mlađi; tako i Dobrinj.

U štok. imamo *čir*, dok čak. *čirjak* i *čiraj*; poslednje je i u slov.: *čirāj* i *čirjāk* 'das Geschwür' (Plet.). Obrazovanja slična onima u čakavštini imamo i u drugim slov. jezicima: rus. *čirej*; polj. *czyrak* (Bern.). U naše vreme *čiraj* čuje se u severnočak. govorima (u Istri pored *čirjak*, na Kvarneru).

Lupoglav — *čiraj*; Rijeka — *čiraj* (Stroh. R., 146); Cres — *čiraj* (Tent. Pr., 204); Hreljin — *čiraj* (Tent. Sl., 72); Dobrinj — *čiraj*, *čiralj*; Garica — *čirāj* (Tent. Sl. 72); Vrbnik — *čiraj* (Žic, VI/2, 175); tako i Žumberak (Tent. Sl. 72).

A *čirjak* se čuje od Istre do severnodalmatinskih ostrva:

Vodice — *čirjak* (Rib., 142); Žminj — *čirljak* (Tent. Sl., 72); Senj — *čirljak* i *čirljak* (Tijan, II, 256); Brinje — *čirjak*; Pašman — *čirjak*, *čirljak*; Vrgada — *črijač* (Juriš., 38); Tijesno *čirjah* 'čir' (Stojanov).

Čak. *globok*, slov. *globok* 'tief' (Plet.); tako i kajk. *glibik* 'dubok' (Rožić, 115, 80). Čakavština čuva stari tip koji je osim toga zastupljen u slov. i makedonskom (mak. *globok* — Popov. Gesch., 344). U štok. kao i u bugarskom imamo jedno novo obrazovanje *dľbok* (ib.). U naše vreme tip *gľbok* samo kod severnih čakavaca.

Lupoglav — *γloboko*; Pazin — *dimbok* ili *gubòk* (Nem., 1885, 38); Kastav — *gūnbòk* (Jard., XXXIX, 392); Duga Resa — *gliboki* (Stroh., I, 84); Cres *gelbòk* (Tent., 190); Unije — *galbòk* (HDZb, I, 196); Susak *γalbòk* (ib., 114); Vrbnik — *gelboka* (Žic, IV/2, 231).

Čak. *ilo*, *jilo*, slov. *il*, *ilo* 'der Lehm' (Plet.), a št. *ilovača*. Reč je praslovenska; isp. češ. *jil* 'Lehm' i dr.; polj. *ił* 'Letten', i u drugim slov. jezicima postoje obrazovanja od istog korena (Bern.). Podatke imamo sa severnočak. terena:

Semići — *jilo* 'ilovača'; Novi — *jilo* 'Lehm' (Tent. Sl., 75); *jilo*, 'glina, propitannaja vodoj' (Belić, Zam., 13); Vrbnik, Cres — *jilo* 'Lehm' (Tent., Sl., 75); Dobrinj — *ilo* i *ilovača*.

U centralnom čak. i čepičkom govoru u Istri, a osim toga u Kastvu, Fužinama i na otoku Silbi, lična zam. 1. lica jednine glasi: *jaz*, *jas*, *az* (Maš. Ist., 65; Tent. Sl., 75; Milč., 114); isp. slov. *jās* (Sl. pr., 325), kajk. *jōz* 'ja' (Jedvaj, 311); a i savremeno bug. *az*, *jaz* (Bern.). Inače je u srpskohrvatskom stara zamenica *az* primila *j* na početku i izgubila *z*, kao i većina slovenskih jezika. Već u prvim srhr. spomenicima dolazi oblik *ja*, a na severu čakav-

štine i dan današnji čuva se stari oblik, i to ne samo u Istri, nego i na jednom od otoka koji je udaljen od kajkavštine i slovenačkog.

U štokavštini imamo *jēla* (Vuk), a u čak. *jelva*; isp. slov. dij. *jēlva* uporedo sa *jēla*, *jēl* 'die Tanne' (Plet.). Vuk nema te reči. Prema RJA *jelva* se upotrebljava kod čakavaca, kajkavaca i Slovenaca. Imamo podatke za sledeće severnočak. govore:

D. Vas — *jeljva*; Semići — *jelva*; Pazin — *jēlva* (Nem., 1883, 25); Cres, Krasica — *jelva* (Tent. Sl., 75); Dobrinj — *jeljva*; Brinje — *jelva*.

U severnoj čakavštini nalazimo oblik *peteh*, a dalje na srhr. terenu prema istoku — *petao*, *pevac*, *kokot*. Kod Vuka je *pijetao*. Čak. *peteh* je od istog korena, ali sa sufiksom *-eh*. Potvrde u RJA su samo iz čak. govora, i to samo u ekavskom obliku, tj. samo iz severnih govora. Inače, u čakavštini se ogleda situacija čitavog srpskohrvatskog zapada. Na krajnjem jugu se govori kao u Crnoj Gori i susednim oblastima — *kokot* (na Korčuli i Pelješcu); severnije — *pivac* (na Pašmanu i u Brinju), kao i u Dalmaciji i Hercegovini (Popov. Etjudy, 56), a u sev. čak. govorima i u Istri (uključujući i sve štokavske govore osim krajnjeg juga), kao i u jugozapadnim slovenačkim govorima, gde je *péteh* (Plet.), i u kajkavštini govori se *peteh*. Detaljnije o rasprsci: ranjenosti ovih leksema v. kod I. Popovića u navedenom članku.

Podatke imamo za sledeća čakavska mesta:

Pazin — *petèh*, *peteha* (Nem., 1883, 45); Žminj — *peteh* (Zgrab., VIII); tako i Lupoglav; Rijeka — *petèh* (Stroh., 141); *petèh* (Mez., 437); Krasica — *peteh* (Lesk., 183); tako i Praputnjak (Bujan, 42); Žumberak — *petěj* (kod katolika) (Skok, I., 366); Šušnjevo — *pete* (Bož., XV/2, 211); Novi — *peteh*, (Belić, Zam., 41); Beli — *petèh* (Bort., III, 269); Cres — *petèh* (Tent., 197); M. Lošinj — *petih* (Karás., 105); Susak — *pēteχ* (HDZb, I, 172); Dobrinj — *pētèh* (Milč., 99); Vrbnik — *peteh* (Žic, XX, 104); Punat — *od peteha* (Bonif., 185); Rab — *petèh* (Kušar, R., 3); Novalja (Pag) — *peteh* (Tent. Sl., 80); Brinje — po starinski *pete*; neki kažu *pevac*; Božava — *petèh* (Cron., 77); Vrgada — „*pētèh* je strana reč u dijalektu, Vrgadini je govore samo kad imitiraju tuđi dijalekat“ (Juriš., 176); Pašman — *pivac*; Viganj — *kokot*; tako i Blato (Mosk., I, 209).

Čak. *plavati* od istog je korena kao št. *plivati*, *ploviti*. U slov. je ta-kođe *plavati* (Sl. pr., 584), a osim toga u slovač. i češ. *plavati*, u rus. *plavat*. U RJA piše da se najviše potvrda našlo iz čak. govora, a u štok. bio je i ostao glagol neuobičajen. U navedenom obliku zabeležen je u sledećim severnočak. govorima:

D. Vas — *plavat*; Beli „*v lete još plavaju*“ (Bort., XXV, 352); Cres — *plàvat* (Tent. Sl., 81); Susak — *plàvat* (HDZb, I, 88); Dobrinj — *plavat* kažu stariji, *plivat* — mladi; Vrbnik — „*Naznak plavaju tako*“ (Žic, XV/2, 182); Rab — „*komu olovo plava, a komu slama na dno pada*“ (Kušar, R., 54); Božava — *plàvat* (Cron., 71).

Št. *veštica*, a na severu čak. *vešća*, *višća*. Tako je u slov. gde je *vešća* 'ein vielwissendes Weib, die Zauberin' (Plet.). U RJA *vešća* 'veštica', sa primedbom da je pokrajinsko. Podatke imamo iz sledećih mesta:

Kastav — *vešće*, *nom. pl.* (Jard., 102); Dobrinj — *višća* i *vīška* 'vještica' (Milč., 121); Vrbnik — *višća* (Gršk.-Štef., 143), tako i Novi (Belić, Zam., 5); Senj — *viška* (Tijan, II, 259); Ložišća — *viščica* 'veštica', *viščun* 'veštac', ali se čuje i *stringa* 'veštica' (tal. *strega*) (Hraste, 23, 28).

Mnogo je manji broj onih primera koji vezuju slovenački sa celom čakavštinom; većina od njih predstavlja semantičke dijalektizme.

Čak. *nebog* 'siromašan'; kajk. *nebère* 'miser' (Rožić, 115, 96); slov. *nebog* 'arm, elend' (Plet.). Primeri u RJA su iz svih starih rečnika i čakavskih i dubrovačkih pisaca. Reč je prasl., isp. strus. *nebogъ*, *nebogyyj* 'siromašan'; stsl. *nebogý*; češ. *nebohý*. Ne samo sev. čakavsko, nego se čuje i na Hvaru.

Lupoglav — *nebog* 'brižan čovek, koga nešto boli' (tu ima odstupanja od gore navedenog značenja); Rijeka — *nebog* 'arm' (Tent. Sl., 89), *neboh* 'miser' (Stroh. R., 117, 160); Žumberak — kod katolika čuvaju se samo oblici lokativa jednine i množine: *nebõre*, *nebõgo*, *nebõzi*, (Skok, II, 366); Cres — *nebog* 'arm' (Tent. Sl., 79); Dobrinj — *nebog* 'brižan, siromašan'; Vrbnik „*tužni ja nebog!*“ (Žic, XX, 277); Punat — „*a brižna ja neboga, kamo ću sada*“ (Bonif., 189); Novi — *nebog* (Belić, Zam., 42); Senj — *nebog*, *neboski* 'ubog' (Tijan, II, 257); Selca (Hvar) — *nebog* 'arm' (Tent. Sl., 79).

Stara pokazna zamenica *se* danas se (prema RJA) upotrebljava samo u nekim izrazima. U starije vreme tu zamenicu su imali svi srhr. govori; prvo su je počeli gubiti št. krajevi, a zatim i svi ostali. U XVIII veku još se čula u Dubrovniku, a danas kod čakavaca i kajkavaca u izrazima koji označavaju vreme. U bednjanskom kajk. govoru kaže se *sāgo lēto*, *sa jasāni*, *ed sīeh dieb*, *sīe čōs*, (Jedvaj, 307—308). U svim drugim govorima očuvala se u složenicama kao što su *danās*, *večeras*, *zimūs*, *sinoć* i sl. U slovenačkom, međutim, ova zamenica dolazi i u priloškim izrazima: *do sih dob*, *do se dobe*, *o sej dobi* (Plet. s. v. *dōba*), *do sega malu*, *do sega mala*, *do sih mal*, *do sih mal*, *po sih mal* (Plet. s. v. *māl*). Ostataka ove zamenice ima svuda u čakavštini:

D. Vas — *seŷa leta*; Pazin — *sēga* (gen. sing.); *sé*, f.; *sén*, instr. m. i n. (Nem., 1885, 8); Kastav — *sē zīmī*, *sēga lēta* (Jard., XXXI, 402); V. Lošinj — *seŷōt*, *seŷūtra*, *sīŷoda*, *sīŷodīi*, (HDZb, I, 207); Dubašnica — *segūtra* (Milč.); Rab — *segūtra* (kod seljaka, a kod građana — *jutros*) i *sēga jūtros* (Kušar, R., 46); Božava — *seūtra* (Cron., 108); Pašman — *segutras*; Draževica i Ložišće — *šē godišća* (Hraste, 50); Vrbanj, Vis — *sēga jūtra*, *sēga līta*, *sē zīmē* (Hraste, V., 152); Vela Luka — *sēga jūtra* (Mosk., I, 200).

Glagol *tratiti*, *stratiti* 'trošiti, potrošiti' ima u slov. drugu nijansu, iako je značenje vrlo blisko čakavskom. Slov. *trátiti* znači 'unnütz verwenden, vergeuden, verschwenden' (Plet.). U jugozapadnim krajevima reč je poznata u značenju 'verlieren' (Broz-IV.). Za *stratiti* 'potrošiti' u RJA se kaže da se govori kod svih čakavaca. Primere imamo:

Cres — *trātīt* 'ausgeben' (*trošit* nema); *strātīt* 'potrošiti' (Tent. Sl., 85, 202); Susak — *strātīt* 'potrošiti' (HDZb, I, 178); Vrbnik — „*i ne pernese onoga, će se na njega potrati*“ (Žic, XXI, 25); Pašman — go-

vorili su *potratiti*, a sada *potrošiti*; Viganj — *tratiti*, *istratiti* 'trošiti, potrošiti'.

Čak. *beseda*, *besida* 'reč', slov. *besêda* znači isto (Plet.), dok št. *besjeda* znači 'die Rede' (Vuk). Reč je prasl. a dotično značenje ima još i stsl. *be-sêda* (Bern.). Čak. *beseda*, *besida* čuje se od Istre do Hvara.

Lupoglav — *beseda*; Pazin — *besêda* (Nem., 1884, 540); Kastav — *besêda* (Jard., XXXIX, 388); Rijeka — *besêda*, (Stroh. R., 168); Duga Resa *bêsida* 'vox, verbum' (Stroh., I, 105); Šušnjevo — „*ne čedu ni beside reć*“ (Bož., XI, 106); Beli — „kanturice (popijevke) su s *bese-dami*“ (Bort., XXV, 362); Dobrinj — *beseda*; Dubašnica — „*s kakovu besêdu*“ (Milč., I, 167); Vrbnik „*covik od besedi*“ (Žic, XX, 97); Punat — *z besedami* (Bonif., 175); Senj — „*da ni opet ni besede rekal*“ (Tijan, I, 86); Brinje — *beseda*; Pašman — *besida*; Brusje — *besida* (Hraste, H., 7, 26).

Čak. *praviti* 'pripovedati', slov. *práviti* 'sagen' (Plet.), a št. *praviti* 'graditi' (Vuk), u Vojvodini, ali se čuje svuda. Značenje identično čakavskom ima češ. *praviti* i polj. *prawić* (Preobr.). RJA ima potvrde iz stare dubr. književnosti i čakavštine starijeg i novijeg vremena. Primećuje se da je u značenju 'govoriti, kazivati', reč poznata mnogo šire (RJA). U čakavštini se govori svugde.

Lupoglav — *praviti* 'govoriti', Cres — *pràvit* 'pripovijedati, reći' (Tent. Sl., 83); Dobrinj — *praviti* 'pripovedati' (Milč., 129); Vrbnik — *praviti* 'pripovijedati, kazati' (Gršk.-Stef., 142); *pravjaju fabuli* (pripovedaju) . . . ; *praviti* (Žic, XV/2, 164, 165); Punat — „*ča vidi, to pravi popu*“ (Bonif., 166); Rab — *praviti* 'pripovijedati, reći' (Tent. Sl., 83); Novi — *žen' niš ni otèl pràvit, sàmo joj je rēkāl* . . .“ (Belić, Zam., 77); Hvar i Vis — *pràviti* 'pripovijedati, reći' (Tent. Sl., 83); Lumbarda — *pràvit* 'povijedati' (čuje se retko) (Kušar, Lumb., 338).

Čak. *skranjica*, *skranj*, *škranj*, *škranja* 'slepoočnica'; i slov. *skranjica* 'das Schlafbein', *škrànje* 'die Schlàfe' (Plet.), stsl. *skranja*, češ. *skrán* (RJA). Ne samo na severu čakavštine, već i na jugu, jer sam čula *skronj* i *škranja* u Vignju na Pelješcu.

D. Vas — *škranj*; Lupoglav — *škranja*, *škranji*, gen. sin.; Cres — *skranjica* (Tent. Sl., 84); Unije, Lošinj, Hreljin, Garica — *skranjica* (ib.); Vrbnik — „*skranjice ili tempije*; ovde *skranjice* još znače i 'vlasi na slepoočnicama'“ (Žic, V, 78); Viganj — *škronej*, *škroneja* i *škranja*, *škranje*.

Čak. *živina* znači 'stoka', a ponekad je značenje šire: 'svaka životinja' uopšte'. Ovo značenje poznato je i u Dubrovniku (Vuk). Isp. i slov. *živina* 'das Vieh' (Plet.), kajk. „*blàšće, i svinče, i živáče, i riba i sè druge živine* . . .“ (Jajnc.), dok št. *živina* znači samo 'živad, das Geflügel' (Vuk). Reč se upotrebljava na celom čak. području, uglavnom u dva gore navedena značenja.

D. Vas — *živina* 'stoka'; Lupoglav — *živina* 'velika divlja životinja'; Pazin — *živina* 'animal' (Nem., 1884, 548); Kastav — „*kravi, koze, ovce, voli, konji i prasci zovu se... domaćo blago, ale pak živina*“ (Jard., XXXIX, 259); Beli — *živina* (od kozi, ovci, skopca, al praza) (Bort., XXV, 360); Cres — *živinà* 'Tier im allgemeinen, gewöhnlich Maultier

(Tent. Sl., 89); V. Lošinj — „*odl po zvīnā* (magarca) *živīnā*, *živīnā* i *zvīnā* (HDZb, I, 205); Susak — *živina* 'ovca' (ib., 185); Dobrinj — *živina* 'stoka'; Brinje *živina* 'stoka' (i 'perad'); Pašman — *živina* 'svaka životinja'; Blato — „*ne bi želji ništa, nego znat što govori živīnā* (tj. životinje)“ (Moskv., I, 209); Viganj — *živina* 'stoka'.

Št. *život* znači samo 'das Leben' (Broz.-Iv.), a čak. *život* i slov. *živôt* još i 'telo, der lebendige Lieb (Plet.); kajk. *život* znači 'trbuh, trup' (Bujan.). I. Popović pokazuje da su se u slovenskim jezicima iz prasl. *životъ* 'Leben' razvila različita značenja, na pr. rus. *život* 'Bauch', slov.-čak. *život* 'Lieb', srhr. št., mak. i bug. *život* upotrebljava se samo u apstraktnom značenju 'Leben' (Gesch., 324).

Pazin — *živôt*, *životà* 'vita; corpus' (Nem., 1883, 405); Oštarije — *život* 'vita, corpus' (Stroh. Ošt., 23); Susak — *život* 'tijelo uopšte' (HDZb, I, 185); Dobrinj — *život* 'telo', a za 'život' kažu *življenje*, što takode predstavlja tipičan čakavizam; Garica — *život* 'Leben, Leib, Taille' (Tent. Sl., 89); Vrbnik — *život* — ponekad 'telo', može i 'pelt, kolp, makina, štatura', a ponekad je 'ono što je unutra u telu' (Žic, V/1, 78); Novi — *živôt* 'telo' (Belić, Zam., 36); Rab — *živôt* pored 'žice', znači još i 'tijelo' (Kušar, R., 54); Pašman — *život* (više govore *tilo* nego *život*); Hvar — *život* 'Leben, Leib, Taille' (Tent. Sl., 89).

Imamo nekoliko primera slaganja slovenačkog jezika i čakavštine u obrazovanju pojedinih reči, dok je u štok. zastupljen drugi tip.

U naše vreme kod kajkavaca se upotrebljava glagol *jeti* < *jeti*, št. — *imiti*. Taj koren je u višesložnih glagola: *prijeti*, *sneti*, *zajeti* i dr. Ovaj tip je poznat i slovenačkom: *sněti* 'herabnehmen', *zajeti* 'einmal schöpfen' (Plet.) itd. Vuk ima *snijeti* 'herabtragen' kao južni oblik, ali ta reč potiče od **nes-*. Danas — u sledećim čakav. govorima:

Vodice — *prejěti*, *prīmen* 'uzeti, dobiti' (Rib., 183); Lupoglav — *prijet* 'primiti'; *znijet* 'pustiti, staviti dole'; Žumberak — *sněti*, *snāmen*; *najěti*, *nājmen* (Skok, II, 237); Duga Resa — *snēt* 'demere, detrahare' (Stroh., 15); Hreljin, Bakar — *prijet* 'primiti' (Tent. Sl., 83); Cres — *prijēt* 'primiti' (ib.); *zajēt* 'posuditi'; *najet se* (kod kakve bolesti i vatre) (Tent. Pr., 204); V. Lošinj — „*sneta bi ta kopěa z protokola*“ (HDZb, I, 30); Susak — *najati*, *zajati*, *prijati*; „*ne mozite z ruk zneti* (HDZb, I, 24, 30); Dobrinj — *prijet*; *znet z ruki*; Garica — *zajet* 'posuditi' (Tent. Sl., 88); Vrbnik — „*da bi se moglo ča va nje jet*“; „*ni mi se srce prijelo*“ (Žic, XXXIII, 23; XX, 260); *prijet* 'primiti' (Tent. Sl., 83); Punat — „*da će prijat*“ (Bonif., 182); Rab — *prijāt*; *zajat*, *zājmen* (Kušar, R., 40); Novi — *prijet* 'primiti' (Belić, Zam., 46); Brinje — *prijet* 'sneti dole'; Božava — *prijat*, *zajat* (Cron., 71); Pašman — *zajati*, *zajmi mi*; Tijesno — *zājati* i *zajāti* 'uzajmiti' (Stojanov); Donje Selo — *prijāt*, *zajāt*, *ujāt* (Hraste, Š., 130); Lumbarda — *prijēt*, *ujēt*, *zajēt* (Kušar, Lumb., 326); Viganj — *zajat novac*.

III. REČI ZAJEDNIČKE ČAKAVŠTINI, SLOVENAČKOM JEZIKU I NEKIM ŠTOKAVSKIM GOVORIMA

A. Reči koje vezuju čakavštinu sa zapadnom štokavštinom

Česan — naziv belog luka (*allium sativum*) kod čakavaca. Reč je praslvenska, isp. rus. *česnok*, bug. *česn*, češ. *česnek*, polj. *czosnek* (Bern.). *Česan* odgovara slov. *česen* (Plet.). U navedenom značenju reč je poznata još iz XV veka (RJA), i to kod starih dubrovačkih pisaca, kod pisaca čakavaca i u starim rečnicima. Vuk ima *česan* (u Boki) 'beli luk' i još nekoliko obrazovanja od istog korena (*česnjak*, *česno*, *čehno*). U naše vreme u sledećim čak. govorima:

Lupoglav — *česon*; Boljun — „*malo zdrobljenoga česna*“ (Lov., 126); Pazin — *česan*, *česna* i *češanj*, *češnjà* (Nem., 1883, 383, 385); Kastav — *česān*, *česnā* (Jard., XXXIX, 25); Beli — *česan*, *cesan*, ali i *češan* (Bort., XXXIII, 79); Cres — *cēsen*, *cesnjā* (Tent. Sl., 72); Dobrinj — *česon*; Vrbnik — „*nikoliko zern česna*“ (Žic, VI/1, 22); Šušnjevo — *česna* (Bož., XV/2, 208); Brinje — *česanj* kažu stariji, *češnjak* mlađi; Viganj — *česan*.

Čakavci i kajkavci (Popov., 71) govore *delati*, a štokavci *raditi*. Vuk ima ovu reč sa primedbom da se govori u Hrvatskoj (*delati* 'tun'). U RJA se kaže da je reč narodna samo kod čakavaca, i možda kod nekih zapadnih štokavaca. Reč je praslvenska, istog je značenja kao stsl. *dělati*, češ. *dělati*, gornjoluz. *dz'ěl'āc* (Bern.), i slov. *dělati* znači 'arbeiten' (Plet.). Reč u ovom značenju poznata je severnočak. govorima.

Vodice — *delati* 'raditi', a *dilati* — samo 'reskati, djelkati' (Rib., 143); Lupoglav — *delat*; Boljun — „*tako delajo, ki ne žele*“ (Lov., 125); Duga Resa — *dělat* (Stroh., I, 81); Šušnjevo — „*jer su malo delali*“ (Bož., XI, 82); Beli — „*ženske delaju svoje domaći posli*“ (Bort., XXV, 357); Cres — „*kašnje već nismo mogle niš delat*“ (ib., III/2, 268); Dobrinj — *delat*; Vrbnik — „*ki ne delaju niš*“; „*kada goveda ne delaju bivaju zaperti*“ (Žic, V/I, 75; XXI, 17); Punat — „*dela ča god lakšego po kući*“ (Mrak., 155); Novi — *delat* (Belić, Zam.); Senj — „*daj mi posla, pa ču delat*“ (Tijan, I, 83); Brinje — *delati*.

Čak. *draga* 'Tal', a štokavci kažu *dolina*. Vuk ima *draga* 'dolina', ali samo za Hrvatsku. I u slov. kao i kod čakavaca čuva se staro značenje koje je bilo u stsl. (*draga* 'Tal', Bern.); slov. *drága* 'kleines Tal' (Plet.). Prema RJA u naše vreme može biti samo u nekim zapadnim krajevima, i to u zap. Bosanskoj krajini, Lici i Dalmaciji, to jest u starim čakavskim krajevima. Mnogo tragova je ostalo u toponimici, i to: „među Slovencima i Hrvatima u sjevernoj, srednjoj i istočnoj Istri“.⁶ Kod čakavaca u sledećim govorima:

Lupoglav — *draȝa* 'uvala'; Kastav — „*po ravnah i po dragah*“ (Jard., 308); Cres — *drāga*, *drāžica* (Tent. Sl., 73); Dobrinj — *draȝa* 'dolina'; Vrbnik — „*na dolcih i dragah*“ (Žic, XXXIII, 31); Punat — „*da je puntarska draga nigda bila plodno polje*“ (Bonif., 199); Brinje — *draga*

⁶ V. I. Žic, *Istoimena naselja u Istri*, Riječka revija, IV, 1955, str. 211.

'uvala'; Božava — „Božava . . . leži u jednoj malenoj drazi“ (Cron., 69); Pašman — *draga* 'uvala, dolina'.

Čak. *grem, gren* 'idem' je defektivan glagol koji nema infinitiva, kao i u jugozapadnim štok. govorima, gde je oblik prezenta nešto drukčiji: *gredem* (Vuk). Reč je praslovenska, isp. crksl. *grędą, gręsti* 'kommen'; rus. *grjadu, gresti* 'gehen, schreiten'. Berneker osim ovih primera daje i slov. *grédem*, Schruppformen: *grém, grèm* 'gehe'. *Grem, gren* čuje se svugde u čakavštini.

Lupoglav — *gren*; Boljun — *gre* (Lov., 128); Pazin, Žminj — *grién* (Mał. Ist., 64); Kastav — *grê* (Belić, 151); Rijeka — *gren* (Stroh. R., 126); Hreljin — *greste* (Milč., 125); Duga Resa — *grēm* (Stroh., 49); Oštarije — *grīem* (Stroh. Ošt., 56); Beli — *gre, greš* (Bort., XI/1, 153; III/2, 266); Susak — *γr'ên* (HDZb, I, 160); Dobrinj — *rên* (Milč., 125); *γren*; Vrbnik — *reš*, pored *greš* (Stroh. Vrb., 99); Novi — *rê, gré* (Belić, Zam., 13); Senj — *gre* (Tijan, I, 86); Brinje — *grem*; Silba — *greš* (Milč., 125); Božava — od *gresti* upotrebljava se sadašnje vreme; *grin, grêš, grê, grēmō, grēstē, grēdū* (Cron., 103); Pašman — *gren, gredū*; Vis — *grên, grê* (Hraste, V., 150, 153); Ložišće — *grên, grêš, gré* (Hraste, 55); Brusje — *gren* (Hraste, H., 37); Viganj — *gren*; Lumbarda — od *gresti* imamo samo prezent: *grên, grêš, grê, grēmo, grēte, grēdū* (Kušar, Lum., 335).

Čak. i jugozap. štok. *jur* 'već' (Broz.-Iv.). Postaje od *uže* ili *juže*; prasl. i stsl. *uže* i *juže*; rus. *uže*; češ. *juž* i *již*; polj. *już* (RJA). Isp. slov. *žê, vžê, užê, urê, vrê* 'schon' (Plet.). Potvrde u RJA su iz svih zapadnih srhr. krajeva. Danas svugde u čakavštini:

Kastav — „tu *jūr* znači ne već, a ipak, nekad, valjda“ (Jard., XXXIX, 393); Cres — *jūr, ali često i već* (Tent., 191); Susak — *jur* 'već' (HDZb, I, 162); u Dobrinju *jur* znači 'valjda'; Senj — *jur?* 'je li?' (Ovo je već treće značenje u čakavštini) (Tijan, II, 256); Pašman — tu kažu *jure* 'rano, pre vremena'; Brač — *jūr*, ovaj stari prilog poznat je na ostrvu od Dola prema istoku (Hraste, 62).

Čak. *klabuk, klobuk, klebuk* 'šešir'; isp. kajk. *klebyk* 'šešir' (Jedvaj, 297), slov. *klobúk* 'der Hut' (Plet.); a u štok. po istočnim krajevima znači drugo: 'die Mütze', a u navedenom značenju samo po zapadnim krajevima (RJA). Reč je praslovenska, isp. strus. *klōbukъ*, češ. *klobouk*, polj. *klobuk*, s različitim značenjima (Bern.).

U naše vreme govori se na celom čakavskom terenu.

Lupoglav — *klabuk* 'šešir'; Pazin — *klobučić* 'prilledus' (Nem., 1883, 423); Žminj — *s klabukōn* (Zgrab., XVIII); Kastav — *klobuk* (Jard., XXXIX, 37); Krasica — *klobučići* (Lesk., 185); Žumberak — *klobūk* (kod unijata) (Skok., I, 368); Cres — *klobūk* (Tent. Sl., 76); Susak — *klebūk* (HDZb, I, 70); *klebuk, klobuk* 'šešir' (HDZb, I, 163); Dobrinj — *pod klobučinun* (Jel., 141); *klobuk*, i ženski i muški; Vrbnik — *klobuk* (Žic, XXI, 29); Punat — *na klobuku* (Bonif., 178); Novi — *klobuk* (Belić, Zam., 52); Brinje — *klobuk*, ali sada češće *krľjak*; Rab — *klobūk* (Hraste, Š., 144); Pašman — *klabuk*; Brusje — *klobūk* (Hraste, H., 20); Blato — *klobúk* (Mosk., I, 188); Viganj — *klobuk* 'šešir muški'; *klobučić* 'šešir ženski'.

Štokavci kažu *jare*, a čakavci *kozle*, *kozlič*; isp. slov. *kozlè*, *kozlič* 'das Ziegenböcklein' (Plet.). Kod štokavaca je ova reč poznata samo u jugozapadnim krajevima: *kòzle*, 'jare', *kòzlič* 'jariči' (Broz-IV.). A prema RJA *kozlič* kao množina od *kozle* upotrebljava se i na istoku. Na severu čakavštine je *kozlič*, a na jugu i *kozle*.

Lupoglav — *kozlič*; Cres — *kozlič* (Tent. Sl., 76); Dobrinj — *kozlič*; tako i Vrbnik (Žic, XX, 262); Pašman — *kozle*, *kozlič*; Viganj — *kozlin*, *kozle*, *kozlič*.

Čakavci za *razboj* kažu *krosna*; tako je i u slovenačkom: *krosna* 'tkalske statve' (Glon.); rus. *krosna* (Tent. Sl., 70). Vuk ima *kròsna* 'razboj', sa primedbom: „U Hrvatskoj, u kršćana“.

Danas u svim čakavskim govorima.

Vodice — *krosna* — u frazi: *pustiti kadi krosna* 'negdje izgubiti život, umreti' (Rib., 160); Pazin — *kròsna*, pl. (Nem., 1883, 4); Cres — *krosna* (Tent. Sl., 70); tako i Dobrinj; Vrbnik — „*krosna je ono na č' se tke*“ (Žic, VII/2, 319); Rab — *kròsna* (Kušar, R., 51); Brinje — *krosna*; Šušnjevo — „*ženske imadu i svoja krosna*“ (Bož., XI, 93); Pašman *krosna*; Viganj — *krosne*.

Čak. *kuriti* 1. 'dimiti, pušiti'; 2. 'ložiti vatru'; kajk. *kēyrliti* 'ložiti' (Jedvaj, 316); *zakuri se ogenj*“ (Valjavec, 33); slov. *kúriti* 1. 'Feuer machen, heizen'; 2. 'Rauch machen'; 3. 'Tabak rauchen' (Plet.). U značenju 'dimiti, pušiti', kao složeni glagol upotrebljava se u naše vreme u Dubrovniku (RJA); u Lici (ib.) znači 'ložiti'. U naše vreme u čakavštini:

Lupoglav — *kurit* 'dimiti'; Cres — *kurit* 'dimiti'; „*zakurit ogenj*“ (Tent. Sl., 77); Dobrinj — *kurit* 'pušiti i dimiti'; Brinje — *kuriti* 'dimiti'; „*zakurit vatru*“; „*nakurila san peč*“; Pašman — *zakuriti* 'zapaliti cigaretu'.

Čak. *mozoj*, *muzul* na severu znači 'čir' (*mùzul* 'ulcus' u Dubašnici na Krku) (Milč., 102); *muzolec* 'čir' u Vrbniku (Žic, 204). Tako i u kajkavštini: *myēzēl* 'čir' (Jedvaj, 286). Na jugu čakavštine ova reč se upotrebljava u značenju 'žulj' (*mozôj* 'vibex' u Blatu na Korčuli) (Gast., 87); *mòzôj* 'žulj' u Lumbardi (Kušar, Lumb., 338), i *mozoj* 'žulj' u Vignju na Pelješcu. U slov. *mozólj* 'die Pustel' (Plet.); rus. *mozol*; češ. i polj. *mozol*, kao i na jugu čakavštine (RJA). Autori ne ograničavaju rasprostranjenost reči samo na čakavski teren, čak. *mozoj* navodi se između drugih srpskohrv. oblika: *mozol*, *mozolj*, *mozulj*. Iz primera se vidi da je u značenju 'žulj' reč poznata po jugozapadnim štok. krajevima, a u značenju 'čir' na severozapadu. Osim severnih čakavaca upotrebljavaju je i kajkavci i Slavonci.

Čakavci kažu *muka*, kao i kajkavci i Slovenci (*moka*) (Bujan, Plet.), dok je u štok. *brašno*. Ali reč je poznata kod štokavaca kršćana u zapadnim krajevima, a *mučnjak* se govori i u Srbiji (Broz-IV.). I. Popović piše da je reč ne samo čak. i slov. nego i dalmatinska (Dubrovnik, Boka — Popov., 67). *Muka* se danas govori u sledećim čak. mestima: Vodice (Rib., 129); Slum (ib., 17); D. Vas, Lupoglav, Boljun (Lov., 125); Pazin (Nem., 1885, 20); Kastav (Jard., XXXIX, 397); Praputnjak (Bujan, 42); Beli (Bort., XXXIII, 103); Cres (Tent., 155); Nerezine, Susak (HDZb, I, 191, 168); Vrbnik (Žic, VI/2, 173); Rab (Kušar, R., 52); Novi (Belić, Zam., 48); Senj (Tijan,

II, 257); Brinje; Brusje (Hraste, H., 28); Vis, Vrbanj (Hraste, V., 151); Blato, Lumbarda (Mosk., 190, 171); Viganj.

Za magarca čakavci kažu *tovar*; štokavcima je ova reč poznata u Dubrovniku (Vuk); od svih slovenskih jezika samo ukrajinski ima blisko značenje *tovar* 'Vieh., Hornvieh, Ware' (Vasmer). Ali kod severnih čakavaca poznata je još i reč *osal*, *osel*, *osol*, koja se upotrebljava u istom značenju i često uporedo sa *tovar*. I ova je reč praslovenska: stsl. *osъlъ*; češ. *osel* (RJA); i u slov. *ósel* 'der Esel' (Plet.). U Prigorju kajkavci kažu *òsal* (Rožić, 115, 72). Izgleda da je i ova reč poznata nekim štokavskim govorima; RJA navodi primere iz svih rečnika (samo kod Vuka nema), i iz čakavskih, dubrovačkih, bosanskih i slavonskih pisaca. Reč je zabeležena u sledećim severnočak. govorima.

Pazin — *òsal* (Nem., 1883, 378); Rijeka — *osâl* (Stroh. R., 144); Duga Resa — *òsal* (Stroh., I, 86); Oštarije — *òsal* (Stroh. Ošt., 24); Cres — *osêl* (Tent. Sl., 80); Dobrinj — *osol*; Vrbnik — „*ti si stari osel*“ (Žic, XV/2, 166).

Tovar je međutim opštečakavska reč.

Lupoglav — *tovar*; tako i Žminj (Zgrab., VIII); Pazin — *tovar* (Nem., 1883, 401); Beli — „*na tovaru ili mulcu goniti*“ (Bort., 33, 99); Unije — „*jenor'a tovara*“ (HDZb, I, 213); V. Lošinj — *tovâr* (ib., 212); M. Lošinj — *tovuar* (nikad *magarac*, retko *vosal*, *vosli*) (Karás., 104); Susak — *tòvar* (HDZb, I, 98); Dobrinj — *osol*, sada više *tovar*; Punat — *tovorić* (Bonif., 161); Rab — *tovâr*, a *magarac* i *osal* nije poznato (Kušar, R., 53); Božava — *tovâr* (Cron., 107); Pašman — *tovar*; Brusje — *tòvor* (Hraste, H., 22); Lumbarda — *tovér* (retko *mágâras*) (Kušar, Lumb., 338); Viganj — *tovar*.

Kod čakavaca i drugde u Hrvatskoj (Vuk) kažu *posto*, *postola*; *postola* kažu u okolini Dubrovnika, a u obliku *postula* reč se ponekad upotrebljava u Bosni i Hercegovini (RJA). Kod Pleteršnika nalazimo *póstol* 'der Schuh', ali je to samo za pogranične oblasti, i reč mora biti pozajmica iz srpskohrvatskog. Na istoku srpskohrv. teritorije govori se *cipela* i *crevlja*. Reč je prasl.; isp. ukr. *postol* 'cipela od bika', polj. *postol* itd. (RJA). U naše vreme reč je zabeležena na celom čak. terenu.

Postol se čuje u Lupoglavu; u Pazinu (Nem., 1883, 405); u Dugoj Resi (Stroh., I, 110); u Belom (Bort., XI/1, 153); u Cresu (Tent. Sl., 82); na Susku (HDZb, I, 130); u Dobrinju; u Vrbniku (Žic., VI/2, 173); u Novom (Belić, Zam., 57); u Senju (Tijan, I, 112); u Brinju i Pašmanu; na Braču, Hvaru i Visu (Hraste, Suf., 63); u Lumbardi (Kušar, Lumb., 338); ponekad i u Vignju. U Praputnjaku govore *postolina* (Bujan, 32); u Rabu *postola* (Kušar, R., 31).

Čak. i slov. *puhel*, *puhla* (u Cresu i u Garici na Krku 'schwammig') (Tent. Sl., 83). U starom srhr. bilo je *puhъlъ* (puhal). Od korena koji je u gl. *puhati*, pa prema tome znači: *napuhnut*, *šupalj*, *šupljikav*, *rahal*, *mek*. U čak. i kajk. dijalektu glasi *puhel*, a u Dalmaciji *pul*, *pula*, *pulo* (RJA).

Čak. *rabiti*, slov. *rábiti* 'gebrauchen' (Plet.). Od praslov. je **orb-*, od kojeg je i *rabota*, i *rab*; stsl. *rabiti* 'in servitutum redigare' (RJA). Osim čakavštine i slovenačkog imamo *rabiti* 'servire' u Dubrovniku (Žore, CXV, 152). Inače, u štokavštini, kao i u bugarskom kažu *upotrebiti*, *upotrebljavati* (Popov. Gesch., 324). Dolazi od XVI veka do naših dana. Najčešće je kod

čakavskih i dubrovačkih pisaca, ima i kod jednog bosanskog. Zabeleženo je da se govori u Lici, na Krku i Žumberku. U naše vreme u sledećim se-vernočak. govorima:

Lupoglav — *rabit* 'trebati'; Boljun — „*rabi za miešat jes*“ (Lov., 132); Kastav — „*ono (blago) rabi za gnoj i za delo*“ (Jard., 258); Beli — „*kakve mi ovude đuperamo (rabimo)*“ (Bort., XXV, 356); Vrbnik — „*za nosit po vrazi rabi vernjica*“ (Žic, XXXIII, 11); Senj — „*jednu kost . . . rabi celo susedstvo*“ (Tijan, I, 141).

U čakavštini kao i u kajkavštini (*tâot* — Jedvaj, 297), i u slovenačkom kažu *tat, tatica*, što odgovara štok. *lopov, kradljivac, kradljivica*. *Tat* se govori osim toga i u Hrvatskoj, i kod štokavaca, ali samo kod najzapadnijih (Broz-IV.). Reč je stara, isp. strus. *tat'*; stsl. *tatъ*, rus. *tať* 'Räuber, Dieb' (Vasmer). U naše vreme na čak. terenu u sledećim govorima:

Vodice — „*dojdu tri tati*“ (Rib., 125); Lupoglav — *tat, tatica*; Pazin — *tât, tatica* (Nem., 1883, 373; 1884, 546); Žumberak — *s tâti* (Skok, II, 339); Duga Resa — *tât* (Stroh., I, 114); Oštarije — *tat*, (Stroh. Ošt., 23); Rijeka — *tât* (Stroh. R., 141); Dobrinj — *tat, tatica*; Vrbnik — „*kada tat tatu ukrade*“ (Žic., XX, 110); Novi — *tât* (Belić, Zam., 30); Senj — *tat* 'lukavac!' (Tijan, II, 258); Brinje — *tat, tatica*.

Čak. *tust* 'debeo'. U kajk. govoru m. Bednje: *tōūstēti* 'debljati'; *tōust* ali i *dābāl* 'debeo' (Jedvaj, 314, 289, 305). I u Dubrovniku se govori *tūst* (Vuk). Reč je opšteslov.; isp. stsl. *tlstъ*, rus. *tolstyj*, bug. *tlst*, češ. *tlustý* (Vasmer), i najzad slov. *tōlsti* 'fett' (Plet.). U naše vreme reč se upotrebljava svugde u čakavštini.

Lupoglav — *tust*; Pazin — *tūst* (Nem., 1885, 17); Duga Resa — *tūst* (Stroh., I, 142); Oštarije — *tūst* (Stroh. Ošt., 33); Rijeka — *tūst* (Stroh. R., 158); Cres — *tūst* (Tent., 157); V. Lošinj i Susak — *tūst* (HDZb, I, 191, 70); Dobrinj — *tust* i *debe*; Garica — *tūst* (Meyer, 36); tako i Rab (Kušar, R., 11); Novi — *tūstī* (Belić, Zam., 7); Donje Selo — *tūst* (Hraste, Š., 131); Hvar — *tūst* (Hraste, H., 7); Lumbarda — *tūs(t)* (Kušar, Lumb., 332).

Na celom čak. području imamo nekoliko dijalektizama sa tim značenjem. Osim *tust* već smo spomenuli sev. čak. *til*, i južno *pritil*.

Opštečak. *ufati se* 'nadati se', slov. *ûpati* 'hoffen, erwarten' (Plet.), kajk. *ûfati se* (Rožić, 115, 90). Glagol se upotrebljava i drugde po zapadnim krajevima (Broz-IV.); npr., u Dubrovniku: *zaûfano* 'sigurno' (Zore, CXV, 188); isp. stsl. *upřevati*. U čak. u sledećim govorima:

Vodice — *ûfati se* (Rib., 201); Lupoglav — *ufat se*; Duga Resa — *ufat se* (Stroh., I, 93); Cres — *ufat, ufanje* (Tent. Sl., 87); Lošinj — *ufat* (ib.); Dobrinj — *ufat se* (znaju samo stariji) i *fidat se*; Punat — *ufanje* (Bonif., 171); Rab — *ûfat se* (*nadati se* nije poznato) (Kušar, R., 53); Brinje, Pašman — *ufati se*; Lumbarda — *ûfet* (Kušar, Lumb., 338); Viganj — *ufan se*.

Vazam 'uskrš' poznato je ne samo čakavcima, nego i inače u Hrvatskoj i Dalmaciji (Vuk), tj. svugde po zapadnim krajevima. Reč je poznata i kajkavskim (*vūzam* 'pačha' — Rožić, 115, 83), i slovenačkim govorima (*va-*

zam, vezem, vuzem — Plet.). Čak. *vazan, vazam, vazon, vozon, ožan, uzma*, pl. t. — govori se od Istre do južnih dalmatinskih ostrva.

Vodice — *vazân* (Rib., 203); D. Väs — *vazon*; Lupoglav — *vazam*; Boljun — *vazan* (Lov., 133); Žminj — *ožân, ozmâ* (Zgrab., IX); Kastav — *vazan* (Jard., 55, 58); Rijeka — *vazâm* (Mez., 435); Žumberak — *vazâm* (Skok., 365); Oštarije — *vâzam* (Stroh. Ošt., 3); Šušnjevo — *po vazmu* (Bož., XI, 216); Beli — *vazam* (Bort., XXXIII, 95); Dobrinj — *vozon*; Vrbnik — *okolo vazma* (Žic, XI/1, 11); Senj — *vazam* (Tijan, I, 125); Brinje — *vazam*; Božava — *vazân* (Cron., 71); Brusje — *üzma*, pl. t. (Hraste, H., 181); Blato — *üzma*, nom. pl. (Cast., 89).

Nekoliko reči od istog korena, između kojih su *devojka, devica, dekla, deva, divna* i *dimnja*, upotrebljavaju se u čak. u dva osnovna značenja: 1. 'devojka', 2. 'sluškinja'. Specifičnost čak. govora u odnosu na štok. je u tome, da reči ili imaju tamo drugo značenje, ili, što je još češće, nisu poznate štok. govorima (izuzev ponekad neke od zapadnih). U značenju 'devojka' na severu čakavštine se upotrebljava *divica, divojka, dekla, cura*; na jugu — *divna, dimnja, divica, divojka*, a u značenju 'sluškinja' na severu je *dekla, dikla, devica*, a na jugu je *devojka* ili *sluga*. U štokavstini prema Vuku: *djevôjka* 'das Mädchen', i samo u Dubrovniku znači 'sluškinja'; *dëkla, dikla* 'djevojka' samo po zap. krajevima; *djêva* 'djevojka'; *djêvica* takođe (po jugozap. krajevima); a *divna* samo 'Frauennamen'. I u slov. postoji *devica* 'die Jungfrau, das jungfräuliche Mädchen'; *dêva* 'die Jungfrau' postoji, ali je samo književno; za devojkicu kažu *devôjka*, a za sluškinju — *dëkla* (Plet.). I kajk. *dëkla* znači 'sluškinja' (Rožić, 115, 128), i 'devojka' (dve *dekle, deklica* 3 leta stara — Jajnc., 117), a *divica* — 'vidua' (Rožić, 115, 135).

Za oba značenja navodimo spiskove čakavskih mesta i reči koje se upotrebljavaju u dotičnom značenju.

'Devojka':

Vodice — *divlca* 'virgo'; „u hižu u *divôjke*“ (Rib., 144, 126); Lupoglav — *divojka*; Boljun, Pazin, Žminj — *dëkla* polj. 'dziewczyna', ali i 'služāca' (Mał. Ist., 65); Pazin — *dečljina* 'puella'; *divojka* isto (Nem., 1883, 541, 548); Žumberak — *dikla* 'Mädchen' (Skok, II, 361); Duga Resa — *divojka* (Stroh., I, 110); Oštarije — *divuojka* (Stroh. Ošt., 9); Šušnjevo — *cura*, ili *divojka*, ali češće se upotrebljava ono prvo (Bož., XV/2, 211); Kastav — *devlčina*, ali i *divojka* (Jard., XXXIX, 350, 23); Krasica — *divica* i *divojka* (Lesk., 183); Beli — „ima mladih *djevojaka* za udaju“ (Bort., XI/1, 156); Susak — *div"ojka* (HDZb, I, 74); Omišalj — *divôjka* (Mał., 573); Dobrinj — *divojka*; Vrbnik — „kako *dikla* navikla, tako *obikla*“ (Žic, XX, 111); Senj — „*Senkinje divojke*“ (Pesma, Senj, 96); Brinje, Pašman — *divojka* ili *cura*; Ložišća *dimnja* (Hraste, 43); Brač, Hvar, Vis — *divnja* (Hraste, Suf., 64); Hvar — *divica, divnja* 'devojka' (Popov., 71); Viganj — *divojka*; Blato — *divôjka* (Mosk., 189); *divna* 'virgo' (Gast., 861); Lumbarda — *divica, divôjka, divna* (Kušar, Lumb., 325); Lastovo — *djevôjka* (Kušar, Last., 320).

'Sluškinja':

Vodice — *dikla* (samo 'služavka') (Rib., 143); Buzet — *děkla* polj. služavca (Mał. Ist., 93); Lupoglav — *dekla*; Boljun — *děkla* (Mał. Ist., 65); Pazin — *děkla* i *divica* (Nem., 1884, 523, 544); Rijeka — *devica* (RJA); Žumberak — *děkla* (Skok, I, 367); Duga Resa — *dikla* (Stroh., I, 110); Šušnjevo — *dikla* (Bož., XI, 90); Kastav — *devlca* (Jard., XXXIX, 390); Krasica — *devica* (RJA); Praputnjak — *divôjka* i *divlca* (Bujan, 23); Beli — *device* (Bort., XXV, 357); Cres — *devlca* (samo 'sluškinja') (Tent. Pr., 204); Susak — *divyca* (HDZb, I, 157); Dobrinj — *divica*; Vrbnik — *divica* i *diva* (Gršk.-Stef., 140; Stroh. Vrb., 103); Senj — *divica* (Tijan, II, 256); Brinje — *dikla*; Rab — *divôjka* (Kušar, R., 50); Pašman — *sluga* (kad je muško i kad je žensko) i *sluškinja*; Brač, Hvar, Vis — *divôjka* (Hraste, Suf., 60); Viganj — *sluga* 'sluškinja', a muško *ditic* i *junak*.

Kod čakavaca *drag* znači 'skup'; isp. kajk. *draginja* (Bujan), i slov. *drâg* 'teuer' (Plet.); a kod štokavaca je *drag* 'teuer (lieb), carus'; u značenju 'skup' reč se upotrebljava samo u jugozap. krajevima (Vuk). U drugim slov. jezicima sa tim značenjem imamo: rus. *dorogoj*, češ. *drahý*, polj. *drogi* (Bern.). Danas je reč poznata u svim čak. govorima:

Lupoglav — *drâgo*; D. Vas — *drogo*, *draginja* 'skupoća'; ova imenica se upotrebljava u mnogim čak. govorima gde je *drag* 'skup'; Boljun, Pazin, Žminj — *drago* (Mał. Ist., 65); Praputnjak — *draginja* (Bujan, 41); Novi — *drâginja* (Belić, Zam., 44); Žumberak — *drâginja* (Tent. Sl., 73); Cres — *drag*, *drâginja* (Tent., Sl., 73); Susak — *drâh* (HDZb, I, 157); Omišalj — *drâgo* (Meyer, 31); Dobrinj — *drâgo*, *draginja*; Rab — *drâg* (pored 'mil' znači i 'skup', što nije poznato); *draginja* (Kušar, R., 50, 54); Pašman, Viganj — *drago*, ali *skupoća*; Lumbarda — *skûp* (retko se čuje u tom značenju *drêg*) (Kušar, Lumb., 338).

Kod čakavaca i u Dubrovniku *iskati* znači 'suchen', a drugde u štokavštini 'verlangen'. U slov. kao u čakavštini *iskati* 'suchen' (Plet.). Ovo značenje poznato je i kajk. varaždinskom govoru („*ja bum išel oca si iskat*“ — Valjavec, 151). U značenju 'suchen' upotrebljava se i rus. *iskat*, ukr. *iskati*, polj. *iskać* (ovo poslednje retko) (Bern.).

Reč je opštečakavska.

Lupoglav — *iskat*; Rijeka — *jiskât* (Stroh. R., 132); Praputnjak — *poiskat* (Bujan, 38); Novi — „*šal iskat*“ (Belić, Zam., 27); Duga Resa *jiskat* (Stroh., I, 99); Šušnjevo — „*najviše se doodi komšiji čagodre iskat, posudit*“ (Bož., XX, 137); Beli — „*mora jiskat*“ (Bort., XXV, 353); Susak — *jiskat* (HDZb, I, 162); Dobrinj — *iskat*, *ištem*; Vrbnik — „*če je iskal, to je našel*“ (Žic, XX, 95); Dubašnica — „*zaručniku je iskati svirače*“, a gl. *trâžit* 'nalik biti na koga' (Milč., 128; Milč., Krk., I, 163); Senj — „*išće solde za dva*“ (Tijan, I, 87); Brinje, Pašman — *iskati*; Rab — *iskat* (*tražiti* nije poznato) (Kušar, R., 51); Lumbarda — *iskât* (*tražiti* nema) (Kušar, Lumb., 338); Viganj — *iskat*.

U čakavštini, kao i u slovenačkom, u značenju 'das Jahr' upotrebljava se imenica *leto*. Ovu reč ćemo razmatrati u vezi sa nekoliko drugih. To je

jedna semantička grupa: nekoliko reči koje znače 'das Jahr' uz anomalije u značenju i različitu semantičku povezanost sa drugim elementima ove grupe u pojedinim čakavskim govorima. U značenju 'das Jahr' upotrebljava se u čak. osim *godina* (kao u štok.) i *godišće*, što ipak češće znači 'godišnjica smrti'. Na Cresu se upotrebljava *god*, ali samo u *on prvi god* 'preklani' (Tent., 190). Obično i *god* znači u govorima 'godišnjica smrti'. Na severu čakavštine u nav. značenju široko se upotrebljava i imenica *leto*. Sve su reči poznate i štokavskim govorima, ali obično imaju u čakavštini značenje različito od štok. Imenica *godina*, koja u centralnim štok. govorima znači 'das Jahr' (Vuk), u čak. najčešće znači 'kiša' (Istra, Brinje, Pašman i dr.), ali uz to i 'vreme' (Rab) i 'vršnjak' (Susak) i, najzad, 'godina' (Beli, Pašman i dr.). U slovenačkom ova reč ima nekoliko značenja, ali upotrebljava se samo u graničnim oblastima, gde je iz kajk. dijalekta (Plet.). O geografiji reči *godina* v. kod N. Tolstoja (naved. rad), gde se reč razmatra kao jedan od članova semantičke grupe reči koje u različitim govorima srhr. jezika znače 'kiša'. Za *god* Vuk navodi sledeća značenja: 1. 'veliki praznik' (u Srbiji); ovo i njemu blisko značenje 'godišnjica', poznato je i u čakavštini; isp. i slov. *god* 'das Fest', 'der Jahrestag', 'das Namensfest' (Plet.); 2. u izrazu *od god do god* 'das Jahr' (takode u Cresu). *Godište* 'das Jahr' Vuk daje sa primedbom: „po zapadnim krajevima“; kod Slovenaca je ovo značenje iz kajkavštine (Plet.).

Čak. *leto* znači ne samo 'der Sommer', nego redovno na severu i 'das Jahr'; isp. slov. *leto* 1. 'der Sommer', 2. 'das Jahr' (Plet.), dok št. *leto* znači 'der Sommer', ali kod Vuka ima i drugo značenje 'das Jahr'. U RJA se kaže da je samo „stajajuća reč“, a primeri su uglavnom iz čak. starijih i novijih pisaca, ali ima i iz dubrovačkih i štok. dalmatinskih pisaca.

Situaciju sličnu čakavskoj imamo u kajk. govoru Prigorja gde *gědina* 'pluvia, imber', a *leti* 'annus' (*gědina* nikad ne znači 'godina'); *gōd* znači 'dies lustricus' (Rožić, 115, 74). Da geografija ove semantičke grupe bude uočljivija, navešćemo spiskove čak. mesta gde se upotrebljavaju navedene reči.

Leto:

Vodice — *lito* 'godina' (Rib., 165); Pazin — *lèto* 'aestas, annus' (Nem., 1884, 506); Kastav — *leto* 'godina' (Jard., XXXIX, 27); Rijeka — *lèto* — 'aestas, annus' (Stroh. R., 108); Duga Resa — *lèto* 'aestas, annus' (Stroh., I, 81); Šušnjevo — „*kad je dite staro pol leta*“ (Bož., XI, 90); Beli — „*živeli su čuda let*“ (Bort., III/2, 165); Nerezine — *šěstoga lěta* (HDZb, I, 213); Susak — *mlādo lèto* 'nova godina' (ib., 167); Dobrinj — *leto* 'godina'; Vrbnik — „*koliko je let živeo*“ (Žic, XV/2, 162); Novi — *deset lēt* (Belić, Zam., 95); Senj — *puno let* (Tijan, I, 85).

Godište:

Vodice — *godlšte* 'lito' (retko) (Rib., 148); M. Lošinj — „*na p̃arve godlšće*“ (HDZb, I, 211); Susak — *godlšće* (ib., 159); Dobrinj — *godlšće*

'godišnjica smrti'; Vrbnik — „*godišće ali god je dan kada se spomiña da je ki umarl*“ (Žic, IV/2, 238); Brinje — „*sad mu je godišće da je umrl*“; Rab — *godišće* 'godina' (a ovo znači 'vrijeme') (Kušar, R., 51); Božava — *godišće* godina (Cron., 87); Pašman — *godišće* 'godina'; Ložišće — *se godišće* 'ove godine' (Hraste, 50); Hvar — „*rodi son se godišća . . .*“ (Hraste, H., 52); Velaluka — *sto gōdišć* (Mosk., 197); Lumbarda — *godišće* 'godina' (Kušar, Lumb., 338); Viganj — *godišće* 'godina'; *slabo godišće* 'slaba letina'.

Godina:

Vodice — *godina* 'sitna kiša', a u Žejanama 'svaka kiša' (Rib., 148); Žumberak — *godina* 'kiša' (Skok, II, 274); Šušnjevo — „*ako se bojiš godine i zla vrmena . . .*“; „*deset, dvadeset godin*“, „*plakala bi kaj rodna godina*“ (Bož., XV/2, 209, 219; XI, 87); Beli — „*u svako doba godine*“ (Bort., XIX, 323); Susak — *γōdina* 'vršnjak, vršnjakinja' (HDZb, I, 159); Brinje — *celi dan godina pada*; a ranije se govorilo *vreme pada*; Rab — *godina* 'vrijeme', a u značenju 'godina' upotrebljava se *godišće* (Kušar, R., 51); Pašman — *kolko godin imaš*; *kiša pada ki godina*.

God:

Vodice — *gōd* 'imendan i godovno' (Rib., 148); Boljun — „*samo o godieh, pir . . . jiduo va kamare* (Lov., 133); Cres — *gōd* (samo u *on prvi god* 'preklani') (Tent., 190); Vrbnik — „*na moj god činit služit do let 30 misu*“ (Stroh. Vrb. 145); Pašman — „*napovida mu se god: da je toga dana umro*“.

U čakavštini mesto briga kažu *skrb*, *škrb*, *skarb*, *čkrb*; isp. slov. *skrb* 'die Sorge' (Plet.), a št. *skrb* znači 'žalost', i tek po zapadnim krajevima i štokavci upotrebljavaju reč u značenju 'briga' (Broz-IV.). Isp. kajk. *skrbeti* u primerima: „*Ki se čovek ne će skrobeti, ki si za svoje ne mari*“; „*A on po tlem pak skrbi svoje dece, če je ima*“ (Jajnč., 91, 113). Preobraženski daje to značenje samo za srpskohrvatski, a u RJA u primerima nije odvojeno značenje 'briga' od običnijeg 'žalost'. I sada se čuje reč u značenju 'briga' kod severnih čakavaca.

Lupoglav — *skrb*; Pazin — *škrb* 'cura'; *škrban* 'diligens' (Nem., 1884, 568; 1885, 27); Kastav — *briga* i *skrb* (Jard., 36); Rijeka — *skèrb* (Stroh, R., 150); Duga Resa — *škrban* (Stroh., I, 143); Šušnjevo — „*ne more od brige i skrbi da spi*; „*gospodar za njega skrbi*“ (Bož., XI 81); Krasica — *škrb*, *skrbet* (Lesk., 185); Beli — „*(deca) nimaju nikakove skarbi*“ (Bort., XXV, 351); Cres — *skèrb* (Tent. Sl., 84); Dobrinj — *skrb* ili *briga*; Dubašnica — *škrb* (Milč. Krk., 122); Vrbnik — „*mali dica — mala skrb*“; „*za prasca skerbe najviše*“ (Žic, XX, 118; XXI, 19); Novi — *čkrb* (Belić, Zam., 19); Brinje — *skrb*, *škrb*, *briga*. Čakavizmi *komar* i *krt* razlikuju se od odgovarajućih štok. reči svojim obrazovanjem.

Štokavci govore *komarac*, a čakavci *komar*; isp. kajk. „*V proletje . . . na te i vu te vode proležu silni komari . . .*“ (Jajnč., 92), i slov. *komār* 'die Mücke, die Gelse' (Plet.). I u Dubrniku je *komar* (Broz-IV.). Obrazovanje

slično čakavskom imaju i drugi slov. jezici: rus. ukr. bug. *komar*, češ. *komár*, polj. *komar*, *komor* (Bern.). I sada je opštečakavska reč.

Semići — *komor*; D. Vas — *komar*; tako i Cres (Tent. Sl., 90); i Dobrinj; Pašman — *komarica* 'komarac', a *komar* znači 'velika muva koja napada stoku'; Viganj — *komar*.

Čak. *krt*, slov. *krt* 'der Maulwurf' (Plet.). odgovara št. *krtica*. Ali *krt* se govori u naše vreme i u okolini dubrovačkoj (RJA). Reč je praslovenska, slično obrazovanje imamo u stsl. *krǫtъ*; rus. *krót*, češ. polj. *kret* (RJA). Sada se upotrebljava kod čakavaca u Istri, na Kvarneru i u Hrv. primorju.

Lupoglav, Dobrinj i Brinje — *krt*; Beli — *hart* 'krtica' (Bort., XIX, 321); Cres — *kert* (Tent. Sl., 75).

B. REČI ČIJA SE RASPROSTRANJENOST U ŠTOKAVŠTINI NE OGRANIČAVA SAMO NA ZAPADNE GOVORE

U ovu kategoriju spada prilično veliki broj reči koje dopunjavaju one primere leksičkog podudaranja čakavštine sa štok. perifernim govorima, na osnovu kojih B. Bratanić, I. Popović, pokušavaju da objasne dosad još neproučene odnose srpskohrvatskog progresivnijeg centra i arhaičnijih perifernih area (vid. njihove gore navedene radove). Čakavski govori u ovom slučaju pokazuju specifičnost u odnosu na prosečni štok. tip.

Uporedo sa čak. *čudo* 'viel, sehr', što odgovara slov. *čúdo* i *čúda* 'überaus viel' (Plet.), kajk. *čūda* (i *čudāj*) 'multum' (Rožić, 118, 59), imamo i dalmatinsko i crnogorsko *čudo* u istom značenju (Popov. Gesch., 321). Kod Vuka je *čudo* 'mnogo' i 'sila, puno'. RJA nema ove reči u navedenom značenju, ni Berneker ne daje to značenje ni za jedan od slovenskih jezika. U književnom jeziku i u većini štok. govora u tom značenju se upotrebljava: *mnogo*, *vrlo*, *sila*, *jako*, *puno* itd. Čak. *čudo* ili *čuda* 'viel' poznato je na celom čakavskom terenu.

Boljun — „*rabi njin čuda*“ (Lov., 127); Lupoglav — *čuda*; tako i Žumberak (Skok, II, 360); i Kastav (Jard., XXXIX, 390); Beli — „*bilo je čuda posla*“ (Bort., III/2, 267); Dobrinj — *čuda*; „*čuda više ovac*“ (Jel., 144); Vrbnik — „*čudo trave pogaze*“ (Žic, XXI, 18; XX, 97, 110); Punat — „*narod čudo zna*“ (Bonif., 145, 155); Pašman — *čudo*; Viganj — *čuda*.

U ovu vrstu dijalektizama spada i reč *dažd* 'kiša'. O rasprostranjenosti te reči i njenim leksičkim varijantama na celom srpskohrvatskom terenu vid. kod N. Tolstoja u nav. radu, i kod I. Popovića (Geschichte). U oba rada daje se karta (u prvom mnogo detaljnija).

Za naziv 'der Baum' i 'das Holz' čakavci upotrebljavaju dve reči: *drěvo* i *drvo*. Vrlo su interesantni odnosi između ove dve lekseme; slični su onima u slovenačkom, gde *drěvô* znači 'der Baum', a *dr̥vo*, n. 'das Holz-scheit, der Prügel'; pl. *dr̥va*, 'das Brennholz' (Plet.). U kajk. govoru m. Bednje prema stsl. *drěvo* govori se *drieve* u značenju 'drvo koje raste' i 'drvo za građu'; riječ *děrvě* znači 'drvo za vatru' (Jedvaj, 289). Isto je i u ruskom: *derevo* i *drova*, a bilo je još i u stsl. *drěvo* i *dr̥va* (Preobr.), drukčiji su odnosi u štokavštini, gde leksema *drěvo* izostaje, osim u Dubrovniku, Crnoj Gori

(Vuk), i u krašovanskom govoru, gde *drévo* 'der Baum', a *drva* 'das Holz' (Petrovici, 223). U čakavštini imamo tri tipa: 1. *drévo* znači 'Baum', a *drvo* 'Holz' (ovaj tip prezentira većina severnih i srednjih čakavskih govora); 2. *drevo* znači ne samo 'Baum', nego i 'Holz', ali je obično poznato i *drvo*, pl. *drva* 'Holz' (istarski čakavski govori); 3. situacija je slična štokavskoj, kada *drvo* sg. znači 'Baum', a *drva* pl. 'Holz' (ugl. južnočakavski govori, ali i severnije).

Vodice — *drivo* 'drvo' (Rib., 144); Mune — *drivo* št. 'stablo' (ib., 4); Lupoglav — *drevo* 'drvo', *drva* 'drva'; Pazin — *drévo* 'arlor, ligna'; *drvò* 'arbor', *drva* 'ligna' (Nem., 1884, 507, 509); Kastav — *drévo* (Tent. Sl., 73); „*kad još stablo raste, se zove drevo*“; „*drevo ko j' samo za v oganj, zovu dreva za n' oganj*“ (Jard., 303, 309); Rijeka — *drèvò* 'arbor'; pl. 'ligna', *dervò* 'ligna'; pl., *odervò* i *dervà* 'ligna, i arbores', a u sg. *dervò*; kad znači 'arbor', obično glasi *drèvò* (Stroh. R., 117, 151, 152); Krasica — *drevo* 'drvo' (Lesk., 162); tako i Praputnjak (Bujan, 321); Hrelin — *drivo* (Tent. Sl., 73); Beli — *drevo*; „*kada je darvo mezgu* (izbija puplje u proljeće) . . .“; „ . . . *privezana o kakvo drvo*“; „*darvo s darvom sec*“; „*brodić napalnju ga s darvi*“; „*kup drva*“ (Bort., XII/2, 226; XXV, 361; XIX, 322, 357; XIX, 328); Cres — *drévo* (ib., 73); V. Lošinj — „*krâl darvâ*“ (HDZb, I, 212); Susak — *darvo* 'drvo ili komad drveta'; „*s onîmi darvâmi učinilje bròt*“ (ib., 156, 107); Dobrinj — „*jesen, koti i druge, driva*“; „*kora od drva*“ (Jel., 141); *drvo* 'Baum', *drva* 'Holz'; Vrbnik — *dervo* ili *drvo* (Stroh. Vrb., 82); *derva*; „*voz derv*“; „*derva razbore*“, „*ni drivo, ni kamik*“; „*si hodel . . . po drva*“ (Žic, VI/2, 161, 163; VI/1, 17; XCVII, 217; XXXIII, 24); Punat — „*brod s drvi*“ (Bonif., 160); Brinje — *drvo* 'Baum', *drva* 'Holz'; Šušnjevo — „*da joj rascipljen drv; drva sić*“ (Bož., XV/2, 220; XI, 82); Božava — *drivo* (Tent. Sl., 73); Pašman — *drivo* 'Baum'; *drva* 'Holz'; Viganj — *drvo* 'Baum'; *drva* 'Holz'.

U severnočak. govorima, uglavnom u Istri, upotrebljava se u značenju 'kuća' reč *hiša*, *hiža*. U RJA se tvrdi da je u naše vreme ova reč poznata samo kod kajkavaca. Ali ima je i drugde na srpskohrvatskom terenu. Inače o ovoj reči vidi kod I. Popovića (Popović, Etjudy), koji dolazi do zaključka da su Južni Sloveni izgubili opšteslov. *domъ* 'zgrada za stanovanje'. Štokavci su kao i Bugari zamenili *dom* sa *kât'ja*. Ovaj tip postoji i kod jednog dela čakavaca: na Hvaru *kûća* (Hraste, H., 26); na severu čakavštine, na Susku *kûća* (HDZb, I, 164); na Cresu (Tent.), u Novom (Belić, Zam., 46); i čak u centralnoj Istri. A druga je zamena *hiša*, *hiža*, što se upotrebljava na istoku bliže srpsko-bugarskoj granici: u timočkom kraju (*iža* — Belić, Dijalekti, 206, 349); kod Krašovana (*iža* 'casa' — Petrovici, 108), i na krajnjem zapadu južnoslovenske teritorije. Tu ga ima slovenački (*hiša*, dij. i *hiža* 'das Haus' — Plet.), kajkavština (*hižo* 'kuća' — Jedvaj, 301), istarski štokavski govori (*hiža* — Popović, Etjudy, 48), odakle je ušao u čakavske govore u Istri i delimično na Kvarneru. U Dalmaciji na kopnu takođe *hiža*. Reč je zabeležena samo u sledećim čak. govorima:

M. Mune — *hiža* 'dom', polj. (Mał. Ist., 76); Motovun, Buzet — *hiža* (ib., 100, 117); Semići — *hiša* 'kuća'; Pazin — *hiža*, *hiži* 'domus'

(Nem., 1884, 525); Labin, Žminj — *χiša* polj. 'dom' (Mał. Ist., 65); Krnica — *hiža* (Tent. Sl., 74); Žumberak — *iža* (Skok, II, 359); Duga Resa — *hiža* 'domus, conclave' (Stroh., I, 104); Vrbnik — *hišnica* 'gospodarica' (Tent. Sl., 74); *pohištvo* 'pokućstvo' (Gršk.-Štef., 142).

Čak. *lačan, lačen, lacen* 'gladan', dok Vuk tvrdi da u štok. *lačan* kažu najčešće psu. Autori RJA se ne slažu, jer su Vukovi primeri najčešće za čeljade. U naše vreme govori se, osim u čakavštini u kajk. govorima: *lačan* 'esuriens' (Rožić, 116, 157); u Bosni (RJA) i u arhaičnom govoru kod Bara u Crnogorskom primorju: *lačen* (Vujović, 104). Reč je praslovenska; isp. stsl. *alžkati, alžčny*; belorus. *lakom* 'obžorljivij, alčnyj'; polj. *łaczny, łakomy* (Preobr.) i slov. *lāčen* 'hungrig' (Plet.). Reč je opštečakavska.

Vodice — *lāčan* (Rib., 48); Lupoglav — *lačan*; Duga Resa — *lāčan* i *glādan* (Stroh., I, 143, 144); Kastav — *lāčan, lāčna* 'gladan' (Jard., XXXIX, 395); Rijeka — *lācan* i *glādan* (Stroh. R., 159); Beli — *lačan* (Bort., III/2, 269); Kotar karlovački — *lāčan* 'esuriens' (Stroh., I, 144); Cres — *lācen* (Tent. Sl., 77); *lačan* 'gladan' (Bort., III/2, 269); M. Lošinj — „*vi ste loacni?* (sind sie hungrig?) (Karás., 113); Susak — *lāčen* (HDZb, I, 165); Krasica — *lačan* (RJA); tako i Praputnjak (Bujan, 41); Dobrinj — *lačon*; Vrbnik — *lačen* i *žejen*; „*kada počne bit lačen*“ (Žic, XX, 91; XXXIII, 28); Punat — „*su ostali lačni*“ (Bonif., 173); Božava — *lāčnoga*, g. sin. (Cron., 106); Viganj — *lačan*; Lastovo — *lačan* 'gladan' (Kušar, Last., 327).

Čak. *pot* 'Schweiss' poznato je i kajkavštini (Bujan) i periferijskim štok. zapadnim govorima (u Bosni, Dubrovniku i Crnoj Gori — RJA), dok se u štok. centru govori *znoj*. I u slov. je *pot* i *znoj* (Sl. pr., 638), a osim toga i stsl. *poti*; bug., rus., češ., polj. — *pot* (RJA). O geografiji ove reči vidi kod I. Popovića (Gesch., 444). Reč je opštečakavska, dosada je zabeležena u sledećim čak. punktovima:

Vodice (i *potiti se*; *znoj* nepoznato) (Rib., 182); Lupoglav (i *potan*; *spotit*); Pazin (Nem., 1883, 8, 10); Žminj (Zgrab., XX); Žumberak (Skok, II, 368); Praputnjak (Bujan, 42); Hreljin, Cres (Tent. Sl., 82); Susak (*pōt*, *potina* 'znoj'); „*sveča sen se spotil*“ (HDZb, I, 104, 142); Dobrinj (*ispotiti se*); Vrbnik („*da se spoti dobro*“) (Žic, VI/2, 177); Kastav — „*svōj pōt*“ (Belić, 154); Novi (Belić, Zam., 29); Brinje (i *špotiti*, *upotiti se*); Pašman (*spotiti se*); Selca (Tent. Sl., 82); Vrbani (Hraste, H., 18).

Čak. *povedati* 'sagen, erzählen; isp. kajk. *pevlēdōti* 'pripovijedati, kazivati' (Jedvaj, 317), slov. *povědati*, što znači isto (Plet.); odgovara št. *pričati, pripovedati*, ali po jugozapadnim krajevima i štokavci kažu *pōvidjeti*, u Crnoj Gori *pōvideti* (Vuk). Podatke imamo za severnočakavske govore:

D. Vas — *povedat, povej mi*; Lupoglav — *povijet* 'govoriti, pričati'; Kastav — *povědāt, povēdān* 'pripovedati, pričati' (Jard., XXXIX, 400); Žumberak — *povīdati*; *povīdāti* 'sagen, erzählen' (Skok, 368); Duga Resa — *pōvīm* (Stroh., 49); Beli — „*ne smeš nikad ni komu povēt*“ (Bort., III/2, 270); Cres — *povedāt* 'sagen, erzählen' (Tent. Sl., 82); M. Lošinj — *povīt, povīdet* 'sagen erzählen' (Karás., 112); Susak

— *povit* 'ispričati'; *povldät* 'govoriti' (HDZb, I, 173); Novi — *povín*, *povi*, *povidu* (Belić, Zam., 5); Senj — „a ca je va kuće, neću ni da povedan“ (Tijan, I, 111).

Čak. *ruti*, *revem* i *rovem* i slov. *rjuti*, *rjovem*, *revem*, isto je što i 'revati, ručati, rikati, bučati, kričati'. I u drugim slov. jezicima: polj. *rzuć*, *rzuq*; češ. *řiti*, *řiji* (RJA). Potvrde u rečniku su isključivo iz starih čakavskih i dubrovačkih pisaca. U naše vreme u Istri i na Kvarnerskim ostrvima:

Lupoglav — *rut*, *rovu* (krava, konj, magarac; dete) 'rikati, kričati';

Susak — „*tetä počne rūt*; *rūt* 'blejati' (HDZb, I, 125, 152); Dobrinj — „*pošnu . . . rut* saki va svoju trumbu“ (Jel., 143);

Ali je ovaj glagol poznat i Krašovanima (*róve*, 'urla (cânele)'; *rèvati*, *rèvēm*, plsl. *revq* — Petrovići, 199).

Na celom čakavskom terenu govori se *saje*, *saji*, *saja* — mesto št. čađa; isp. kajk. *saja* (Rožić, 115, 94), *sđjo* (Jedvaj, 301); slov. *sáje*, pl. (Sl. pr., 761) i bug. *saždi*; rus. *saža*; češ. *saze*; polj. *sadza* (Popov. Gesch., 420). Čak. tip predstavlja perifernu srhr. varijantu i upotrebljava se i u nekim od štok. govora. Vidi o ovoj reči kod I. Popovića (Gesch., 442), gde se daje i karta rasprostranjenosti reči na celom srhr. terenu. Za čakavštinu dajemo detaljniji spisak mesta u kojima se upotrebljava ova reč.

Vodice — *sáže* (Rib., 189); Lupoglav — *saji*, pl.; Motovun — *sâje* (Mał. Ist., 115); Žumberak — *sâje* (kod katolika, dok kod unijata *sade*) (Skok., II, 251, 369); Kastav — *sâje* (Jard., XXXIX, 402); Praputnjak — *saji* (Bujan, 42); Cres — *sâji* (Tent. Sl., 84); Susak — *sâja* (HDZb, I, 176); Vrbnik — *saje* (Žic, XX, 91); Rab — *sâja* ili *sâjavica* (Kušar, R., 53); Novi — *sâje*, pl. (Belić, Zam., 8); Senj — *šaja* (Junk., 116); Brinje — *saja*; Starigrad (Hvar) — *sâje* (Oblak, 429); Lumbarda — *sâje* (Kušar, Lumb., 338); Lastovo — *sâje* (Oblak, 429).

Čak. *veje*, *vija*, *vije*, *viji* znači 'suho granje s lišćem', 'suho opalo lišće' ili čak 'lišće na drvetu'; isp. slov. *vēja* 'der Ast, der Zweig', *vėje* 'die Äste, das Gezweig' (Plet.); kajk. *veje* 'lišće' (Bujan); stsl. i strus. *větvъ* i *vēja*; rus. *vetv*; bug. *vetva*; češ. *větvi* itd. (Preobr.). U RJA ima primer iz Elezovićeve rečnika gde *vēja*, *vějē* 'suha grana'. A u naše vreme u sledećim čakavskim govorima:

Buzet — „*veje* 'opalo lišće', a *perje* znači 'lišće na drvetu'“ (Mał. Ist., 100); Lupoglav — *v'elje* 'suvo opalo lišće'; Pazin — *vėje* 'folia' (Nem., 1884, 508); Kastav — *vějē* 'lišće na drvetu i suho' (Jard., XXXIX, 407, 20); Praputnjak — *veje* 'lišće' (Bujan, 42); Hreljin — *vija* (Tent. Sl., 87); Garica — *vije* (ib.); Novi — *viji* (Belić, Zam., 29); Beli — „*trsju kroz leto često šujaju i kidaju veje ili lišće* (Bort., XXXIII, 87); Pašman — *vije* 'suhi list, opalo lišće'; na Braču i na Hvaru — *vēja* i *vĭja* (Hraste, 17).

Kod čakavaca i u Dubrovniku (Vuk) u značenju 'kosa', upotrebljava se *vlas*, *vlasī*; slov. *lasje* 'kosa', a *kosa* obično kažu za pletenicu (vid. gore). I u kajk. prigorskom dijalektu mesto reči *kosa* govori se samo *lās* (Rožić, 118, 113). Tako i u štok. crmničkom govoru (*sjēde vlāsi*, *krātĭkjā vlāsi* — Miletić, 74). U naše vreme na celom čakavskom terenu.

Lupoglav — *las, lasi*; Pazin — *vlas* (Nem., 1883, 373); Žminj — *vlās* (Zgrab., XX); Kastav — *vlasi* (Jard., XXXIX, 35); Krasica — *vlasi* (Lesk., 185); Žumberak — *vlās, vlasi* (Skok, II, 373); Duga Resa — *vlasi* (Stroh., I, 84); Oštarije — *lās, lāsi* (Stroh., Ošt., 23, 5); Šušnjevo — „*spletedu lasi*“ (Bož., XV/2, 246); Beli — *vlasi* (Bort., III/2, 269); Cres — *vlas* (Tent. Sl., 87); Susak — *vlā°si* (HDZb, I, 182); Dobrinj — *vlas*; Vrbnik — *vlas, vlasi* (Žic, XV/2, 185; V/1, 51); Rab — *vlās, vlāsi* (Kušar, R., 53); Brinje — *vlas, vlasi*; Pašman — *vlasi*; Šolta — *vlās* (Hraste, Š., 146); Brač — *vlós*, gen. pl. (Hraste, 38); Brusje — *vlōs, vlōsi* (Hraste, H., 18, 22); Lumbarda — *vlēsi*, a *kose 'pletence'* (Kušar, Lumb., 338); Lastovo — *vlāsi* (Oblak., 442).

Čak. *zabiti* odgovara št. *zaboraviti*; isp. slov. *zābiti, pozābiti* 'vergesen' (Plet.). *Zābiti* se govori i u Boki (Vuk), a osim toga u arh. št. govoru Krašovana („ja sam *odzabil*“ (zaboravio — Živojin., 68); *odzābim* 'uit' — Petrovici, 195). U drugim slovenskim jezicima: rus. *zabyt'*; st. polj. *zabywać* (Vasmer). Reč je opštečakavska.

Vodice — *zābiti* (Rib., 48); Lupoglav — *zabit*; Žumberak — *zabija* (Skok, I, 379); Kastav — *zāblt* (Jard., XXXIX, 408); Hreljin, Cres — *zabit* (Tent. Sl., 88); Beli — *pozabit* (Bort., III/2, 266); Susak — *zāblvāt*; *zābýt* (HDZb, I, 84); Dobrinj — *pozabil*; Vrbnik — „*ne zabite na čen ste ostali*“ (Žic, XV/2, 163); Hvar — *zabiti* (Tent. Sl., 88); Velaluka — *zābl* (Mosk., I, 169); Lastovo — *zābit* (Kušar, Last., 237).

Zibati, zipka govore ne samo čakavci već i kajkavci (*zēipko* i *zēibēl* — Jedvaj, 303, 301), i štokavci u nekim krajevima. Vuk navodi banatsko *zibati* 'ljuljati'. Reč je praslovenska, isp. stsl. *zybati* (Preobr.); i u slov. *zibāti, zibel, zibka* (Sl. pr., 1007).) U naše vreme po celoj čak. se upotrebljava i glagol i imenica, koja ima nekoliko oblika: *zipka, zivka, zikva, zibel, zibilj*.

Lupoglav — *zibat, zipka*; Žminj — *zikva* (Zgrab., X); Kastav — *zibāt, zibelj* (Jard., XXXIX, 408); Rijeka — *zikva* (Stroh. R., 122); Praputnjak — *ziba* (Tent. Sl., 88); Šušnjevo — „*dica su zibala dicu*“ (Bož., XI, 82); Cres — *zibāt* (Tent. Sl., 88); Susak — *zikva* (HDZb, I, 46); Dobrinj — *zibat, zibel, zibelica*; Dubašnica — *zipka* (Milč., 122); Vrbnik — „*va zibel na dite*“ (Žic, XXI, 31); Punat — *blizu zikve* (Bonif., 167); Rab — *zibāt, zikva* (Kušar, R., 43, 5); Novi, Novalja (Pag) — *zibat* (Belić, Zam., 62); Brinje — *zibati, zikva*; Božava — *zivka, zikva* (Cron., 85); Pašman — *zibati, zikva*; Šolta — *zibāt* (Hraste, S., 152); Brač — *zikva* (Tent. Sl., 88); Hvar — „na zapadnom delu ostrva se kaže *zikva*, a prema istoku *zivka*“ (Hraste, H., 13); Brusje — *zipka, zikva*; *zibāt* (ib., 152, 42); Korčula — *zivka* (Mosk., I, 183); Viganj — *zibati; zipka, zivka*.

Opštečak. *zrcalo*, južnodalm. i crnogorsko *zrcalo*, (Popov. Gesch., 322), i sp. kajk. *zercōle* 'ogledalo' (Jedvaj, 299), i slov. *zrcālo* (Sl. pr., 1016), a standardno štok. — *ogledalo*. Reč je praslov., isp. stsl. *zrčalo*, rus. *zerkalo* (Preobr.). Još danas dobro se čuva u čakavštini.

Zrcalo kažu u Kastvu (Jard., XXXIX, 41); Dugoj Resi (Stroh., I, 120); Oštarijama (Stroh. Ošt., 26); *zrcalo* u Belom (Bort., XXXIII, 94); Susku (HDZb, I, 75); *zercalo* — u Cresu (Tent. Sl., 88); u Vrb-

niku (Žic, VI/1, 51); u Dobrinju je *zrcalo*; U Punatu *zrncalo* (Bonif., 203); *zrcalo* u Rabu (Kušar, R., 54); u Novom (Belić, Zam., 40); u Brinju, Vignju i Trpnju (Tent. Sl., 88); u Velaluki i Lumbardi govori se *zđrcalo* (Mosk., I, 183; Kušar, Lumb., 327).

Želězo je periferijski tip, zastupljen ne samo u čakavštini, nego u svim graničnim srhr. govorima. Centralni tip je inovacija *gvožđe*. Periferijskom tipu odgovara i kajk. *željezi* (Rožić, 115, 79) i slov. *želězo* (Sl. pr., 1024). O geografiji ove reči vidi kod I. Popovića (Gesch., 441—442), gde se daje i karta.

I u ovoj kategoriji imamo niz dijalektizama koji se razlikuju od prosečnog štok. tipa po svome značenju. To specifično čakavsko značenje odgovara značenju u slov., a poznato je sem toga u nekim periferijskim št. govorima.

Št. *ceno*, *cijeno* 'teuer' (staro značenje), kao i u drugim slovenskim jezicima: rus. *cennyj* 'wertvoll'; ukr. *cinnjy* 'wert'; polj. *cenny* 'wertvoll' (Bern.), odgovara čak. *ceno*, *cenu*, *cino*, *cine* 'billig', što se poklapa sa slov. *cenó* (Plet.). Osim čakavštine nalazimo ovo značenje i na crnogorskom terenu: *cijene* 'billig' (Popov. Gesch., 321), a RJA beleži *cijeno* 'billig' i u Dubrovniku, gde se slabo raspoznaje poznija štok. varijanta *jeftino*, koja se upotrebljava u književnom jeziku i na celom štokavskom terenu. Vuk daje ovu reč u navedenom značenju, sa primedbom: „po jugozapadnim krajevima“. Popović navodi dalmatinsko *cine* (Popov., 67). Prema podacima u naše vreme to je jedan od tipičnih čakavizama.

Lupoglav — *cieno*; Pazin — *céno* 'parvo pretio' (Nem., 1885, 60); Rijeka — *céno* (Stroh. R., 167); *céno* 'jeftino' (Mez., 438); Cres — *cenù* (Tent. Sl., 72); Susak — *c'ěnu* (HDZb, I, 154); V. Lošinj — „*po cěnu i cěno*“ (ib., 195); Nerezine — *clenu* (ib., 211); Hreljin — *cenù* (Tent. Sl., 72); Dobrinj — *ceno*, *cenu*; Vrbnik, Rab — *cenù* (Tent. Sl., 72); Novi — *cēn*, *cēnl*, *cenlje*, *céno* (Belić, Zam., 5); Pašman — *cine* (kod starijih), *jeftino* (kod mlađih); Viganj — *cine*.

Čak. *jad* 'gnjev, ljutnja', a št. *jād* 'der Kummer, das Weh', i *jēd*, što kod Vuka izm. ostalog znači i 'Zorn.' Pleteršnik daje *jād* 'Zorn', *jāden* 'zornig', ali izgleda da se reč u ovom značenju retko upotrebljava. U RJA stoji da se reč javlja i u naše dane kod nekih čakavaca i po severnim krajevima. Primeri su većinom iz čakavskih pisaca, ali ima i iz slavonskih.

U naše vreme u sledećim čakavskim govorima:

Vodice — *jid*, *f*. (Rib., 154); Lupoglav — *jadan* 'ljut'; *jaditi se* 'ljutiti se'; Pazin — *jad*, *jadan* (Nem., 1883, 12); Rijeka — *jād* 'ira' (Stroh. R., 141); Krasice — *jadan*, *jaditi se* (RJA); Cres — *jād*, *jaden*, *jadit se* (Tent. Sl., 75); Lošinj — *jad*, *jadan*, *jadit se* (ib.); Dobrinj — *jadon*, *razjaditi*; Punat — „*ča su bili jadni na . . . popa*“ (Bonif., 156); Senj — „*žena će se jedit i neće dar*“ (Tijan, I, 89); Brinje — *jadan*, *jaditi se*; Rab, Selca — *jad*, *jadan*, *jaditi se* (Tent. Sl., 75); Viganj — *jid*, *jidan*, *jiditi se*.

Kod čakavaca *kup* znači 'gomila, hrpa'; isp. slov. *kūp* 'der Haufe' (Plet.), a kod štokavaca *kup* 'die Versammlung' (Vuk). Sa značenjem zabeleženim u čakavštini i stsl. *kupъ*, rus. *kupa* (što znači i 'Menge'); bug. *kup* isto; češ. i polj. *kupa* 'Haufe' izm. ostalog (Bern.). U RJA se navode mnogo-

brojni čak. primeri, dva iz slavonskih autora, i dva iz Srbije. A. Belić je zabeležio *kup* 'der Haufe' na istoku štokavštine (*dva kupa pàre* — Belić, Dijalekti, 606). U naše vreme reč je zabeležena u sledećim severnočak. govorima.

Kup se govori u Lupoglavu; u Pazinu (Nem., 1883, 8); u Rijeci (Stroh. R., 171); u Belom (Bort., 332); u Cresu (Tent. Sl., 77); u Krasicama (RJA); Dobrinju; Vrbniku (Žic, V/1, 52); Punatu (Bonif., 186); Senju (Tijan, I, 92).

Št. *komad* odgovara čak. *kus*; isp. slov. *kos* (Juran.). Kod Vuka je *kūs*, ali u drugom značenju: 1. 'das Essen im vollen Löffel'; 2. 'Geschmack'. Reč je praslovenska, isp. rus. *kus*, *kusok* 'Bissen' i 'Stück'; bug. *kas* 'Stück'; češ. *kus* 'Bissen i Stück' (Bern.). U RJA većina je primera iz čakavskih i dubrovačkih pisaca, ali ima podataka i sa št. terena, iz Slavonije, Dalmacije i Bosne. Kod čakavaca u sledećim mestima:

Vodice (Rib., 129); Lupoglav; Boljun — *kuos*, *kusa* (Lov., 126); Kastav (Jard., XXXIX, 395); Beli — *kus* i *bokun* (Bort., XXV, 360, 341); Cres (Tent. Sl., 77); Dobrinj — *kus* i *bokun*; Vrbnik — *kus* i *bokun* (Žic, IV/2, 224); Punat (Bonif., 153); Brinje — *kus* i *komad*; Pašman — *kus* i *bokun*; Brač (Hraste, 63); Brusje (Hraste, H., 18).

Čak. *pivo* znači na severu 'piće uopšte', dok u drugim čak. govorima kao i u većini štok. znači 'das Bier'. U Pletersnikovom rečniku navodi se i prvo značenje, ali ono je već zastarelo. *Pivo* u značenju 'das Getränk' ima u nekim govorima Srbije (Broz-IV.). Inače staro južnosl. *pivo* značilo je 'das Getränk', dok je *pivo* 'das Bier' bilo istočnosl. semantički dijalektizam, koji nije bio poznat južnosl. varijantama crkvenosl. tekstova.⁷ U naše vreme *pivo* 'das Getränk' čuje se u sledećim čakavskim mestima:

U Istri (RJA, gde je primer iz Narodnih pjesama istarskih); Cresu — *pivo*, znači ne samo 'Bier', nego 'uopšte piće'; rede je ovo značenje u štokavštini (Tent., 192); u Vrbniku — „a *pivo* bi se *stepilo*“ (*bivanda ali voda tamo je bila za piće*) (Žic, XXXIII, 26); Pašman — *pivo* 'piće'; a *bira* 'das Bier'; „voda i *kvasina*, to je *piće*“.

Reči *kamik*, *ptič* i *veli* razlikuju se od odgovarajućih leksema prosečnog štokavskog tipa po tvorbi:

Kamik je imenica koja je po svom postanju deminutiv od *kamen* (isp. stsl. *kamy* ali i *kamenъ*, *kamykъ* — Bern.); upotrebljava se u istom svojstvu kao št. *kamen*, tj. bez deminutivnog značenja. I to, prema podacima RJA, samo kod čakavaca. Ali ovaj je tip poznat i nekim jugoist. štok. govorima; isp. *rēmik* 'kajiš' u kosovsko-metoh. govoru (Elez.). Ovaj tip sa starim sufiksom *-ik* < *-ykъ*, koji se dodavao *n*-osnovama, obuhvata imenice *ječmik*, *kremik*, *plamik*, *pramik*, *remik*, i rasprostranjen je na celom čakavskom području, ali sačuvan neravnomerno. Ima mesta u kojima su poznate sve ove imenice, u drugim pak čuva se samo jedna-dve (to su obično *kamik* i *ječmik*, rede *plamik*). Opšta slika izgleda ovako:

Lupoglav — samo *kamik*; *remik* 'pâs'; *jačmik*; Boljun — od *kamika*; *ječmik* (Lov., 126, 125); inače u Istri ima *kamik*, *kremik*, *jačmik*, *pla-*

⁷ A. I. Sobolevskij, *Osobennosti russkikh perevodov domongol'skogo perioda*. Russkij filologičeskij vestnik, 1911, 2.

mik, pramik, remik (Mal, Ist., 52); Kastav — *ješmik* (Jard., XXXIX, 230); Rijeka — *kàmik, jàcmik, plàmik* (Mez., 436); Krasica — *kamik* (RJA); *jačmik* (Lesk., 185); Beli — *kàmik*; „dosta *plamika*“; *jašmik* (Bort., III/2, 268; XXXIII, 119; XI/2, 149); Cres — *jáčmik, jàšmik* (Hamm, 24); Susak — *kamik*; *jàšmik* (u Sv. Jakovu, HDZb, I, 162, 200); Dubašnica, *ječnika, gen. sg* (Milč., I, 168); Dobrinj — *kamik, kremik, plamik*; Vrbnik — *plamik, jačmik, kamik* (Stroh. Vrb., 84); *kremik* (Žic, VI/2, 161); Punat — *kamik* (Bonif., 148); Božava — *kà-mik* (Cron., 93); Pašman — samo *plamik*; Šolta, Drvenik, Čiova — *plàmik, kàmik*, pored *plàmen* i *kàmen* (Hraste, Š., 146); Brač, Hvar, Vis — „*kàmik, plòmik, krèmik, jačmik* — sve četiri imenice poznaju samo najstarije generacije, a mlađi samo *kamik* i *plomik*. Oblik *kremik* pamte starije generacije iz vremena kad se vadila iskra iz kremen. Oblik *jačmik* ima u različitim mestima različite oblike: *čmik, čmék, jáčmen* (Hraste, Suf., 60).

Čak. *tić* št. 'ptica', a *tľč* u št. znači 'ein junger Vogel' (Vuk); isp. stsl. *ptičb, ptištbo*, savremeno slov. *ptič, tič* 'der Vogel' (Plet.) i kajk.: „*tud je prelelet nekakav tič*“; „*Tičov je pri nas dosta*“ (Jajnc., 91). *Tič* 'ptica' poznato je u nekim št. govorima: u Dubrovniku, Boki (Tent. Sl., 82) i u arh. št. govoru u Rumuniji govori se *tić*, ali u značenju 'vrabac' (Petrovici). U čakavštini:

U D. Vasi; Žminju (Zgrab., XXI); Rijeci (Stroh. R., 123); Praputnjaku (*tić* i *ptič* — Bujan, 35); Dugoj Resi (Stroh., I, 114); Oštarijama (*tica, tić* — Stroh. Ošt., 12); Dobrinju; Vrbniku (Žic, V, 225); Božavi (Cron., 105).

Štokavci govore *velik(i)*, a kod čakavaca se upotrebljava stari oblik prideva *veli*. Isp. stsl. *veliko, velii*; i u slov. ima *veli* uporedo sa *veliki* (Preobr.). Kod Vuka: *věle* 1. po jugozap. krajevima 'mnogo'; 2. 'veliki'. Reč je poznata u nekim istočnim štok. govorima. U crmničkom govoru „pored *vellki* upotrebljava se u određenim izrazima (naročito u imenima praznika i geografskim imenima) i *vělj/věljí*“ (Miletić, 419).

U naše vreme oblik je poznat u svim čak. govorima.

Podatke imamo za Lupoglav; Pazin (Nem., 1885, 12); Kastav (Jard., 55); Rijeka (Stroh., R., 131); Praputnjak (Bujan, 26); Hreljin, Cres (Tent. Sl., 87); Beli (Bort., III/2, 165); Lošinj, Susak (HDZb, I, 21); Dobrinj; Vrbnik (Žic, XV/2, 161); Rab (Kušar, R., 53); Novi (Belić, Zam., 74); Božava (Cron.); Brač (Hraste, 40); Hvar i Vis (ib., 46, 47); Lastovo — *věljeh, věl'jo* 'magnum' (Oblak 443, 431).

Leksički materijal koji je ovde iznesen daje još jedan dokaz specifičnosti čakavskih govora, pre svega onih na krajnjem severozapadu. Ova dijalekatska građa, koja uključuje mnogobrojne arhaizme, može biti od interesa za istraživače uzajamnih veza između čakavskih i štokavskih govora kao i između čakavštine i susednog slovenačkog jezika. Neki podaci za pojedina mesta mogli bi se iskoristiti u radu na lingvističkim atlasima, srpskohrvatskom i opšteslovenskom.

Na kraju smatram za prijatnu dužnost da najsrdačnije zahvalim na pruženoj pomoći prof. dr. Pavlu Iviću, pod čijim je rukovodstvom rađen

ovaj rad, prof. dr Rudolfu Kolariću za konsultacije u vezi sa slovenačkim jezikom, svim drugim članovima Katedre za južnoslovenske jezike i mnogim saradnicima Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

SKRAĆENICE U NAVEDENOJ LITERATURI

- Belić — Belić A., *O rečeničkom akcentu u kastavskom govoru*, JF, knj. XIV, Beograd, 1935, 151—159.
- Belić, Dijalekti — Belić A., *Dijalekti Istočne i Južne Srbije*, SDZb, I, 1905, CXII + 715
- Belić, Zam. — Belić A. I., *Zametki po čakavskim govorom*, SPb., 1910, 1—86.
- Bern.-Berneker E., *Slawisches etymologisches Wörterbuch*, I-II, Heidelberg, 1908—1913.
- Bonif. — Bonifacić R. N., *Puntarska predaja i puntarske glagolske matice*, ZbNŽO, Zagreb, knj. XXXVII, 1953, 145—204.
- Bort. — Bortulin A., *Cres. Verovanja*. ZbNŽO, kn. III, sv. 2, 1898, 265—275; knj. VIII, sv. 1, 1903, 134, 135; knj. XI, sv. 1, 1906, 149—155; knj. XIX, sv. 2, 1914, 321—340; knj. XXV, sv. 2, 1924, 350—362; knj. XXXIII, 1949, 75—125.
- Bož. — Božićević J., *Šušnjevo selo i Čakovac*. ZbNŽO, knj. V, sv. 2, 1900, 161—200; knj. XI, sv. 2, 1906, 80—107, 201—217; knj. XV, sv. 2, 1910, 204—254; knj. XX, sv. 1, 1915, 122—141; knj. XXIII, 1918, 1—4; knj. XXV, sv. 1, 1918, 192.
- Broz — Iv.-Iveković F., Broz I., *Rječnik hrvatskoga jezika*, knj. I—II, Zagreb, 1901.
- Bujan — Bujan V., *Glavne osobine praputnjarskog dijalekta*. „Vjesnik etnografskog muzeja“, knj. III, Zagreb, 1937, 23—48.
- Cronia — Cronia A., *Grada o božavskom narečju*. JF, knj. VII, Beograd, 1927—1928, 69—110.
- Cast. — Castrapelli St., *Nekoliko riječi u čakavštini*, „Slovinac“, knj. III, Dubrovnik, 1880, 86—89.
- Glon.-Glonar J., *Slovar slovenskoga jezika*, Ljubljana, 1936.
- Grgurić — Grgurić Kasandrić P., *Riječi sakupljene na hrvatskom otoku*, „Slovinac“, knj. III, 1880, 389—390.
- Gršk. — Štef. — Gršković I. i Štefanić V., *Nike uspomene starinske*, ZbNŽO, knj. XXXVII, 1953, 81—143.
- Hamm. — Hamm J., *Iz problematike čakavskih govora*. Radovi Instituta JAZU u Zadru, knj. III, 1957, 21—38.
- HDZb, I, — Hamm J., Hraste M., Guberina P., *Govor otoka Suska*, HDZb, knj. I, Zagreb, 1956, 7—215.
- Hraste — Hraste M., *Čakavski dijalekat ostrva Brača*, SDZb, knj. X, Beograd, 1940, 1—66.
- Hraste, H. — Hraste M., *Čakavski dijalekat ostrva Hvara*, JF, knj. XIV, Beograd, 1935, 1—57.
- Hraste, Suf. — Hraste M., *Sufiksi za tvorbu deminutiva i augmentativa u čakavskim govorima srednje Dalmacije*, Zbornik radova Filoz. fak. Sveučilišta u Zagrebu, knj. II, Zagreb, 1954, 57—66.
- Hraste, Š. — Hraste M., *Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale*, Rad JAZU, CCLXXII, Zagreb, 1948, 123—156.
- Hraste, V. — Hraste M., *Osobine govora ostrva Visa*, Zbornik u čast A. Belića, knj. II, Beograd, 1937, 147—154.
- Ivić — Ivić P., *Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu VI, 1961, 191—212.
- Jajnc. — Jajncerova K., *Trebarjevo. Narodni život i običaji*. ZbNŽO, III, 55—139, 211—251.
- Jard. — Jardas I., *Kastavština. Grada o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*. ZbNŽO, knj. XXXIX, Zagreb, 1957.
- Jedvaj — Jedvaj J., *Bednjanski govor*. HDZb, I, 279—330.
- Jel. — Jelenović I., *Proletni običaji u Dobrinju (otok Krk)*, ZbNŽO, knj. XXXIII, Zagreb, 1949, 141—146.
- Junk. — Junković Z., *O jeziku Vitezovićeve Kronike*, Radovi Slavenskog instituta, knj. II, Zagreb, 1958, 93—119.

- Juran. — Jurančić J., *Srbohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana, 1955.
- Juriš. — Jurišić B., *Govor otoka Vrgade*. „Nastavni vjesnik“, Zagreb, knj. XLV, 1936—1937, 86—96, 174—184; knj. XLVI, 1937—1938, 17—38.
- Karás. — Karásek J., *Über eine Studienreise zur Erforschung des kroat. Dialektes in Lussin piccolo und der Literaturdenkmäler in Ragusa*, Anzeiger der k. Akademie der Wiss. zu Wien. Phil. — hist. Klasse, 32, Jahrg. Wien, 1900, 100—123.
- Kušar — Kušar M., *Čakavske osobine u današnjem dubrovačkom dijalektu*, Program č. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku za šk. god. 1888—1889.
- Kušar, Last. — Kušar M., *Glavne osobine lastovskog narečja*, Nastavni vjesnik, knj. I, Zagreb, 1892—1893, 319—327.
- Kušar, Lumb. — Kušar M., *Lumbardsko narečje*, Nastavni vjesnik, knj. III, sv. 4, Zagreb, 1895, 323—338.
- Kušar, R. — Kušar M., *Rapski dijalekt*, Rad JAZU, knj. CXVIII, Zagreb, 1894, 1—54.
- Lesk. — Leskien A., *Über den Dialekt der „Narodne pripovietke iz hrvatskog Primorja“ sakupio Fr. Mikuličić*, Archiv für slavische Philologie (Afslph), V, Berlin, 1881, 181—188.
- Lov. — Lovljanov F., *Boljun (Istra)*, ZbNŽO, knj. XXXIII, Zagreb, 1949, 125—133.
- Maš. — Maleski M., *O podzial gwar Krku*. „Prace filologiczne“, XIV, 1929, 563—521.
- Maš. Čak. — Małecki M., *Čakowizm z uwzględnieniem zjawisk podobnych*, Kraków, 1929.
- Maš. Ist. — Małecki M., *Przegląd slowiańskich gwar Istrji*, Kraków, 1930.
- Meyer — Meyer K. H., *Untersuchungen zur čakavština der Insel Krk (Veglia)*, Leipzig, 1928.
- Mez. — Mezorana M., *Kratak pregled riječkih narečja*. Rijeka — zbornik, Zagreb, 1953, 435—440.
- Milč. — Milčetić I., *Čakavština kvarnerskih otoka*, Rad JAZU, knj. CXXI, Zagreb, 1895, 92—131.
- Milč. Krk — Milčetić I., *Ženidbeni običaji iz Dubašnice na otoku Krku (Istra)*, ZbNŽO, knj. I, 1896, 162—171.
- Miletić — Miletić B., *Crminički govor*, SDZb, IX, 1940, 209—663.
- Mosk. — Moskovljević M., *Govor ostrva Korčule*, SDZb, knj. XI, Beograd, 1950, 155—223.
- Mosk. Lumb. — Moskovljević M., *Vokalizam lumbardskog govora*, Zbornik u čast A. Belića, Beograd, 1937, 95—104.
- Mrak. — Mrakovčić V., *Životni običaji u Puntu (otok Krk)*, ZbNŽO, knj. XXXIII, 1949, 135—139.
- Nem. — Nemanic D., *Čakavisch-kroatische Studien*, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse, CIV—CVI, Wien, 1883—1885.
- Oblak — Oblak V., *Der Dialekt von Lastovo*, AfslPh, XVI, Berlin, 1894, 450—486.
- Petrovici — Petrovici E., *Graiuł Carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, București, 1935.
- Plet. — Pleteršnik M., *Slovensko-nemški slovar*, knj. I—II, Ljubljana, 1894—1895.
- Popov. — Popović I., *Dalmatinski i istarski elementi u rečniku istarskih štokavskih govora*, Riječka revija, knj. VI, Rijeka, 1957, 66—72.
- Popov., Etjudy — Popović J., *Serbsko-horvatsko-bolgarskie leksičeskie etjudy*, Slavjanskoje jazykoznanije, Moskva, 1962, 44—62.
- Popov. Gesch. — Popovitsch I., *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960.
- Preobr. — Preobraženskij A., *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, t. t. I—II. Moskva, 1958.
- Rib. — Ribarić J., *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, SDZb, knj. IX, Beograd, 1940, 1—207.
- Rožić — Rožić V., *Kajkavski dijalekat u Prigorju*, Rad 115, 1893, 68—136; 116, 1893, 113—174; 118, 1894, 55—115.
- RJA — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Izd. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880 i d.
- Skok — Skok P., *Mundartliches aus Žumberak*. AfslPh, Berlin, XXXII, 1911, 363—383; XXXIII, 1912, 338—375.
- Sl. pr. — *Slovenski pravopis*, Ljubljana, 1950.
- Stojan. — Stojanov F., *Prilozi poznavanju narodnog govora u Tijesnom na o. Murteru*, JF, knj. XVI, Beograd, 1937, 158—165.
- Stroh. — Strohal R., *Jezične osobine u kotaru karlovačkom*, Rad JAZU, Zagreb, knj. CXLVI, 1901, 78—153; knj. CXLVIII, 1902, 1—50.

- Stroh. Ošt. — Strohal R., *Današnje oštarijsko narječje*, Rad JAZU knj. CLXXX, Zagreb, 1910, 1—57.
- Stroh. R. — Strohal R., *Osebine današnjega riječkoga narječja*, Rad JAZU, knj. CXXIV, Zagreb, 1895, 103—188.
- Stroh. Vrb. — Strohal R., *Dijalekat grada Vrbnika na o. Krku u prošlim vijekovima uspoređen sa današnjim*, Rad JAZU, knj. CXCIX, Zagreb, 1913, 67—152.
- Tent. — Tentor M., *Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)*, AfslPh, XXX, Berlin, 1909, 146—204.
- Tent. Pr. — Tentor M., *Prilog Bernekerovu rječniku*, JF, knj. V, 1925—1926, 202—214.
- Tent. Sl. — Tentor M., *Leksička slaganja creskoga narječja i slovenskoga jezika protiv Vukova jezika*, Razprave SLAZU, knj. I, Ljubljana, 1950, 69—92.
- Tijan — Tijan P., *Senjske štorije i čakule*, ZbNŽO, Zagreb, knj. XXXII, sv. 1, 1939, 77—156; knj. XXXII, sv. 2, 1940, 197—260.
- Valjavec — Valjavec M., *Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici*, Drugo izdanje, Zagreb, 1890.
- Vasmer — Vasmer M., *Russisches etimologisches Wörterbuch*, I—III, Heidelberg, 1953.
- Vujović — Vujović L., *Istorski presjek gubljenja glagolske rekcije u crnogorskim govorima*, JF, knj. XX, Beograd, 1953—1954, 51.
- Vuk — Karadžić V. S., *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima*, Beograd, 1935.
- Zgrab. — Zgrablić D., *Čakavski dijalekat u Sv. Ivanu i Pavlu, te Žminju u Istri*, III program gimnazije u Pazinu za šk. god. 1905/1906, Pula, 1905—1907, I—XXIV.
- Zore — Zore L., *Paljetkovanje*, Rad CVIII, 1892, 209—236; CX, 1892, 205—236; CXIV, 1893, 221—236; CXV, 1893, 137—190; CXXXVIII, 1899, 55—69; CLXX, 1907, 201—230.
- Žic. — Žic I., *Vrbnik na otoku Krku. Narodni život i običaji*, ZbNŽO, knj. IV, sv. 2, 1899, 221—243; knj. V, sv. 1—2, 1900, 51—83, 201—252; knj. VI, sv. 1—2, 1901, 1—52, 161—186; knj. VII, sv. 2, 295—353; knj. XV, sv. 2, 1910, 161—203; knj. XX, sv. 1—2, 1915; 89—121; knj. XXI, 1917, 17—45; knj. XXXIII, 1949, 5—74.
- Živojin. — Živojinović J., *Krašovani*, LMS, sv. II, 1907, 42—67.

Милица Грковић

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦА У ГОВОРУ СЕЛА ЧУМИЋА

Рађено под руководством
проф. др Павла Ивића

Чумић је једно од најстаријих и највећих села централне Шумадије. Налази се на друму Београд—Крагујевац, а подједнако је удаљено од Тополе и Крагујевца.

Место је насељавано током XVIII и XIX века становницима из различитих крајева. У овом веку није било досељавања.

Преци данашњих становника досељени су из Сјенице, Новог Пазара, Студенице, са Косова, источне Србије, Старога Влаха, а било је и појединачних досељавања из других крајева.

Већина досељених је са терена старе акцентуације, па је овај систем чврсто одржан и данас, иако се осећа утицај књижевног језика. Млађи нараштаји, под утицајем школе, радија, телевизије и живота ван места, усвајају књижевни начин изражавања.

О гласовним и морфолошким особинама у говору села Чумића писао је Данило Барјактаревић у Зборнику за филологију и лингвистику IV—V (1961—1962).

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

1. У говору Чумића јављају се три акцента: кратки, дугосилазни и дугоузлазни.

2. Повлачење старог кратког акцента доследно је спроведено само са ултима. При томе се на претходном слогу опет јавља кратки, ако је тај слог кратак, а ако је дуг, јавља се дугоузлазни: *вѣда, ѿдѣлок, глѣва, нѣрод*.

3. Стари кратки акценат чува се пред енклитиком, али не увек. Једна иста конструкција може се чути двојачко: *говори јој* и *говѣри јој* (императив), *узми је* и *ѿзми је*.

4. Стари кратки и дугосилазни се доследно чувају на унутрашњим слоговима када им претходи краткоћа: *војник, врѣйна, оцак, ѿшенѣца*.

5. Дугосилазни се чува на ултими када му претходи краткоћа:
водѣ, женѣ (ген. једнине).

й. Дужине се чувају испред акцента док су иза акцента скраћене: *нѣрѣда, Пѣнѣвац, али пѣвѣ, црѣкавѣ.*

7. На предакценатску дужину акценат се факултативно преноси: *главѐ* и *гла́ве*, *буна̀ра* и *буна́ра*, *Па̀њѐвац* и *Па́њевац*.

8. Ако се иза дужине налазио дугосилазни акценат у медијалној позицији, он се скраћује: *жйвймо* > *жйвймо* и *жйвимо*, ген. множине *кљўчѣва* > *кљўчѣва* и *кљўчева*.

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА

Једносложне именице

1. Именице типа: *бан, брав, бес, бол, друг, јез, кер, кнез, кос, кас, муж, син, ширк, зрк, црв, мрав, сјас, суд* (јосуда), *зец, гриз, шрк, брк, мрс, звер, свей, шруд*, задржавају дугосилазни кроз парадигму јединице: *кер-кѐра-кѐру-кѐра-кѐру-кѐром-кѐру*. Ово важи и за локатив код именица која значе жива бића: *о мужу, сину, куму, кнезу, другу, бану*. Двојако се понашају: *врѣ, глиб, сирѣк, брус, срѣ, зид, кѣк, зѣб, сѣан, цвѣш, ѣруш, грѣд(д), брѣг, вѣк, јаз, клѣн, лѣг, рѣш, дѣр, снѣг, шрн, лѣк, ѣлѣс(ѣ), клѣс, глѣс, круѣ, клѣш, знѣк, чѣр, црѣш, рѣд, жѣр, нѣж, мѣк*. У зависним падежима поред дугосилазног појављује се и дугоузлазни: *вѣк-вѣка-вѣку-вѣк-вѣку-вѣком-вѣку*.

Локатив јединине и једне и друге групе именица које значе нешто неживо, може имати двојак акценат: у *глибу* и у *глибу*, на *цѣѣту* и на *цвѣѣту*, на *брѹсу* и на *брѹсу*, у *кѹку* и у *кѹку*, у *клѣсу* и у *клѣсу*, њо *глѣсу* и њо *глѣсу*, у *клѣју* и у *клѣју*, на *кљѹну* и у *кљѹну*, на *зѣду* и на *зѣду*.

Именице које значе нешто живо увек задржавају у јединици акценат номинатива, изузетак је само реч *бѣк*, јер у косим падежима може имати оба поменућа акцента.

Кад ове именице проширују номинатив множине, имају кратки акценат на почетном слогу, или дугоузлазни на истом, алтернативно са старим кратким и предакценатском дужином: кѹкови, цвѣтѹови, глѣсови, црѣйови, крајкови, жсйрови, зидови, бйкови, рѣдови, брѣкови, вргови, дарови, кнѣзови, сйнови, чйрови, рѣйови, кѣрови, али: срйови, йрушѹови, вѣковѹи, лѹговѹи, сѹдѹновѹи, нѹжовѹи, бѹловѹи, клѹйовѹи, сѹрукѹови, алтернативно срїдѹви, йрушїдѹви, вѣкдѹви, лугдѹви, сїандѹви, нѹждѹви, клїїдѹви, сїрукдѹви.

Ове именице у генитиву множине имају пет акценатских могућности:

а) кратки на првом слогу као: *мужева, сйнова, црѣйова, да́рова, бйкова, глйсова, кнѣзова, дрѹгова, брѣгова, јѣжова.*

б) дугоизлазни на другом слогу, као: *мужéва, синóва, судóва, бикóва, чирóва, кругóва, гласóва, дудóва, зидóва, керóва, брегóва.*

в) дугосилазни на ултимим са предакценатском дужином: *мужѣва, синѣва, судѣва, бикѣва, чирѣва, кругѣва, гласѣва, зидѣва, керѣва, брегѣва.*

г) дугоузлазни на првом слогу: *сѣ́анова*, *грѣ́здова*, *брѹ́сова*, *вѣ́кова*, *сѣ́рѹкова*, *ѣ́рѹшова*, *знáкова*, *рѣ́дова*, *клѣ́йова*, *нѣ́жева*.

д) кратки на другом слогу са предакценатском дужином: *сѣ́а-нѣ́ва*, *грѣ́здѣ́ва*, *брѹ́сѣ́ва*, *вѣ́кѣ́ва*, *сѣ́рѹкѣ́ва*, *ѣ́рѹшѣ́ва*, *знáкѣ́ва*, *рѣ́дѣ́ва*, *клѣ́йѣ́ва*, *нѣ́жѣ́ва*, *лѹ́гѣ́ва*.

У дативу, инструменталу и локативу може се задржати номинативски акценат или се јавља кратки на наставку: *дрѹ́говима* и *другѡ́вима*, *кѹ́мовима* и *кумовѡ́вима*, *гра́довима* и *градовѡ́вима*, *сѣ́новима* и *синовѡ́вима*, *врѣ́говима* и *враговѡ́вима*, *кѣ́ровима* и *керѡ́вима*, *сѹ́довима* и *судовѡ́вима*, *зѣ́чевима* и *зечевѡ́вима*.

Ове именице које не проширују множину, у номинативу множине задржавају акценат номинатива једнине: *брáви*, *мрáви*, *вѹ́ци*, *зѹ́би*, *крáци*, *звѹ́ци*, *знáци*, *цр́ви*, а код именице *дáн* поред дугоузлазног може се чути и дугосилазни: *дáни* и *дáни*.

У генитиву се јавља дугоузлазни алтернативно са старим акцентом на ултимима и предакценатском дужином: *брáви* и *брáвѣ́*, *брáва* и *брáвѣ́*, *цр́ва* и *цр́вѣ́*, *цр́ви* и *цр́вѣ́*, *мрáва* и *мрáвѣ́*, *мрáви* и *мрáвѣ́*, *зѹ́ба* и *зѹ́бѣ́*, *зѹ́би* и *зѹ́бѣ́*, *дáна* и *дáнѣ́*, *дáни* и *дáнѣ́*.

Датив, инструментал и локатив имају дугоузлазни на првом слогу у алтернацији са кратким на другом слогу и предакценатском дужином или дугосилазни на првом слогу: *мрáвима*, *мрáвѣ́ма* и *мрáвима*, *брáвима*, *брáвѣ́ма* и *брáвима*, *дáнима*, *дáнѣ́ма* и *дáнима*. Именица *зѹ́б* чује се само са дугоузлазним на првом слогу или кратким на другом са предакценатском дужином. Именице *звѹ́к*, *крáк*, *знáк* и *звѣ́р* имају само дугосилазни на првом слогу: *вѹ́цима*, *знáцима*, *крáцима*, *звѣ́рима*.

2. Именице типа: *ђáк*, *двѣ́р*, *крáљ*, *лѹ́ч*, *сѣ́риц*, *ѣ́ѹш*, *мáљ*, *кљѹ́ч*, *Га́ј*, *Срѣ́м*, *сѹ́д* (*усѣ́анова*), мењају акценат номинатива у дугоузлазни кроз парадигму једнине, само се у вокативу поново јавља акценат номинатива: *сѣ́риц* — *сѣ́рица* — *сѣ́рицу* — *сѣ́рица* — *сѣ́риче* — *сѣ́рицом* — *сѣ́рицу*.

У множини ове именице имају двојак акценат. Некада се задржава акценат генитива једнине, а некада је стари кратки на другом слогу са предакценатском дужином: *кљѹ́чеви*-*кљѹ́чева*-*кљѹ́чевима* и *кљѹ́чѣ́ви*-*кљѹ́чѣ́ва*-*кљѹ́чѣ́вима*.

Именица *ђáк* се не проширује у множини и има дугоузлазни на првом слогу паралелно са старим и предакценатском дужином: *ђáци* — *ђáка* — *ђáцима* и *ђáцѣ́* — *ђáкѣ́* — *ђáцѣ́ма*. Употреба једног или другог акцента у номинативу зависи од контекста. Ако је енклитика ослоњена на номинатив, онда ће се најчешће употребити форма са старим акценатским типом, али ако је поменута реч на крају, или не чини са речју уз коју стоји чврсти синтагму, онда ће се обавезно чути дугоузлазни на почетном слогу: *Ђáцѣ́ су долáзили*. *То су били дѣ́бри џáци*.

3. Именице као што су: *рѣ́ј*, *бѣ́ј*, *ѣ́ѣр*, *рѣ́в*, *рѣ́к*, *брѣ́ј*, *крáј*, *гнѣ́ј*, *цѣ́р*, *знѣ́ј*, *ѣ́лѣ́д*, *бѣ́г*, *ѣ́лѣ́ш*, *крѣ́ј*, *ѣ́с(ѣ́)*, *лѣ́д*, *лѣ́в*, *лѣ́ј*, *мѣ́д*, *мѣ́с(ѣ́)*, *нѣ́с*, *вѣ́д*, мењају дугосилазни акценат номинатива у кратки у косим падежима: *ѣ́ѣр* — *ѣ́ѣра* — *ѣ́ѣру* — *ѣ́ѣр* — *ѣ́ѣру* — *ѣ́ѣром* — *ѣ́ѣру*.

Именице ове групе са проширеном множином имају и у номинативу множине кратки акценат почетног слога: *рѣ́гови*, *рѣ́јеви*, *бѣ́јеви*,

к^рај^еви, и^др^ови, р^дови, и^лд^иови. Изузетак чине именице б^дг и в^д, код којих се чује кратки на другом слогу, па се задржава и у осталим падежима, изузимајући генитив: б^дг^дви — б^дг^ова, б^дг^ова и б^дг^ов^а — б^дг^ов^има.

У генитиву се јавља тројак акценат: к^рај^ева, к^рај^ева и к^рај^ев^а, б^рд^{је}ва, б^рд^{је}ва и б^рд^{је}в^а, б^дј^ева, б^ој^ева и б^ој^ев^а.

Датив, инструментал и локатив, задржавају акценат номинатива, али се могу чути и са кратким акцентом на наставку: к^рај^ев^има и к^рај^е-в^има, б^рд^{је}в^има и б^рд^{је}в^има, и^лд^иов^има и и^ло^ив^има.

Именица г^дс^и има у множини промену: г^дс^ии — г^дс^иију — г^дс^ии^{ма}.

4. Именице мушког рода са кратким акцентом: з^еи^и, г^рд^им, р^ен, и^ди^и, в^р(х), р^ак, с^ме^и, с^нд^и, б^ра^и, џ^еи, л^ан, к^ли^н, л^ук, к^ме^и, м^ии^и, б^ич, л^ав, м^ра^з, к^ре^ч, с^ач, и^ра^г, и^лу^г, ђ^он, м^ач, и^рс(и), з^бе^г, с^кд^и, р^аи^и, с^ва^и, с^ир, г^рд^и, м^ак — с^дм, с^кд^и, р^ис, с^ив^др, џ^ар, и^ии^ир, б^ич, ш^ал, г^лд^г, г^рд^б, д^ре^н, д^ру^м, к^ле^н, к^оњ, к^ош, м^ак, и^еи^и, задржавају акценат номинатива кроз целу јединицу: г^рд^им — г^рд^има — г^рд^иму — г^рд^им — г^рд^име, г^рд^имом — г^рд^иму.

Номинатив множине у највећем броју случајева има кратки акценат на почетном слогу: ђ^онови, д^ру^мови, з^мај^еви, м^ра^зови, и^лу^гови, р^аи^иови, с^ва^ии^иови, д^ла^нови, в^р(х)ови, и^лу^гови, р^аков^и, к^ли^нови. Код великог броја именица равноправно се јавља кратки акценат и на првом и на другом слогу: з^еи^иови и з^еи^ид^иви, к^рс^ии^иови и к^рс^ии^ид^иви, и^ди^иови и и^ди^ид^иви, и^йи^иови и и^йи^ид^иви, г^рд^иб^иови и г^рд^иб^ид^иви, и^еи^ишеви и и^еи^иш^еви, с^ме^ии^иови и с^ме^ии^ид^иви, џ^еи^иови и џ^еи^ид^иви, д^уд^иови и д^уд^ид^иви, с^дм^{ови} и с^дм^дви, к^ош^{ови} и к^ош^дви.

Поред ових именица које проширују основу, једна група не познаје проширење, али задржава кратки акценат: м^ии^ии, и^ии^и, Р^уси, Г^рци, г^рд^ии.

Ако је генитив без уметка, дугоузлазни је на првом слогу, алтернативно са дугосилазним на ултимим и предакценатском дужином: г^рд^ии^а и г^рд^ии^а, с^нд^ии^а и с^нд^ии^а, и^ас^а и и^ас^а.

Ако генитив има уметак, на првом слогу може бити кратки или на другом дугоузлазни паралелно са дугосилазним на ултимим и предакценатском дужином: в^дл^ова, вол^ова и вол^ов^а, џ^еи^ова, џ^еи^ова и џ^еи^ов^а, ђ^уи^ова, ђ^уи^ова и ђ^уи^ов^а, с^ва^ии^ова, с^ва^ии^ова и с^ва^ии^ов^а, з^еи^ова, з^еи^ова и з^еи^ов^а, и^ди^ова, и^ди^ова и и^ди^ов^а.

Генитив именица м^ии^и, и^ии^и, и^рс^ии^и, има наставак -ију и кратки акценат на том наставку, као и на наставку -и^{ма}: и^ии^и — и^ии^ију — и^ии^има. Генитив именица Г^рк и Р^ус има дугосилазни на почетном слогу, а у осталима падежима задржава акценат номинатива: Г^рк^а — Г^рк^има, Р^ус^а — Р^ус^има.

Датив, инструментал и локатив множине могу имати краки на свим слоговима сем на последњем: с^ва^ии^иов^има, с^ва^ии^ид^ив^има и с^ва^ии^иов^има, с^кд^ии^иов^има, с^кд^ии^ид^ив^има и с^кд^ии^иов^има, с^дм^{ови}ма, с^дм^дв^има и с^дм^{ови}ма. Када ће се који облик употребити не може се тачно одредити, јер једноговорно лице, у истој реченици, може употребити све три акценатске варијанте.

Двосложне именице

1. а) Код именица са дугоузлазним на првом слогу код којих се не јавља непостојани вокал у косима падежима акценат се факултативно мења у кратки на другом слогу са предакценатском дужином: *йѐнциер — йѐнциера — йѐнциеру — йѐнциер — йѐнциеру — йѐнциером — йѐнциеру йѐнциер — йѐнциѐра — йѐнциѐру — йѐнциер — йѐнциѐру — йѐнциѐром — йѐнциѐру*.

У ову групу можемо уврстити: *бáруӣ, гáјӣан, грáбеж, нáрав, забран, кóров, нáрод, зáвѣӣ, дрéмеж, йрéлаз, зáйвор, шéбој, лáвезж, кр-йежж, йрúлежж, сáвѣӣ, йрóмѣӣ, бóдежж, јáрам, нáчин, зáкон, нáкиӣ, кóнчӣћ, лúйежж, мáјдан, нáвој, нáбој, нáмѣӣ, йрéйис, йрúлог, йрúрез, йрóрок, рáсад, рáскош, сáбор, вáшар, йи́алог, брлог, йрóлом, лáгер, нáсӣӣ, ўкор, дóчек, йи́алог*.

У номинативу множине именице ове групе имају дугоузлазни алтернативно са старим непренесеним акцентом на другом слогу и предакценатском дужином: *нáроди, йѐнциери, забрани, йрéлази, рáзбоји, гáјӣани, йрóроци, вáшари и нáрдди, йѐнциѐри, забрáни, йрéлáзи, рáзбóдји, гáјӣа̄ни, йрóрдци, вáшáри*. Тај акценат задржавају и остали падежи: *йѐнциери и йѐнциѐри — йѐнциера и йѐнциѐра — йѐнциерима и йѐнциѐрима*.

б) Именице које имају непостојани вокал задржавају дугоузлазни кроз целу парадигму једнине; одступа једино вокатив где се на првом слогу јавља дугосилазни: *врáбац — врáйца — врáйцу — врáйца — врáйче — врáйцом — врáйцу*.

Овако се понашају и: *мóљац, јáрак, йи́љак, жáбац, жмáрац, йѐшак, óван, јáдац, дáнак, Чáчак, мáчак, гусак, вéнац, јáрам, рáжса̄њ, рúчак, свѣӣац, слѣӣац, ждрéбац, јúнац, квáсац, мрсак, йбјац, вивак, вршак, зáјам, кривац, йа́йак, йѐсак, Срéмац, чвóрак, рáжса̄њ, сѣвóрац, ший́ак, сáмац, рóвац, лóвац, йлóвак, ба́бац, свй́ац*.

У номинативу множине ове именице задржавају акценат номинатива једнине, ако се не јавља проширење: *жáйци, слѣйци, йи́љци, ждрéйци, свѣци*. Када се множина проширује, поред поменутог акцента, јавља се и одговарајући стари са предакценатском дужином: *мáчкови и мáчкóви, рúчкови и рúчкóви, рáжњеви и рáжњѐви*. Изузетно се понаша именица *óван* која на другом слогу има кратки акценат: *овнóви*.

Генитив на другом слогу може имати дугосилазни или дугоузлазни, алтернативно са одговарајућим старим на другом слогу и предакценатском дужином: *йи́љака, йи́љака и йи́љáка, слѣӣаца, слѣӣаца и слѣй́аца, ший́ака, ший́ака и ший́áка, мб́љаца, мб́љаца и мб́љáца*.

Датив, инструментал и локатив могу задржати акценат номинатива, а исто тако се чује и кратки на другом слогу са предакценатском дужином: *врáйцима и врáйцӣма, йи́љцима и йи́љцӣма, жáйцима и жáйцӣма*.

Именице *кóнац* и *лoнац* могу имати и дугоузлазни и кратки на првом слогу *кóнац* и *кóнац, лóнац* и *лóнац*.

У осталим падежима једнине поменуте именице се понашају као и остале из групе којој припадају.

На тај начин овај се тип изједначио са типом који је од раније имао кратки кроз целу парадигму: *вѣшар*, *чѣнак*, *вѣйар*, *дѣнак*, *кашаљ*, *йѣйак*, *йрѣшак*, *лѣбац*, *чѣшаљ*, *Шѣбац*, *шѣнац*.

Оне именице из ове групе које проширују множину имају кратки акценат на другом слогу: *вѣшрѣви*, *чабрѣви*, *чешљѣви*, *вѣйрѣви*, *йрошкѣви*. Оне које не проширују основу задржавају кратки на првом слогу: *кѣйци*, *ишѣйци*, *сѣйци*, *зѣйци*, *злѣйци*, *шѣйци*, *чѣйци*.

Именице са проширеном основном у генитиву имају на другом слогу дугоузлазни алтернативно са одговарајућим старим и преаценатском дужином: *вѣшрѣва* и *вѣйрѣва*, *чешљѣва* и *чешљѣва*, *вѣйрѣва* и *вѣйрѣва*, *йочкѣва* и *йочкѣва*.

У облицима на -*има* јавља се поред акцента номинатива и кратки на наставку: *йочкѣвима* и *йочковѣма*, *вѣйрѣвима* и *вѣйровѣма*, *чабрѣвима* и *чабровѣма*.

Именице без проширења у осталим падежима задржавају акценат номинатива: *кѣйци*-*кѣбаца*-*кѣйцима*.

Именица *мѣмак* разликује се у вокативу и у множини од осталих из групе: *мѣмак*-*мѣмка*-*мѣмку*-*мѣмка*-*мѣмче*-*мѣмком*-*мѣмку*, множина: *мѣмци*-*мѣмака*-*мѣмака*-*мѣмцима*.

4. Именице са кратким на првом слогу не мењају акценат кроз парадигму: *йрѣкѣшор*-*йрѣкѣшора*-*йрѣкѣшору*-*йрѣкѣшор*-*йрѣкѣшоре*-*йрѣкѣшором*-*йрѣкѣшору*, множина: *йрѣкѣшори*-*йрѣкѣшора*-*йрѣкѣшорима*.

Овако се понашају: *бѣсер*, *кѣрѣјак*, *ѣскок*, *гѣсѣод*, *кѣшѣен*, *крѣмен*, *ѣјак*, *Срѣбин*, *сѣко*, *йѣоц*, *ѣгар*, *Дѣнав*, *йсѣок*, *злѣшвор*, *йѣжар*, *клѣсар*, *гѣлуб*, *грѣшник*, *гѣслар*, *јѣблан*, *мѣјур*, *вѣор*, *мѣрис*, *вѣшѣз*, *дѣруч*, *йѣврайш*, *скѣруй*, *гѣверан*, *йѣок*, *йѣок*, *сѣвер*, *йѣсѣен*, *чѣок*, *бѣнак*.

5. Кратки прелази у генитиву у дугоузлазни код именица типа *сѣѣрац*: *сѣѣрац*-*сѣѣраца*-*сѣѣрацу*-*сѣѣраца*-*сѣѣраче*-*сѣѣрацом*-*сѣѣрацу*.

Овамо иду и: *јѣрац*, *йѣлац*, *жѣлац*, *клѣнац*, *клѣнац*, *крѣјац*.

Именице ове групе као и у косим падежима јединине имају дуго-силазни на првом слогу, само генитив добија акценат номинатива јединине: *сѣѣрци*-*сѣѣраца*-*сѣѣрцима*.

6. Именице: *камен*, *йламен*, *гѣвор*, *чѣмер*, *бѣкор*, *йвер*, *грѣмен*, *ћѣмер*, *йѣдром*, *ѣгљен*, *ѣмбар*, имају овде двојаки акценат у промени: *чѣмер*-*чѣмѣра*-*чѣмѣру*-*чѣмер*-*чѣмѣру*-*чѣмѣром*-*чѣмѣру* и *чѣмер*-*чѣмера*-*чѣмеру*-*чѣмер*-*чѣмером*-*чѣмеру*.

У првом случају се изједначају са двосложним именицама са кратким на почетном слогу а у парадигми га не мењају, а у другом случају се не разликују од оних које редовно померају кратки акценат на други слог. У локативу медијални акценат потиснут је иницијалним те чешће имамо: у *гѣвору*, на *камену*, у *чѣмеру*, него на *камѣну*, у *говѣру*, у *чѣмѣру*.

Неке именице ове групе најчешће имају уместо множине збирне формације, и то са дугосилазним на другом слогу: *камѣње*, *ѣгљѣвље*, *ивѣрје*.

Оне именице ове групе које проширују множину имају кратки акценат на почетном слогу, а оне без проширења такав на другом: *ѣгљенови*, *йламенови*, *бѣкорови*, *ћѣмѣри*, *чѣмѣри*. Акценат номинатива множине се задржава и у осталим падежима.

Номинатив множине задржава дугоузлазни, а код генитива, датива и инструментала јавља се двојност: *болесни́ци* — *болесни́ка* — *болесни́цима* и *болесни́ци* — *болесни́кâ* — *болесни́џма*.

7. Посебну групу чине именице које у номинативу имају кратки на средњем слогу, а у генитиву га преносе на трећи: *кукѹруз, домаћин, госѡддин, ѡашѡног, Милѹйин, Драгѹйин, качамак*.

Ова група именица има акценат генитива јединице у оба броја, сем у генитиву множине где се јавља дугоузлазни на претпоследњем слогу, паралелно са дугосилазним на последњем слогу и предакценатском дужином: *ѡашѣног* — *ѡашенѣга* — *ѡашенѣгу* — *ѡашенѣга* — *ѡашенѣже* — *ѡашенѣгом* — *ѡашенѣгу*, множина *ѡашенѣзи* — *ѡашенѣга* и *ѡашенѣѡа* — *ѡашенѣзима*.

8. Са дугоузлазним на другом слогу су ове именице: *брежуљак, остијањак, йлаш'љивац, брајанац, једінац, май'брац, свршејак, йочейак, мас'лачак, удовац, кома'рац, риба'нац, йребра'нац, доби'њак, губи'њак, бура'зер, крад'љивац, кија'меј, мезимац, йаи'љрак, йосла'њак, бегу'нац, дес'ејак, осну'њак, йой'омак, йродвац, уб'лац, жел'удац, мор'вац, лаж'љивац.*

Ове именице задржавају поменути акценат кроз целу промену у једнини, сем што у вокативу на истом слогу имају дугосилазни: *џлашљивац* — *џлашљивца* — *џлашљивцу* — *џлашљивца* — *џлашљивче* — *џлашљивцом* — *џлашљивцу*. У множини ове именице имају акценат једнине или поред номинативског акцента могу имати стари са предакценатском дужином: *комаџци* — *комаџраца* — *комаџцима* и *комаџци* — *комаџца* — *комаџцима*.

Акценаї̄ й̄росложних личних и й̄ородичних имена

1. Кратки акценат на првом слогу имају: *Милосав, Милован, Радосав, Радован; Вулејић, Милејић, Сёкулић.*

2. Кратки на средњем слогу имају: Вукѡдин, Милѡдин, Милуѡин, Драгуѡин, Живѡдин (ген. Вукаѡдина итд.), Живѡмир, Славѡмир, Славѡлуб, Љубѡмир, Божѡдар, Стѡанѡмир, Милѡрад, Радѡсав, Радѡсав, Владѡмир, Богѡмир, Војѡслав, Богѡсав, Богѡљуб, Мидѡдраг, Живѡдраг, Чедѡмир, Вукѡшин, Милѡсав, Никѡлић, Пеѡтрѡвић, Поѡдѡвић, Маѡлиѡић.

3. Дугоузлазни или одговарајући стари са предакценатском дужином имају: *Пáвловић* и *Пáвљдовић*, *Мáрковић* и *Мáркдовић*, *Слáвковић* и *Слáвкдовић*, *Јáнковић* и *Јáнкдовић*, *Си́ánковић* и *Си́áнкдовић*, *Ми́рковић* и *Ми́ркдовић*, *Влáјковић* и *Влáјкдовић*, *Бóрђевић* и *Бóрђи́евић*, *Жи́вковић* и *Жи́вкдовић*, *Рáнковић* и *Рáнкдовић*, *Ра́јковић* и *Ра́јкдовић*.

4. Презиме *Мирчевић* једино има дугосилазни на првом слогу.

Чейворосложне именице

1. Са дугоузлазним на првом слогу јављају се ове именице: *Зá-грейчанин, Чумићанин, Лѣмовчанин*. Поред овога акцента могу имати и одговарајући стари са предакценатском дужином. У промени задр-

жавају акценат номинатива: *Лімовчанин* — *Лімовчанина* — *Лімовчанину* — *Лімовчанина* — *Лімовчанине* — *Лімовчанином* — *Лімовчанину* или *Лімдвчанин* — *Лімдвчанина* — *Лімдвчанину* — *Лімдвчанина* — *Лімдвчанине* — *Лімдвчанином* — *Лімдвчанину*.

2. Малобројне су именице са дугосилазним на првом слогу, а и оне задржавају у парадигми акценат номинатива: *Рудничанин*, *Вальевчанин*, *Ресничанин*.

3. Са кратким на првом слогу су именице: *Јасеновац*, *Брњичанин*, *нејријашељ*, *Букочанин*, *Лийовчанин*.

Акценат остаје без промене у оба броја: *Јасеновац* — *Јасеноваца* — *Јасеновцу* — *Јасеновац* — *Јасеновче* — *Јасеновцом* — *Јасеновцу*. Изузетак је именица *нејријашељ* која у генитиву множине може имати дугоузлазни на четвртом слогу или одговарајући стари на последњем са предакценатском дужином, поред кратког на првом слогу: *нејријашеља*, *нејријашеља* и *нејријашеља*.

4. Са кратким на другом слогу ове су именице: *Сибњанин*, *Карановац*, *Јовановац*, *Ерцеговац*, *укљанин*, *Лужњичанин*, *Свешћанин*. Акценат остаје без промене кроз целу парадигму: *Карановац* — *Карановца* — *Карановцу* — *Карановац* — *Карановче* — *Карановцом* — *Карановцу*.

5. Са дугоузлазним на трећем слогу ове су именице: *сиромашак*, *богомљац*, *човечулак*, *Смедерџац*, *Подунавац*, *Шумадинац*, *замошћулак*, *заборавак*, *Поморавац*.

У целој једнини задржавају акценат номинатива а изузетак је вокатив где се на месту дугоузлазног јавља дугосилазни: *богомљче*, *Подунавче*, *Смедерџче*, *шештојерче* (облик из народне песме).

У номинативу множине се задржава акценат једине, а у осталим падежима се може задржати поменути акценат алтернативно са старим и предакценатском дужином на четвртом слогу: *богомљац* — *богомљца* — *богомљцу* — *богомљца* — *богомљче* — *богомљцом* — *богомљцу*. Множина: *богомљци* — *богомљаца* — *богомљца* — *богомљцима* и *богомљцима*.

6. Једна група именица има стари кратки на трећем слогу и задржава га кроз целу парадигму: *воденичар*, *Арнаућин*, *безобразник*, *ујравитшељ*, *кукурџкић*, *йонедџац*, *лубеничар*, *кокошињак*, *калабџук*, *угурсџук*.

7. Стари дугосилазни на последњем слогу чувају ове именице: *осућеник*, *йодуиријач*, *йрейокривач*, *йокварењак*, *йошурчењак*, *заробљеник*, *ушкољеник*, *Јерусалим*.

У генитиву једине се јавља дугоузлазни на истом месту и задржава се и у осталим падежима. Само се у вокативу поново јавља акценат номинатива: *осућеник* — *осућеника* — *осућенику* — *осућеника* — *осућениче* — *осућеником* — *осућенику*.

Номинатив, акузатив и вокатив множине задржавају акценат једине, а у осталим падежима се јавља и стари са предакценатском дужином: *йодуиријачи* — *йодуиријача* — *йодуиријачима*, као и: *йодуиријачи* — *йодуиријача* — *йодуиријачима*.

Вишесложне именице

Ове именице могу имати акценте на свим слоговима сем на последњем: *Пейковичанин* и *Пейкѡвичанин*, *Крагујевчанин* и *Крагујевчѡдинин*, *Поморављанин* и *Поморављанин*, *Карађорђевић* и *Карађорђевић*, *незаборавак*, *Субѡиичанин*, *Раваничанин*, *Сѡуденичанин*, *сѡароседѡц*, *ѡнедѡник*, *ранораниѡц*. У промени све оне задржавају акценат номинатива: *ѡнедѡник* — *ѡнедѡника* — *ѡнедѡнику* — *ѡнедѡник* — *ѡнедѡнице* — *ѡнедѡником* — *ѡнедѡнику*.

Акценатѡ вишесложних ѡродичних имена

1. Кратки акценат на првом слогу: *Маѡсимиѡвић*, *Аѡимиѡвић*, *Прѡдојевић*, *Вѡксаниѡвић*.
2. Дугоузлазни на другом слогу уз одговарајући стари: *Живѡнчевић*, *Соколовић*, *Продѡновић*, *Тарѡновић*, *Тријуновић*, *Сѡевѡновић*, *Тоѡѡловић*, *Милошевић*, *Васиљевић*, *Богдѡновић*, *Милѡнковић*, *Јовѡновић*, *Филиѡвић*, *Гавриловић*, *Лазаревић*, *Сѡѡјѡновић*, *Кидишевић*, *Обрадѡвић*, *Милошевић*, *Младѡновић*, *Тодѡровић* (односно: *Живѡнчевић* итд.).
3. Дугоузлазни на трећем слогу уз одговарајући непренесени: *Димиѡријевић*, *Миловѡновић*, *Миливѡјевић*, *Миловѡнчевић*, *Милисѡвљевић*, *Милосѡвљевић*, *Радѡвѡновић*, *Радѡсѡвљевић* (одн.: *Димиѡријевић* итд.).
4. Дугосилазни на другом слогу: *Миѡѡјловић*, *Михѡјловић*.
5. Кратки на осталим слоговима: *Игњѡиѡвић*, *Самаѡиѡвић*.

Акценатѡ именица мушког рода на -ѡ и на -е

1. Двосложне именице
 - а) Кратки на првом слогу имају: *Дрѡшко*, *Мѡшко*, *Дѡшко*, *ѡјко*, *Злѡиѡко*, *Снѡшко*, *Рѡиѡко*, *Бѡшко*, *Вѡиѡко*, *Пѡиѡко*, *Плѡчко*, *Вѡско*, *Пѡне*, *Сѡре*.
 - б) Дугоузлазни на првом слогу имају: *Влѡјко*, *Гѡјко*, *Здрѡвко*, *Клѡнко*, *Мѡрко*, *Мѡљко*, *Рѡнко*, *Слѡвко*, *Сѡѡѡнко*, *Сѡѡјко*, *Дѡле*.
 - в) Дугосилазни на првом слогу имају: *Брѡнко*, *Вѡљко*, *Жѡвко*, *Ђурѡе*, *Ђѡрѡе*, *Јѡнко*, *Мѡрко*, *Пѡвле*, *Рѡјко*, *Тѡле*, *Рѡле*, *Бѡле*, *Сѡѡѡле*, *Јѡле*, *Мѡле*, *Дѡле*, *Шѡле*.
2. Тросложне именице
 - а) Дугоузлазни на првом слогу има име *Мѡјсије* и *Мѡјсије*.
 - б) Дугоузлазни на другом слогу: *Дѡниѡ*, *дебѡљко*, *Радѡнко*, *Љубѡнко*, *Марѡнко*, *Радѡјко*, *Сѡѡмѡнко*, *сѡѡрѡјко*, *немѡрко*, *Момѡиѡ*, *Зелѡнко*, *Црвѡнко*, *Мѡљѡко*.
 - в) Кратки на првом слогу: *Блѡгоје*, *Рѡдоје*, *Бѡгоје*, *Сѡѡсоје*, *Вѡдоје*, *Дрѡгоје*, *Мѡлоје*.
 - г) Кратки на другом слогу имају: *Вѡиѡчко*, *Тѡнѡско*, *Бѡлѡчко*, *несрѡћко*.
 - д) Дугосилазни на средњем слогу: *Манѡјѡ*, *Недѡљко*.
3. Четворосложне именице

3. Група именица са дугоузлазним акцентом типа: *вѝла, на̀да, сѐка, грѣ̀да, ма̀ма* (свекрва), *гла̀ва, зве́зда, ѿ̀орба, зѐка, ци́гла, ру́ка, кре́ја, во́јска, ку̀ла, чо́рба, бакча*, обавезно мењају акценат у вокативу: *дѹшо, на̀до, сѐко, зве́здо, зѐко*.

У акузативу једине поред акцента номинатива чује се и дугосилазни: *гла̀ву и гла̀ву, дѹшу и дѹшу, ру́ку и ру́ку, зи́му и зи́му, бра́ду и бра́ду, грѣ́ду и грѣ́ду, клѹи́у и клѹи́у, ѿ̀ра́ву и ѿ̀ра́ву, во́јску и во́јску, му́њу и му́њу, ѿ̀орбу и ѿ̀орбу, врбу и врбу, је́лу и је́лу, си́ену и си́ену, ку́лу и ку́лу*.

Датив једине задржава акценат номинатива: *дѹши, на̀ди, ци́гли, гла̀ви*.

Често се чује, нарочито у синтагмама старијег порекла, форма генитива и инструментала једине са старим акцентом и предакценатском дужином: *сѐке, дѹше́, ѿ̀орбе́, ма́ме, во́јске́, врбе́ — се́ком, дѹшом, ѿ̀орбом, ма́мом, во́јском, вр́бом, клѹи́ом, сре́дом*. Новија форма са дугоузлазним све више потискује старије акценатско стање.

Номинатив множине може имати акценат номинатива једине паралелно са дугосилазним: *гла̀ве и гла̀ве, је́ле и је́ле, грѣ́де и грѣ́де, вѝле и вѝле, си́ене и си́ене, гу́је и гу́је, гра́не и гра́не, му́ње и му́ње, ѿ̀орбе и ѿ̀орбе, гла̀вње и гла̀вње, дѹше́ и дѹше́, зве́зде и зве́зде, ѿ̀ра́ве и ѿ̀ра́ве, во́јске и во́јске*.

Мислим да је старије стање са дугосилазним, јер сам слушала да реч *ѿ̀ра́ва* има акценат *ѿ̀ра́ве*, када је реч о обичним травама, а *ѿ̀ра́ве*, ако је реч о лековитим или онима које имају чаробну моћ.

Генитив множине има дугосилазни на падежном наставку са предакценатском дужином или задржава акценат номинатива: *зве́зда и зве́зда, сви́ња и сви́ња, гла̀ва и гла̀ва, дѹша́ и дѹша́*.

Датив, инструментал и локатив множине задржавају акценат номинатива једине, али се јавља и краткосилазни на другом слогу: *зве́здама и звездѡ́ма, ѿ̀орбама и ѿ̀орба́ма, гра́нама и гранѡ́ма, си́рѣлама и си́рѣла́ма*. Форме са кратким на другом слогу показују старије стање овог говора, јер се то види из старих народних песама: *Осу се не́бо звездѡ́ма и ра́вно ѿ̀дље овца́ма, или Шарѣ́н ћѝлим гранѡ́ма*. Код именица *овца, сви́ња и ру́ка* чује се само акценат другог слога: *сви́њама, рука́ма, овца́ма*.

Акузатив множине има дугосилазни акценат чешће него номинатив, а вокатив само дугосилазни: *гла̀ве, ѿ̀ра́ве, си́ене, гу́је, сви́ње, грѣ́де*.

Изузетно се понашају именице *ру́ка* и *овца* које у генитиву и инструменталу једине имају на последњем слогу дугосилазни акценат: *овце́, руке́ — овцо́м, руко́м*; а у номинативу и у акузативу једине овакав на првом слогу.

У генитиву множине именица *рука* има краткосилазни на првом слогу или на наставку *-ију*: *ру́ке — ру́ку и ру́кију — рука́ма*.

4. Једна група именица има кратки на првом слогу, али се разликује од већ поменуте групе по генитиву једине где је на ултимим дугосилазним. Овамо иду: *жѣ̀на, го̀ра, да̀ска, жѣ̀ља, ко̀са, мѣ̀шља, мѣ̀жа, ча́ђа, чо́ја, ро̀са, зе́мља, се́стира, ѝгла, зо̀ра, во̀да, ѝгра, ло̀за, но̀га*.

док вокатив на месту дугоузлазног има дугосилазни: *оди́ва* — *оди́ве* и *оди́вѐ* — *оди́ви* — *оди́ву* — *оди́во* — *оди́вом* и *оди́вѣм* — *оди́ви*.

Акценат номинатива множине одговара акценту номинатива једнине, а у осталим падежима се јавља још и непренесени стари са пред-акценатском дужином: *оди́ве* — *оди́ва* и *оди́вѣ* — *оди́вама* и *оди́вѣма*.

5. Велику групу именица сачињавају оне са кратким акцентом на средњем слогу, а које у књижевном језику имају краткоузлазни на истом месту: *живи́на*, *даљи́на*, *будѣ́ла*, *лејѣ́ша*, *добрѣ́ша*, *равни́ца*, *врући́на*, *слани́на*, *ири́йна*, *си́рви́на*, *си́рми́на*, *си́тари́на*, *родби́на*, *слави́на*, *и́лани́на*, *шири́на*, *руди́на*.

Генитив и инструментал једнине имају дугосилазни на последњем слогу, али има примера где је уместо поменутог акцента задржан акценат номинатива, као и у осталим падежима: *добрѣ́ша* — *добрѣ́ше* и *доброшѣ́* — *добрѣ́ши* — *добрѣ́шу* — *добрѣ́шо* — *добрѣ́шом* и *доброшѣ́м* — *добрѣ́ши*.

У номинативу множине задржава се акценат номинатива једнине, а у генитиву је дугоузлазни на другом слогу или дугосилазни на наставку, са предакценатском дужином: *и́лани́не* — *и́лани́на* и *и́лани́нѣ*, *равни́це* — *равни́ца* и *равни́цаѣ*, *дуби́не* — *дуби́на* и *дуби́нѣ*.

Датив, инструментал и локатив, поред акцента номинатива, могу имати кратки на претпоследњем слогу: *и́лани́нама* и *и́лани́нѣма*, *дуби́нама* и *дуби́нѣма*, *виси́нама* и *виси́нѣма*.

Када се реч из ове групе веже са предлогом, акценат се може померити на тај предлог. Код неких именица је ово преношење обавезно, а код других изостаје: *на́ брзину*, *у́ висину*, *у́ дубину*, *у́ дужину*, *у́ ширину*, *у́ даљину*, *на́ чиси́ну*, али у *Тојдлу*, у *кафѣ́ну*, у *равни́цу*.

Именице *рѣ́дбина* и *и́ѣзбина* могу имати, поред кратког на другом, исти акценат и на првом слогу: *и́ѣзбина* и *и́ѣзбина*, *рѣ́дбина* и *рѣ́дбина*.

6. Једна група именица са кратким на средњем слогу задржава тај акценат кроз све падеже: *баи́йна*, *кадѣ́на*, *којри́ва*, *виљу́шка*, *несре́ћа*, *каши́ка*, *ажда́ја*, *јефѣ́йка*, *Суши́ца*, *суши́ца*, *кошѣ́ља*.

Изузетак представља генитив множине, где се кратки акценат помера на први слог: *баи́йна*, *кѣ́шуља*, *кѣ́шика*, *кѣ́йрива*. Ове појаве нема у облицима с непостојаним вокалом: *виљу́шка*.

7. Са дугосилазним акцентом на средњем слогу су именице: *дево́јка*, *бељѣ́јка*, *црњѣ́јка*, *лејѣ́јка*, *и́ечѣ́рка*, *и́ешѣ́лка*, *руме́нка*, *резѣ́рва*, *и́лејѣ́ља*, *дојѣ́ља*, *везѣ́ља*.

Акценат номинатива остаје непромењен у целој једнини: *руме́нка* — *руме́нке* — *руме́нки* — *руме́нку* — *руме́нко* — *руме́нком* — *руме́нки*. Изузетно именица *дево́јка* у вокативу једнине и множине, поред акцента номинатива, има и кратки на првом слогу: *дѣвојко* и *девојко*, *дѣвојке* и *девојке*.

У множини ове именице не мењају акценат једнине ако у генитиву множине немају непостојани вокал: *бељѣ́јки*, *црњѣ́јки*, *дојѣ́љи*, *руме́нки*. Ако генитив има непостојани вокал, јавља се кратки на другом слогу:

месту дугоузлазног јавља се дугосилазни: *љубичи́ца* — *љубичи́це* и *љубичи́це* — *љубичи́ци* — *љубичи́цу* — *љубичи́цо* — *љубичи́цом* и *љубичи́цџм* — *љубичи́ци*; множина *љубичи́це* — *љубичи́ца* — *љубичи́ца* — *љубичи́ца* — *љубичи́цама* и *љубичи́цама*.

9. Ни код именица са дугосилазним на трећем слогу нема акценатске промене у парадигми: *забави́ља*, *Смедерѐвка*, *йролейѐрка*, *йороди́ља*, *гребенѐрка*, *каменѐрка*, *йоселѐрка*, *Македѐнка*, *Србија́нка*, *Црногѐрка*.

Вишесложне именице

Ове именице су, углавном, изведене или сложенице. Могу имати акценат на свим слоговима, осим на последњем: *ја́буковача*, *ја́сенџвина*, *јаси́кџвина*, *ка́јсијевача* и *ка́јсијевача*, *Македѐнија*, *ајошека́рка*, *йрејечени́ца*, *йријашељи́ца*, *угарѐвина*, *учишељи́ца*.

Углавном у промени ове именице не мењају акценат. Изузетак су оне које имају кратки на четвртом слогу, јер у генитиву множине добијају дугосилазни на истом месту: *йријашељи́ца*, *учишељи́ца*.

Лична имена са насљавком -а

1. Двосложна имена

а) са дугоузлазним на првом слогу су: *Ве́ра*, *Ра́да*, *На́да*, *Ју́ла*, *Зо́ра*, *Бо́ја*, *Сми́ља*, *Зла́иша*, *Ма́ра*, *Де́са*, *Се́ја*, *Ру́жа*, *Би́ља*, *Го́ра*, *Ми́ца*, *Се́ка*, *Љу́ба*, *Ко́са*, *Ви́да*, *То́ша*, *Бо́жа*, *Вла́да*, *Бу́да*, *Јо́ва*, *Ко́ја*, *Ми́ја*, *Ра́ја*, *Са́ва*, *Бу́ра*, *Ми́ка*, *Ми́ша*, *Пе́ра*, *Си́ма*, *Та́са*, *Ва́са*, *Ми́ћа*, *Ли́ка*, *Па́ла*, *Ра́ка*, *Ти́ка*, *Ве́ља*, *Ти́ћа*, *Лу́ка*, *За́ка*, *Па́ја*, *Га́ја*, *Ра́ја*, *Вла́ја*.

б) Кратки на првом слогу имају ова имена: *Да́ра*, *Ле́ла*, *Ми́ла*, *Ра́иша*, *Ра́иша*, *Жи́ка*, *Љу́ба*, *Са́ва*,

в) дугосилазни на првом слогу имају: *А́нка*, *Бо́рка*, *Ду́нда*, *Ра́јка*, *Жи́вка*, *Сми́љка*, *О́лга*, *Зо́рка*, *Ми́лка*, *Ра́нка*, *Сла́вка*, *Но́вка*, *Си́а́нка*, *Је́лка*, *Ју́лка*, *Дре́нка*, *Дри́нка*, *Ве́рка*, *Бра́нка*, *Пе́рка*, *Си́одјка*.

2. Тросложна имена

а) са дугоузлазним су следећа имена: *Наде́жда*, *За́горка* и *На́дежда*, *За́гџрка*;

б) са кратким на првом слогу су: *Ја́года*, *Ма́рица*, *Сла́вица*, *Си́а́мена*, *Зо́рица*, *Го́рица*, *Ми́лица*, *Љу́бица*, *Јџвица*, *Радо́ња*, *Са́вица*, *Си́џвица*, *Пе́рица*;

в) дугосилазни на првом слогу имају ова имена: *О́лгица*, *А́нкица*, *Бра́нкица*, *Жи́вкица*, *Је́лкица*, *Ми́лкица*, *Сми́љкица*;

г) дугоузлазни на средњем слогу имају: *Милѐва*, *Перси́да*, *Боги́ња*, *Божи́ца*;

д) кратки на средњем имају: *Дани́ца*, *Драга́на*, *Божа́на*, *Неве́на*, *Жива́на*, *Горда́на*, *Мила́на*, *Стева́на*, *Си́ојана*, *Мари́ја*, *Љи́љана*, *Радо́на*.

мйла, Радуна, Велйка, Милйка, Јанйка, Борйка, Вемйја; Радйша, Малайша, Перйша, Љубйша, Синйша, Сйанйша, Славйша, Милйја, Никдла;

ђ) дугосилазни на средњем слогу имају: Јаворка, Душанка, Десанка, Радунка, Радџка, Сйанџка, Миланка, Сйоменка, Јованка, Иванка, Љубинка, Милунка, Миленка, Сйаменка; Небџша.

3. Четворосложна имена

а) дугоузлазни имају: Косйадина, Оливѐра, Миличйца, Милевйца;

б) кратки имају: Вукдсава, Виддсава, Вердсава, Живдсава, Сйанйслава, Насйасйја, Миленйја, Томанйја, Руменйја;

в) дугосилазни имају: Живадинка, Радивџка, Миладинка, Косйадинка.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА БЕЗ НАСТАВКА

Претходно треба нагласити да је овај тип именица женског рода непродуктиван, осим када има суфикс *-ос(ш)*. У великом броју случајева се изједначаје са именицама мушког рода, а често прилазе именицама женског рода на *-а*. Уместо: *буђ, чађ, лаж, срч*, имамо облике *буђа, чађа, лажа, срча*. Неке именице добијају факултативно мушки род и мењају се као једносложне именице мушког рода: *шџ жџч, шџ зџб, шџ рџж*.

Код ових именица је најчешће номинатив мушког рода, док у косим падежима имају природу женског рода: *шџ нџ, али шџ нџи, шџ мас(ш)*, али *шџ масйи, шџ крв, али шџ крви*. Све једносложне именице имају дугосилазни, само именица *смрш* има кратки.

1. Једна група ових именица у косим падежима задржава акценат номинатива: *глад, жџ, слас(ш), срж, сйуд, гџр, чџс(ш), влџс(ш), мас(ш), рџч, свџс(ш), сйвар, џџв, џџд, џџћ*. Инструментал ових именица задржава акценат номинатива и добија најчешће и конгруенцију мушког рода: *бџо мас* и *бџла мас* — *бџле масйи* — *бџлој масйи* — *бџлу мас* — *бџле масйи* — *бџлим масйом* и *бџлом масйи* — *бџлој масйи*. Множина: *масйи* — *масйи* — *масйима*. Једино ова именица у локативу има дугоузлазни када је везана са предлогом на: *на масйи*.

Именице *рџч* и *сйвар* у генитиву, дативу, инструменталу и локативу, поред дугоузлазног, имају и стари на ултими са предакценатском дужином: *рџчи* — *рџчи* и *рџчи* — *рџчима* и *рџчйма*.

2. Друга група ових именица у косим падежима скраћује акценатовани слог: *кџс(ш), крв, нџ, мџ, (к)џџр, сџ*.

Са овом групом у косим падежима једнине слаже се и именица *смрш*: *смрш* — *смршйи* — *смршйи* — *смрш* — *смршйи* — *смршом* — *смршйи*.

У номинативу множине све именице ове групе имају кратки акценат, али већ у генитиву се различито понашају.

Код именице *кџс(ш)* и *(к)џџр*, кратки се помера на други слог у генитиву, дативу, инструменталу и локативу: *кџсйи* — *кџсййју* — *кџсййма*.

Именица *ноћ* у генитиву може добити наставак *-ију* и кратки акценат на другом слогу: *ноћи* — *ноћи*, *ноћи* и *ноћију* — *ноћима* и *ноћима*.

Са именицама *кѡсѣи* и *(к)ћѣри* слажу се именице: *ѡчи*, *уши*, *ѣрси* :
ѡчи — *очѣју* — *очѣма*.

Код ове групе именица акценат се врло често помера на предлог:
 љ ноћ, љрѐд ноћ, за ноћ, ђд глади, за очи, ђд жеђи, за уши, љ очи, љ љрса,
 љ косѝи.

Двосложне именице

1. Многих именица које је узео Даничић за пример двосложних именица са кратким на првом слогу, нема у речнику овога говора. То су: бѣжāн, вāvēsī, зākрїч, їзēд, јājāд, мdчār, кōчēш, ѓкјч, дйāш, йdшdч, рāстїрїж, сāшвār, свdјāsї, чēғш, yдлāй, dёрчād, др̄влād.

Остале имице живе у овом говору и задржавају у парадигми акценат номинатива. На прим.: *јѣсен, нѣјач, зелен, ѿѣруи, сѣѣуден*. Поменуте имице често прилазе групи двосложних имица мушког рода. Овде спадају и збирне имице на наставком *-ад*: *јјунад, ѿйлад, ѿрѣсад, ѿѣлад, јѣгњад*. У овом говору се неупоредиво чеће употребљавају збирне имице са наставком *-иѣи*: *ѿѣлиѣи, ѿрасѣиѣи, јѣгњѣиѣи, ѿиѣиѣи*.

Збирне именице са наставком *-ад*, и поред тога што често задржавају номинативски акценат, добијају у промени и дугоузлазни на другом слогу: *и̋шљад* — *и̋шљади* — *и̋шљадма* и *и̋шлад* — *и̋шљади*, *о и̋шљадма*.

Овој групи припадају и именице типа: *бѣлес(и)*, *лѣдос(и)*, *мѣлос(и)*, *сѣдѣрос(и)*, *идмѣи*. И ова група именица често добија обележје мушког рода. Именица *кѣкош* редовно има наставак *-ка* (*кокѣшка*), а генитив множине гласи *кокошију* и указује да је облик *кѣкош* потиснут и накнадно замењен поменутиим обликом.

У промени код ових именица преовлађује акценат номинатива, али се чује и померени акценат у генитиву и локативу: *бѡлес(ѣ)* — *бѡлесѣи* и *болѣсѣи* — *бѡлесѣи* — *бѡлес(ѣ)* — *бѡлесѣи* — *бѡлешѡм* — *бѡлесѣи* и *болѣсѣи*.

У множини се не мора променити акценат, али се у генитиву, дативу, инструменталу и локативу може јавити акценат на падежном наставку: *йѧкѡсѣи* — *йѧкѡсѣи*, *йѧкѡсѣи* и *йѧкѡсѣи* — *йѧкѡсѣима* и *йѧкѡсѣима* и *йѧкѡсѣѣма*.

Код именице *бѡлес(ѡ)*, поред акцента једине, у множини се јавља дугоузлазни на другом слогу у номинативу, акузативу и вокативу, а у осталим и стари са предакценатском дужином: *болѣсѣи* — *болѣсѣи* и *болѣсѣи* — *болѣсѣима* и *болѣсѣи*ма, као и *бѡлесѣи* — *бѡлесѣи* — *бѡлесѣи*ма.

2. Именице са дугоузлазним на првом слогу: љубав, нарав, њричес(и), сѣареж, вѣрнос(и), храброс(и), вѣднос(и), ѣајнос(и), ѣилеж, ѣрулеж, мудрос(и), сѣишлос(и), слабос(и), задржавају у парадигми акценат номинатива, али се поред тога у свим падежима, сем у акузативу, јавља стари акценат са предакцентанском дужином: љубав — љубави — љубави — љубав — љубави — љубави — љубавом — љубави, множина љубави — љубави

— *љубавима*, или *љубав* — *љуба̋ви* — *љуба̋ви* — *љубав* — *љуба̋ви* — *љуба̋вом* — *љуба̋ви*, множина *љуба̋ви* — *љуба̋ви* — *љуба̋вима*.

3. Са дугосилазним на првом слогу има само неколико примера, као и код Даничића: *й̋лѣса̋н*, *ра̋ван*. Реч *смрзао* је непозната. Код ових именица нема акценатске промене у парадигми.

Тросложне именице

1. Кратки акценат на првом слогу имају именице типа: *рӳковей̋*, *бла̋говес(й̋)*, *зай̋вес(й̋)*, *не̋милос(й̋)*, а њима се придружују и збирне именице: *к̋й̋илад*, *й̋д̋с̋торча̋д*. У промени задржавају акценат номинатива: *рӳковей̋* — *рӳковей̋и* — *рӳковей̋и* — *рӳковей̋* — *рӳковей̋и* — *рӳковей̋ом* — *рӳковей̋и*, множина *рӳковей̋и* — *рӳковей̋и* — *рӳковей̋има*.

2. Именице са кратким на другом слогу: *чес̋тий̋иос(й̋)*, *го̋ид̋вос(й̋)*, *реч̋ий̋иос(й̋)*, не мењају акценат у промени.

3. Једна група именица има дугоузлазни на другом слогу: *за̋фа̋л̋нос*, *не̋ма̋р̋нос*, *й̋ок̋ор̋нос*, *й̋он̋из̋нос*, *мо̋гӳћ̋нос*. Овакав, односно одговарајући непренесени акценат, има цела парадигма.

Вишесложне именице

У овом говору су малобројне и нису у стабилној употреби. Осећа се тежња говорног лица да се, ако је могуће, уместо именице овога типа употреби одговарајућа именица неке друге врсте са истим значењем.

Од вишесложних именица могу се издвојити две групе које имају акценат на унутрашњим слоговима:

1. именице са дугоузлазним на трећем слогу су: *ней̋ок̋ор̋нос*, *не̋јед̋на̋кос*, *не̋мо̋гӳћ̋нос*. У промени се не мења акценат номинатива, али се, наравно, јављају напоредни акценатски типови.

2. именице са кратким на трећем слогу не мењају акценат номинатива кроз парадигму: *не̋ма̋р̋љ̋ивос*, *ос̋ей̋љ̋ивос*.

Преношење акцен̋та на й̋редлог

Акценат прелази на предлог и код двосложних именица женског рода: *на̋ јесен*, *й̋р̋ед̋ јесен*, *ӳ јесен*, *за̋ й̋амей̋*, *на̋ й̋амей̋*, *ӳ й̋амей̋*, *й̋д̋д̋ с̋и̋арос*, *ӳ с̋и̋арос*, *за̋ с̋и̋арос*, *ӳ лудос*, *за̋ й̋акос*, *на̋ жалос*.

Именице које имају више од два слога не познају преношење акцента на предлог.

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА

Једносложне именице

1. У речнику овога говора постоје само две једносложне именице средњег рода: *дн̋д* и *зл̋д*. У једнини и у номинативу множине акценат им се не мења: *дн̋д* — *дн̋а* — *дн̋у* — *дн̋д* — *дн̋д* — *дн̋дм* — *дн̋у*. Именица *зл̋д* у генитиву множине има дугоузлазни на првом слогу, уз одговарајући стари: *зл̋а* — *за̋ла* и *з̋а̋ла̋* — *зл̋й̋ма*. Именица *дн̋д* нема генитив мно-

жине јер се уместо њега у том падежу употребљава генитивска форма именице *даница*: *днѧ — дѧница* и *дѧница* — *днѧма*.

Када су везани са предлогом, њихов акценат прелази на предлог: *на дну, на дно, њри дну, љ дну, ђд зла, љ зла, дд зла, на зло, љз зла*. Често се уместо кратког акцента на предлогу испред именице *дно* јавља кановачки дугоузлазни: *љри дну, на дну, љ дну, дб дна, на дно*.

Двосложне именице

1. Са кратким на првом слогу су ове именице: *бра̑ишно, ѿ̑ђе, сна̑ђе, с̑ло, к̑ло, ја̑шо, м̑сто, с̑ишо, с̑рце, бе̑дро, св̑рдо, ви̑шо, бла̑шо, во̑ђе, ра̑ло, са̑ло, че̑до, С̑ко̑ђе, ко̑ђе, ши̑ло, б̑рдо, зво̑но, ма̑сло, ле̑шо, сло̑во, гр̑ло, ч̑до, ј̑шо, з̑но, је̑ло.*

Акценат ових именица остаје неизмењен кроз парадигму осим евентуално у генитиву множине. У том се падежу кратки мења у дуго-силазни, а у случају када се јавља непостојани вокал, остаје кратки на првом слогу или долази дугоузлазни на други, односно стари акценат на трећи са предакценатском дужином: *сѣла* — *сѣла* — *сѣлима*, *бѣдра* — *бѣдара* — *бѣдрима* и *бѣдра* — *бѣдара* — *бѣдрима* напореда са: *бѣдра* — *бѣдара* — *бѣдрима*.

Изузетно именице *брдо* и *звѣно* имају дугоузлазни у номинативу множине: *брда* и *звѣна* (генитив *брда* и *брда̑*, *звѣна* и *звѣна̑*, датив — инструментал — локатив *брдима* и *брдѣма*, *звѣнима* и *звѣнѣма*).

Од ове групе често одступају именице *срѣце, шило, слово, зрно*, јер се јављају са проширеним косим падежима: *зрно — зрнеѣа — зрнеѣу — зрно — зрно — зрнеѣом — зрнеѣу*.

2. Са дугосилазним на првом слогу су именице типа: *сунце, царство, рубље, мливо, йиво, шесйо, шело, море, шкиво*. Напомињем да се именица *море* јавља и са кратким на првом слогу: *мѐре*.

У ову групу можемо уврстити и збирне именице: *биље, грање, гробље, зеље, иње, лишке, перје, прдишке, прѹће, прње, жбуње, шруње*.

Акценат номинатива се задржава кроз целу парадигму: *църсѣво* — *църсѣва* — *църсѣву* — *църсѣво* — *църсѣво* — *църсѣвом* — *църсѣву*; множина *църсѣва* — *църсѣвава* — *църсѣвима*.

Изузетак представља множина именице *сѣно* (када се говори о пластовима сена) која добија дугоузлазни уз факултативне облике са старим акцентом: *сѣна* — *сѣна* и *сѣнѧ* — *сѣнима* и *сѣнѣма*.

3. Једну групу именица чине оне које на првом слогу имају дугоузлазни: *крило, јаје, млеко, љело, руно, село, њисмо, крево, звонце, данце, стабло, дебло, сукно, њајино, вино, гнездо, њиће, врекло, брвно, гувно, ведро, жујце, јајце, љерце, њајино, сукно, друштво, кумство.*

У јединици се акценат понаша неједнако, делимично у зависности од граматичких карактеристика именица:

а) Код једног дела именица које у косим падежима једине проширују основу долази у тим падежима до скраћења кореновог слога: *jáje* — *jajěša* — *jajěšu* — *jáje* — *jáje* — *jajěšom* — *jajěšu*. Овако се

понашају и *руно* — *рунѣша*, *црево* — *цревѣша*, *гњездо* — *гњездѣша*, *јајце* — *јајцѣша*, *крило* — *крилѣша*.

б) Скраћивање изостаје код именица без проширења у косим падежима једнине, а и код неких именица са проширењем: *вино* — *вина* — *вину* — *вино*, — *вино* — *вином* — *вину*, *дрвце* — *дрвцѣша* и *дрвцѣша* — *дрвцѣшу* и *дрвцѣшу* — *дрвце* — *дрвце* — *дрвцѣшом* и *дрвцѣшом* — *дрвцѣшу* и *дрвцѣшу*.

Овако се понашају и: *стиабло*, *дѣбло*, *крило*, *млѣко*, *йрѣло*, *сѣло*, *ййсмо*, *йлаишно*, *ййће*, *ујже*, *врѣло*, *брвно*, *гүвно*, *вѣдро*, *жсүјце*, *бѣлце*, *данце*, *звонце*, *ујже* (последњих пет именица проширују основу у косим падежима: ген. *жсүјцѣша* и *жсүјцѣша* итд., именица *крило* проширује основу кад значи крило птице, а не шири је кад значи положај тела: *седи јој на крилу*).

Номинатив множине има акценат номинатива једнине, а генитив се различито понаша:

а) именице које не добијају непостојани вокал задржавају акценат номинатива уз одговарајући стари са предакценатском дужином: *йрѣла* и *йрѣла*, *вина* и *винѣ*, *крила* и *крила*, *јаји* и *јаји*, *јаја* и *јаја*,

б) ако генитив добија непостојани вокал, може се јавити на првом слогу дугосилазни, поред акцента номинатива и њему одговарајућег старог са предакценатском дужином: *стиабала*, *стиабала* и *стиабѣла*, као и *ййсама*, *ййсама* и *ййсама*,

в) именица *брвно*, поред новог вокала, добија и кратки акценат на првом слогу: *брвана*,

г) именице *јајце*, *бѣлце*, *звонце*, *данце*, *црѣвце*, *рунце*, факултативно и *жсүјце*, проширују основу у генитиву множине и, поред акцента номинатива, имају и одговарајући стари акценат са предакценатском дужином: *жсүјцади*, *данцади*, *дрвцади*, *рунцади*, *јајцади*,

д) кад именица *дрвце* у генитиву множине добија непостојани вокал, на овом се јавља и дугоузлазни, уз одговарајући стари на ултимима: *дрваца* и *дрваца*.

Датив, инструментал и локатив имају акценат номинатива или одговарајући стари на падежном наставку са предакценатском дужином: *гњѣздима* и *гњѣздѣма*, *црѣвима* и *црѣвѣма*, *крилима* и *крилѣма*, *рунима* и *рунѣма*, *јајима* и *јајѣма*, *жсүјцима* и *жсүјцѣма*.

Тросложне именице

1. Са кратким на првом слогу су именице типа: *сѣдало*, *сѣрашило*, *клѣјало*, *вѣриво*, *крѣсиво*, *кућинише*, *Дунаво*, *йрѣдиво*, *сѣришише*, *йѣчиво*, *дѣсинише*, *нѣжинише*, *зѣришише*, *гѣдинише*, *йѣцило*, *лѣвинише*, *лѣгало*, *сѣчиво*, *вѣјкање*, *кукање*, *йлакање*, *длово*, *вѣиришише*, *сѣдинише*, *сѣлишише*, *вѣдело*, *јѣзеро*, *бѣћкало*, *йѣјило*. Ове именице не мењају акценат кроз промену: *крѣсиво* — *крѣсива* — *крѣсиву* — *крѣсиво* — *крѣсиво* — *крѣсивом* — *крѣсиву*, множина *крѣсива* — *крѣсива* — *крѣсива* — *крѣсивима*. Именице *сѣришише* и *јѣзеро* у генитиву имају дугоузлазни паралелно са старим и предакценатском дужином: *јѣзѣра* и *јѣзѣра*, *сѣришиша* и *сѣришиша*.

2. Са дугоузлазним на првом слогу су именице: *краљевсѣтво, ѣрочеље, раскрѣше, нѣличе, нѣвече, вѣрзило*. Поред поменутога акцента ове именице могу имати стари кратки са предакценатском дужином: *краљѣвсѣтво, ѣрѣчеље, раскрѣше, нѣличе, нѣвече, вѣрзило*. У парадигми задржавају акценат номинатива: *ѣрочеље — ѣрочеља — ѣрочељу — ѣрочеље — ѣрочеље — ѣрочељом — ѣрочељу, множина ѣрочеља — ѣрочеља — ѣрѣчеља — ѣрѣчелима*, а такође и: *ѣрѣчеље — ѣрѣчеља — ѣрѣчелу — ѣрѣчеље — ѣрѣчеље — ѣрѣчелом — ѣрѣчелу, множина ѣрѣчеља — ѣрѣчеља — ѣрѣчелима*.

3. Малобројне именице са дугосилазним на првом слогу не мењају акценат у промени: *Ђурђево, Ваљево, Ђужице*.

4. У овом говору је значајна група именица са кратким на другом слогу: *ѣовѣсмо, солѣло, белѣло, Прокѣйље, вреѣено, колѣно, кандѣло, говѣче, беснѣло, лудѣло, масѣйло, койѣйло, сѣойѣло, корѣйло, огнѣло, враѣйло, гудѣло, блаѣйѣише, решѣло*. Ове именице не мењају акценат у промени осим у генитиву множине где се кратки помера на први слог, ако именица не добије непостојани вокал: *белѣло — белѣла — белѣлу — белѣло — белѣло — белѣлом — белѣлу, множина белѣла — белѣла — белѣлима*. Ако се јавља непостојани вокал акценат номинатива се задржава и у генитиву: *ѣовѣсмо — ѣовѣсма — ѣовѣсму — ѣовѣсмо — ѣовѣсмо — ѣовѣсом — ѣовѣсму, множина ѣовѣсма — ѣовѣсма — ѣовѣсима*.

5. Дугосилазни на другом слогу имају следеће именице: *огнѣйѣише, грумѣње, углѣвље, Ариље, ѣодрѣче, кошѣње, кошѣње, камѣње, зрнѣвље, оружје, бусѣње, ѣодушје, буѣйѣише, косѣйѣише, зламѣње, окрѣље, драѣје, босѣље, ѣајрѣје, ѣосѣје, ѣоврѣе, бесѣење, бесѣује*. Кроз целу промену остаје акценат номинатива: *кошѣње — кошѣња — кошѣњу — кошѣње — кошѣње — кошѣњом — кошѣњу*.

6. Са дугоузлазним на другом слогу су ове именице: *одеѣло, ѣржѣење, девѣрсѣ(в)о, војводсѣ(в)о, брдѣнце, жумѣнце, сунѣише, ѣорѣкло, ѣошѣење, убѣсѣ(в)о, свѣнује, венѣање, ѣисмѣнце, убѣје, ѣошѣење, свѣнује, сѣворѣење, ѣознѣнсѣ(в)о*. Овакав и одговарајући акценат задржавају кроз парадигму: *имѣње — имѣња — имѣњу — имѣње — имѣњом — имѣњу*. Множина: *имѣња — имѣња — имѣњима и имѣња — имѣња — имѣњима*.

Четворосложне именице

1. Под кратким акцентом на првом слогу су: *Смѣдерево, дрѣговање, лѣдовање, бѣловање, ѣѣровање, кѣмовање, лѣнсѣ(в)овање, слѣдовање, рѣдовање, мѣловање, дѣдовање, рѣковање*. У парадигми задржавају акценат номинатива: *Смѣдерево — Смѣдерева — Смѣдереву — Смѣдерево — Смѣдерево — Смѣдерево — Смѣдереву*.

Поред поменутог акцента, глаголске именице из ове групе имају стари дуги на претпоследњем слогу: *ладѣвање, гладѣвање, дѣвовање, царѣвање, боловање*.

2. У овом говору доследно се чува кратки на другом слогу: *Са-рѣјево, игрѣиѣише, ѣрисѣѣиѣише, сикѣиѣише, долѣжење, извѣђење, до-вѣђење, увѣђење, навѣђење, намѣшање, ѣодрѣшање, заврѣшање*. Акценат

номинатива задржавају у парадигми: *играљишѿе* — *играљишѿа* — *играљишѿу* — *играљишѿе* — *играљишѿе* — *играљишѿом* — *играљишѿу*, множина *играљишѿа* — *играљишѿа* — *играљишѿима*.

3. Именица типа *забавишѿе*, *ваѿаришѿе* имају факултативно и старији акценатски тип: *ваѿаришѿе* — *ваѿаришѿа* — *ваѿаришѿу* — *ваѿаришѿе* — *ваѿаришѿе* — *ваѿаришѿом* — *ваѿаришѿу*, множина *ваѿаришѿа* — *ваѿаришѿа* — *ваѿаришѿима*, поред: *ваѿаѿришѿе* — *ваѿиѿришѿа* — *ваѿиѿришѿу* — *ваѿиѿришѿе* — *ваѿиѿришѿе* — *ваѿиѿришѿом* — *ваѿиѿришѿу*, множина *ваѿиѿришѿа* — *ваѿиѿришѿа* — *ваѿиѿришѿима*.

4. Са дугоузлазним на другом слогу су: *Драга́чево* и *беза́коње*. И овде се напореда јавља старији акценат: *беза́коње* — *беза́коња* — *беза́коњу* — *беза́коње* — *беза́коње* — *беза́коњом* — *беза́коњу*, и *беза́кдње* — *беза́кдња* — *беза́кдњу* — *беза́коње* — *беза́кдње* — *беза́кдњом* — *беза́кдњу*.

5. Стари дуги акценат на трећем слогу имају ове именице: *сирома́шѿво*, *задово́љсѿ(в)о*, *ѿоглава́рсѿ(в)о*, *кориѿа́нѿе*, *ѿове́рење*, *измире́ње*, *наређе́ње*, *изврше́ње*, *уређе́ње*, *ѿодворе́ње*, *увере́ње*. Такав или одговарајући акценат присутан је у целој парадигми: *ѿове́рење* — *ѿове́рења* — *ѿове́рењу* — *ѿове́рење* — *ѿове́рење* — *ѿове́рењом* — *ѿове́рењу*, множина *ѿове́рења* — *ѿове́рења* — *ѿове́рењима* и *ѿове́рења* — *ѿове́рења* — *ѿове́рења* — *ѿове́рења* — *ѿове́рења*.

7. Кратки на трећем слогу имају ове и њима сличне именице: *сведо́чањсѿво*, *чове́чањсѿво*, *ѿророча́нсѿво*, *огледа́ло*, *зеле́нѿло*, *ниѿиѿа́вѿло*, *руме́нѿло*, *вели́чањсѿво*, *куѿу́сѿишѿе*, *ѿолова́че*, *куѿаѿѿѿло*. У парадигми нема промене акцента: *моѿѿовѿло* — *моѿѿовѿла* — *моѿѿовѿлу* — *моѿѿовѿло* — *моѿѿовѿло* — *моѿѿовѿлом* — *моѿѿовѿлу*. Изузетак се јавља у генитиву множине где се ове именице различито понашају, зависно од непостојаног вокала. Када се јавља непостојани вокал, место и вредност акцента се не мења: *сведо́чањсѿава*, *ѿророча́нсѿава*. Ако нема непостојаног вокала, на претпоследњем слогу је дугосилазни: *моѿѿовѿла*, *ниѿиѿа́вѿла*, *огледа́ла*.

Преношење акценѿа на ѿредлог

Преношење акцента на предлог јавља се факултативно код једне групе двосложних именица: *на́ брдо*, *ѿ брдо*, *за́ брдо*, *ѿз брдо*, *ни́з брдо*, *на́ море*, *ѿ море*, *ѿз мора*, *ѿ коло*, *за́ коло*, *ѿ колу*, *ѿ око*, *за́ око*, *ѿред око*, *на́ око*, *на ѿље*, *ѿд ѿљу*, *ѿ ѿље*, *ѿ грло*, *ѿд грло*, *ѿз грло*, *на́ уво*, *ѿ уво*, *за́ уво*, *ѿ срце*, *ѿд срце*, *за́ срце*, *на́ срце*, *на леѿѿо*, *ѿ леѿѿо*, *за́ леѿѿо*, *ѿред леѿѿо*.

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА СА СТАРОМ КОНСОНАНТСКОМ ОСНОВОМ

1. Двосложне именице са проширењем основе на -н и кратким акцентом на првом слогу: *брѿме*, *слѿме*, *ра́ме*, *ѿѿме*, *сѿме*, задржавају акценат номинатива у целој једнини: *сѿме* — *сѿмена* — *сѿмену* — *сѿме* — *сѿме* — *сѿменом* — *сѿмену*.

У номинативу множине акцент се помера на други слог: *имѐна, семѐна, времѐна, ѿлемѐна*.

Генитив множине има дугоузлазни на другом слогу алтернативно са старим дугосилазним на ултими: *имѐна, семѐна, рамѐна* и *имѐнā, семѐнā, рамѐнā*.

Датив, инструментал и локатив имају кратки акценат на првом или на трећем слогу: *рāменима, ѿменима, сѐменима* — *раменѝма, именѝма, семенѝма*.

2. Друга група именица проширује основу консонантом *-ѿ*. Код ње се јавља неколико акценатских типова.

Именице: *јагње, ѿаџе, коџџе, ѿѿле, двѣкџе, гѣкџе, ѣаџе, маџе, кѣрџе, рѣѣџе, слѣкџе, бѣкџе, ѣѣше, ѿсе*. У целој једнини могу задржати акценат номинатива, али се чују и примери са кратким на другом слогу у генитиву, дативу, инструменталу и локативу: *јагње — јагњеѿа — јагњеѿу — јагње — јагње — јагњеѿом — јагњеѿу*, као и *јагње — јагњеѿа — јагњеѿу — јагње — јагње — јагњеѿом — јагњеѿу*. Множина им је обично збирна, са наставком *-ѿѿи*, а ређе са наставком *-ад*. Ако се облик форми са наставком *-ѿѿи*, кратки акценат се помера на други слог: *ѿѿѿѿѿи, ѿѿѿѿѿи, ѣаѿѿѿи, јагњеѿѿи, буѿѿѿи, кучѿѿи, дугмѿѿи, гукѿѿи*. Поред кратког на другом слогу јављају се и збирне именице са кратким на првом слогу: *ѣаѿѿѿи, рѣѣѿѿѿи, коџѿѿѿи, ѿѿѿѿѿи, слѣкѿѿѿи, двѣкѿѿѿи, маѿѿѿѿи, кѣрѿѿѿи*.

Генитив има дугоузлазни на другом слогу паралелно са одговарајућим старим: *ѿѿѿѿѿа, ѣаѿѿѿа, кучѿѿа* и *ѿѿѿѿѿā, ѣаѿѿѿā, кучѿѿā*.

Датив, инструментал и локатив имају кратки на првом слогу или на наставку: *ѿѿѿѿѿима, ѣаѿѿѿѿима, ѣаѿѿѿѿима* и *ѿѿѿѿѿима, ѣаѿѿѿѿима, ѣаѿѿѿѿима*.

3. Именице *дѣѿѿе, ѿаѣџе, гуње, кѣѣсе, ѿкѣмбе*, мењају акценат у косим падежима једнине: *јѣне — јунѣѿа — јунѣѿу — јѣне — јѣне — јунѣѿом — јунѣѿу*.

Множина им је збирна са наставком *-ѿѿи* или *-ад*: *ѿаѣѣѿѿи, јунѿѿи, ѿкѣмбѿѿи, јѣнад, ѿаѣѣѣд, кѣѣсад*.

Именица *дѣѿѿе* у седам једнинских облика три пута мења акценат јер вокатив редовно има дугосилазни на првом слогу: *дѣѿѿе — дѣѿѿѿѿа — дѣѿѿѿѿу — дѣѿѿе — дѣѿѿе — дѣѿѿѿѿом — дѣѿѿѿѿу*. Код ове именице у вокативу се често чује ијекавска форма са кратким акцентом на првом слогу: *дѣѣѿѿе*.

Реч *дѣѿѿе* у збирној множини има кратки акценат на првом слогу: *дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ*. Поред овакве промене јавља се и ова: *дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ — дѣѣѣ* и *дѣѣѣ — дѣѣѣ и дѣѣѣ*.

4. Именице *јѣдрѣѣ* и *ѿаѣсе* скраћују први слог у косим падежима: *ѿаѣсе — ѿаѣсеѿа — ѿаѣсеѿу — ѿаѣсе — ѿаѣсеѿом — ѿаѣсеѿу*. Интересантна је множина именице *ѿаѣсе*, која се у овом говору чује равноправно са збирном множином *ѿаѣсѿѿи*: *ѿаѣѣѣѣ — ѿаѣѣѣѣѣ — ѿаѣѣѣѣѣ*.

5. Именице *небо* и *чудо* чују се у множини са старом основом, али и без ње. Прощирана множина има облике: *небѣса* — *небѣса* и *небѣса* — *небѣсима* и *небесима*; *чудѣса* — *чудѣса* и *чудѣса* — *чудѣсима* и *чудесима*.

6. Двосложним именицама које проширују основу придружују се и мушка лична имена, већином одмила: *Миле* — *Милеџа*, *Цуле* — *Цулеџа*, *Раде* — *Радеџа*, *Дуле* — *Дулеџа*, *Цане* — *Цанеџа*, *Боле* — *Болеџа*, *Луле* — *Лулеџа*, *Коле* — *Колеџа*, *Шуле* — *Шулеџа*, *Пане* — *Панеџа*, *Драчке* — *Драчкеџа*, *Милче* — *Милчеџа*.

Напомињем да се ова имена јављају без проширења основе: *Цане* — *Цана*, *Боле* — *Бола*, *Раде* — *Рада*, *Миле* — *Мила*.

Тросложне именице

1. Са кратким на првом слогу су именице типа: *Циџанче*, *пѣвреме*, *грађанче*, *коџиле*, *џаџторче*. У парадигми остаје акценат номинатива.

2. Са дугоузлазним на првом слогу су именице: *наконче*, *џрезиме*, *пазиме*. Акценат остаје без промене, односно поред поменутог акцента у косим падежима се јавља одговарајући са предакценатском дужином: *наконче* — *накончеџа* — *накончеџу* — *наконче* — *наконче* — *накончеџом* — *накончеџу* и *накџнче* — *накџнчеџа* — *накџнчеџу* — *накџнче* — *накџнчеџом* — *накџнчеџу*.

3. Са дугоузлазним на другом слогу су именице: *живинче*, *коџилче*, *јарџнче*, *сиаклџнче*, *мезџмче*, *једџнче*, *џемане*, *челџаде*, *кучџенче*, *јаџњџенче*. У парадигми остаје исти или одговарајући акценат: *живинче*, — *живинчеџа* — *живинчеџу* — *живинче* — *живинче* — *живинчеџом* — *живинчеџу*, а такође и *живинче* — *живинчеџа* — *живинчеџу* — *живинче* — *живинче* — *живинчеџом* — *живинчеџу*. Овакав нагласак имају и два женска имена која проширују основу у генитиву: *Милџвче* — *Милџвчеџа* и *Милџвчеџа*, *Живџанче* — *Живџанчеџа* и *Живџанчеџа*.

4. Именице са кратким на средњем слогу су: *сирџче*, *шилџеж*, *маџаре*, *говџе*, *чобџанче*, *вермџнче*.

У промени ове именице могу задржати акценат номинатива, али се у генитиву, дативу, инструменталу и локативу чује и кратки на наставку: *шилџеж* — *шилџеџа* — *шилџеџу* — *шилџеж* — *шилџеж* — *шилџеџом* — *шилџеџу*, и: *шилџеж* — *шилџеџа* — *шилџеџу* — *шилџеж* — *шилџеж* — *шилџеџом* — *шилџеџу*.

5. Именице са дугосилазним на другом слогу су: *девџче*, *џосвџче*, *Лайџинче*, *одџче*. Кроз парадигму се акценат не мења: *девџче* — *девџчеџа* — *девџчеџу* — *девџче* — *девџче* — *девџчеџом* — *девџчеџу*.

6. Све ове именице имају збирну множину, али са неједнаким акценатским вредностима:

а) *Циџанчиџи*, *грађанчиџи*, *џаџторчиџи*,

б) *накончиџи* и *накџнчиџи*, *пазимџи*,

в) *живинчиџи* и *живинчиџи*, *коџилчиџи* и *коџилчиџи*, *јарџнчиџи* и *јарџнчиџи*, *сиаклџнчиџи* и *сиаклџнчиџи*, *једџнчиџи* и *једџнчиџи*,

- г) сирочйћи, магарйћи, чобанчйћи, вермёнчићи,
д) девојчйћи,
ђ) йосвѳйчићи, одѳйчићи.

Вшесложне имене

Ове именице у парадигми не мењају свој акценат. Овамо спадају: *Арнауџе, Београђанче, Јарушићанче, калуђерче, Лужнићанче, недонђице, самоуџе, Црногорче.*

Акценаї микрѡйѡнима у
аїшару Чумића

Ариаџтско брдо, Баван, Багровац, Бања, Боњача и Боњача, Брдо, Буковац, Врбовац, Вучјак, Гај, Грожђак, Ђузинац и Ђузинац, Збеговиште, Йриг, Карановац, Кисела вода, Кленовац, Клуж, Коздиреп, Коњушар, Лимовац и Лимовац, Лимовачка бара и Лимовачка бара, Липа, Липар, Марјаново, Маџарско гробље, Мијајловац, Милаковац, Милића извор, Мојсиловац и Мојсиловац, Настасино, Нерезипе, Орај, Ортачине, Орница и Орница, Осдоруса, Пањевац и Пањевац, Попов луг, Раца, Росуље, Савина вода и Савина вода, Светиња и Светиња, Селиште, Собовица, Срмска пољана, Студена вода, Трнаци, Турски извор, Кремењача, Топшинац, Црвенац, Чесма.

Акценаї̄ других̄ тїойонима̄ везаних̄ за
живой̄ лїудӣ овога̄ мєстїа̄

Ара̀нђеловац, Ариље, Бања, Ба̀точина, Беодрад, Блаз на̀ва, Благовештење, Божу̀рња, Буку̀ља, Белосавци, Ве́лико Крчма̀ре, Вишевац, Влакча, Войновац, Воља̀вча, Врбица, Ву̀чић, Го̀рње Јаруши́це, Грби́це, Гроби́ница, Губе́рџац, Десйми́ровац, Дивостин, До̀ње Јаруши́це, Дароса̀ва, Драча, Ждра́љница, За́горица и За́гџрица, Јасени́ца, Јелена́ц, Јова́новац, Крагу́јевац или Крагџе́вац, Крчма̀ра, Ко́летина, Котра́жа, Ла̀пово, Лепе́ница, Лужни́це, Лука́ње, Ма̀слошево, Ма̀ло Крчма̀ре, Мила́новац, Ми́рошевац, На́талница или Натали́нци, Оплена́ц, Опџри́ница, Опси́ште, Па́јазитово, Петро́вац, Пла́сковац и Пла́сковац, Попџи́ћ, Поскури́це, Ра́ча, Ре́сник, Ру́дник, Сара́ново, Све́тлић, Се́пица, Си́пић, Ста́ново, Страга́ри или Страга̀ре, То́пџла, Трна́ва, Це́тојевац, Церџа́ц, Шато́рња, Шењ.

ТЕКСТОВИ

У овѣм мѣсту жывймо млѣго гѣдина. Млѣге рѣтовѣ смо запѣнтили. Бѣло је нѣјцрѣе за врѣме прошлѣг рѣта. Вѣд пуста кѣѣа, тѣм

црнїна, гóр се пла́че, нóд остáли сирочїй̑и. Што да прїчам за не-
срѣ́ху, немó нїкад вїше ни да чў(ј)ете за несрѣ́ху. То не мóж да се
заборáви, ал не поврáтило се.

(Казивање Александра Филиповића, старог 80 година)

ЂАВО И СВЕТИ ПЕТАР

Ђáво и светї Пѣ́тар начї́не воденїцу и сортáче се да зáјно
мѣ́љу. Кад су помельáри пóчели да долáзе, ђáволу се не допáдне,
чинїло му се да је мáли ўјам, па рече светóм Пѣ́тру: „Ѐ́де да се
разортáчимо!“ А светї Пѣ́тар велї́: „Кáко да се разортáчимо?“
„Лáко ћемо“, велї́ му ђáво, „да се бїјемо, па кó побѣди!“ Светї
Пѣ́тар престáне, ал сáмо да се бї́ју у воденїци.

(Овај текст је узет ради поређења са акценатским системом поцерског го-
вора, а налази се акцентован у Московљевићевом раду).

ЛИТЕРАТУРА

1. Ђуро Даничић, *Српски акцен́ти*, Београд 1925.
2. М. Московљевић, *Акцена́йски сисѣ́м по́церског говора*, Библиотека ЈФ I, Београд 1928.
3. Д. Барјактаревић, *Акцена́й ново́йзарско-сјеничког говора*, Зборник Филозофског факултета у Приштини, I, 1963, 1—148.

Машо Пижурица

УПОТРЕБА ПАДЕЖА У ГОВОРУ РОВАЦА

Рађено под руководством
проф. др Милке Ивић

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Један део материјала који је овде изложен сакупио сам у августу и септембру 1966. године, а затим и у јануару 1967. године. Имао сам више информатора различитих година старости. Највише сам примера забележио од следећих лица: Драго Пижурица (68 год.), Румица Пижурица (48 год.), Ђока Јањушевић (79 год.) и Марко Пижурица (66 год.) из Вељег Дубоког, Милош Јанковић (59 год.), из Лијешња, Миландин Булатовић (53 год.) из Церовице, Радосав Булатовић (61 год.) из Међуријечја, Драгутин Булатовић (58 год.), из Горњих Роваца, Радован Влаховић из Влаховића (84 год.) и Драгољуб Дмитрић (43 год.), из Сретешке Горе.

Као путоказ у овим испитивањима послужили су ми дијалектолошки радови и то у првом реду они који обрађују суседне или сродне говоре (Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗБ IX, М. Стевановић, *Источноцрногорски дијалекат*, ЈФ XIII, П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, А. Пецо, *Говор источне Херцеговине*, СДЗБ XIV), рад др Милке Ивић: *Из рејерџоара синтаксичких разлика међу нашим дијалектима* (ЗФЛ VII), предавања др Павла Ивића и др Милке Ивић, под чијим сам руководством вршио испитивања и обрадио прикупљену грађу, литература која третира проблематику падежа српскохрватског језика и још необјављени *Квесионар* др Милке Ивић за испитивање употребе падежних конструкција у српскохрватском језику. Посао ми је био олакшан и чињеницом да сам и сам припадник ровачког говора тако да сам се могао ослањати на сопствено језичко осећање (и „језичко сећање”).¹

¹ Положај, границе и најбитније карактеристике говора дао је Драгољуб Петровић у раду: *Гласовни систем ровачког говора*, ЗбФЛ VIII, 1965, 157—184.

I. НОМИНАТИВ

1. Номинатив у ровачком говору, као и у књижевном језику, долази у позицију субјекта и именског дела предиката па са синтаксичне тачке гледишта у оквиру падежног система може бити интересантан само са становишта могућности алтернације са инструменталом у позицији предиката (в. инструментал).

II. ГЕНИТИВ

А) У слободној ујошреби

2. Објекатски генитив појављује се, као и у српскохрватском књижевном језику, у конструкцијама са глаголом који је праћен морфемом *се* и то без могућности алтернативне форме са испуштеним *се*². Нпр.: *Чѣга се гој доватио, свѣ се осушило*; *Наћѣвио сам се кавѣ и рѣкиѣ*; *Мани се веј једнѣм њиѣ* итд.

3. Генитив уз негиране глаголе скоро је увек присутан, а обавезно уз глагол *немаји* и у реченици у којој се као глаголска допуна јавља конструкција са *ни*. Нпр.: *Нѣ вићег данѣс лиѣиѣ ђѣвѣкѣ*; *Нѣје јѣднѣ извѣзѣ (= изговорио) ѣ-стра*; *Не држѣмо ни кавѣ ни рѣкиѣ*; *Нѣће ти довѣчѣ трѣбѣ ни врѣћѣ варѣникѣ* итд.

4. Паралелно са акузативом јавља се генитив у функцији објекта, а без квантификације, уз глаголе као *добийи*, *имайи* и сл. Нпр.: *Дѣбѣйѣш ли ѣисма* (овде је облик *ѣисма* генитив једине); *ѣмѣм имѣна*, али што је бѣље кад нѣмѣм фѣмѣлиѣѣ.

5. Присутан је слободни генитив у аблативном значењу: *Чѣвѣј се неваљала дрѣшѣва*, *сѣне*; *Бѣјѣм се нѣвремена*; *Ђѣво му кѣрѣс пѣниѣо кад се стѣдѣ свѣјѣга ѣца и мѣјкѣ*.

6. Карактеристична је употреба генитива уместо акузатива у функцији објекта када нису у питању жива бића и то само у случајевима када се на површинској структури појам реализује у виду заменице или придева (одређеног вида) и само онда када је у питању мушки род. Нпр.: *Пошѣни ѣногѣ (камен) крѣјѣнега*; *Примѣкни ѣдѣгѣ мѣлѣга (клин)*; *Тѣри ѣрѣнѣга (кайѣиѣ) пѣре-њѣга*.

Ову појаву констатовао је и Б. Милетић у црмничком говору.

7. Као и у црмничком говору, у ровачком се јавља генитив сингулара у функцији истог падежа плурала. Нпр.: *Бљѣше на пазѣрѣшту гѣвѣчѣиѣ и јѣгњѣиѣ* кѣ да је нѣјбољѣ гѣдина; *Држѣгѣ ѣни прѣд-рат* и по тѣриста *ѣвѣѣ и кѣзѣ*; *Кѣлико тѣк ѣмѣ крѣшкѣ, јѣбукѣ и дрѣгѣ вѣћкѣ* на ѣномѣ *имѣну*; *Нѣ може ѣње чѣек нѣшта кѣпити бѣш чѣга сѣљѣк нѣ може: нѣмѣ ни чѣвиѣѣ, ни клинѣца ни мѣшѣикѣ, ни ѣѣлѣ* (гвоздена лопата), ни нѣчѣга.

Ова појава, као што се види из наведених примера, нема лексичко-семантичке основе већ је искључиво везана за изражајно доживљени, импресивни тип саопштавања.

² Уз глагол *навајѣиѣиѣ се* могућа је и допуна у виду конструкције *на + акузатив* (нпр.: *Наватиѣо се на Лукино имѣне*), док се уз глагол *навајѣиѣиѣ се* јавља само *на + акузатив* (нпр.: *Навајѣилѣ ми се ѣвѣ на сиѣѣно*).

8. У принципу, партитивни генитив одговара по употреби стању у књижевном језику. Интересантна је појава партитивног генитива у примерима типа: *Добје ли ти онџ маџо жѣнѣ?* Оваква конструкција носи у себи, по правилу, нијансу пејоративности или присности.

9. Јован Вуковић, обрађујући говор Пиве и Дробњака, покљонио је прилично пажње употреби посесивног генитива односно посесивног придева од презимена на *-ић*. Полазећи од Вуковог запажања, Вуковић закључује „да се презимена на *-ић* у генитиву припадања обично не замењују посесивним придевом, као што то бива са осталим именицама” (Ј. Вуковић, ГПД, 80)³.

И у ровачком говору је обичнија употреба посесивног генитива од презимена на *-ић*, а штета је што Вуковић не наводи примере који би потврдили евентуална одступања, која нису искључена датом формулацијом. У Ровцима је врло обично: *њѣва Драшковића, кућа Радовића, лѣвада Јањѣшевића* и сл., али и: *радманска* (од Радмановић) *лѣвада, јањѣшкѣ* (од Јањѣшевић) *гора; лѣвићкѣ ѣѣвѣјке* (овај пример може се и одвојено третирати јер се у неутралном контексту везује за девојке са подручја званог Влаховићи, а не за породично име Влаховић.)

Наведени примери одступања односе се на касније досељене породице, па би се, можда, у тим „необичним” образовањима могли наслутити трагови тзв. дражњи (= породични надимци), које су имале извесну дозу пејоративности, а јављале су се у виду форми које се не завршавају на *-ић*. Нпр.: назив *Радманци* за Радмановиће има пејоративно значење и од тога је изведен посесивни придев *радмански*.

Подршку оваквим образовањима и датом објашњењу пружају облици као: *Мѣнићке* (= *жѣне Мѣнића*) су ђпѣсне жѣне, *Вуковићке* (= *жѣне Вуковића*) су прѣвѣ аѣпѣче, који такође имају пејоративно значење.

Упоређујући ове примере са примерима које даје Ј. Вуковић, запажа се да је ред речи које улазе у састав наведене структуре обрнут. У ровачком говору на првом месту, по правилу, налазимо појам који се одређује, а на другом породично име у функцији детерминатора.

Са ове тачке гледишта поучни су свакако и топоними овога типа: ред је у сваком појединачном примеру устаљен, али без уопштеног принципа. Нпр., доследно: *Рајовића слѣйина, Лѣква Пулеића*. Тумачење ове појаве могли бисмо, мислим, тражити у хронологији оформљења топонима или у различитом пореклу становника од којих потиче дати топоним, што је мање вероватно. Тип образовања посесивне форме у коме је на првом месту посесивни генитив, а на другом појам који се одређује старијег је образовања, што потврђује чињеница да ни у традицији није сачувано никаквих података о лицу за које је везан наведени топоним.

Појава овакве посесивне форме и њена висока фреквентност резултат су специфичности тамошњих социјалних односа, а вероватно на

³ Однос посесивног генитива и посесивног придева в. у раду др М. Ивић: *Генитивне форме српскохрватских именица и одговарајућа придевска образовања суфиксима -ов (-ев, -овљев, -евљев), -ин у односу „комбинацијоричних варијаната”,* Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, X, 1967, 257–262.

треба означити или однос према установи, неком форуму и сл. или чињеницу да дата именица одређује лице коме припада објекат на који се односи дата радња. Најзад, само спорадично долази до употребе конструкција *код + генијив* и то онда када треба нагласити да се подразумевани објекат који припада датом лицу првенствено схвата као место радње. Нпр.: Позајмио сам у *Миликѐ*; Купио сам у *њѝг*; Дд-нијо сам *ѝз Јѐлкѐ*; љзео је *ѝз Богдана*; Купио је *од оѝиѝиѝнѐ*; Позајмио је *од шкѝлѐ*; Донѐси ми од *Ружѐ* (= из Ружине куће); *Код њѐга* је купио (= купио је у његовој продавници).

14. Конструкција *у + генијив* у посесивном значењу: *У сирѝмѝ* нѐмѝ ни кѝвѝ ни рѝкиѝ; *У њѐга нѐмѝ* наѝа нѝкака; *У њѐга нѝкад срѝћѝ*; *У Їлѝнѝ* су двѝје шѝѝри, а у *Румиѝ* јѝдна.

15. *У + генијив* се јавља и у значењу „међу”: *У ѝладу шѝѝѝије* биг је пѝзнѝ.

2. Предлог ѝоре(д)

16. У следећим примерима *ѝоред* се може супституирати изразом „*уйркос ѝоме*”. Нпр.: И *ѝѝре ѝѝдгѝ* што су кѝмови, ѝбѝ га.

17. Конструкција *ѝоред + генијив* може се заменити изразом „*кад ѝосѝѝѝи х*”⁴, као у примерима: Тѝшко је бѝ чѝек *ѝѝре-онѝкѝ жѝнѝ*; Лѝко је њѝму загазѝи *ѝѝре-ѝѝазбинѝ*.

18. Појам обележен конструкцијом *ѝоред + генијив* уз глаголе *научѝиѝи*, *ѝоучѝиѝи* и сл. интерпретира се као извор поучавања у примерима типа: Тѝ је чѝек *ѝѝре кѝѝѝга* се ѝмѝ штѝа научи; Бѝље би бѝло да стоѝиш код њѐга е би *ѝѝре-њѐга* нѝшто наѝчијо.

19. *Пѝред + генијив* може се заменити изразом „*у ѝрисусѝѝѝу х*”. Нпр.: Јѝ мѝѝм (= мислим) да би ѝна бѝље ѝчила пѝѝро-ѝѝѝѝѝ⁵; бѝље би бѝло да стоѝиш код Лѝкѝ е *ѝѝре-њѐга* нѐмѝ вѝрдѝња.

3. Предлог до

20. У конструкцији *до + генијив* за означавање места оријентационог типа *до* се може заменити са *ѝоред* у примерима као: Начѝнијо биг *дѝ кућѝ* маѝу ѝтаву; Оставѝѝеш ми тѝ *до ѝногѝ* кѝмена.

⁴ Појам означен лексемом о којој се ради у датој позицији.

⁵ Предлог *ѝоред*, осим тога што се ретко чује завршни консонант (-д), веома често се јавља у облику *ѝѝро*. Примери не показују доследност која би била израз извесне законитости — чак исто лице и у сасвим истим позицијама употребљава обе форме. Нпр.: *Пѝѝ кућѝ* / *ѝѝре кућѝ*, *ѝѝре оградѝ* / *ѝѝро оградѝ*, *ѝѝро ѝзѝѝѝѝ* / *ѝѝре ѝзѝѝѝѝ*, *ѝѝро ѝлдѝ* / *ѝѝре ѝлдѝ*, *ѝѝре Пѝрѝ* / *ѝѝро Пѝрѝ* итд. Егзактнија испитивања можда би показала већу фреквентност једне односно друге форме у одређеним позицијама на основу чега би се могли извлачити закључци о евентуалним условљеностима, тенденцијама и законитостима (може да буде у питању међусловна дисимилација или асимилација или напоредност обеју тенденција, а мислим да није без значаја аналогија према предлошким формама као *ѝѝро*, *ѝѝдно*, *садно*, *удно*, *надно*, *исѝѝо* итд.).

21. Конструкцијом *до + генийив* може да се означи граница односно степен заступљености нечег, што условљава утисак присутности квантитативног значења. Нпр.: Нашѿ је снѿјег *до кољена*; Овом валѿм (= удолина) је трава *дѿ паса*; Нашѿ је снѿјег *до чљанка*.

22. Иста конструкција може да означи завршну меру односно степен интензитета, као у примерима: Она је веј дошла *до лудила*; Дѿћемо *дѿ-ђавола*, ако ме биднѿш ѿ даље задиркивѿ.

23. *До + генийив* јавља се и у означавању границе у времену. Нпр.: *дѿ Бѿрђева днѿ*, *дѿ ѿрѿвѿга*, *до ѿднѿ*, *дѿ свадбѿ*, и сл., при чему у позицији генитива могу да дођу све именице за означавање времена (наравно, изузев „константно идентификованих јединица временске мере” уколико нису детерминиране)⁶.

4. Предлог *с(а)*

24. Конструкција *с(а) + генийив* може да се замени изразом „за-слугом *х*” у примерима као: Вујо је пѿстѿ офицѿр *с Крѿста*, а Мѿлета *с Їбра*.

25. Сасвим је обична употреба конструкције *с + генийив* у означавању узрока. Нпр.: *Ш чѿга*⁷ им је тѿ бѿло; Їмали су се *с ѿдѿга* пѿби; Завадише се *с онѿ водѿ*.

26. Истом конструкцијом може да се означи време, тј. да се идентификује полазна временска граница. При том у позицију *х* могу да дођу и именице које означавају празнике. Нпр.: Дѿће тѿмо нѿђе *с јѿсени*; Навратићу дѿ вас *с јѿсени* или *с ѿрѿљећа*; Прѿдаћу иг *ѿс Бѿрђева днѿ*.

27. Израз *с ногу* може се супституирати изразима: „*брзо*”, „*набрзину*”, „*у хѿѿњи*”. Нпр.: А ѿни ѿјѿ (= једу) онѿкѿ *с нѿгѿ*; Реци им тѿ *с нѿгѿ* и *с ѿсѿѿга мјѿста* ѿјде ѿвамо.

28. У следећој реченици израз *с висине* може се супституирати изразом „*надмено*”: Гѿвори ѿн тѿ мене *с висинѿ*, ко да се не знамо кѿ-смо.

5. Предлог *ко(ѿ)*

29. Конструкција *код + генийив* у значењу „*ѿред х*” у равачком говору сасвим је обична, обичнија, додуше, када су у питању ствари, а ређа када су у питању лица. Нпр.: Она веђа је стѿлно *код врѿѿѿ*; ѿстави сѿвицу (= чаша за воду, али не стаклена), *код ѿногѿ кѿмена*; Тѿри тѿрбу *кѿѿ-ѿлоѿѿа*; Вѿдијо је *кѿ-зѿда*; Сеђѿше сѿнѿј ѿпѿт *код Нѿѿѿлиѿѿ*; Стаде Анђа *кѿ-ђевера*; ѿвати се ѿ-коло *код мене*.

30. Конструкцијом *код + генийив* може да се означи придруживање неког или нечега појму израженом датом лексемом у генитиву.

⁶ В. М. Ивић, *Из ѿроблемѿѿѿѿке ѿадежних временских конѿѿрукѿија*, ЈФ ХХІ, књ. 1—4, 1955—1956, 165—214.

⁷ У овом говору се најчѿшће у конкретном случају појављује конструкција са акузативом. Нпр.: *Сѿ ѿѿѿѿ* им је тѿ бѿло.

Дати однос може се идентификовати изразом „заједно са х”. Нпр.: Спрати јагњад код оваца Мърковице (→ заједно са овцама)⁸; Велѣ да Търчин ти нѣкад нѣ би спратио коња код-говѣди (→ заједно са говедима); Търила сам онѣ ситнѣ кумпијере код онѣ крѹициѣ (→ заједно са крѹицима); Оставио сам јуне код Миликиниѣ говѣди (→ заједно са Миликинима говедима); Нѣка тије мѣије парѣ код ѿвоѣиѣ (→ заједно са ѿвојима).

У основи исти однос, који се, међутим, у конкретном случају најадекватније може идентификовати изразом „у саставу х”, имамо илустрован примером: Сѣђенуо сам сѣјено (= стог) ко-ѿвоѣѣга. Лексемом у генитиву открива се неко мноштво, skupина, а семантичка интерпретација може бити, према општем контексту, спроведена на један од следећа два начина: (а) У саставу скуѣине ѿвоѣих сѣгова и (б) У саставу скуѣине у чијем саставу су и ѿвоји сѣгови.

31. Предлог код са формом генитива именице којом се означава стока образује нову семантичку јединицу у значењу „чувајући х” нпр.: Йдѣм код-жѣвога (→ да чувам сѣоку); Којѣ о-ѣецѣ је данѣс код-говѣди (→ чува говеда).

32. Конструкција код + генитив може да се замени конструкцијом „кад већ ѿстоји х”, као у примерима: Штѣ ће њѣму имаѣе код онакѣ вѣмѣѣ; Код оѣкиѣ јѹнчѣва, штѣ ће њѣму онѣ вѣлови; Срамѣта је да он пѣри вѣтру код оноликѣ жѣнѣ у-кућу.

33. Конструкција код + генитив може да се замени изразима „за време х”, „ѿрилично х” у примерима као: Код ѣенидбѣ нѣ трѣба ѣтѣ; Код ѣрашега кумпијеру трѣба пѣзи жѣле.

6. Предлог иза

34. Предлог иза у конструкцији иза + генитив у означавању времена оријентационог типа може се заменити са ѿсле. Међутим, конструкција иза + генитив није у потпуности по смислу идентична конструкцији ѿсле + генитив. Конструкција са иза употребљава се у случајевима када се ради о идентификовању времена дате радње на основу чињенице да она непосредно следи времену подразумеваног догађаја који се имплицитно везује за појам означен именицом у генитиву. Овде је одговарајући супституант израз „одмах ѿсле х”. Нпр.: Иза Милѣсава је пѣсто офѣиѣр Нѣка Пѣпов, а ѣза-њега Јѣкша Рѣмов; Иза-Пѣра је ѣсто ѣд ѣиѣ сѣмо Јѣксим; Посѣдиг рѣсад изѣ-кишѣ; Нѣмѣ сѣјѣна кад кѣша нѣ спѣрѣ онѹ лѹструину ѣза-сниѣга.

7. Предлог између

35. Конструкција између + генитив са аблативним значењем⁹ појављује се у примерима као: Између-сѣбе трѣба да прѣћѣратѣ тѣ кѹчке;

⁸ Знак → служиће овде у смислу израза „развија се у”.

⁹ Ј. Вуковић, О ѣадежним конструкцијама с ѣредлозима над, изнад и сл., Питања књижевности и језика, књ. I, Сарајево (1954, 5—49).

Између-ѿѿи крава изабери коју гђј ђеш; Одабери нѣкога *између нас шрѡице*.

36. Иста конструкција у следећим примерима може да се замени изразима „*један с другим*“, „*једни с другим*“: Завадишѣ ми се волови *између себе* — учин (= уклетва) нѣки; Завадишѣ се *ѿзмеђу-себе* Алексићи и Баошићи; Подвадишѣ се *између себе* сватови у пѹту.

8. Предлог за

37. *За + генитив* у означавању времена може се заменити изразом „*док траје x*“, као у примерима: Још *за лијѣице дана* трѣба прибави дрва; Ође се *за-лѣта* мѡраш са свѣјем намирит; Дѡшѡ је *за ждракѣ*; Кѹпус трѣба зали *за-лада*.

38. Временско значење моционог типа може се означити конструкцијом *за + генитив* од именице са значењем лица. Појава овакве конструкције указује на то да постоји покалапање времена вршења радње, конкретизоване предикатом дате реченичне структуре, са активношћу личности означене обликом генитива. Уколико је у питању властито име, именица је обавезно детерминирана, а детерминација се може конкретизовати породичним именом или ознаком функције, звања и сл. Нпр.: Ови пѹт је начинѣн још *за краља Николѣ*; Подигли су ѡвѹ чѣсму *за Николѣ Јовановића*; *За Швабѣ* се свѣјет намучио.

39. Конструкција *за + генитив* у следећим примерима има прилошко временско значење и може се заменити одговарајућим прилогом за време: Дѡшли су *за-дана* (= *ѿредвече*); Стигли смо још *за ѿѡдне* (= *рано*).

40. Уместо очекиване, и у књижевном језику стандардне, конструкције *за + акузатив* за означавање намене, у ровачком говору се скоро доследно јавља конструкција *за + генитив*¹⁰.

Уколико се ради о непосредној намени, употребљава се увек конструкција *за + генитив*, а номиналном речју у генитиву означава се: а) живо биће за које се непосредно везује намена (у том случају се конструкција *за + генитив* може заменити *дајивом* те исте именице, што се, у осталом, често и реализује); б) ствар којој је нешто намењено као материјал за њено оформљење (реализовање). Нпр.: Покѡсиѡ сам дѡста сијена *за ѡвога мѡга жѣвѡга* (=стока); Мѡгу се од ѡвога учинѣ ѡпанци *за ђѣѣ*; Испијѣпѡ сам дѡста штица *за кѡлибѣ*; Кѹпили су плѡц *за кућѣ*.

Употреба конструкције *за + акузатив* сведена је, међутим, само на ситуације када је у питању допуна глагола *зѡшѡвиѣи* (*сѣремѣи* и сл.) у значењу намене која не може да се интерпретира као непосредна намена везана за неко живо биће или за неку ствар. Нпр. Јеси

¹⁰ Исту појаву констатује П. Ивић у *Дијалектологији српскохрватског језика* (Н. Сад, 1956, 136), а, према информацији коју сам добио од Драгољуба Петровића, слична је ситуација и у пјешивачком говору, у говору Броћанца и у говору Змијања у Босни.

ли сигурала што добро за *вечеру*; Зготови за *ручак* нешто добро па ћу ти *оно* покоси.

Конструкција *за* + *генийив* увек се замењује обликом датива ако се у истој реченици појави и конструкција са акузативом. Нпр.: Оставио сам *оцама* доста сијена *за ужину* (није могућа реченица: Оставио сам *за оваца* доста сијена *за ужину*).

41. Уз глагол *сйуйийи* (у значењу *посйаийи*) обична је глаголска допуна *за* + *генийив*. Нпр.: Милйинко је први ступио *за командйиа*, Не *сећам* се тачно *кој* је прије ступио *за учийеља*.

9. Предлог *йреко* (*йро*)

42. Као и у књижевном језику, конструкцијом *йреко* + *генийив* може да се обележи време интерпретирано као моцион тип временског значења, с тим што је у ровачком говору предлог *йреко* најчешће замењен контаминираном формом у виду *йро*. Међутим, *йро* је варијанта *йреко* само у појединим, додуше бројнијим везама. Нпр.: Доби *код нас йро зиме*; *Прёко-љсйиа* *нёма* *кад чёк* да се одмори (али само: *йреко расйусйиа*, *йреко ферије*). Конструкција *йреко* (најчешће, али и *йро*) + *генийив* може се замесити изразима „за време *х*”, „у *йоку х*”. Листа именица које долазе у позицији *х* је ограничена у следећем смислу: са листе именица „појмови-периоди” искључене су именице *јесен* и *йрољеће*, као и појмови којима се означавају временски периоди дана; у потпуности су искључени „невременски појмови”, као и „константно идентификоване јединице временске мере” ако нису детерминирани.

43. Конструкцијом *йреко* + *генийив* може да се означи посредништво: а) када су у питању лица (нпр.: Убиједиће га *он йреко Нйковййа*; Извијести ме *о томё йреко жальбенйкё*) и б) када су у питању ствари (нпр.: Јави ми *то йреко ййсма*), с тим што је употреба инструментала обичнија када је у питању ствар, док је његова употреба у првом случају искључена. Предлошка форма се јавља само у виду *йреко*.

44. *Йреко* + *генийив* може да се појави, као и у књижевном језику, у функцији означавања начина. Нпр.: Ћљегё (= ушао) сам код *њёга йрёко-рёда*; Ндсио је *капёт йро-рамена*; *Прекё-йоруке* *вук мёса* *не једё*.

45. Конструкција као: *увео йреко коруиције*, у функцији означавања средства када је у питању апстрактна именица, не појављује се у овом говору.

10. Предлог *йрема* (*сйрема*, *сйрам*)

46. Месно значење оријентационог типа може се изразити конструкцијом *йрема* (*сйрема*, *сйрам*) + *генийив*. Нпр.: *Седео је сйрема мёне*; *Ено йг сйрам оног чечёра* (= жбун); *Кад је огрануло сунце*, били смо *йрема куће* *Рядовановё*.

Међутим, *сйрема* односно *сйрам* нису увек варијанте предлошке форме *йрема*, што показују примери: *Йдё йрема мёне* (= *Иде йрема*

мени, тј. у питању је значење „у *йравцу* *х*”), док се реченица: *Йдѣ сѣрѣи мѣне трансформише* у: *Иде најоредо са мно*, тј. супституант конструкције са *сѣрема* (*сѣрам*) је „*најоредо са х*”. Значење „*најоредо са х*” имамо такође и у примерима типа: *Ќви вѡлови су пѡдједнакѣ јачинѣ па ѡвијек йдѡ јѣдан сѣремѡ другѡга* („*најоредо један с другим*”, „*равно један с другим*”).

47. *Сѣрам* + *гениѣив* у означавању места може да се интерпретира „*йреко*”, „*на другу сѣрану йреко*” у следећим примерима: *Прѡћерај ѓвце сѣрам-ријѣке*; *Ено гѡведа ѓнамо сѣрам јѣзера*.

48. Иста конструкција може да се употреби и у поредбеном значењу, при чему су могуће следеће семантичке интерпретације: а) „*као х*” (нпр.: *Тѡ би ми бѣло сѣремѡ* [*сѣрам*, *йрема*] *смрѣи*) и б) „у *йоређењу са х*” (нпр.: *Сѣрам* [*сѣрема*, *йрема*] *ѡбраза свѣ је сѣтно*; *Према Нѣћѣлѡвиѣма* све су ѓвце скѡбе [= неухрањене овце]).

49. У следећим примерима подразумева се значење „у односу на *х*”: *Гѡрѣ је сѣрам жѣнѣ нѡ сѣрам жѣѣ*; *Сѣремѡ Мѣлкѣ* су бѣли сви јѡдни; *Кѡкви су сад сѣремѡ-шебе*.

50. Конструкција овог типа може да се замени изразом „*иѣѡ ѡѡвара х*” у примерима као што су: *Мѡрѡ чѡек да нѡћѣ нѣшто сѣремѡ-себе*; *Сѣрема мѡмка трѣбѡ и жѣвѡјку тражи*.

51. Значење „у висини *х*” заступљено је у примерима типа: *Трава је сѣремѡ-йѡса*.

11. Предлог око (около)

52. *Око* са генитивом се јавља у означавању узрока, као у примерима: *Зѡваѣишѣ се око вѡдѣ*; *Ќћете ли се вѣ пѡби око ѓнѣ жѣвѡјкѣ саднѡ Њѣвѡ*.

53. Периферна употреба предлога *около* у месном значењу, и сведена, углавном, на ситуације када треба посебно нагласити то *около*, (нпр.: *Мѡрѡли би ѓндѡ ѓди чак ѡколо лѣвѡѡѡ*; *Бљѣжѡ им је свѣ ѡколо кѡћѣ*), резултат је, мислим, врло распрострањеног преношења акцента на проклитику, што условљава и поспешује тенденцију скраћивања и сажимања и већу фреквенцију краћих форми. У означавању узрока употреба предлога *около* сасвим је искључена.

12. Предлог исѣре(ѡ)

54. Конструкција *исѣред* + *гениѣив*, као и у књижевном језику, може да значи место. Нпр.: *Цѣјѡ ѡан се вртѣ исѣрѣ-кућѣ*.

Конструкција *исѣред* + *гениѣив* има аблативно значење само када је у питању једна конкретна ситуација: посета одређеном манастиру, што значи да се не може говорити о аблативном значењу ове конструкције као о живој граматичкој категорији. Казаће се, дакле: *Нѣ знам је ли јѡш дѡшла исѣред Осѣрѡга*; *Кад смо дѡлазили исѣрѣ Сѡѣѣѡѡга Вѡсилиѡа*, срели смо се и сл., али се неће рећи: *Дошо сам исѣред Нѣкишиѡа*,

означавање породичног имена, односно породичног припадања (нпр.: *ђженї се ѝ ѓн од Булаѣтѡвићѧ*); значење конструкције може се овде идентификовати изразом „*који ѡйшче од x*” и (б) када је у питању изражавање родбинских односа као непосредног порекла, тј. указивање на родитељски однос (у оваквом случају може се употребити и посебивни придев изведен од одговарајуће властите именице што се чак најчешће и догађа). Остварење генитива порекла типа (б) није по правилу обично данас у ровачком говору, изузев у случајевима када је тај непосредни предак, за којег се везује дати однос порекла, неименован. Тако су данас већ углавном архаични примери као: *ѓд Милицѣ је и Џлија мнїм (= мислим)*; *Од Пѣра ѝ Милицѣ су обојца*; за разлику од примера као: *Ѓни су од ѡстѡђа ѓца ѡ-мајкѣ*; *ТѢ је њѣгова шћѣр ѡѡ ѡфѣ жѣнѣ*; Биће да су ѓни брѧћа *о-сѣричѣва*.

61. Употреба конструкције *од + генитив* у посесивном значењу типа: „мисле ли *од сѣрика* у планину” (= *сѣрикови*), затим, „виђе ли неко *од Томана*” (= *од Томанових*), није присутна у ровачком говору (овакве примере наводи М. Стевановић у ИЦГ).

62. Конструкција *od + генитив* може да се употреби и за означавање намене, као у примерима: Њмāш ли једну кѡсу *о-зāйада* (= за резерву, резерве); Нѡје ми ђвѡ сѡјено *ѡи ѡродаѡ* (= за ѡродају).

63. Уместо конструкције *за + акузатив*, односно у говору Роваца *за + генитив*, јавља се конструкција *од + генитив* Нпр.: Је ли вријеме *ош кџсидбѣ*, Није сад вријеме *џ-шога* и сл.

14. Предлог *више*

64. Конструкција *више + генийив* може да означи место оријентационог типа: Ђто њг *више-шебе*; Ўљеґоше *тѣлад више куће*.

15. Предлог *извише*¹¹

65. Конструкцијом *извише* + *генийив*, такође, се означава место оријентационог типа, и предлог *извише* би се могао најадекватније заменити предлогом *йоврх*, као у примерима: Скийни т_г п_аучину *извише в_ра_шт_а*; П_оч_е да па_да_а к_ам_ење *й_звише-њ_ега*; П_ро_бо_шо_ш *о_вце й_звише-н_ас*; *о_бл_еси_ю* сам је *извише-вай_ре*.

16. Предлог *лише*¹³

66. Конструкција *лише + генийив* јавља се само у клетвама, молитвама и нарочито у тужбалицама у означавању изузимања. Нпр.:
Свѣ не грѣм пѣбию *лише двогоа љейейа*; Кѣку мајци *лише оспѣйка*.

¹¹ Предлог *извише* најчешће је варијанта предлога *више*. Применом супституционог теста показује се да се *више* може увек заменити предлогом *извише*, док обрнуто није увек могуће, што је последица могућег присуства аблативне значењске нијансе у односу израженом конструкцијом са сложеним предлогом (Упоређи, на пример: Почё камењe да пада́ *извише* њега / . . . *више* њега.).

¹² Предлог *лише* у облику *ликше* (који бележи Ј. Вуковић у наведеном раду, стр. 82), није познат ровачком говору.

вога / мимò и̋рвѣ нећу те чекā за̋ паре ни дāна; Нећу иг чува мимò неђе-
ље мимò неђељу и сл.

69. Конструкција *мимо + генијив* (веома ретко и *мимо + акузатив*) појављује се и у значењу: (а) „док *јос*тоји *х*”, или (б) „без одобрења *х*”, као у примерима: (а) *Мимо нѣ живѣ* неће се то деси; Неће онѣ имаће нѣга запану *мимо Водина жива*; (б) *Мимо-мене* то нећеш ја нѣм (= мислим) уради.

18. П р е д л о г *ради* (*сїоради, сїорад*)

70. Конструкција *ради* (*сїорад, сїоради*) + *генийив* служи не само за означавање циљног већ и узрочног односа. Има се чак утисак да је конструкција са *ради* далеко фреквентнија од конструкције *због* + *генийив* у узрочном значењу. Нпр.: (а) Мрзнѣ се ђње данас *ради десѣ-кїлѣ сїјена*; *Сїора шогѣ* сам и дѡшѡ дѡ вѣс; (б) *Рѣ-шебе* биг сврнуо, но не мѡгу *ради шѡдѡмїѣг*; *Радї шогѣ* су се и пѡбили; Нѣ знам *ради чѣга* им је тѡ било.

У изразу *сид̣ра̣д-мене* имамо значење „*што се мене шиче*”. Нпр.: *Сид̣ра̣д-мене* како гд̣ј ђеш.

19. Предлог из

71. Као што је познато¹⁴, конструкција *из + генитив*, наспрот конструкцији *од + генитив*, служи за означавање унутрашње побуде. Иста је ситуација и у ровачком говору: Рёко ми је тó *и-шлѐ*; Учинијо је тó *ис ѿгáнсѣва*; Учинијо је тó *оѿ ѿгáнсѣва*; Рёкò ми је тó *ишж љу-ѿѿнѐ* (али не и: Реко ми је то од љуѿине).

72. Уз глагол *донијети* обична је употреба конструкције *из + генитив*, мада није искључена ни конструкција *од + генитив*, али се онда, по правилу, дати однос не везује непосредно за лице означено именицом у гентиву. Нпр.: Донеси ми кантар *из Илинкѣ*; Донеси ми дуг *из-Радосава*; Донијела сам *секиру од Ружѣ* (→ *из Ружине куће*).

73. Уз именице које означавају сродство или неки сличан однос (кумови, рођаци, *џријашели* и сл.), а у конструкцији са глаголима типа *доћи*, *враћати се* и сл., појављује се по правилу конструкција из *з* *генитив*. Нпр.: Јесу ли дошли *из џријашелѧ*, Дошѧ сам *из рођака сѧнѧ*; Никад да дође Душан *ис-ѧшазинѧ*. Веома се ретко у овим случајевима чује и конструкција *од* *генитива* (нпр.: Дошѧ је *оѧ џријашелѧ*).

III. ЛАТИВ

A) У слободної уїойтреби

74. Слободni датив у ровачком говору може да се употреби за одмеравање просторних односа у значењу циља, али при томе мора бити испу-

¹⁴ В. М. Ивић, *О узрочним предлозима од, из и због у савременом књижевном језику*, Наш језик, н. с., V, 186—194.

њен један услов: вербални комплекс¹⁵ се мора разрешити у глагол + *ци* њ *креи*њања + *дойу*на, везана за означено усмерено кретање, којом се изражава намера, победа и сл. Нпр.: *Йдѐм учи*тиѐљу *у* *у* *иосе*иш; *Йдѐм рѡ*ђаицама *у* *у* *госи*е; Дѡлазѐ сѹтрѡвечѐ *нѣвјеси*и у *и*рвѣије (= прва посета невестине родбине).

75. Следећи примери не могу се у потпуности третирати као слободни облици датива пошто је форма датива обавезно праћена деиктичком речју: Нпр.: Гдведа одошѣ *ш̑амо* Грѣбини; Мани јѡгњѡд *ш̑амо* Силевѡиѣма кр̑шима; Дѡћерѡј иг ѡвамо н̑ѡѡма.

76. У примерима као: Чђо сам да се врати́ла *дцу* и сл. овај однос се може протумачити у смислу намене, што је, у ствари, и основно значење слободног датива¹⁶.

77. Присутан је, али врло ограничене фреквенције, слободни датив у означавању места реализације радње уз *би́ти* у значењу „*налазити се*”. Нпр.: Кад су *би́ли* *Лукавици*, дџека̂ иг међава; Би́ли су *Мѣђуричѣју* кад је пџчѣла кѣща.

78. У конструкцији са *близу* и *ближе* слободни датив је сасвим обичан, обичнији додуше уз *ближе*. Нпр.: Кад су били *бљйже* *Лйђе-шњу*; Приђи *бљйже* *сйёну*; Пришли су *блйзу* *Пднорима*.

79. Датив намене је обичан у ровачком говору, и јавља се паралелно са конструкцијом *за + генијив* (в. т. 40), у изражавању намене везане за жива бића (у ширем смислу, тј. кад су у питању човек, животиња и биљка). Нпр.: *Набавио сам крџама доста сјјена, а овцама сам посеко нешто листа; Лабуци треба доста сунца, урмејину (= кукур-руз) није никад млого воде кад има сунца.*

Идиоматичну конструкцију налазимо у примеру: *Кѹхи шрѣба́* *начина* у значењу *кућа шражи много*.

80. Датив као допуна уз глагол *дати* захвата шире језичко подручје, а јавља се и у књижевном језику. Нпр.: Шљивовā кѳра да *ра-кии* бдију.

81. Употреба посесивног датива врло је фреквентна. Нпр.: Пò-
гинуо је на Мóјковац òн и стрíц му; Шкêр ми је ўдāта у Пй̑пере; Ујāк
и ѱ̑на су ми дòшли.

82. Удвојени датив забележио сам у примеру: Како да му нађе-
немо њме *ћешешу*.

83. Обична је употреба датива уместо генитива уз глаголи *лагати*. Нпр.: Двојијек *ми* ђн нѣшто лажѣ; А кад ђн пѣчнѣ да *им* лажѣ, ђни га *ишѣерашѣ*.

84. Датив с аблативним значењем појављује се (уз генитив — в. т. 5) уз глаголе типа *бојати се*, *илазити се* и сл. у следећим примерима: Ја му се не бојим па ће се гђ тучи́мо (= сresti се); Нё биг му се нй ја бојо да се ўватимо љ-кости; Ја се *Савићу* не бојим ће се гђ наћемо.

¹⁵ Вербални комплекс, дубинска и површинска структура = термини прсуети из генеративне граматике.

¹⁸ Тумачење ових конструкција в. у раду М. Ивић: *Једно поглавље из грамати­ке нашег модерног језика — систем месних падежа*, Годишњак Филозофског факул­тета у Новом Саду, II, 1957, 145—158.

90. У следећим примерима конструкција *κ + дајив*, која може да се замени изразом „у *йравцу x*”, има наглашено значење неодређеног циља: Нашо би чдек тамо *κ Бйјелџ* добра коња; Дако нађем краву неђе *κ Мџрачи*. Као што се види из наведених примера, конструкција је условљена присуством прилошке одредбе (*йамо, неђе* и сл.).

91. Датив праћен предлогом *κ(a)* може да означи временску усмереност оријентационог типа — циљност. У ствари, ради се о временским односима који су паралелни одговарајућим релацијама на плану означавања месних односа¹⁸. Нпр.: Прџдаћу иг *κ јџсени*; То је било неђе *ййрџв κ Йлйну днџ*; Дџј ћу неђе *κ Сџвину днџ*.

И конструкција за означавање времена праћена је увек изразима као: *йамо, уйрав, неђе* и сл. који још више наглашавају идеју неодређености у погледу идентификовања граничне временске тачке.

92. Конструкција *κ + дајив* праћена изразом *чињећи* означава правац. Присуство израза *чињећи* још више наглашава идеју неодређености, приближности (значење: „*йриближно у йравцу x*”), али при том непрецизност у погледу одређења непосредног циља кретања не имплицира и идеју о несигурности у основну означену усмереност. Нпр.: Отишле су тамо *чињећи κ Вељему брду*; А он крџну *чињећи κ мене* (= датив).

2. Предлог *йрема*¹⁹

93. *Према + дајив* може да означи такође правац и може да се трансформише у израз „у *йравцу x*”. Конструкција у *йравцу + генийив* такође се реализује у ровачком говору, али се има утисак да је фреквентнија категорија *йрема + дајив*. Нпр.: Одјавинџ џвце *йрема Сувџдолџма*; Премакошџ пџтници *йрџма-Брду* још у зџрџнке (= рано, предвече).

IV. АКУЗАТИВ

А) У слободној уйоиџреби

94. О употреби акузатива у функцији директног објекта није потребно посебно говорити пошто стање у ровачком говору одговара ситуацији у књижевном језику.

95. У ровачком говору није ретка употреба двају облика именице у акузативу са службом објекта у конструкцији с глаголом *научийи*. Нпр.: Учитељ *ме* наџчијо *јџдну йјџсму*; Дџница *ме* наџчила *јџдно пџџџ кџло*; Наџчиће он тџбе свџкоџа џџвола.

¹⁸ В. М. Ивић, *Једно йоглавље из грамайиџке нашег модерног језика — сисџтем месних йадеџа*, Годишњџк Филозофског факултета у Новом Саду, II, 1957, 148.

¹⁹ У конструкцијама са дативом предлог *йрема* се никад не појављује у облику *сйрема (сйрам)*.

Обична је и конструкција са два акузатива од којих је један придев, као у примерима: Нађошѐ га на сѹду *крѣва* (-ѳга); Нађоше га у пѳток *ѣјѣна* (пјѣнѳга).

96. Одредбом блокиран акузатив може да означи време, с тим што се паралелно са акузативом јавља и одредбом праћен генитив у истој функцији, као у примерима: Отѣшѳ је *ѣѳ јѹѣро* (*ѣѳга јѹѣра*); *Тѹ нѳј* (*ѣѳ нѳји*) се тѳ и дѳсило.

97. Као допуна глагола *заиграѣи*, јавља се, такође, акузатив (*Заигра кѳне нѣз-Локву*), као и уз глагол *лијегаети* (*Рѣно га је лијегала мајка*).

98. Допуна глагола *ѣомагаѣи* може да се јави и у акузативу и у дативу. Међутим, не ради се у потпуности о слободној репартицији, већ о две конструкције семантички нијансирани, бар у ровачком говору: *ѣомагаѣи* + *акузатив* има хабитуално значење („имају обичај да *ѣомажу*”), док је конструкција *ѣомагаѣи* + *датив* у том погледу немаркирана. Нпр.: Браћа је *ѣѳмѣжѹ* / браћа *јѳј ѣѳмѣжѹ*; *Пѳмѣжѹ ме ѳт кућѳ* / *ѣѳмѣжѹ ми ѳт кућѳ*; *Илѣнку ѣѳмѣжѹ рѳђаѣи* / *Илѣнци ѣѳмѣжѹ рѳђаѣи*.

99. Ровачком говору нису познате конструкције као: *Милѣцу иде велика хвала*²⁰, Народ се боријо *сѣолећа*²¹ (у овом другом примеру у ровачком говору детерминатор је неизоставан).

Б) У констѣрукцији са ѣредлозима

1. Предлог уз

100. Акузативни облик именица, којима може да се означи време, у конструкцији са уз служи означавању различитих временских односа са бројним нијансама.

Конструкција *уз* + *акузатив* може се трансформисати у израз „кад се слави х”, „у време ѣрослављања х”. Нпр.: Љѳба шѣниѳнога нѣје виђѳ нѣко наѳко *узѣ-славу* и *уз Бѳжѣић*.

101. Иста конструкција у следећим примерима може да се замени изразом „у време х” и означено време је изразито оријентационог типа са наглашеном приближношћу. Нпр.: Дѳћу дѳ вѣс *уз Бѳжѣићнѣ ѣѳсѣи*; Дѳѳѳ је *ѹз ѳвѳѳ вѳѳѳѳѳ*.

102. *Уз* + *акузатив* се може трансформисати у конструкцију с изразом „у ѣериѳду док ѣраје х”, као у примерима: Посѣдио сам ѳви кѹпус *ѹс кишу*; Тѳ се рѣдѣ *уз лијѣѣе днѣви*, а не сѣд; Помѳзи ти мѣне *ѹз нужду*.

103. Падежна конструкција *уз* + *акузатив* је трансформ реченице са одговарајућим глаголом. Нпр.: Највише чѳек пропанѳ *ус кѳсѣдбу* (→ ... док *косѣи*, *косѣи*); Ђѣвѳ ми је пѳнијѳ ѳнѳ јѹне *уз дрѣње* (→ ... оруђи).

104. Истом конструкцијом може да се означи паралелност у вршењу двеју радњи односно смештање једне радње у временски оквир

²⁰ В. наведени пример у *Грамаѣици хрѣѣисѳосрѣѳскога јѣзѣка* Брабеца — Храста — Живѳѳѣѣа, Загреб, 1965, 230.

²¹ В. *Грамаѣѣѣка хрѣѣисѳосрѣѳскога јѣзѣка*, 230.

116. Конструкција *уз + акузатив* се јавља у функцији означавања места, а у значењу „*поред*”, при чему је наглашено непосредно суседство или пак директно дотицање са објектом односно лицем означеним лексемом у акузативу. Нпр.: *Стјиј сам начинѣ маѣо ђставѣ џс-кућѣ; Цијѣлу нѣј је Милка сѣћѣла џз Јагѣду.*

117. Конструкција *уз + акузативна* форма лексема које означавају инструмент за свирање може да се супституира изразом „*йраїећи се х*”. Нпр.: *Зна́ваше он да плѣвѣ љз-гусли деликатно; Мѹшо свѣрѣ ус ѿ́анбуре, а Мѣро љз-дѣиле.*

Овде је потребно нагласити: само именице (са значењем инструмента за свирање) које имају форму плуралине тантум могу ступити у конструкцију са предлогом *уз* у наведеном значењу („*пратећи се х*”), док се у свим осталим случајевима јавља конструкција *на + акузатив* (нпр.: *свѣра на свѣрало*)²².

2. Предлог за

118. Конструкцијом *за + акузатив* може да се означи узрочни однос. Нпр.: *Помразѣше се нешто за-воду; Ћби́о би та ма́јку за-ри́еч.*

119. Конструкцијом *за + акузатив* бројне именице скраћује се једна цела реченица која у предикату понавља глагол за који се везује конструкција *за + акузатив*, тако да цела реченица гласи: „*колико х V (= йоновљени глагол)*”. Нпр. *Поједѣ за ѿро́ицу (→ Поједѣ колико йоједу ѿро́ица), али и покосѣ за двѣицу (→ Покоси колико йокосѣ дво́ица).*

120. Допуна глагола *сѣасати* (*йрисѣасати* и сл.) има облик *за + акузатив*, као у примерима: *Прѣстасѣла је за-удају.*

121. Уз глагол *сѣарати се, бринути се* и сл. јавља се као допуна форма *акузатива са предлогом за*, поред конструкције *о + локатив*, која се најчешће и реализује. Нпр.: *Бѣрѣи́ѣ се стѣрѣ за-ѣвце, а ја ѿ-Јовѣнка за-гѣведа.*

122. Уз глаголе као *йричати, знати, говори́ти, йисати, инѣересовати се* и сл. јавља се, такође, конструкција *за + акузатив*, док је у истој позицији конструкција са локативом далеко мање фреквентна. Нпр.: *Прѣча́ ли што за-Дѣрка; Зна́те ли што за не́га; Говѣрили су јој за њѹ, Пѣса́емо ви за не́га ако до́ђе; Йнтересовѣ се ѿ он за њѹ исл.*

123. Конструкција *за + акузатив* појављује се у функцији одмеравања, као у примерима: *Да онда́ по́пушти тѹ ли́стру за ѿб-мѣ́тра, мѣгѣ би начинѣ још јѣдну сѣбицу; Подигѣ ие ја́з за ѣва-ѿри мѣ́тра и сад крѣпѣ ѣбље њѣве; Не́ би та́ по́пушти́о за́ длаку.*

124. Ова констатација може да послужи и као допуна глагола *дохвати́ти се (ухвати́ти се* и сл.) којом се открива место дотицања, а самим тим и начин, Нпр.: *Пѣватѣше се за́ рѹке па ма́ло по́ мало и за́ грло*²³.

125. Уз глагол *свезати*, као допуна у функцији означавања средства везивања, јављају се конструкције: *за + акузатив, у + акузатив* и *инструментал* (у слободној форми, што је најчешће, или у конструкцији са *с*). У ровачком говору се, у ствари, не ради о варијантним формама већ о конструкцијама које се међусобно разликују у погледу значења степена обухватности при дотицању.

²² У речници: *Ај свѣрај уз дѹдук, израз уз дудук, који се интерпретира као „иди дођавола”, може се третирали као изузетак.*

²³ Може и: *у руке, у коси́и (= у коштац), али не и у грло.*

129. Акузатив са предлогом *над* у поредбеном значењу појављује се најчешће када су у питању заменице, врло ретко када су у питању заједничке именице, а никад у конструкцији са личним именом (у свим овим случајевима конструкција са инструменталом или је једино могућа или је најчешћа). Нпр.: *Он мйсли да нѣмѧ чоѣка нѧдѧ-њѣга*; *Рѣкѧ сам ти да је ѧнѧ пѧгѧн нѧй-йѧгѧни ѳвргла се (= личити) ѧна нѧ тетке — тѧ је кѳчка нѧй-кучке*.

4. Предлог *йод*

130. Пошто су поремећени првобитни односи између месних конструкција (в. т. 128), у ровачком говору је у неким случајевима дошло до диференцијације у другом правцу. Један је такав случај илустрован опозицијом: *йод ѳѣћину* / *исйод ѳѣћине* у примерима: *Ѡвце су йод ѳѣћину* / *Ѡвце су исйод-ѳѣћинѣ*.

У овом конкретном случају, тј. када је у питању дата именица *ѳѣћина*, конструкција са *йод* означава место прецизно локализовано у односу на пећину (дакле, непосредно *йод*), а *исйод* уз исту именицу означаће заузимање одређеног положаја у односу на дати објекат (дакле, *ниже* од пећине).

131. Конструкцијом *йод* + *акузѧйив* могу да се означе временске релације, при чему је листа именица које улазе у састав дате конструкције за обележавање наведених односа сведена само на именице са значењем годишњих доба, с тим што именице *љѣйѧ* и *зима* морају бити обавезно детерминирани. Нпр.: *Пѧд-јесѣн ѣмо ѧпѣт ѳздиј с ѧвцама*; *Кѳпићу йѧй ѳрѣѣе (= прољеће) десѣт-ѧвѧѧ*; *Под сѧмѳ зѧму је дѧшѧ*; *Отѧшли су зѧ Босну йод сѧмѧ љѣйѧ*. А тако и: *Под ѧвѧ ѧблѧк нијѣси трѣбѧ задијѣва*.

132. *Под* + *акузѧйив* појављује се и у функцији начинске одредбе која се тумачи као пратилачки услов вршења радње и може се трансформисати у реченицу „с *ѧйим* да *ѳриѧдне* х”. Нпр.: *дзѣли смо ѧвѳ ливаду да кѧсѧмо йѧ-ѳрѣћину (→ с ѧйим да нам ѳриѧдне ѳрѣћина)*.

Као и у књижевном језику, и овде се појављује израз *йод кирију*. Нпр.: *Издѧје јѣдну сѧбу йѧй-ћирију*.

Израз *йѧ-ѧѧ начин* одговара изразу *на ѧѧј начин*. Нпр.: *Нѣ биг је ѳзѧ йѧ-ѧѧ нѧчин па кад нѣ биг крѧвѣ вићѧ*.

Израз *йѧ-ѧѧ рѣд* такође се може заменити изразом *на ѧѧј начин*. Нпр.: *Пѧ ѧѧ рѣд нѣћу више нишѧ свѧјѧм рѳкѧм тѧј*.

5. Предлог *йроз*²⁷

133. Конструкцијом *йроз* + *акузѧйив* може да се означи просторни однос који одговара значењу акузатива²⁸ са *кроз* у књижевном језику. Нпр.: *Прѧћи йроз урмѣйин дѧ видѧш*.

²⁷ Предлог *кроз* појављује се у говору Роваца у аутентичном облику само као *йроз*.

²⁸ В. рад М. Ивић: *Јѣдно йѧглавѣ из грамѧйике нѧшег модерног јѣзика — сѧсѧтем месних ѧѧдежа*, Годишњѧк Филозофског факултета у Новом Саду II, 1957, 145—158.

137. *Проз + акузатив*, такође у функцији одредбе за начин, у следећим примерима може да се замени прилогом времена садашњег од глагола који по значењу одговара датој именици у акузативу. Нпр.: Гдворй *йрдс-йлач* (= *йлачући*); Причā *йрдза-смијег* (= *смејући се*).

142. У + *акузатив* у следећим примерима има функцију начинске одредбе, што показује супституциони тест: уместо конструкције у + *акузатив* може се ставити одговарајући прилог за начин. Нпр.: *Изеле су вѣчеру ђ слас (= слајко)*: *Исеко је цијелу у комаће* (—

= *усийно*); Повикашѣ свѣ ѿ *глас* (= *заједно*); Разбила се цијела у *шй-ри:ише* (= *усийно*, у комаде).

143. У + *акузайив* од именице *година* у конструкцији с глаголом *коѿулом* трансформише се у израз „*заѿи у године*”. Она је вѣј ѿ *године*, ја-млийм. Разуме се да се у оваквом виду може реализовати иста конструкција и на површинској структури (нпр.: Ка-чѣк *заѿе ѿ године* бѣље да га нйје).

144. Као и у књижевном језику, уз глагол *ѿоуздаѿи се* и сл. јавља се конструкција у + *акузайив*, док се као допуна уз глагол *ослопѿи се*, са истим значењем, обавезно јавља на + *акузайив*. Нпр.: Нѣ може се чѣк данас поѿзда ни у *сѿѿрије*, а кѿмолп ѿ *ѿеу*; Бйг ли се мѣгѣ ослопѿи на *ѿѣ*.

7. Предлог на

145. Конструкција на + *акузайив* може се развити увођењем израза „с *обзиром*”, „с *ѿогледом*”, „у *ѿогледу*” у следећим примерима: Ђнда се глѣдало кѿкав је ко на *нѣм* и на *ѿушкѿ*, а не кѿкав је на *очи* и на *ѿричу*.

146. У примеру: Нйје ѣн лѣш на *ѿоглѣд* израз на *ѿоглед* одговара изразу „*ѿо изгледу*”, „на *основу изгледа*”.

147. У неким примерима на + *акузайив* има функцију квалитативне одредбе. Уместо дате падежне конструкције могла би се употребити атрибуиска, релативна реченица. Нпр.: Бјѣше ѿ ѣн кѿпиѿо шпѣрет на *сѿрују* (→ *који ради на сѿрују*); Начиниѿо је кѿћу на *ѣѣ бѣја* (→ *која има ѣѣ боја*).

148. Иста конструкција има функцију начинске одредбе у примерима: Она је ѣнда пѣчѣ пѣѣѣ на *сѣ ѿѿѣ*; Дѣѣ свйјет толикѣ гѣѣѣ ѣномѣ прѣбисвйјету на *верѣсију*.

149. Конструкција на + *акузайив*, и такође у функцији начинске одредбе, може се заменити у следећим примерима прилогом времена садашњег. Нпр.: Црнѣ је тѣ зѣрада кад чѣк по вѣздрѣгѿ дан ѿѿи на *ноге* (= *сѿѣјеѿи*). У истој позицији веома често се чује и локатив.

150. Конструкција на + *акузайив* понекад се јавља уместо конструкције са дативом, који је овде иначе обичнији, уз израз *команданѿи* и сличне изразе. Нпр.: Бйѿо је нѣјприје командѣнт на *регѣѿѣ*, а пѣтље на *Лѣѿије*; Мрѿѣје је бйѿо командѣт на *миѿѣѣѿѿѣ одѣѣѣѣ* кад је пѣгинуѿо.

151. У клишетираним изразима на *месѿѿо*, на *ѿравду* и сл. обичнији је акузатив, мада није искључен нити редак ни локатив. Нпр.: Ђѣѣ је на *мјесѿѿо* мрѣѣѣ; Пѣгинуѿо је на *ѿравду* бѣѣѣ.

152. У примеру: Не мѣгу нйѿуј на *ноге*, израз на *ноге* значи „мак-нуѿи *ногама*”, „*ходаѿи*”.

8. Предлог ѿре(ѣ)

153. Конструкцијом *ѿред* + *акузайив* означава се време у оријентационом смислу, што одговара, углавном, конструкцији *уочи* + *ге-*

ниийив. При том у позицији *x* не могу доћи следеће именице за означавање времена: именица *јуиџо*, називи дана, осим именице *недеља* из тог круга, и веома ретко именице *љейо* и *зима*, али обе само у случајевима ако су детерминирани. Нпр.: *Банџиџе таман љред нџ*; *Дйжџемо се свџкџ јџтро љрџ-зору*; *Преи-џџднџ* наврни; Наврати нџе *џред нџџелу* (→ у неки дан љре недеље); *Преи самџ љейо* се врнуше из Боснџ; *Тџмо нџе љред самџ зџму* џдог да пџзџрим.

На основу овог би се могло закључити да изостају по правилу оне лексичке јединице за означавање времена које у свести говорника не изазивају јасну представу о временским границама.

9. Предлог *мимо*

154. Употреба конструкције *мимо* + *акузџиив* у означавању места и времена већ је обрађена приликом сагледавања употребе овог предлога са генитивом (в. т. 67 и 68).

155. *Мимо* + *акузџиив* служи и за означавање времена оријентационог типа и то са квантитативном значењском нијансом. У оквиру овакве употребе можемо разликовати два типа: а) *мимо* + *акузџиив* трансформише се у „*више*” (односно *дуже*) од *x*” (нпр.: *Жџивиџо је мџмо сџџџ џџдџнџ*; *џџџо је кџд нџс мимо џџднџ*); б) *мимо* + *акузџиив* може се развити у релативну реченицу „*који има више од x*” и онда има функцију квалитативне одредбе (нпр.: *Чџек мимо шџџџ џџдџнџ* није за *жи-вџџа*; *Вџо мимо џџџ џрџнџ* није за *Цџеровиџџ*).

156. Ова конструкција може да се употреби и за означавање поредбеног односа и најчешће се може трансформисати у израз „*више од x*”, као у примерима: *Мџмо џџџ* нџ може бџ поштен чџек; *Тџо* је злџ *мимо свџ злџ* на зџмљи; *Трпџ џн мџмо љџде*.

У примеру: *Прџшли смо мимо џсџџлџ* израз *мимо осџџџџ* може се заменити изразом „*боље од x*”, „*боље него x*”.

157. *Мимо* + *акузџиив* јавља се и у значењу „*уџркџ x*”. Нпр. *Мџмо свџ џџџ џн је џџџ дџбар чџек*.

10. Предлог *о(џ)*

158. Предлог *о* добио је у ровачком говору, из фонетских разлога, позициону варијанту *џџ*²⁹.

Комбиновање ових двеју варијанти са акузативом односно локативом у функцији допуне глагола типа *окаџиџи*, *џбесџиџи* и слично условљено је одређеним синтаксичким контекстом. Уколико је уз дату именицу употребљен детерминатор, изабраће се, по правилу, *џблџк од и акузџиив*. Упореди: *Ђџџа се бљџџџџџ од џнџ џџџџџџџ*, *џбџџџи је од џнџ*

²⁹ Предлог *о* вероватно се почео појављивати у виду *џд* испред речи које су почињале истим вокалом (обично су у питању показне заменице: *џвај*, *џнај*, *џџа*, *џџџ*, *џџџџ* и сл.). То што се јавља баш консонант -*џ*, а не неки други, резултат је, мислимо, паралелног појављивања џеју форми и у генитиву, опет из фонетских разлога (в. наведени рад Д. Петровиџа, 161).

б_укву итд. Уколико, међутим, детерминатор изостаје, остварује се, по правилу, веза *о + локатив*. Упоређи: Објеси плетивачу (= мала ткана вунена торба) *ѡ сѣрузи* (= капија на тору); Извјешѡ сам мѣсо *ѡ иѡнѣма* (= греде, пречаге које спајају кровну конструкцију); Да смо ѡбјесили ѡнѣ мѡкрину *ѡ рогли*, нѣ би нѣ -ј-абера (= не би се покварила); Објеси ти тѡ мѡчку *ѡ рѣи*.

159. Уз глаголе као *удариѣи, гађаѣи, уждиѣи, оѣалиѣи* и сл. у говору Роваца јавља се допуна редовно у виду конструкције *од + акузатив*. Нпр.: Удариѡ је глѡвѡм *од враѣи*; Гађѡ је бѡцѡм *од ѡнѣ дѡлину*; Уждиѡ је глѡвѡм *од ѡнѣ кѡмѣн*; Опѡлиѡ је ш ѣим *ѡи кѡмѣн*.

160. Конструкцијом *од + акузатив* може да се означи одмеравање и конструкција се може семантички интерпретирати као „*врема х*“. Нпр.: Узео сам мјѣру *ѡѡ-ѣега*; ѡдмјерила сам дуљину *ѡѡ-ѣе*.

V. ИНСТРУМЕНТАЛ

161. Међу упадљиве одлике ровачког говора спада и везивање инструментала за предлог *с(а)* у многим случајевима у којима књижевни језик допушта само употребу слободне падежне форме. Оваква ситуација само потврђује „да се социјативна конструкција налази у српскохрватском у фази експанзије“³⁰.

Тим процесом су у различитом степену захваћене поједине области употребе овог падежа. У неким је подручјима процес замењивања слободне форме везаном тек у току, у другима је већ завршен. Мали је број случајева у којима су очувани првобитни критерији дистинкције слободне форме и конструкције са *с*.

Управо овакво непреврело стање знатно отежава поступак у излагању који је досада био заснован на формалном разликовању: *слободна уѡѡѣреба* / *везана уѡѡѣреба*.

А) У слободној уѡѡѣреби

162. Инструментал места (просекутив) употребиће се, као и у књижевном језику, да означи место које је у извесном смислу „динамички схваћено“³¹. Нпр. ѐвце проѡѡнѣ *ливѡѡм*; Иди овѣдиѣн *ѡвиѣм ѣуѣм*; Проѡѡ сам данѡс *Лиѣѣѣѣм*.

Али за разлику од књижевног језика, просекутив може овде да означи такође и место у најширем смислу. Нпр.: Пѡла је тѣйна *врѡвима* — сѣјѣг ѣе; Дѣгѡ се нѡѣѡс дѣм *Брѣѡѡма*; Лѣжѣ магла *јѣжѣѣѣ*.

³⁰ В. М. Ивић, *Значења српскохрватског инструменѣала и ѣихѡв разѡѡј*, Београд, САН, ССХХVII, 235: М. Ивић у наведеној студији, између осталог, даље закључује: „... српскохрватски је, као и осталих словенски језици понео из опѣтесловенске зајѣднице тенденцију за ширѣњѣм границе употребе конструкције са *с* на рачун инструментала. Ова се тенденција остварује јѡш од најстаријих историѣких времена у јѣдном делу српскохрватских говѡра“ (стр. 234).

³¹ У даљѣм излагању сви термини стављѣни под наводницама за појѣдине категорије инструментала преузѣти су из наведеног дела М. Ивић.

јема *йланйнама*; *Рогдћедом* се још *вїдї* *снїјег*; *Овѣм* *ддлинѣм* је *трава* *дѣ* *паса*; *Онїјем* *дѣнїјем* *рѣбрима* (= на тој страни крова) *вїдѣ* се *ба-*
скије (= летве које са спољашње стране повезују кровну конструк-

цију); *Пўшти* *ѣвце* *ѣнїјем* *лѣзбѣма* (= тераса у стени, брду).
Инструментал може у ровачком говору означити место и у кон-

структури са глаголом *бїти*. Нпр.: Кад смо били *Требицѣшем*, *пѣчѣ*
кїша; Кад смо били *Трновицѣм*, *стаде* *граја* *чѣбане*.

163. Инструментал за време употребљава се редовно у конструк-

цији са *с* (в. т. 179).
164. Није необичан ни инструментал којим се означава узраст
(али не и професија, функција и сл.) ради идентификовања одређеног
временског периода. Нпр.: *Дѣпала* *ми* се још *ћѣвѣјѣм*; *Ждрѣбѣшом* је
био *лѣтшї*.

165. Потврда за употребу инструментала категорије „активног
узрока”, типа „чиниоца” нисам нашао³².

Пример као: „*сїѣѣ* *сама* *собом*” у ровачком говору би гласио:
Сїѣѣ *сама* *од* *сѣбе*.

166. Инструментал „изазивача” (такође тип категорије „актив-

ног узрока”) јавља се у примерима као: *Осирѣмашили* су *нѣрѣдом* и
расїїѣњем; *Пѣгинуо* је *нѣѣѣњѣм*.

167. У следећим примерима слободни инструментал може да се
замени изразом „*имајући* у *виду* *одлике* *х*”, „*на основу* *одлика* *х*”. Нпр.:
Зѣмѣм је *слаб* *ѣвї* *кўмпїјер*; *Мѣјѣм* је *ѣвї* *калем* *нѣродан*.

Међутим, када су у питању човек и животиња употреба инстру-

ментала је искључена и онда се јавља само конструкција *ѣо* + *локаїїв*
у истој функцији (в. т. 202).

Израз „*дође* *годином*” у примеру: *Слаб* је *урмѣтїн*, *ѣако* је *бїло*
кїшѣ — *тѣ* *му* *дѣђе* *гѣдинѣм*, може се трансформисати у „*зависї* *од*
године”.

168. У говору Роваца налазимо архаични инструментал уз гла-

голе *їљуваїи* и *бљуваїи*. Нпр.: *От* *прѣтѣс* *їљује* *крѣљу*: *Бљује* *свѣ*
нѣкїјем *їјѣдом* — *нѣће* *ни* *мѣкну* (= преживети).
169. Уз глагол *сїїдѣшї* се (*срамїи* се и сл.) не јавља се инстру-

ментал већ генитив или конструкција *од* + *гениїїв*.
170. Инструментал „циља”³³ присутан је у говору Роваца, мада
категорија није продуктивна. Јавља се само у изразима као *їѣсло*
(→ *ради* *їѣсла*), *їрѣшом* (→ *ради* *хїїног* *їѣсла*). Нпр.: *Отїшѣ* је у Ко-
лашин *свѣїјем* *їѣсло*; *Дѣшѣ* сам *дѣ-вѣс* *їѣсло*; *Кѣјѣм* *їрѣшѣм* *те* *їмѣмо*.

171. „Особински” инструментал је веома жива категорија, а по-

себно уз компаратив. Нпр.: *Влѣдѣњем* *нїје* *бїо* *дѣбар*; *Пѣгѣнїївом* је
свѣ *прѣтурио*; *Влѣдѣњем* *нїје* *гѣрї* *од* *ѣстѣлїјѣ*; *Пѣшїїњем* *и* *рѣдом* је
јѣш *нѣкуј* *бѣлї* *од* *њѣга*.

³² Његово значење се идентификује са „*онај који чини да*” (наведени рад
М. Ивић, 71).

³³ Близак је категорији „узрока” и њим је означен „циљ ка коме се иде вр-

шењем глаголске радње и уједино оно што подстиче субјекат на вршење дате радње”
(наведено дело М. Ивић, 92).

172. Инструментал без предлога у квалитативном значењу типа: *Човек дугом косом не познаје овај говор.*

173. Инструментал поређења имамо у примерима типа: *Бòље је ўмрије но овàкијем живѡиом живје*, где је инструментал блокиран одредбом. Забележио сам само један пример његове у правом смислу слободне употребе. Нпр.: *Бòље је ўмрије но рѡбом живје.*

174. Инструментал „основне карактеристике” дистрибутивног типа јавља се у примерима као: *Овце јàвѣ бѹљуцима* (= стадо, гомила).

175. Значење начина имамо у примерима: *Дàвѡ ми је шàкѡм и кайѡм* (= не жалећи); *Нѡсијо је бремѣнима и нàрàнцима цїјо дàн.*

176. Слободни инструментал се јавља и као део именског предиката уз глаголе: *їравийи се, їравийи, сматїрайи (се), назваийи (се)* и сл.³⁴. Нпр.: *Правї се шѡшѡм*; *Правї ме будàлѡм*; *Смàтрају га лудим* (чешће: *за луда*); *Назѡви ме кѹчкѡм и свїјем срàмѡињијем* ако тѡ не урадила е се бѡље свàчїм прѡметнѹт (= претворити се) но онàкијем чоѡком звà; *Нїје мàлà ствàр нàзват се њѡговѡм жєнѡм.*

176. Уз глагол *їрейшварийи се* (и друге глаголе који се у том смислу могу интерпретирати) јавља се допуна у виду слободног инструментала. Нпр.: *Вѡдѡм се обрѣло ђвѡ ѡвѡлѣ сїјено*; *Глибѡм се обрѣла зѣмља зàтѡ што је ѡрàно ўс-кишу*; *Овѡ млијѣко се сѹрушкѡм обрѣло*; *Бѡље се свàчїм прѡметнѹт.*

177. Инструментал заменице *себе* у следећим примерима интерпретира се као „сам”, „лично”. Нпр.: *Сѡбѡм је свѣ урадијо ѡсим зїда*; *Ўзми тѡ, исплàтиће ти се кад ўмијеш сѡбѡм пѡправї.*

178. Уз глаголе као *мирисайи* и сл., као глаголска допуна, може да се појави слободни инструментал, али и конструкција *на + акузатив*. Ако се жели изразити извесни, сасвим сигурни извор дате радње, употребиће се инструментал, док ће се конструкција *на + акузатив* појавити у ситуацијама када је присутна доза неизвесности у том погледу. Нпр.: *Свà кѹћа мирїшѣ лѹком* (лук је непосредни извор мириса); *Свà кѹћа мирїшѣ нà лук* (лук може бити, а не мора, извор мириса).

Б) У конструкцији с предлозима

1. Предлог с(а)

179. Инструментал са *с* употребиће се у случајевима када је нека радња, паралелна по остварењу с другом датом радњом, изражена номинативном конструкцијом. Нпр.: *Ш њѣнијем дѡласком* (→ *онда кад је она дошла*) свѣ је крѣнуло нàопàко; *С Мàрковијем нѣсїѡанком* (→ *онда кад је Марко несїѡао*) свѣ је нѣстало їс тѣ кѹћѣ; *Дѡшѡ је са зѡрѡм* (→ *онда кад се свїшало*); *С нѡћу* (→ *онда када је ѡадала ноћ*) смо бїли ус Кѡшућѣ стрàне.

³⁴ Уз глагол *їосїѡийи* као допуна јавља се увек номинатив, а уз *їосїѡивийи* за + акузатив или (веома ретко) за + генитив.

180. Инструментал „пасивног узрока”³⁵ очуван је у вези *хва-лиши се (с)* нечим, а јавља се и уз глаголе као: *йоносиши се, дичиши се, йфочуши се, йрославиши се, зориши се* и сл. Нпр.: Збрй се (= дичити се) *(са)* синдаима кб Вушо *(са)* сѣбљама; (Ж) *ћецом* сам задовбљна; Његов *ћед* се прѣчуо *(с)* *јунѣишвом*, а он ће *(с)* *касѣигом* (= срамота) и *(са)* *свѣкијем ймбреиом* (= непоштење вишег степена). У овој функцији појава слободног инструментала је само спорадична.

181. Спроводични тип инструментала, као, уосталом, и инстру-ментал оруђа у целини, праћен је, по правилу, предлогом *с*. Нпр.: Тб се не кѣпѣ *с* *мѣишкѣм*, а тѣшко би бѣло и *с* *йрнѣкојом*; Такѣга чѣда ни-јѣсам вѣдијо *с* *ѣчима*.

182. Социјативна конструкција, такође, служи за означавање тзв. омогућивачког инструментала. Нпр.: *Ш њѣме* сам се и ја прѣбачијо; Отишѣ сам и ја *с* *йѣишијем камијѣном*; Дај да пѣпијем *с* *йѣм чѣишѣм* мѣло вѣдѣ.

183. Инструментал којим су обележена жива бића, чија се актив-ност не може употпуности третирали као самоактивна, обавезно се јавља у виду конструкције са *с*. Нпр.: Ђрѣм сѣтра *с* *вѣловима*, а тѣ би мѣгѣ йсти *с* *кѣњем й* сијено.

184. Псеудосоцијатив у функцији пратилачке карактеристике та-кође је праћен предлогом. Нпр.: Збрѣй *с* *мѣкѣм*.

185. Забележио сам и приличан број примера конструкције ин-струментала објекта који се може заменити акузативом објекта уз при-лагођавање осталих чланова конструкције. У таквој служби јављају се паралелно инструментал и конструкција са *с*. Нпр.: Свѣкѣ нѣј слѣжѣй *(с)* *рѣкијѣм* и *(с)* *кавѣм*; А он слѣже *рамѣнима* (ређе *с* *рамѣнима*) и ѣде; Мѣже јѣш да мѣдѣ *(с)* *йѣсѣиша*.

186. У облику социјативне конструкције, мада није искључена категорија слободног инструментала, јавља се инструментал којим се обележава лице као агенс у пасивној конструкцији и при томе се, та-кође, паралелно јављају обе конструкције. Нпр.: Није он крѣв што је ѣкружѣн *(с)* *йѣгѣнима*; Не жѣвѣ се нѣ мѣломе имѣњу кад је чѣек прѣтиснѣт *(са)* *сѣишѣм ћецѣм*.

187. Конструкција са предлогом *с* појављује се и у значењу „у односу на *х*”. Нпр.: Нѣ смије чѣек бѣ стрѣг *ж* *ћецѣм*; Сѣ мѣм су бѣли свѣ лѣјѣпо; Какав си *с* *кѣм* такѣ ће ѣ они бѣ *с* *йѣѣѣм*.

2. Предлог за

188. У говору Роваца појављује се конструкција *за* + *инстру-ментѣл* уз глаголе говорења у негативном значењу³⁶. Нпр.: Прѣчѣ се за *њѣм* свѣиѣто; Нѣмѣј ѣдит нѣ весѣло сѣма е ће бѣ да се за *йѣѣѣм йрѣчѣ*.

³⁵ „Њѣме се просто открѣва прѣва и далека карѣка на коју су се, сплѣтом окол-ности, наѣвѣзале другѣ ѣд којѣх је последња дѣто стање, односно радња“ (наве-дени рад М. Ивић, 85)

³⁶ Да се конструкција појављује и у књижевним текстовима, показују испи-тивања др Ј. Капића (Јован Капић, *Дѣйуне индирѣкѣиѣног ѣѣјѣѣа уз глаголе слушања и говорења*, ЗбФЛ, XI, 1968, 105—108).

189. Конструкција *за* + *инструментал* ступа у конструкцију са глаголом *удати се* или са неким другим глаголом који имплицира исто значење. Нпр.: *За њим* је *удата* *шћер* *Мирова*; *Она оде за њим* *бес питања*; *Рekoшe* да је *за њим* *пoбјeгла*.

190. Реченица: *Иди за свoјицeм идoлoм* одговара изразу: *Глeдaј свој иoсao*.

3. Предлог *иод*

191. Конструкција *иод* + *инструментал* појављује се у функцији квалитативне одредбе. Нпр.: *Мбрa* да је *тa* *ћевoјкa иод мaнoм* кад је *узeлa* *oнoгa* *aвeтaнa* (= будала).

192. Уз глагол *засијати*, који је најчешће само имплицитно присутан, допуна се појављује најчешће у виду конструкције *иод* + *инструментал*, али није искључена ни конструкција *иод* + *акузатив* (што је резултат овде већ помињане неутрализације опозиционих првобитних односа у оквиру падежног месног система). Нпр. *Пош кумијe-ром* ми је *цијeлa* *дoњa* *њивa*; *Нe* *знaм* *кoликo* *јмa иод јeчмoм* и *иод-рaжeи*, а *млјм* да *иод eлдoм* *нeмa* *ништa* / *И oнo* ми је *иoш кумијeр*.

193. Предлози *међу*, *над* и *иред* појављују се у комбинацији с конструкцијом места само спорадично пошто је акузатив преузео у већини случајева службу инструментала (в. т. 128).

194. Инструментал са предлогом *међу* појављује се и у означавању неке врсте узајамног односа, повезаности и сл. Нпр.: *Пoбишe* се *мeђу-сoбoм*; *Нe* *знaм* *јмa* ли *штo мeђу-њимa*, а *мeђу нaмa* *двoјeмa* *нeмa* *ништa* *сигурнo*.

195. *Над* се са инструменталом појављује у поредбеном значењу (паралелно са акузативом, в. т. 129.). Нпр.: *Тo* је *свaштoчињa* *нaш свaђишoчињaмa*, а *ни oнa* *нијe* *oстaлa* *зa* *њим* — и *oнa* је *кучкa* *нaш кучкaмa*.

VI. ЛОКАТИВ

1. Предлог *o*

196. Конструкција *o* + *локатив* може да означи време, као и у књижевном језику. При томе у позицији *x* не могу да дођу именице из категорије „условне временске сукцесије” — дани и месеци, изузев именице *неђеља*, уколико је детерминирана и употребљена у значењу „седмица”, а именица *зима* (са листе именица „природне временске сукцесије”) мора бити обавезно детерминирана. Тај услов обавезне детерминације не мора, међутим, да буде испуњен уколико су у питању именице *љeтo*, *јpoљeћe* и *јeсeн*, мада је и ту детерминатор најчешће присутан. Нпр.: *Дoшo* биг *дo* *вaс o-јeсeни*, а *aкo* *нe* *дoћeм*, *дoћу* *тeк* *o* *другoј зими*; *Нaпyштити* *вe o* *јрдљeћу*; *Дoћи* *кoд* *нaс o* *oнoј* *другoј нeђељи*; *О* *двoј зими* се *мбрaш* *oжeни*. Напомињем да се имена празника

појављују у оваквој конструкцији. Нпр.: Дôлазила је и о Бôжићу и ò Нôвој гôдини.

197. Конструкција *о + локатив* јавља се као допуна глагола *зависити*: Нйје зâвисијо нй-о-кôме, па му је бйло лâко бй пâмѣтан; Мйна је на сѣло жйвје кад зâвисиш ò-другôме.

198. Забележио сам и неколико примера где се конструкција *о + локатив* од именица које значе обед (*ручак, вечера* и сл.) интерпретира на сасвим посебан начин. У таквим је случајевима на нивоу дубинске структуре присутна идеја о акцији *јесити* у одређено време. Нпр.: Штâ ћемо мѣтнѹ гòведима о вѣчери (→ *да једу кад буде време вечери*); Нѣ знâм штâ биг дôнијела мòбеницима ò ужини (→ *да једу кад буде време ужини*).

2. Предлог *йо*

199. Конструкција *йо + локатив* за означавање времена може се интерпретирати као: (а) „*йосле х*” и ту је *йо* варијанта предлога *йосле* и (б) „*док йѣраје х*”, „*за време х*”. Нпр.: (а) Дôј ћу дò вâс йò Видову днѣ; Мòрâш ли сâд или йò рúчку; (б) Нѣ може се йс кућѣ йò òвомѣ киѣ-мѣйу (= невреме); Пò киши се кòсй, а йò сýнцу плâсти; Да је тражио с лúчем йò сýнцу, нѣ би онâкѣ жѣнѣ нâшò.

Да ли ће се успоставити значење (а) или значење (б) зависи од лексеме која бива обележена локативном конструкцијом.

200. Истом конструкцијом може да се означи посредништво само онда ако је именица која се јавља у позицији локатива живо биће. Нпр.: Пòслаћу ти âбер (= глас) йò ѣѣйѣйу (али не и: Дòзно сам то йò йисму).

201. Дистрибутивно значење може бити такође изражено овом конструкцијом, као у примерима: Скйћѣ йò жєнѣйинама и йò ѣвòј-чинâма; Бâвò ми пòнесе òнò јýне йò кравâма.

202. Конструкција *йо + локатив* од именица које означавају лица може да се развије изразима „*с обзиром на х*”, „*имајући у виду х*”, с тим што именица изражена на површинској структури имплицира одређену активност, заслугу и сл. означеног лица, што је, у ствари, у крајњој линији, „*пасивни изазивач*” дате радње. Нпр. Учйнијо ми је тò йò Мâрку (→ *с обзиром на везу са Марком*); Ўзео биг је йò òцу (→ *имајући у виду очеве особине*), али нѣ биг йò мâјци (→ *имајући у виду мајчине особине*).

203. Врло блиска по значењу предходној конструкцији јесте конструкција *йо + локатив* која се може развити у израз „*на основу х*”, при чему облик локатива добија номинална реч за коју се на нивоу дубинске структуре везује цела једна предикатска конструкција. Нпр.: Пòзнò сам га йò гòвòру (→ *на основу онога како говори*); Пò Мâрку (→ *на основу йòга како се Марко држи*) јâ вйдйм да нйје нѣшто у рѣду.

204. Конструкција *йо + локатив* појављује се као допуна глагола *доћи*. При томе се цела конструкција интерпретира у смислу значења „*од сйране х*”, „*са сйране х*”. Нпр.: Пò мâјци (→ *од сйране мајке*)

јој је тђ и дђшло; Ы̋м̋ му љђ к̋м̋ (→ са с̋йране кога) дђћи да је дђбар чђек; Нѐ зна̋м̋ љђ ко̋ме (→ од с̋йране кога) му је тђ дђшло; Тђ што л̋жѐ дђшло јој је љђ ш̋е̋ш̋ки (→ са с̋йране ш̋е̋ш̋ке).

205. У значењу *зором*, *рано* јављају се изрази љђ зори (нпр.: *По-зђри* је дђшђ), као и израз љђ но̋ћи (нпр.: *По-нђћи* је б̋ан̋ула). При томе је израз љђ но̋ћи, који се јавља и у значењу *ноћу*, већ сасвим адвербијализиран — изговара се као једна акценатска целина.

206. У ровачком говору није могућа конструкција типа: Учинио је то љђ завис̋и̋и.

3. Предлог љри

207. Предлог љри са локативом у функцији означавања места може да се јави у значењу „*љоред*” или „*уз*”, при чему је понекад врло тешко прецизирати које се конкретно значење има у виду. Нпр.: Мђгђ би ђње љр̋и кӳћи начин̋е ма̋ло ђставѐ; Св̋а су ни си̋јена љр̋и љђја̋и̋и (= стаја); Дђ ми је п̋ла̋ц да на̋чин̋им кӳћу там̋ан љри њѐговђј.

208. Понекад (у зависности од лексичког значења именице у локативу) предлог љри се интерпретира у смислу „*љод*” („*исљод*”). Нпр.: Кад је ударио гра̋д, ђвце су ми б̋иле љри ђма̋ру.

209. Конструкцијом љри + *лока̋и̋ив* може да се означи припадање односно придруживање у смислу: а) „*заједно са х*” (нпр.: Нѐм̋ам чђ-б̋ан̋а па су ни ђвце за љетђс љри Нѐђѐљкови̋ѐма, При̋ њини̋ѐма су и Ми̋лики̋не); б) „*у сас̋таву х*” (нпр.: На̋ш баталиђн је та̋дѐ б̋ијђ љри ко̋ла̋шин̋ско̋ј бре̋га̋ди, При̋ Теодору је б̋ијђ ђстђ и Ми̋ја̋јлов д̋иђ, Не за̋пази̋г је ~~ли~~ љр̋и Гли̋гори̋ѐву ди̋ѐлу ђстала ци̋јела цркђвина).

210. У конструкцији са глаголом којим се означава рад или нека друга активност, као допуна у функцији означавања установе и сл. у смислу места радње, јавља се веома често конструкција љри + *лока̋и̋ив*. Нпр.: Ра̋дијђ је љри ђђбору до-га љ̋авђ нѐ понесе; Ни̋јѐсу ни ура̋чӳнали ђни ра̋д љр̋и ш̋ко̋ли и љр̋и вђјно̋ј љђши̋и̋и; Ра̋дила сам дв̋ије гђдине љр̋и кӳини.

211. Истом конструкцијом може да се означи узрочни однос, мада, истина, веома ретко и само у специфичним ситуацијама. При томе се конструкција може заменити и изразом „*завис̋и̋и од х*”. Нпр.: Нѐм̋а љѐцѐ ни-з-другђм жѐнђм — мђра̋ да је нѐшто љри њѐму; Свѐ што је б̋ијђ љри мѐне, ја сам ура̋дијђ.

212. Конструкцијом љри + *лока̋и̋ив* може да се означи време: а) у смислу „*за време х*”, „*док љра̋је х*” (нпр.: Тђ се љри ли̋ѐи̋и̋ѐма д̋нѐвима ра̋дило, а не да̋нас); б) у смислу „*љриликом х*” (нпр.: При љђ-лас̋ку се за̋плакђ) и в) именица у локативу означава лице са чијом се активношћу или присуством поклапа време вршења радње (нпр.: При мѐне (→ *док сам ја љамо био*) дђбро су се сла̋гали; При Ми̋лени (→ *док је била љамо Милена*) ни̋јѐсу још били ни ђнѹ њиву купи̋ли; Још љр̋и Са̋ви (→ *док је био Са̋ва*) нѐшто су се зарђг̋љали).

213. У реченици: Ја сам вѐј љри љ̋ӳшу, израз љри љ̋ӳшу интерпретира се као „*с̋йреман за љӳш*”.

³⁷ М. Ивић закључује да „ако се узме у обзир да је специфично значење временског локатива било заиста засновано на представи о просторности времена требало је управо и очекивати да се оно најпре и најдуже задржи баш у облику који означава периоде године“ (М. Ивић, *Из проблематике надежних временских конституција*, [Ф XX1, 196—205]).

226. У конструкцији са *у* и *на* *до* се употребљава за наглашавање значења „не даље од *х*”. Отуда реализовање овакве конструкције са *до* повлачи са собом идеју о томе да дати циљ који се поставља кретањем није нимало далек, већ напротив. Сем тога, у овом говору се развила још једна посебна значенска нијанса која се везује за овакве конструкције: радња о којој саопштава предикат схвата се као кратко-трајна. Нпр.: *Идѐм ма̀ло до у Мо̀рачу*; *Ишцли смо до љ Рѝвца*; *Скѝкнуо сам ма̀ло дѝ-на-ѝланину*; *Ѐјде скѝкни тѝ ма̀ло до у По̀дгорицу*; *Тѝ ѝде са̀мо тѝ ма̀ло до у Биѝдград*. (У оваквим случајевима може доћи до из-раза и одређена стилска обојеност: намерно се потцењује раздаљина о којој се саопштава).

228. *До* се појављује и у конструкцији са предлозима *ѝо* и *мимо* у означавању времена (*ѝо* у таквој вези и не може означити нешто друго до временски однос). При том оба ова предлога означавају удаљавање од временске тачке о којој саопштава дата именичка лексама (значе, дакле, *ѝосле*). Нпр.: *Дѝлазио је до ѝо Ђурђеву днѝ сва̀ки дѝн*; *Не дѝлази у Дѝбоко̀ до мимо Ѐлѝна днѝ*.

ЗАКЉУЧАК

Основне карактеристике падежног система говора Роваца састоје се у следећем:

1) Као и у осталим деловима одговарајућег а прилично широког дијалекатског терена, неутрализована је дистинкција падежа којим је означено место завршетка радње и падежа којима је означено место тока радње у целини.

По изузетку, а у функцији означавања неких других (дакле, не месних) односа, старе морфолошке опозиције искоришћене су за изражавање нових семантичких дистинкција (в. т. 130).

2) Као и другде на терену црногорског дијалекатског пејзажа, инструментал је добрим делом престао да функционише као слободна морфолошка форма; конструкција са *с* продире и у поља употребе инструментала оруђа (в. т. 180, 181, 182, 185, 186, и сл.).

3) Конструкција *за* + *гениѝив* у означавању намене присутна је и у овом говору као и у многим другим (црногорским, а, изгледа, и босанским).

4) Падежне конструкције често одступају од онога што је својствено књижевном језику. Одступање може да се испољи на један од следећих начина:

а) књижевни језик не познаје дату предлошку форму (нпр.: предлог *лише*);

б) ровачки говор не познаје следеће предлошке форме: *дно* и *сред*, већ само њихове обличне варијанте у виду сложених конструкција (*на̀дно*, *са̀дно*, *ѝд̀дно*, *ѝдно*; *на̀сред*, *ѝд̀сред*, *ѝсред*);

в) књижевни језик нема следеће дублетне облике настале на терену овог говора најчешће из фонетских разлога: *о*||*од*, *исѣред*||*исѣре*, *ѣрема*||*сѣрема* (*сѣрам*), *ѣоред*||*ѣоро*, *ѣреко*||*ѣро*;

г) књижевном језику је у појединим случајевима непозната само дата комбинација предлошке и падежне форме (в. *за* + *генийѣив*);

д) у књижевном језику се дато значење не везује за дату конструкцију, која иначе постоји (в. *уз* + *акузайѣив*, т. 101, 102, 103, 104, и сл.; *ѣри* + *локайѣив*, 209, 211, 212 (а); *с* + *генийѣив*, 24, 25 и сл.) и

ђ) ровачки говор чува низ архаизама које је изгубио књижевни језик (в. нпр.: *водом* се обрело, *плѣује крвљу*, ради *собом*, и сл.).

МАТЕРИЈАЛ ЗА ФОНЕТИКУ ГОВОРА СЕЛА ПЕТЕРЛАШ У ОПШТИНИ ДИМИТРОВГРАД

Рађено под руководством
проф. др Павла Ивића

Материјал који ће бити изложен сакупила сам у селу Петерлаш око десетак километара удаљеном од бугарске границе. Село се налази 7 км североисточно од Димитровграда (ранијег Цариброда). Становници овог села су по народности Бугари. Њихов говор спада у дијалекатски тип који се према нашој терминологији зове тимочко-лужничким, а према бугарској северозападним прелазним дијалектом. Радила сам према упитнику П. Ивића *Инвентар фонетичке проблематике шипокавских говора*, Годишњак Филозофског Факултета у Новом Саду VII, 1962—63, 100—110. Питања сам постављала како члановима старије тако и члановима млађе генерације. Одговоре су ми дали следећи појединци:

Васил Јелѣнков, стар осамдесет година,
Јевка Јордѣнова, стара педесет једну годину,
Јенѣкије Сотиров, стар четрдесет једну годину,
Товил Бордѣнов, стар тридесет две године,
Васка Марѣнина, стара двадесет две године,
Симион Јордѣнов, стар двадесет осам година,
Мика Тѣдорова, стара осамнаест година,
Вѣна Попѣва, стара двадесет пет година,
Марѣка Вѣлинова, стара тридесет пет година,
Сѣмка Сотирова, стара седамдесет шест година.

ВОКАЛИЗАМ

1) Вокал *а*:

Млат, класје, штап, јајцѣ, јѣкијат, оди часове, оди врата (оди вратѣта); двѣ, ствѣри, вѣла (и благодарим), равно, сѣс ковачѣ; знајем, пѣнтим (и помним), мѣнечѣ^ак, Мѣриног; странѣ.

2) Вокал *е*:

шѐс, сѐс јѐжа, оди жѐне (оди женѐте), шѐтал се; пѐт; нѐма; грѐда, ре-
жѐла.

3) Вокал *e*:

срѐтна, вѐне (3. л. пл през.), вѐче, брѐтенѐц, петѐрица, плѐл, свѐ, зѐт;
трѐјки, лѐгну, свѐкрва; земљѐ, јѐдѐн, вѐнем, челѐ, на јѐдну; чѐтри,
јѐребица, пченица, на челѐ(то).

4) Вокал *o*:

рѐк, оди кола́(та), со́л, дојдо́, дојде́ (аор.); бо́к, во́л, овца́, [ту́ка, а не
о в д е]*; но́ч, но́ш, гно́ј, до́љњи.

5) Вокал *o*:

кола́, добар, мо́же, по́ље, сво́но, мло́го (и мно́го), о́ко, ко́ј, грѐп; сѐс
кола́(та), ко́сти, о́чи; вода́, обрѐс, од момчѐ, мојѐ, [па́к, а не о п е т],
помѐгну, сѐс во́ду; поклонѐл, ко́ји, у́ воду (у водѐту), божѐйни, о́чу,
ору́жје.

6) Вокал *y*:

ју́же, зу́п, осу́шимо; у́ши, умрѐл, узѐл, гусѐница.

7) Обичан рефлекс полугласа:

дѐн, стаблѐ, [од врапчѐтијата, а не о д в р а б а ц а, од пщѐтата, а не
о д п а с а, од момчѐтијата, од девојчѐтијата, од прѐскове (прѐскова =
брѐсква), од снаѐ (од снаѐте), од ѓвце (од овцѐте), од гѐске(те)]; дѐш;
шѐпчем, зѐлва, снаѐ, лѐко, но́чви (= наѐве), по манѐчѐк, сѐвне, [ца́м,
а не с т а к л о], сѐга, [кига́, а не к а д], данѐска; [пщѐто, а не п а с],
ша́ф (ру́п=много чѐшће), сѐвјат, [башта́ и тѐтко, а не о т а ц; врапчѐ,
а не в р а б а ц; студѐн, а не х л а д а н], јѐдѐн, [јѐчми́к, а не ј е -
ч а м], четврѐтак, мо́зак, но́к (= нокат); [трља́м — натрља́м; трѐм —
натрѐм је много реѐје], жѐнѐмо, [пра́тим, а не ш а љ е м; испра́тим,
а не п о ш а љ е м], изатка́јем, (и з а ж е н е м не постоји); с, са,
сѐс, сакрѐла се — скрѐла се (скута́ла се — много чѐшће); мога́л, лега́л,
река́л, вѐтар, несѐм.

8) Ненаглашени полуглас у суседству лабијала:

ѓсам, седамдѐсѐ.

9) Ненаглашени полуглас у речи да ж д е в њ а к:

деждѐвњак.

10) Гласовни лик речи

ложѐца; [ца́м, а не с т а к л о]; рѐш; вѐшка; [на́век, а не у в е к];
мртѐвѐц.

11) Судбина полугласа у следећим турским речима

јастѐк, сандѐк.

12) Питање секундарног полугласа у речи

Дани́ло.

13) Судбина *в*- пред слабир полугласом:

то́рник, узѐл (у́знем).

14) Питање *и* у речима

пија́н, избѐјѐн.

* У угластој загради налазе се примери ко́ји по својој лексичкој форми не
одговарају онима у упитнику, али су од важности као лексички факат.

15) Обичан рефлекс *ǃ* :

снѣк, цвѣке, жљѣп (= жљѣб), [мрзељѣв, а не л е њ], свѣр, бѣлијат (бѣл,) дѣлим, донѣла.

16) Рефлекс *ǃ* :

од белѣге(те), [од мѣчѣ(те), а не од м е д в е д а; мечѣк = медвед], од мѣста(та), од колѣна(та), од нѣдеље(те), од мреже(те),

17) Рефлекс *ǃ* :

детѣ, цревѣ, врѣме, длѣто, сцепѣла, плѣвим, промѣним, свѣзда.

18) Рефлекс *ǃ* :

[Германија, а не Н е м а ч к а], снѣгове, колѣно, [пѣ убав, а не лепши], лѣп (= хлеб); [карам, а не т е р а м], тѣме, детѣ(то), деца, детѣнце, прѣдеда, стѣла (= хтела); сѣме, сѣднете, седѣм, изедѣм, цепѣнка (= цепаница);

мѣсец, меѣр, пѣсма, побѣгнем, бѣгам, вѣтар, вѣш, вѣрујем; [мѣчка, а не м е д в е д], свѣдок, [цѣвѣ, а не ц в е т а]; човѣк; једѣм.

19) Рефлекс *ǃ* иза *p* :

мрежа, црѣшња, врѣмена, вретѣно, по брѣгове(те), бубрѣси, трѣбе; срѣло; горѣла, остарѣла.

20) Рефлекс *ǃ* у префиксу *ǃrǃ* :

прѣлѣжем, преврѣчала, прекрѣштен.

21) Рефлекс *ǃ* у речи

прѣлас.

22) Рефлекс *ǃ* у предлозима :

прѣдѣ, прѣко.

23) Гласовни лик префикса *ǃри-* :

прѣчакам, прѣчакај.

24) Рефлекс *ǃ* испред *j* :

сѣјем, смејем се; [пѣ стар, пѣ прос, пѣ чис, пѣ поштен, а не с т а р и ј и, п р о с т и ј и, п о ш т е н и ј и]; плетѣше, тресѣше, почѣше; бѣше; нѣје.

25) Рефлекс *ǃ* испред *ʎ* :

нѣдеља, понедељник; белѣк.

26) Рефлекс *ǃ* испред *o* :

белчѣк, умејал, разумејал (и разбрал), [жѣжак, а не в р е о], срѣл, сѣдѣл, видѣл, јѣл, горѣл, остарѣл, стѣл (= хтео).

27) Однос између рефлекса *ǃ* и *u* у флексивним наставцима у следећим категоријама :

[пѣ зуби (по зубѣти), нѣ прсти (на прстѣти), по брѣгове(те), на коњѣ(ти), на колѣ(та), на врата (на вратѣта), по колѣна(та), по грбѣне(те)];

Д-Лсг зѣлве, девојке, маѣаве, снаѣ, маѣке, Милке, гѣске, тѣтѣ, слѣге, [на деца(та), на брајѣка(та)], [у шкољу, у воду(ту), нѣ ноге (на ногѣте), у руке (у рукѣте)]; Дсг — мѣне ми, тѣбе ти, сѣбе си;

[Исг — с тогова, с овогова, сѣс свѣти (сѣс мојѣга), сѣс једнога, сѣс младога, сѣс доброга, (сѣс пѣ старога, сѣс пѣ младога)];

[Гпл — од тѣја, од овѣја, од свѣти, од мојѣти — мојѣти], од младѣти, од малѣти, од добрѣти, (од пѣ старѣти, од пѣ младѣти)];

[Дпл — при тѣја, при овѣја, при свѣти, (при мојѣти) при младѣти, при добрѣти, (при пѣ старѣти, при пѣ младѣти)];

[Ипл — сас тіја, сас овїја, сас свїти, (сас моїти), сас младїти, сас малїти, сас добрити, (сас по старити, сас по младити)];

[Лпл — на тіја, на овїја, на свїти, (на моїти), на младїти, на малїти, на добрити, (на по старити, на по младити)]; 2пл императ. — їдете, доїдете, побегнете, [одрэжете, а не одсецитє], [влачете, а не вуцитє], (жњете, пуштете, кутете, бегете);

седїм, вїдим, [обїчам, а не волим];

седела, видела, [обичала, а не волела].

28) Рефлекс *б* иза *гн-/гњ-*:

гњездó, [лўт, а не гневан].

29) Рефлекс *б*:

девојка; секира; óсим; несэм; куде, нїгде (и нїгдека); двé, греотá; нéшто, нéколко; [тўка, а не овде], [тáм, а не онде]; сéно; Всг дéте (детé — Нсг);

зéница, пўт, целївам; обéштам; кóва, [и двéте, а не обє]; орéј; прáскова.

30) Однос *и*: *б*:

[појé, а не кукурїчє]; вїдим.

31) Однос *е*: *б*:

бóлес; кóрен; кїсел.

32) Рефлекс *ж*:

јечмїк.

33) Судбина вокалног *р*:

крв, врбá, црв, црн, цврс, жр-вањ.

34) Вокално *р*:

рцá, рвém се, прс, [трéсла се, а не дрхтáла], црвén, Срп (= Србин), трїјем, трчáл, рвáцки.

35) Судбина вокалног *р*:

умрél; трїл, грлénце (= деминутив од речи *грло*, реч грóце нисам пронашлa).

36) Судбина вокалног *л*:

клнé;

д́лк, с́лнце;

жлч;

бэлá, (реч *вуга* нисам пронашлa, в́лк, пўш, помл́зена; јáболка.

37) Гласовни лик речи

длбóк, á, ó.

38) Гласовни лик речи

кобáсица.

39) Афереза:

тóрник; оно́мáт; овáм (јéла вáм

= ходи овамо), оваќэв, оно́лкав, овїја.

40) Синкопа:

сédнете, їдете, трчете, бегете; кóлко, оно́лко, тóлко;

отишáл;

понедéлник;

[забоварїл, а не забóрaвио],

[стури́ла, а не скїну́ла],

41) Испадање вокала:

сакрїла, скрїла (и скугáла);

срамотá.

42) Апокопа:

оно́мáт;

дóле; [тука, а не овде], [тáм, а не онде];

овáмо — овáм;

ја би дошáл.

43) Елизије у везама:

óчу д їдем;

да се урабóти; не умéјем.

44) Скраћење се не јавља:

нече да кáже (казу́је).

45) Судбина *-ао-*:

[сáне, а не сáонїцє]; рáлник.

46) Судбина *-ао-*:

дáл, [окáл, а не звао], крáл (и крáдал).

47) Судбина -*ao* :
сеја́л, смеја́л се, пречека́л, си-
па́л, бегáл, трча́л.

48) Гласовни лик речи *као* :
ки́ко.

49) Судбина -*o* - :
за́лва.

50) Судбина -*o* :
могáл, рекáл, лега́л; орáл, [ра-
бота, а не п о с а о].

51) Судбина -*eo* - :
сте́лна.

52) Судбина -*eo* :
плéл.

53) Судбина -*eo* :
узе́л; ки́сел.

54) Гласовни лик речи
а н ђ е о :
ањгел.

55) Судбина -*u(j)o* - :
[вану́л се за ра́боту, а не п р и -
о н у т и].

56) Судбина -*u(j)o* :
пушти́л, [врља́л, а не б а ц и о],
забoварíл, [расипáл, а не п р о -
л и о].

57) Судбина -*uo* :
[собу́л, а не и з у о].

58) Судбина -*uo* у радном при-
деву глагола III врсте: [стури́л,
а не с к и н у о], уштипа́л, (и
оштипа́л), [тури́л, а не м е т -
н у о].

59) Судбина -*ae* - :
идина́есе, седамна́есе.

60) Судбина -*a(j)e* - :
за́јак.

61) Судбина -*b(κ)a* - :
не́кикэв.

62) Судбина -*b(κ)o* - :
пре́ко.

63) Судбина -*u(j)a* - :
прија́тељ (другáр — много че-
шће).

64) Судбина -*u(j)u* - у компа-
ративу се не може видети јер је
овде аналитичка компарација:

по́ стар, по́ поштен, по́ чис, по́
прос.

65) Судбина -*o(j)a* - :
стоји́; по́јас.

66) Судбина -*o(j)a* :
моја́.

67) Судбина -*o(ε)b* - :
чове́к, сáс чове́ка (тога), чове́ку
(— Всг), ло́ше чове́че.

68) Судбина -*u(x)o* - :
[Све́та Тро́јца, а не Д у х о в и].

69) Нема речи са значењем
у о ч и.

70) Судбина *o* пред назалним
сонантом:

о́н, она́, оне́;
[та́м, а не о н д е], [тэга́ј, а не
о н д а];
ко́њ, коњи́.

71) Судбина групе -*ur* :
ви́р; ко́мпир; манасти́р.

72) Судбина групе *ur* :
че́три; сиромá; се́кира.

73) Однос *a : e* :
врапче́ (= врабац); растéм, кра́д-
нем.

74) Однос *a : e* :
грабу́ље.

75) Однос *a : e* :
јереби́ца.

76) Однос *a : e : o* :
[шу́шпа, а не маху́на].

77) Однос *a : e : o* :
чора́пци (Нсг је чора́пок).

78) Однос *a : o* :
далéко.

79) Вокализам прилога н о -
ћа с :
начэ́ска.

80) Префикс *йра* > *йре* :
пре́деда, пре́унук.

81) Однос *э : и* :
идина́есе.

82) Однос *э : и* :
по манечэ́к.

83) Компаратив д и љ и не
постоји.

- 84) Однос *e : ђ : y :*
предѣ.
- 85) Однос *e : ђ : a :*
воденѣца.
- 86) Појава *a* уместо *e :*
мáчава.
- 87) Однос *Ѣ : e : a :*
пóсле.
- 88) Однос *Ѣ : e : a :*
гусѣница.
- 89) Однос *и : e :*
лесѣца.
- 90) Однос *и : Ѣ :*
колѣба.
- 91) Однос *и : e :*
изедѣм.
- 92) Однос *и : y :*
[цвѣк, а не с у р у т к а].
- 93) Однос *o : a :*
овáм(о).
- 94) Однос *o : a :*
сúбота.
- 95) Однос *o : a :*
стојáл.
- 96) Однос *o : a :*
мáтика.
- 97) Однос *o : a :*
тóлко.
- 98) Однос *o : a :*
одозгóр (и озгóр).
- 99) Однос *o : e :*
петóрица (и петнѣна).
- 100) Однос *o : e :*
грóп.
- 101) Однос *o : e :*
евѣ, етѣ, енѣ.
- 102) Однос *o : e :*
не мóже.
- 103) Однос *y : и :*
меýр.
- 104) Однос *y : o :*
[зѣље, а не к у п у с].
- 105) Однос *y : a :*
[блѣза и блѣска, а не б л и з у].
- 106) Однос *y : ѻ :*
пшѣчем.
- 107) Однос *p : po :*
свекрѣва.
- 108) Однос *д : ле :*
влечý.
- 109) Гласовни лик речи
п о д н е:
плáдне.
- 110) Гласовни лик речи ј у ч е:
јучѣра.

КОНСОНАНТИЗАМ

- 1) Судбина *x- :*
óчу; ѣтар; [рóкља, а не х а -
л ѣ и н а];
[студѣн, а не х л а д а н], лѣбац
(у реченицама као: — Узни си
мáлко лѣбац);
стѣла;
вáла.
- 2) Судбина *-x- :*
снаá, од снаý(ту), вѣдим снаý(ту),
сáс снаý(ту), од орѣјат, сáс орѣ-
јат, вѣдим орѣси(ти), од сиромá,
при сиромá, вѣдим сиромáси(ти);
ýво, бэлá, сýва; (Св. Трóјца, а
не Д у х о в и), [шýшпа, а не
м а х у н а], узјáше, меýр, њѣњ.

- 3) Судбина *-x- :*
сýва, сиромá;
од тѣја, од овѣја, од свѣти, од
мóѣти, од младѣти, од малѣти,
од дóбрити, оди њѣ;
видó, отидó, дáдо, дојдó;
нóсео, бѣо, стѣо, јѣдео (имперф.).
- 4) Однос *x : в :*
зѣвам.
- 5) Питање *x* у речи
сáат.
- 6) Питање *x* у речи
лѣко.
- 7) Секундарно *x :*
рѣá, рвѣм се.

8) Секундарно *x* :
вене.

9) Судбина *φ* :
Вилип; Стéван; јéвтино; вамí-
лија; вáврика.

10) Почетни консонант :
васуљ.

11) Консонантизам другог сло-
га речи *кафа* :
кавэ.

12) Изговор *в-* :
водá, влáчим, вíдим, [голém, а
не в е л и к]; [врапчé, а не
в р а б а ц].

13) Међувокално *-в-* :
девóјка, евé, по брéгове(те).

14) Судбина *-в-* :
човéк, забоварíл.

15) Судбина *-в-* између консо-
нанта и вокала :
[желéзо, а не г в о ж ђ е], диг-
нем; [мéчка, а не м е д в е д],
сведóк, цэвтíм, свекр́ва, четвр́-
так; дру́ство.

16) Питање гласа *в* у речи
свра́ка.

17) Глас *-в-* између вокала и
консонанта :
овца́, óвчји (и од овцу́), овчаре́;
[ту́ка, а не о в д е].

18) Однос *в-* : *φ-* :
врба́, врши́тáла; обича́; (реч *вуга*
нисам пронашла).

19) Однос *ø* : *в* :
паук.

20) Протетичко *в-* или *ј-* :
ју́же; ула́р.

21) Консонант *ј* :
јајцé; сэс јајцé(то), јагне, једán,
идина́есе, јеребица; једém (јéч =
императ.); се́јем, сеја́л, прија́-
тељ, моја́, сэс моје́га, који́ (кóј),
чији́ (чи́ј), [пó стар, пó прос,
пó чис; а не с т а р í ј и,
п р о с т и ј и, ч и с т и ј и]; де-
вóјка́; немóјте; да́јте; се́јте;
скри́те;
немóј, причéке, да́ј, се́ј, скри́(ј).

22) Питање *ј* у речи
ју́жина.

23) Питање *ј* у речи
не́ма.

24) Секундарно *ј* :
[пáк, а не о п е т].

25) Консонант *ш* :
шéс, у́ши, дошáл, с Милоша́,
на́ша, не́што, чéшља се, [погáн-
ци, а не м и ш е в и], вéшка.

26) Консонант *ч* :
човéк, чéтри, чéшља се, челó,
чији́, јучéра, óчи, пóчнем, [јеч-
ми́к, а не ј е ч а м], вéче, [појé,
а не к у к у р и ч е], жлч.

27) Консонант *жс* :
жлч, пужеве, ју́же, божични́,
с је́жа, нóш.

28) Консонант *и* :
цéп, цигéрица, óца.

29) Однос *ћ* : *г* :
Магáр.

30) Однос *жс* : *и* :
цандáр.

31) Однос *жс* : *и* :
жбу́н.

32) Консонант *ћ* :
чёрка, начéска, нóчњам, ма́чава,
плéча, обешта́јем, нóчви; нóч,
[дóјдем, а не д о ћ и].

33) Консонант *ђ* (одн. ре-
флекс **dj*)
огра́дено; рца́; ме́ца, пó млат,
[пó блáк, а не с л а ђ и], [пó
чушт, а не т у ђ и], са́це (= чађ);
гóспоца (= домаћица), гóспога
(= госпођа); Цу́рцевдэн (и Ѓу́р-
гевдэн); Ѓу́ра.

34) Однос *ð* : *и* :
гóт.

35) Консонант *s* :
свездá, свéр, свóно;
сít; осéбне;
зорá; [реч *sunsov* нисам прона-
шла];
[у́снице а не б у s е].

36) Консонант *љ* :
[човéци, а не л ь у д и], [исцели́-

вам се, а не и з л у б и м с е], поље, [рѡкља, а не х а љ и н а], недеља, чешља се; земља, плујем, остајен, остајамо; пријатељ.

37) Консонант њ :

њѡј (на њу), њѡњ, њињ, на коњити, по манечѡк, црешња, [сливник, а не в о ѣ њ а к], јагне, жњемо, коњ.

38) Консонант л :

лук, клубе, на челѡ(то); [ца́м, а не с т а к л о], челѡ; [брѡт и паракѡт, а не л а ѣ а], [студѣн, а не х л а́ д а н], класје, влас, млат, кола́, манечка, пчела́, метла́, сејала, смејала се; [грби́на, а не л е ѣ а], сејале, смејале се; ли́сје, кли́н, бли́за, марша́л; [голѣм, а не в е л и к и], с кола́(та), сејали, смејали се.

39) Судбина старог л на крају слога:

[са́не, а не с а о н и ц е], ра́лник; зѡлва, стѣлна; [ватѣл се на работу, а не п р и х в а т и о с е]; [грѡло, а не г р о ц е]; да́л, звѡл (и ока́л), кра́дал, сеја́л, смеја́л се, сипа́л, почека́л, бегѡл; мога́л, река́л, лега́л; плѣл, узѣл; стѣл; пушта́л, врѣ́л (= бацио), забовари́л, расипа́л (= пролио), собу́л (= изуо), стури́л, оштипа́л, тури́л (=метнуо); умре́л, турудѣиса́л — иструле́л; оре́л, [ра́бота, а не п о с а о], кѣсел, ѡ́нѣл; во́л, со́л.

40) Консонант л :

[обѣ́чам, а не во́лим], де́лим, де́ле.

41) Консонант н :

[напра́йл-напра́йла, а не у ч и - н и о - у ч и н и л а], промѣ́ни, променѣ́л, поклонѣ́л.

42) Консонант к испред палаталних вокала:

[стури́л, а не с к и н у о], [намо́крен, а не по к и с а о], [голѣ́м, а не в е л и к и] длбо́ки (— Ном. пл.), јабо́лке; [кига́, а не к а д], река́л.

43) Консонант г испред палаталних вокала:

дѣ́ги, дѣ́ге, мога́л.

44) Звучни консонант у финалном положају:

зу́п, грѡ́п, млат, [ме́чка, а не м е д в е д], бо́к (= бог), снѣ́к, чу́шт (= туђ), [са́це, а не ч а ѣ]; обра́с, но́ш, пу́ш; крѣ́в, [црѣ́вик, а не ц р в].

45) Нисам у могућности да одговорим на ово питање јер је овде аналитички тип деклинације.

46) Однос р : рј :

мо́ре.

47) ж, а не р :

мо́же.

48) Судбина *st' :

гу́штер, уштипа́л; огњѣ́ште; пишта́л-пиштѣ́м, врѣ́штѣ́м; [са́кам, а не и ш т е м]; прекрѣ́штен, пу́шта.

49) Гласовни лик речи: шта́п.

50) Група *zd' :

[сви́ркам, а не з в и ж д и м], дежда́вња́к, дѣ́ш, можда́ни.

51) Група јѣ :

[до́јдем, а не д о ѣ и].

52) Група јѡ :

до́јдем, до́јде (аор.), до́јди.

53) Група цр, а не чр :

црѣ́в, црѣ́н, црѣ́н.

54) Група црѣ, а не чрѣ :

црѣ́во.

55) Почетни део речи ѣ́решња :

црѣ́шња.

56) Почетни део речи чѣ́рстѣ :

цѣ́рст.

57) Ново јотоване:
 зéље, [сэс со́л, а не со́љ у],
 ка́мене; цвéке, бра́јка, трéјки, [грби́на,
 а не ле́ђа]; ли́сје, [с кошчи́ну,
 а не ко́шћу], [с ма́стү, а не
 ма́шћу], ришча́нин, грóзје,
 [желéзо, а не г во́жће]; [ро́д-
 нина, бра́тенац, а не не́ћа́к],
 рога́к. снóпје, [грóбишта, а не грóб-
 ље], [с крвту́, а не крв́љу],
 [див, а не ди́вљи] (али дивје),
 клáсје, ко́зји.

58) Гласовни лик речи *суйра* :
 ју́тре.

59) Судбина групе *иј* :
 [кокоши́њ, а не ко́коши́ји].

60) Група *жј* :
 ору́жје.

61) Судбина групе *чј* :
 óвчи-óвчји.

62) Најновије јотоване се не
 врши:
 [Герма́нија, а не Не́мачка],
 снéгове, ко́ле́но, по́ убав, ле́п
 (= хлеб); [ка́рам, а не те́рам],
 те́ме, стéла, де́ца, од дете́(то),
 пре́деда, дево́јка; се́ме, се́дим,
 се́дете (= императ.), изе́дем;
 це́пéнка; ме́сец, меу́р (и ду́вало), пе́сма,
 побéгнем, бе́гам, ве́тар, ве́ш, (и
 спре́ман); живéјем;
 ме́чка, све́док, [цэ́вти, а не цвэ́-
 та].

63) Судбина групе *-си* :
 [црве́њкэв, а не црве́н-
 ка́ст], пр́с, по́с, ко́с, ма́с, бо́-
 лес; иди́на́се, шéс.

64) Судбина групе *-ши* :
 ве́ш (и спре́ман).

65) Судбина групе *-зд* :
 грóс.

66) Судбина групе *-жд* :
 дэ́ш.

67) Група *йк* :
 [ко́ј, а не тко́].

68) Група *-йк* :
 ни́кој.

69) Група *йй* :
 [пи́ле, а не пти́ца].

70) Судбина групе *йч* :
 пче́ла.

71) Група *-йч* :
 скопче́ (= зихерица).

72) Судбина групе *-йк* :
 клу́бе.

73) Судбина групе *йш* :
 пчени́ца.

74) Група *-йш* :
 [по́ убав, а не лепши́].

75) Судбина групе *-йши* :
 о́пштина.

76) Судбина групе *йс* :
 пче́то; пчува́ли; оди пче́то.

77) Група *-йс* :
 липса́ло.

78) Гласовни лик речи
 бзо́ва:

бо́з.
 79) Судбина групе *гд* :
 [куде́, а не где́].

80) Група *-гд* :
 ни́где (и ни́гдека).

81) Група *гд* :
 гу́ња.

82) Судбина групе *кћ* :
 че́рка.

83) Група *хи* :
 стéла.

84) Група *-кћ* :
 [тресе́ се, а не дркће́].

85) Судбина групе *-ки* :
 с но́кти (с нокти́ти), (но́к —
 Нсг).

86) Група *-ки* :
 [трéсла се, а не дрхта́ла].

87) Судбина групе *-чк* :
 ма́чка, [Герма́нија, а не Не́-
 ма́чка].

88) Судбина групе *шк* :
 шко́ља (и учи́лиште).

89) Судбина групе *си* :
 стаблó.

- 90) Група *сѣ-*:
[ца́м, а не ста́кло].
- 91) Судбина групе *ср-*:
срамота́, сре́тна.
- 92) Судбина групе *зр-*:
сре́л.
- 93) Група *зр-*:
зра́к.
- 94) Судбина групе *жр-*:
жрва́њ (= дрво које гори).
- 95) Судбина групе *сл-*:
сли́ва (= шљива), али и вода́та се сли́ва.
- 96) Судбина групе *чл-*:
чла́н.
- 97) Група *чл-*:
чове́к.
- 98) Судбина групе *жл-*:
жле́п.
- 99) Судбина групе *гл-*:
глиста́.
- 100) Судбина групе *гн-*:
гнездó.
- 101) Група *гн-*:
гно́ј.
- 102) Судбина групе *сн-*:
сне́к.
- 103) Судбина групе *зн-*:
зна́м.
- 104) Судбина групе *сл* (ис-
пред *и*):
ми́слим.
- 105) Судбина групе *сњ-*:
сас не́га.
- 106) Судбина групе *зј-*:
узјаши́л, појаши́л.
- 107) Судбина групе *јк-*:
дево́јка.
- 108) Судбина групе *ћн-*:
сре́тна; божични.
- 109) Група *ћњ-*:
[сли́вник, а не во́ћња́к].
- 110) Судбина групе *ћк-*:
во́чка (= исечено воће и став-
љено на сунце да се суши).
- 111) Судбина групе *вр-*:
вре́ме, вре́тено.

- 112) Судбина групе *хв-*:
ва́ла.
- 113) Група *-хв-*:
увати́л.
- 114) Почетни консонант речи
врца́ (= кад неко брзо једе).
- 115) Судбина групе *-ћв-*:
(глагол *уфа́йи* не постоји).
- 116) Судбина групе *дл-*:
дле́то.
- 117) Судбина групе *-ћл-*:
метла́.
- 118) Судбина групе *сц-*:
прашчи́на, сцепи́ла, расцвѣ́-
ла се.
- 119) Судбина групе *шч-*:
по́ густо, гушче́тија.
- 120) Консонантска група у речи
баи́тча́ (= салвет за хлеб); ба-
и́тча́ (= отац); гра́дина (= ба-
и́та)
- 121) Судбина групе *шц-*:
[детѐ́нце, а не де́теши́це].
- 122) Група *хћ-*:
[сте́о, а не хте́ла́сам].
- 123) Судбина групе *џи-*:
оцѐ́т, од оцѐ́тат.
- 124) Реч *ветха́* не постоји
у овом дијалекту.
- 125) Група *џх-*:
по́р (= твор).
- 126) Судбина групе *-сѣр-*:
о́стар.
- 127) Судбина групе *вн-*:
равно́.
- 128) Судбина групе *мн-*:
гу́вно.
- 129) Група *мн-*:
седамна́есе.
- 130) Група *мн-*:
мно́го (и коца́).
- 131) Судбина групе *мл-*:
мла́т.
- 132) Судбина групе *мљ-*:
земља́.
- 133) Судбина групе *мњ-*:
сумња́.

134) Судбина групе *вљ* :
остајен, остајамо, бра́товљев.

135) Судбина групе *вл-* :
влас.

136) Судбина групе *гњ* :
јагне.

137) Судбина групе *дн* :
једна́.

138) Група *дн* :
падне.

139) Судбина групе *дм* :
одма.

140) Судбина групе *мк* :
момѐк (= овчар); момчѐ, од момчѐ.

141) Судбина групе *мц* :
[момчети́ја, а не м о м ц и].

142) Судбина групе *мч* у *Всг* :
еј, мо́мче.

143) Судбина групе *мд* :
седамдесѐ.

144) Судбина групе *ми̋* :
па́нтиш (и по́мниш).

145) Судбина групе *ни̋* :
једѐнпѹт.

146) Судбина групе *и̋с* :
отсечѐм (и одре́жем).

147) Судбина групе *и̋ск* :
рва́цки.

248) Судбина групе *ћск* :
примере као: н и к ш и ћ с к и,
п е т р о в и ћ с к и . . . нисам
нашла.

149) Судбина групе *и̋сѣв* :
бога́ство.

150) Судбина групе *и̋сѣв* :
дру́ство.

151) Судбина групе *-ц б-* :
[та́тко, башта́ би дал, а не о т а ц
б и д а о].

152) Судбина групе *-и̋ с-* :
от селѐто.

153) Судбина групе *-д жс-* :
пѐд же́ни.

154) Судбина групе *с-ш* :
па́нтиш ли (и по́мниш ли).

155) Асимилација *с-ш* :
осу́шимо.

156) Асимилација *з-жс* :
[сви́ркам, а не з в и ж д и м].

157) Асимилација *в-б* :
[ма́мимо, а не в а б и м о].

158) Гласовни лик речи и веза
у брзом говорном темпу:
два́есе, два́есе и једѐн.

159) Испадање консонантске
групе, гласовни лик речи у бр-
жем говорном темпу:
шеесѐ, шеесѐ и једѐн.

160) Дисимилација *р-р* :
га́бар (= врста дрвета).

161) Дисимилација *л-л̋* :
моле́ње.

162) Гласовни лик речи
благосло́ви, богосли́вља (= бла-
госи́ља).

163) Гласовни лик речи
[морѹ́за, а не к у к у р у з].

164) Метатеза не постоји:
манасти́р.

165) Реч о н о м л а н и не
постоји.

166) Метатеза:
сѣ́вне се.

167) Метатеза:
га́рван — га́рвање.

168) Метатеза не постоји:
но́чви.

169) Метатеза:
[шу́шпа, а не м а х у н а].

170) Гласовни лик предлога
по́крај ме́не.

171) Метатеза изостаје:
ложѣ́ца.

172) Гласовни лик речи
барја́к.

173) Однос *ћ* : *и̋и̋* :
о́пштина.

174) Однос *к* : *ћ* :
ку́тим.

175) Однос *љ* : *л* :
боси́љак, понеде́лник.

176) Однос *с* : *и̋и̋* : *к* :
по́сле.

177) Однос *и* : *м* :
пе́сма.

178) Однос *н* : *м* :
ба́грен.

179) Однос *с* : *ц* :
си́гурно.

180) Однос *н* : *њ* :
[мрзе́љив, а не ле́њ].

181) Гласовни лик речи
квѐчка.

182) Партикуле *-к*, *-р*, *-н* :
[тѐгај, а не онда́].

183) Партикула у речи
данѐска.

184) Гласовни лик прилога
сѐга, сѐк.

185) Гласовни лик придева
до́љњи.

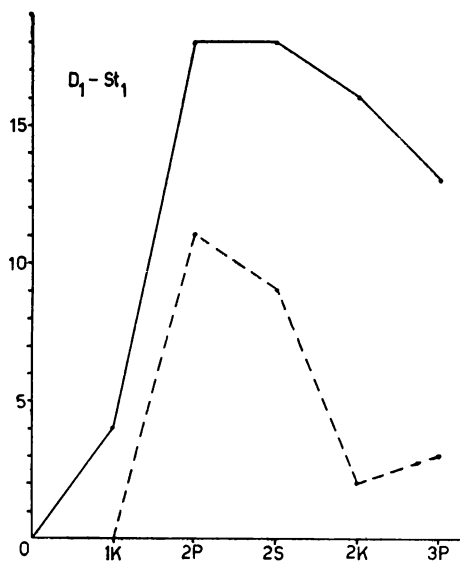
186) Паразитско *м* :
окто́мбар.

187) Паразитско *м* се не јавља :
пре́деда.

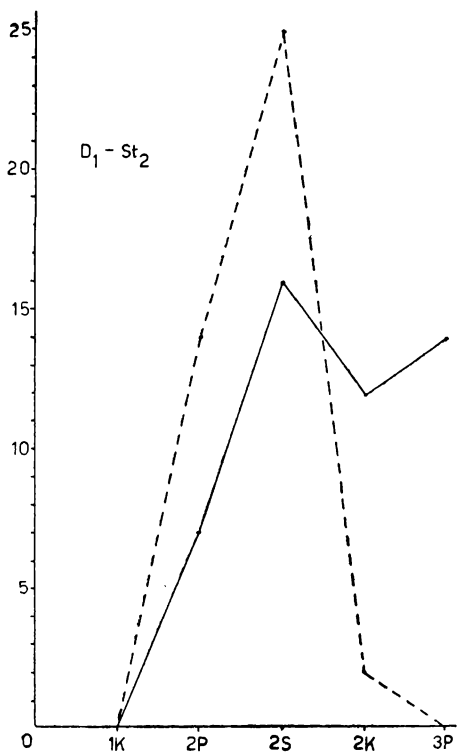
188) Убацивање *р* се не јавља :
бе́с.

189) Редупликација предлога :
с, сѐс, сѐс.

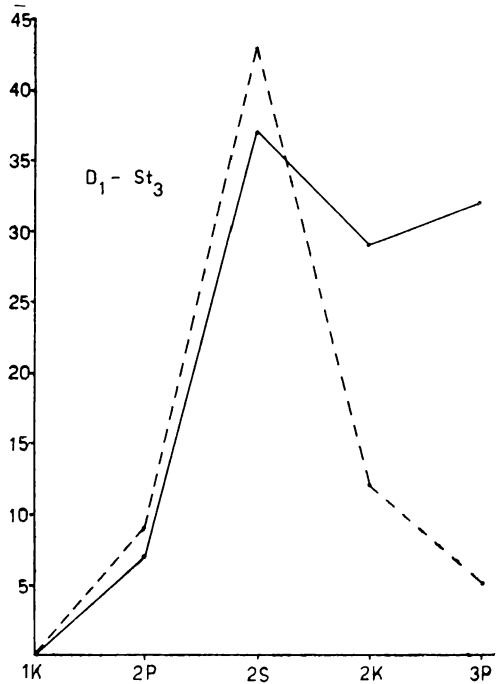
$D_1 - St_1$

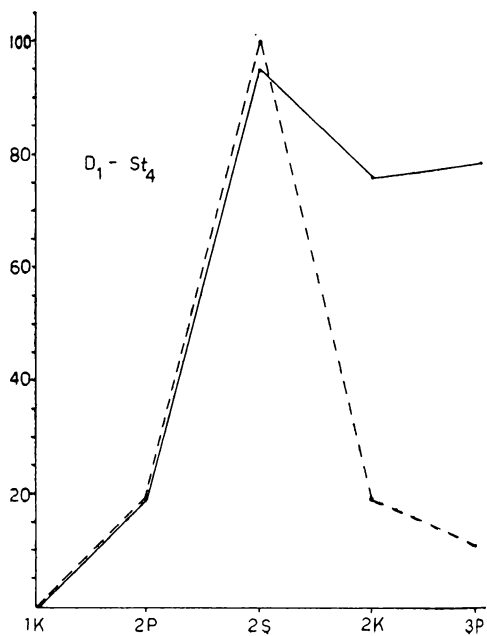
$D_1 - St_2$

$D_1 - St_3$

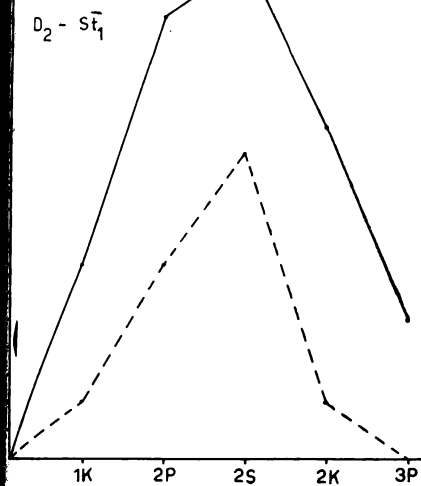
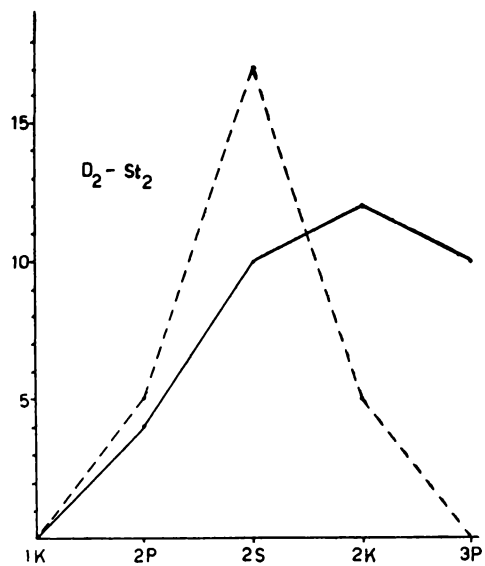
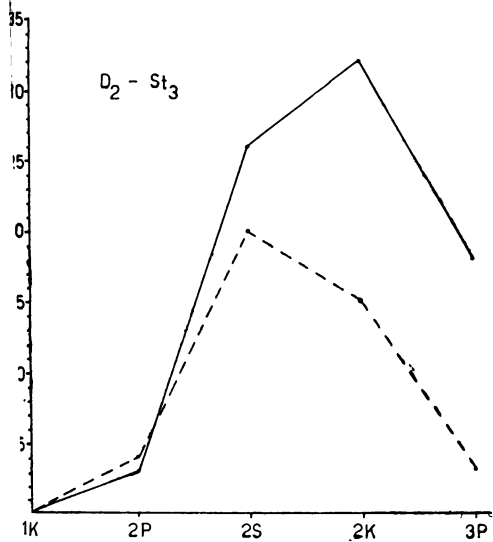
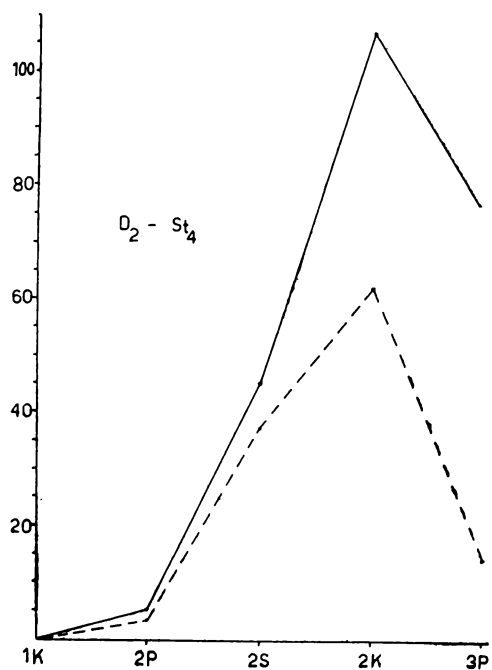
$D_1 - St_4$

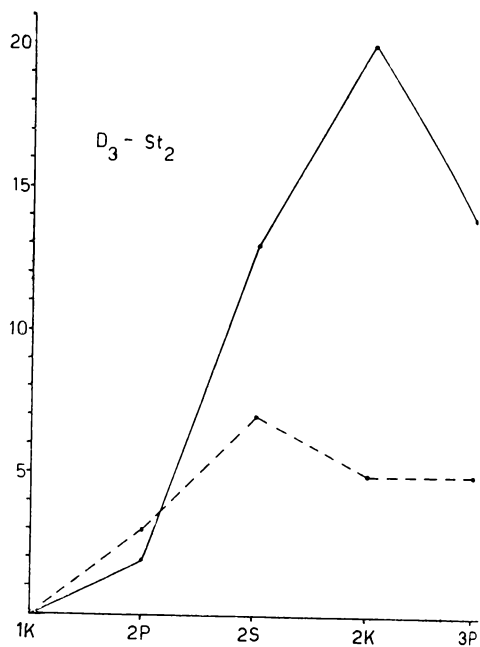
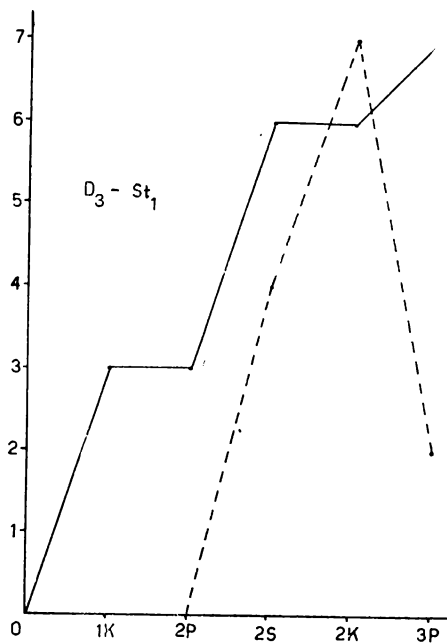

Legenda: L ——— LE (-----)

Apscisa: uzrast deteta

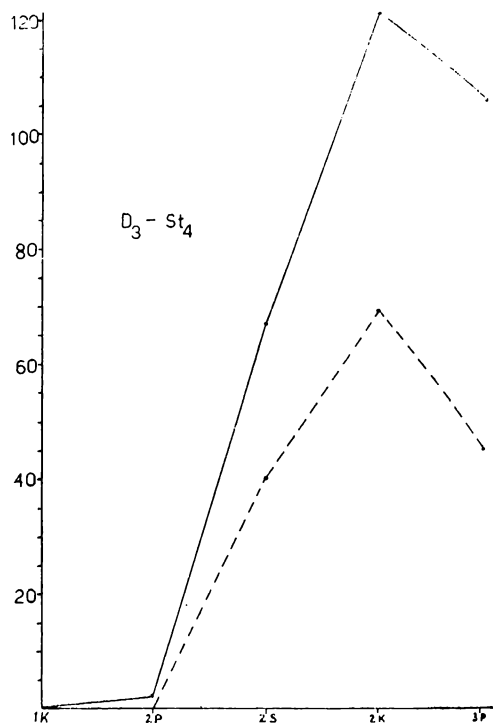
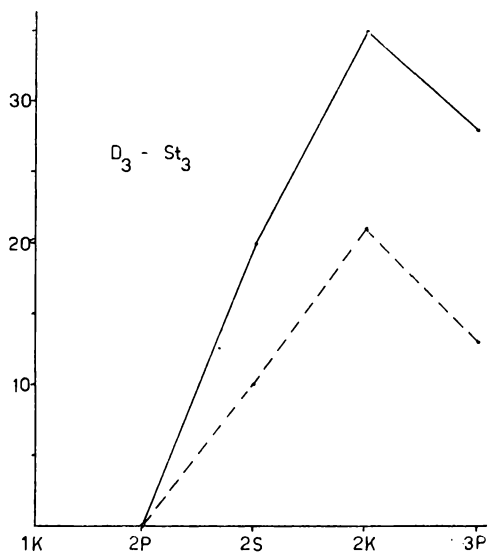
ordinata: broj zakažanik službeno

$D_2 - St_1$ $D_2 - St_2$ $D_2 - St_3$ $D_2 - St_4$

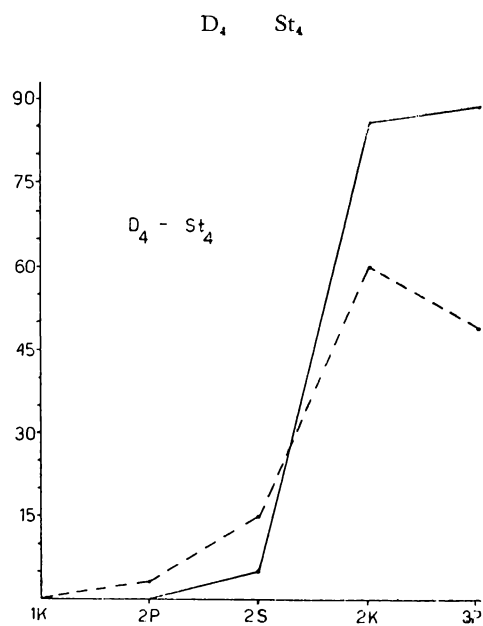
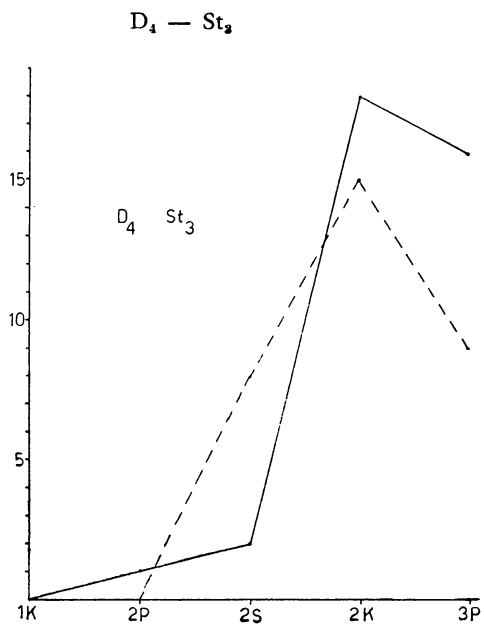
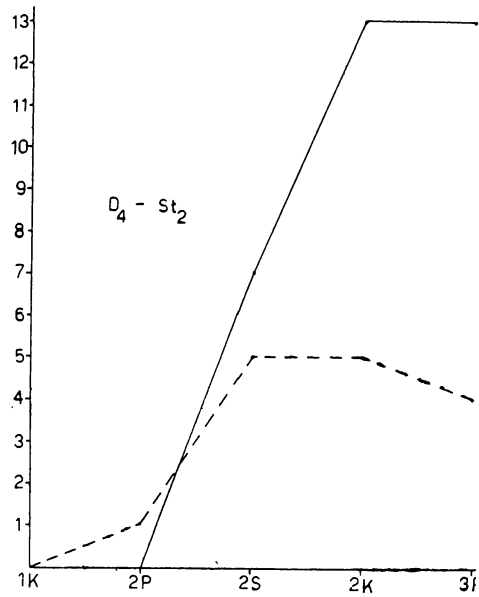
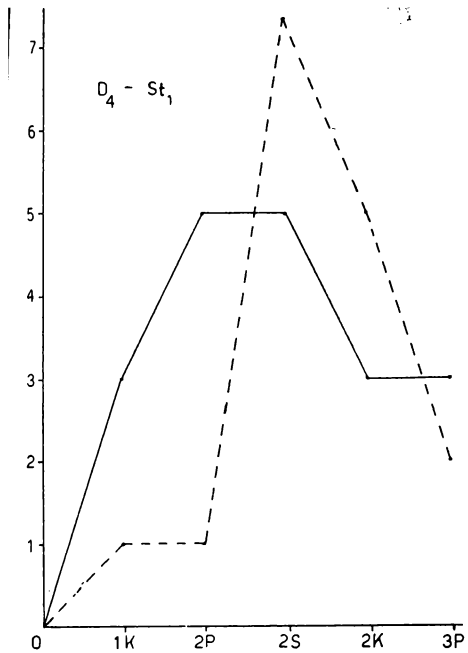

$D_3 - St_3$

$D_3 - St_4$

Legenda: L ————— LE (-----)
 apscisa: uzrast deteta

Melanija Mikeš
Plemenka Vlahović

GLASOVNA STRUKTURA KVKV U RAZVOJNOM PROCESU ASOCIJATIVNOG SISTEMA GLASOVA

*Radeno pod rukovodstvom
prof. dr Rudolfa Kolariča*

Prateći glasovni razvoj govora naših četvero ispitanika¹ — Estere, rođ. 1958, Ete, rođ. 1961, Ljubice, rođ. 1962. i Dragane, rođ. 1965 — primetili smo da glasovna struktura *konsonant + vokal + konsonant + vokal* (St KVKV), sa svojim varijantama

$$\begin{array}{l} K_1V_1K_1V_1 \\ K_1V_1K_2V_1 \\ K_1V_1K_2V_2 \\ K_1V_1K_2V_2 \end{array}$$

po obilju iskorištenih kombinacija i po frekvenciji upotrebe, predstavlja fokusnu tačku u razvoju asocijativnog sistema glasova. Zato smo smatrali celishodnim da posebno proučimo St KVKV na uzrastu od 0,8 do 2,3, tj. u periodu koji obuhvata ceo razvojni proces glasovnog sistema.

Ova glasovna struktura je u stvari zajednička tvorevina deteta i njegove najbliže sredine, kao rezultat uzajamnog približavanja govora jedinke i govorne sredine. „Hier haben sich die Erwachsenen ins Mittel gelegt, die ja, wenn sie mit dem Kinde in zunächst einseitigen sprachlichen Verkehr treten, ihre Worte instinktiv der Bewußtseinsstufe, dem Hör- und Sprachvermögen des Kindes sowie der Auffassungskraft desselben — wie die sich diese vorstellen — anzupaßen bemüht sind.“² Tako se kalup KVKV formira još u spontanom foniranju a stabilizuje se pod uticajem govorne sredine.

Kada, međutim, dete u svom svakidašnjem kontaktu sa odraslima, a paralelno sa svojim psihofizičkim razvitkom i potrebama saopštavanja, počinje postepeno da usvaja reči koje u govoru sredine nemaju strukturu KVKV, ono preformira njihovu strukturu po uzoru na kalup KVKV i prema

¹ Ester, Eta i Ljubica su ispitanici na čijem govornom materijalu su vršene analize izložene u prethodnim radovima, objavljenim u PPJ 1 i 2. Dragana je Ljubičina sestra.

² Fridrich Kainz, *Psychologie der Sprache*, II Band, Stuttgart 1960.

njemu vrši raspored fonema. U ovakvom prilagođavanju složenijeg asocijativnog sistema govora sredine od strane deteta svom jednostavnijem sistemu, treba da tražimo uzroke raznih vidova asimilacije i smanjenja ili povećanja broja fonema u glasovnom nizu.

Vrlo je ubedljiv Prejerov primer koji navodi Jakobson: „Obgleich /bi/ und /te/ jedes für sich widergegeben wird, kann das Kind nicht beide vereinigen und wendet sich unwillig ab, wenn es /bi-te/ nachsprechen soll... Ich sage /bi/, Antwort; /bibi/, dann /te/, Antwort /tete/. Sage ich (bite), so lautet die Antwort gleichfalls /bi-bi/.“³

U ovom radu želimo da prikažemo sve realizacije St KVKV u govoru naše dece na već pomenutom uzrastu kao i dinamiku njenog kretanja, zatim, da konstatujemo kvantitativni odnos između St KVKV koje su deca primila od svoje govorne sredine kao gotove kalupe i St KVKV koje su deca formirala putem asimilacije, redukcije, supstitucije, metateze i reduplikacije i, na kraju, da uočimo formalne i značenjske faktore koji uslovljavaju kvantitet, frekvenciju, pojavu, stabilizaciju i iščezavanje neke realizacije St KVKV u dečjem govoru.

Govorni materijal, sistematizovan prema četiri varijante, prezentiramo u dve dimenzije. U vertikalnom pravcu izložene su abecednim redom sve realizacije St KVKV. Horizontalni pravac podeljen je na četiri dela — za svako dete posebni deo. U svakom delu razlikuju se pet perioda:

- 1k — kraj prve godine (0,8 — 0,11)
- 2p — početak druge godine (1,0 — 1,3)
- 2s — sredina druge godine (1,4 — 1,7)
- 2k — kraj druge godine (1,8 — 1,11)
- 3p — početak treće godine (2,0 — 2,3)

Period je označen tačkom ako naznačena struktura u govoru određenog deteta nije realizovana, a znakom x ako je realizovana. Ukoliko sastav strukture realizovane u dečjem govoru odstupa od sastava strukture u govoru govorne sredine, takvu smo strukturu označavali sa x:

na primer:	taška	>	taka	KVKKV	>	KVKV
	druga	>	duga	KKVKV	>	KVKV
	olovka	>	lolo	VKVKV	>	KVKV

ili neka samostalna dečja onomatopejska kombinacija

na primer: bulu (= čurka), fafa (= muva),

ili u onim slučajevima gde je složenija varijanta strukture KVKV prilagođena jednostavnijoj varijanti strukture KVKV

na primer:	noga	>	nona	$K_1V_1K_2V_2$	>	$K_1V_1K_1V_2$
	beba	>	bebe	$K_1V_1K_1V_2$	>	$K_1V_1K_1V_1$
	čaša	>	šaša	$K_1V_1K_2V_1$	>	$K_1V_1K_1V_1$

Pošto se govor naša prva dva ispitanika, Estere i Ete, razvijao u uslovima dvojezične sredine, naša analiza obuhvata srpskohrvatski i mađarski

³ Roman Jakobson, *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*, Uppsala 1943.

govorni materijal. Oba materijala beležili smo jednoobrazno i prema fonet-skim principima slovima srpskohrvatske latinice. Glasove, koje u srpsko-hrvatskoj latinici pišemo sa dva slova, tj. *lj* i *nj*, označili smo sa /l'/ i /n'/. Duge mađarske vokale registrovali smo počev od perioda 2k — jer su u tom periodu oni već konačno stabilizovani — prema mađarskoj ortografiji: á, é, í, ó, ú, ő, ű.

Dinamiku kretanja strukture KVKV i kvantitativni odnos između L, tj. St KVKV koje su deca primila od svoje govorne sredine kao gotove kalupe i LE, tj. St KVKV koje su deca preformirala putem asimilacije, redukcije, supstitucije, metateze i reduplikacije, prikazujemo na 16 grafi-kona — za svako dete po 4 varijante:

D₁ (Ester) — St1, St2, St3, St4 D2 (Eta) — St1, St2, St3, St4,
D3 (Ljubica) — St1, St2, St3, St4, D4 (Dragana) — St1, St2, St3, St4

St ₁ K ₁ V ₁ K ₁ V ₁	Ester	Eta	Ljub.	Drag.	St ₁ K ₁ V ₁ K ₁ V ₁	Ester	Eta	Ljub.	Drag.
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp		12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
1. baba	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx	36. mama	xxxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx
2. bebe	x	x	x	x	37. meme	.x... .x...	x	x	x
3. bibi	.x... .xx.	x	x	x	38. mimi	.x... .x...	x	x	x
4. bubu	x	x	...xx	x	39. mumu	.xx... .x...	x	x	x
5. cece	x	x	...xx	...xx	40. nana	.x... .xxx.	x	x	x
6. cici	.x... .x...	x	x	x	41. nene	.xx... .x...	x	x	x
7. coco	x	x	x	x	42. nono	.xxxx .xxx.	x	x	x
8. cucu	x	x	x	x	43. naña	.x... .x...	x	x	x
9. čeče	.xxx. .xxx.	x	x	x	44. papa	xxxxx .xxx.	x	x	x
10. čiči	.xx... .xx.	x	x	x	45. pipi	.xxxx .xx.	x	x	x
11. čuču	.x... .x...	x	x	x	46. pupu	x .xx.	x	x	x
12. čučü	.x... .x...	x	x	x	47. šaša	.x... .x...	x	x	x
13. čuču	x	x	x	x	48. šüšü	.x... .x...	x	x	x
14. čücü	x	x	x	x	49. tata	xxxxx .xxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxx
15. dada	.xxx. .xxx.	x	x	x	50. tete	.xx... .xxx.	x	x	x
16. dede	x .xx.	x	x	x	51. toto	.xx... .x...	x	x	x
17. didi	x .x.	x	x	xxx.	52. tótó	x	x	x	x
18. dodo	x .xx.	x	x	x	53. tutu	.xxxx .xxx.	x	x	x
19. duđu	.xxx. .xx.	x	x	x	54. tütü	.xxxx .xxx.	x	x	x
20. didi	.xx... .xx.	x	x	x	55. vava	.xxx.	x	x	x
21. fafa	.x... .x...	x	x	x	56. vuvu	x	x	x	x
22. gaga	.xxxx	x	x	x	57. žeže	x	x	x	x
23. gígi	.x... .x...	x	x	x					
24. gugu	.x... .x...	x	x	x	St ₂ K ₁ V ₁ K ₁ V ₂				
25. jaja	xx	x	xx	xx	1. babe	.x... .x...	x	x	x
26. jeje	x	x	x	x	2. babi	.xx... .x...	x	x	x
27. juju	x	x	x	x	3. babo	x	x	x	x
28. kaka	.xxxx	xx	x	x	4. babu	x	x	xx	x
29. kiki	x	x	x	x	5. beba	.xxxx .xxxx	xxx	x	x
30. koko	xx	x	xx	x	6. bebo	.x... .x...	x	x	x
31. kuku	x	x	x	x	7. bebu	.x...x	x	x	x
32. lala	x	xxx	x	x	8. bibe	x	x	x	x
33. lele	x	x	x	x	9. bobo	x	x	x	x
34. lili	.xx... .x...	x	x	x	10. buba	.xx...x	x	xxxx	xxx
35. loló	.xx... .x...	x	x	x	11. bubí	x	x	xx	x

St ₂ K ₁ V ₁ K ₁ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₂ K ₁ V ₁ K ₁ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp		12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
12. bubo	.xx.				68. pape			.x.	
13. cica	.xxxx	.xxx			69. papi	.xxxx	.xx.	.x.	.x.
14. cico	.xx.				70. papu	.x.	.xx.		
15. cicu		.x.			71. pepi	.x.			
16. cuca	.x.				72. pepu	.x.			
17. čači	...x.				73. pipa	.x.			
18. čiču	.xxx				74. pipe	.x.	.x.	.x.	.xx.
19. čuči			.x.		75. pipō		.x.		
20. čica		.x.			76. popi				.x
21. čico		.x.			77. pupa			.x.	
22. dade		.xx.		.xx	78. šašu			.x.	
23. dado	.x.				79. šiša	.x.			
24. deda	.xxx	.xxx	.xxx	.x	80. šíše	.x.			
25. dedi			.x.	.xx.	81. šušā	.x.			.x.
26. dedo	.x.				82. šuše	.x.			
27. dedu	.x.		.x.		83. šūše	.xx.	.x.		
28. dida	.x.		.xx		84. tati	.xxx	.xx.		
29. dide			.x		85. tato	.xx.	.xx.		
30. dodi			.x.		86. tatu	.x.	.xx	.x.	
31. dūda	.x.		.x	.x.	87. teta	.x.		.xxx	.x
32. dida		.x.			88. tetō	.x. x			
33. dođu	.x.				89. tetu		.x.	.xx.	
34. gige		.x.			90. tita	.x.	.xxx.		
35. gugi			.x		91. tota	.x.			
36. jaje		.xx.	.xxx	.xx	92. tuta	.xx.			
37. jaju				.x.	93. tute			.xx.	
38. jeja			.xx		94. vavo	.x.			
39. joja				.x	95. viva		.x.		
40. joju				.x	96. žiža			.x.	
41. juja	.x.		.x.	.x.	97. žižu			.x.	
42. kaki		.xxx	.xxx	.xxx	St ₃ K ₁ V ₁ K ₂ V ₁				
43. kako	.xx	.xx	.xxx	.x	1. bača		.x.		
44. keko		.x.			2. baja			.xxx	.xxx
45. kika	.x.	.xx.	.x.		3. baka	.x.	.xx	.xx	.xx
46. kike		.x.	.xx.		4. bara		.xx	.x.	
47. kiku			.x.	.x	5. baša	.x.			
48. koka	.xx.		.x.	.xxx	6. bece	.xx.	.xxx.		.xx.
49. koke	.x.	.x.	.x		7. beje		.x.	.x	
50. koki			.x		8. bele	.xx.	.xx.		
51. koku			.x.	.x.	9. bere		.x.		
52. köke	.x.				10. bese			.x	.xx.
53. kuka		.x.			11. bici	.xx.			
54. kuke				.x.	12. biji			.x	
55. lola	.x.				13. biki	.x.			
56. l'ul'a	.x.				14. bili	.xxxx	.xxxx		
57. mame			.xx	.x	15. biti	.x	.x	.xxx	
58. mami	.xxxx	.xxxx	.xxx	.xxx	16. boko	.xxx.	.x.	.xx.	
59. mamu			.xx	.xx	17. bošo	.x.			
60. máma	.x				18. bulu	.xx.			
61. nano		.x.			19. buzu			.x.	.x
62. néni	.xxx	.xx			20. ceće	.x.	.x.	.x.	
63. nenō		.xxx			21. ceme	.x.	.xx.		
64. nona			.xxx	.xxx	22. čaša	.x.			
65. none	.x.				23. čimi	.x.			
66. noni	.x.				24. čaja		.x.		
67. nonu				.x					

St ₃ K ₁ V ₁ K ₂ V ₁	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₃ K ₁ V ₁ K ₂ V ₁	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223	12223	12223	12223		12223	12223	12223	12223
	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp		kpskp	kpskp	kpskp	kpskp
25. daja			...xxx	x	81. kafa				...xx
26. dala		...xx			82. kapa			...x.	
27. deje		...xx.	x		83. kebe		...x.		
28. dele		...x.			84. kece		...x.		
29. dete			...x.		85. keče	...x.			
30. disi			...xxx	...xx	86. keje		...x.		
31. diži			...xx		87. kele		...x.		
32. dobo	...x.	...xx.	...x.		88. kene	...x.			
33. dojo			...xx.		89. kepe	...x.			...x.
34. doto	...x.				90. keze	...xxx			
35. došo	...x.	...x.	...xx	...xx	91. kiči	...xx			
36. dugu	...x.	...xxx	...xx	...xx	92. kini	...x.	...x.	...xx	...xx
37. duku	...x.				93. kipi			...x.	...x.
38. debe	...x.	...x.			94. kono	...x.			
39. deje	...x.	...x.			95. kucu		...xx		...x
40. dele	...x.	...xx.			96. kuču	...xxx	...xxx		
41. dere	...xxx	...xxx			97. kuju	...x.			
42. dimi	...xxx				98. kulu	...x.			
43. faka				...x.	99. kumu			...x.	
44. fala	...x.	...x.			100. kunu	...x.	...x.		
45. feče	...x				101. kuńu			...x.	
46. feje	...xx				102. lađa	...xxx			
47. fene	...x				103. laja		...x.		
48. gaća	...xx				104. laša	...x.			
49. gada				...x	105. lata	...x.			
50. gana			...x		106. lebe	...x.			
51. gava		...x.			107. lede	...xx.			
52. geje			...x.	...x	108. lege		...x.		
53. gémé	...x				109. luku	...xx.			
54. gidi			...x		110. maca	...xx.	...x.	...xx.	...xx.
55. glizi		...x.			111. maga	...x.			
56. gulu	...x.	...x.			112. maja		...x.	...xx	...xx
57. gumu			...xx		113. maka			...x.	
58. guru	...xx.	...x.			114. mala	...xxx	...xx.		
59. haja	...x	...x.			115. maša			...x.	
60. hama	...x.				116. mata	...x.			
61. haša	...xx				117. meke				...x.
62. haza	...x				118. menc	...x.	...xx	...xxx	...xx
63. heđe	...x.				119. mete			...xx.	...xx.
64. heje	...x.	...x.			120. miki	...xxx	...x.	...x.	
65. hozo	...x.				121. mili	...x.			
66. jaba				...xx.	122. miši	...xxx			
67. jada		...x.	...x.		123. moto	...x.			
68. jaga			...xx.		124. muju			...x.	
69. jata			...x.		125. muvu			...x.	
70. ječe			...x.		126. nada			...x.	
71. jede			...xxx	...x.	127. nama			...x	
72. jege			...xx	...x.	128. naša			...x.	...x.
73. jepe			...xx		129. neče	...xx.	...xxx	...xxx	...x
74. jese		...x.			130. neme			...x.	
75. jete		...x.			131. neze	...x.			
76. joko			...xx	...xx	132. nisi		...x	...x	...x
77. juku			...xx	...xx	133. nogo			...x.	
78. kaca			...x.		134. űaka	...xx	...xxx		
79. kaća	...xxx			...x.	135. űama	...x.			
80. kaća	...xx.				136. űeme		...x.		

St ₃ K ₁ V ₁ K ₂ V ₁	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₃ K ₁ V ₁ K ₂ V ₁	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp		12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
137. néne					193. türü		..x..		
138. pada	x	..xx.	..xxx		194. tüšü		..xx.		
139. paja	..xxx	..xx.	...x.	...xx	195. vača	x.			
140. paka	..x..	...xx	..xxx		196. vada			..x	
141. pala	..x..	xxxxx			197. vaša	x.			
142. pana	..xx.				198. vata			..xx	...x.
143. para	..x..				199. veče	x			
144. pava	..xx.	..xx.			200. vele	x			
145. pece		..x.			201. veže	x.			
146. peče	x				202. vidi	..xxx	..xx	..xxx	...xx
147. peje	..x..		..xx.		203. visi	..xxx			
148. pele	..x..	..x.			204. vodo	..x..			
149. pene				...x.	205. vödö	..x..			
150. pere	..x..	...x.			206. zeke			..x	
151. pici	..x.	..x.			207. zene	x			
152. piki	..xxxx				208. žaba			..x.	
153. piši	..x..	..xxx	..xx	...xx	209. žebe	..x..			
154. piti		..xx.	...x.	...x					
155. puku	..x..								
156. putu		..x..							
157. rodo	x								
158. ruku	..x.x	...x							
159. sada		..xx	..xxx						
160. saka			..xx.	...x					
161. sama			..xxx	..xx					
162. sede		...x	..xx.						
163. seje			...x						
164. seke	..x..		...x.						
165. seme	..xxx								
166. sopo	..x..								
167. sölö	..x..								
168. suku	..x..								
169. sumu			..x.						
170. šába	..xx.								
171. šaka		...x.							
172. šege	..xxx	..x..							
173. šöpö	..x..								
174. šumu			..x.						
175. tača	..x..								
176. tača		..x.							
177. taja			..xx	...xx					
178. tata			..x.						
179. tala		..x.							
180. tara		..x.							
181. taša			..xx						
182. tebe	...x.	...xx	..xxx	...x					
183. teđe	..x..								
184. teze	..x..								
185. tibi	..xxx								
186. tili		..x.							
187. topo		...x.	...xx	...xx					
188. tökö	...x.								
189. tubu		...x.							
190. tuju			..xx						
191. turu	..x..	..x..							
192. tusu			...x.	...x.					

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
1. baci	..xxx.	...x	..xxx	...xx
2. báči	..xxx	..xx		
3. bađu			..x.	
4. baji			...x	
5. bake	...x.	...xx	..xxx	...xx
6. baki	...x.	...x		
7. bako	..xxx	..xxx	...xx	...xx
8. baku		...x.		
9. bali	..x..			
10. bami	..x..			
11. bane			...x	
12. bani			..x	
13. bañu			..x	
14. bate			..x	
15. bati		...x		
16. bato	..xx.	...x.	...x	
17. bavo		..xx.		
18. beci	..x..			
19. beco	..xx.			
20. bejo				...x
21. beku			..x.	
22. bela		..xx		
23. beri		...x.		
24. besu			..x	
25. beta	..x..			
26. beti	..x..			
27. betú	...x	...x		
28. béka	...x			
29. bezo	..x..	...x.		
30. biće		...x		
31. biću			..x	
32. bide			..x.	
33. bigo	..x..			

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223	12223	12223	12223		12223	12223	12223	12223
	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp		kpskp	kpskp	kpskp	kpskp
34. bija			..xx	..xx	90. čoba			..x.	
35. bijo				..xx	91. čuja			..x	
36. bila		..x.			92. čuje				..x
37. biše			..xx	..xx	93. čúña	x			
38. bizo			..xx	..x	94. čaco		..x.		
39. biže				..x	95. čeka			..x.	
40. bodu			..x		96. čemo		..xx	..x	
41. boga	..x.				97. čije		..x.		
42. boje		..x	..x.	..x.	98. čuti		..xx	..xx	..xx
43. boji	..x.	..x.		..xx	199. daci				..x.
44. boke		..x.			100. daće		..x	..x.	
45. bola		..xx			101. daću		..x		
46. bole		..xx			102. daje		..xxx		..x.
47. bova	..xx.				103. daji		..xx.		
48. bóha	x				104. dami		..x.		
49. buci		..x		..xxx	105. dati		..xx	..xxx	..x
50. buče	..x.x	..x.			106. davo		..x.	..xx	..xxx
51. buči	..x.	..x.			107. davu				..x.
52. buda	..xx.				108. deca	..x.		..xx.	..x.
53. bude		..x.		..x.	109. deco			..xx	..x
54. budi		..xx	..x	..x	110. decu			..xx	..xx
55. budi	..xxxx	..xxxx			111. deju			..x.	
56. buja	..x.				112. deka			..x.	
57. bupe	..x.				113. deku			..x.	
58. buta	..xx.				114. desi			..xxx	..xx
59. buti				..x	115. desu			..x	
60. buza				..x.	116. dija			..xx.	..x.
61. cedi		..x.			117. dije	x		..xxx	..xx
62. cejo				..x	118. díma				..x.
63. cemi		..x.			119. dime				..x.
64. ciju			..x.		120. dímu				..x.
65. cilu	..x.				121. dine			..x.	
66. cine			..x		122. diñe	..x.	..x.		
67. cipó	..xxxx	..xxx			123. diñu		..x.	..x	
68. cobu		..x.			124. dira	x			
69. copi		..x.			125. diro		..x		
70. cube	..x.				126. disu			..x.	
71. cuji			..x		127. diva			..x.	
72. cuka				..x.	128. doba			..xxx	..xx
73. cupa		..x.	..x.	..x.	129. dobe		..x.	..x	
74. cuta		..x.			130. doće	..x.			
75. čašu		..x	..x.		131. doći	x	..x.	..xx	..x
76. čega		..xx	..x.		132. dode	..xx.	..xxx	..x	..x
77. čejo			..x.		133. dodi	..xxxx	..xxxx	..xx	..xx
78. čiga	..xx				134. dođu			..x.	
79. čija	x				135. doja			..x.	
80. čika	..xx.	..xx.	..xxx	..xx	136. doje			..xxx	..xx
81. čike			..x.		137. doka			..x.	
82. čiko	..x.				138. doke			..x	
83. čikó	x				139. dole	..xxx	..xxx		
84. čiku			..xxx		140. doli	..x.			
85. čime				..x	141. doša		..x.	..xxx	..xxx
86. čipe	..x.				142. doši			..x.	
87. čipo	..x.				143. dota	..x.			
88. čita	..x.	..xx.	..x.		144. doži		..xx		
89. čite		..x.			145. duga	..x.	..xx	..x.	

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag*			
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp		12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
146. duge	..x..		...x.	...x.	202. guke	..x..	...x.		
147. dugi	..x.		...xx	...x.	203. gula	..x.			
148. dugó	..x..	...x.	...xx	...x.	204. guma	..x.			
149. dugó	...x				205. gumi	..x.	...x.		
150. duja			...xx.		206. gura	..x.			
151. duke	..x.				207. guri	...x.	...x.		
152. duna	..xxx	...x.			208. guse			...x	
153. dupe	..x.	...xx.			209. guše			...xx.	
154. duša	..x.		...x.		210. guto				...xx
155. dušo		...xx			211. guta	..x.			
156. duva		...x.			212. hajó	..xxx			
157. dedi		...x.			213. hiza	..x.			
158. deña	..x.				214. hová	..xx			
159. dico	..xx.				215. hoza	..xx.	...x.		
160. díma				...x.	216. jaci	..x.			
161. dita	...x.				217. jácó	..xx.			
162. dite	..xx.		...x		218. jaču		...xx	...x	
163. doke			...x.		219. jade			...x	
164. dube					220. jadi			...xxx	...xx
165. dufa	...x				221. jado			...xx.	...x.
166. duro	...x				222. jagu		...x.	...xx	
167. dūne	..x.				223. jane				...x
168. dūni		...x.			224. jano			...xx	...xx
169. fajó	..x.				225. jábé	...x.			
170. fali		...x			226. jeba			...x	...x
171. faše			...x		227. jeda			...x	
172. fašu			...x		228. jedi		...x	...x	...x
173. fára	...x.				229. jeda			...x.	
174. fičo	...x				230. juga			...x	
175. fina		...x.	...xx		231. jeka			...x.	...x
176. fino	..x.	...x.	...xx.		232. jeku			...x.	...x
177. foča	..x.				233. jela		...xx		
178. füle	..xx.	...x			234. jena		...x.	...xxx	
179. gaće			...x.	...x.	235. jeno			...x	...x.
180. gadi	..x.				236. jenu			...xx	...x
181. gadu		...x.			237. jepa			...xx.	
182. gavi				...xx	238. jepi			...xx	...x
183. gavu	..xx.	...x.	...x		239. jepo			...xx	
184. geda	...x.		...x.	...x.	240. jepu			...x.	
185. gica			...x.		241. jesi	..x.	...x.	...xx	...xx
186. gice			...x.		242. jesu				...x
187. gisa		...x.		...x	243. jeti			...x.	
188. gita		...xx.			244. jezi			...xxx	...x
189. gize				...x.	245. jibu			...x.	
190. gode	..x.		...x.		246. jisa				...xx
191. goja			...x.		247. jisu				...x.
192. goje	..x.		...x.	...x.	248. jizu				...x.
193. goka	..x.				249. joca			...x.	
194. gola	...x				250. joka			...xxx	
195. gole	..x.				251. joke			...xxx	...xx
196. gore	...x.	...xx			252. joku			...x	...x
197. gove		...x.			253. jone				...x
198. govu		...x.			254. juci			...x.	
199. gože		...x.			255. juča			...xxx	...x.
200. gója	...x.				256. juda				...x
201. guja			...x.	...xx	257. judi				...xx

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester		Eta		Ljub. Drag.		St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester		Eta		Ljub. Drag.	
	12223	12223	12223	12223	12223	12223		12223	12223	12223	12223	12223	12223
	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp		kpskp	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp
258. juka				..xx.			314. köte	..x..					
259. juke				..x ..xx			315. kuca	..xx.	..x.	..xxx	..xx		
260. jupe				..x.			316. kuce			..x.			
261. kače				..xx			317. kuco	..x..		..x		..x	
262. kaču	..x..						318. kuča		..x.				
263. kaće			..xx.		..x		319. kuća	..xx		..x			
264. kade				..x.			320. kuće	..x..		..x.		..x	
265. kadi				..x.			321. kući	..x..	..xxx		..x.		
266. kafe				..x ..xx			322. kuda	..x.		..xx		..x	
267. kafu				..x			323. kuja			..x.		..x	
268. kapu	..x..	..x..	..xx.		..x		324. kuma			..x.			
269. kate	..x..	..x.					325. kuñi			..xx			
270. katu			..x.	..x..			326. kupa			..xx		..xx	
271. kaže			..xxx				327. kupi	..xx.		..xxx		..xx	
272. kažu			..x.				328. kure	..x..					
273. kávé	..xx						329. kuti				..x.		
274. keca		..x.					330. kuva		..x.	..x.			
275. kepa			..x.				331. laba		..x.				
276. kepu				..x.			332. lábu	..xx.					
277. kesu			..x.				333. lade		..xx.				
278. kića	..x..						334. ladi		..x.				
279. kifu				..x			335. ladi	..x..					
280. kiga			..x	..x.	..x.		336. lado	..x..					
281. kige			..x		..x.		337. ladu	..x..					
282. kigu			..x	..xx	..xx		338. laje		..x.				
283. kijo			..x				339. lato	..x.					
284. kine	..x..	..xx.	..x.	..x..			340. latu		..x.				
285. kiñu		..x.					341. lába	..xx	..x.				
286. kipu			..x.				342. láza	..x					
287. kisa			..xx.	..x.			343. leba		..xx				
288. kise				..x.			344. lebu		..x.				
289. kisu				..x.			345. leći		..xx				
290. kiša	..x.x	..x.		..x			346. leđa	..xx.	..xx.				
291. kišu		..x.					347. ledé	..x.					
292. kidó		..x					348. legi		..x.				
293. koca	..xxx.						349. leka		..x.				
294. koce			..x.	..xx.			350. lepa	..x..	..xx				
295. kocu			..x.				351. lepi		..x.				
296. koči	..xxxx						352. lepo	..xx	..xxx				
297. koča		..x.					353. leti		..x				
298. koga		..x.					354. liba		..xxx				
299. koja		..x.	..x.		..x.		355. libe	..x.					
300. koji				..x			356. lica	..xx.					
301. kolu	..xx.	..x.					357. lice	..xx.					
302. kona				..x.			358. liga		..x.				
303. koni			..x		..x		359. lika	..x.					
304. koña		..x					360. lita	..x.					
305. koñu			..x				361. lida		..x				
306. kopa	..x..	..x.					362. lidó		..x				
307. kopi				..x.			363. lopi	..x.					
308. kopu		..x.					364. lora		..x.				
309. kosa		..x					365. lota	..x.					
310. kosu	..x						366. lotu		..xx.				
311. kotu	..x..						367. lući	..x..					
312. kőne	..x.						368. luda		..xx				
313. kőši	..x..						369. ludi		..x.				

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp		12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
370. luka	.xx.	.x.			426. miko	.x.			
371. luke	.x.				427. mile	.x.			
372. luki		.x.			428. minu				.x.
373. luko	.x.				429. miña	.xx.			
374. luta	.x.	.x.			430. misa			.x.	
375. luto	.x.				431. miša	...x	.x.		
376. maci		.x.	.x.	.x.	432. mišo	.x.			
377. maco				.x.	433. mito	.x.			
378. macu		.xxx	.x	.x	434. mivo				.x.
379. madi				.x.	435. mogu		.xx	.x	.x.
380. maje				.x	436. moja	.x.x	.xx	.xx	.xx
381. maji			.xx	.x	437. moje		.xx	.xx	.xx
38. majo		.x.	.xx	.xxx	438. moji				.x.
383. maju			.x		439. moju		.xx	.xx	.xx
384. make			.x.		440. mole		.x.		
385. mako			.x.	.x	441. mora	.x.	.x.		
386. mali	.xx	.xx			442. more		.x.		.
387. malo	.xx	.xxx			443. moša	.xx.	.x.		
388. mala		.x.			444. može	.x.		.x.	.x
389. masi	.x.				445. mucu			.x.	
390. maši	.x.				446. muja			.x.	
391. mašu			.xx.		447. muva			.x	
392. mati			.x.		448. naći			.x.	
393. maže			.x.		449. nađe			.x.	
394. maži				.x	450. nasu				.x.
395. mažo				.x.	451. naše			.x.	
396. mája	.x				452. naši			.x.	
397. meca	.xxx.		.xx.	.xx	453. našu			.x.	
398. meci			.xx		454. neću	.xxx	.xxx	.xxx	.xx
399. meco	.xxxx		.x.	.x.	455. neda	.x.	.xx.		
400. mecu			.xx	.xx	456. nega	.x.		.x.	
401. meda		.x.	.xx	.x.	457. neka				.x
402. medo		.xx.			458. neki	.x			
403. medu		.xx	.x	.x.	459. neko				.x
404. meja			.x.		460. nekö	.x.			
405. meji			.x.		461. nékű	.x			
406. meju			.x.		462. nema	.xxxx	.xxxx	.xxx	.xx
407. meka	.x.		.xxx	.xx	463. nesi		.x.		
408. meko	.xx.		.xxx	.xx	464. neto			.x.	.xx
409. mela	.x.				465. nézi	.x			
410. mena	.x.				466. niče	.x.	.x.		
411. meni		.xxx	.x	.xx	467. niđe	.x.			
412. meña	.x.				468. nije	.xx.	.xx	.xx	.xx
413. mesa	.x.	.x.			469. nipa	.x.			
414. meso	.x.		.xx		470. nita		.x.	.x.	
415. meta			.xx.		471. nive				.x
416. meti		.x.	.xx	.xx	472. noga		.xx.		.xx
417. médó	.x				473. noge	.x.	.x.	.x	
418. mica	.x.	.xx.			474. nogi	.x.	.x.		
419. mico	.x.				475. nogu			.x.	
420. mića		.x.			476. nosa		.x		
421. miđa	.x.				477. nosi	.x.	.x.	.xxx	.xx
422. mija			.xx.x	.xx	478. note			.x.	.x
423. miju				.xx	479. noti			.x.	.
424. mika	.x.		.x.		480. nuci		.x.		.
425. mike	.x	.x.			481. nuka	.x.			.

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester				St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester			
	12223	Eta	Ljub.	Drag.		12223	Eta	Ljub.	Drag.
	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp		kpskp	kpskp	kpskp	kpskp
482. nuta		..x..			538. poki	...x.		...xx	x
483. namu	..x.				539. poša			..x.	
484. níge				..x..	540. puci	..x.	..x.		
485. nígu	..x.			..x.	541. puco	..x.	..xx.		
486. níja	..x.				542. puka	..x.			
487. níku	..x.				543. puno	..x.	..x.	..xxx	..x.
488. nísi	..xxxx				544. pusi	..xxxx	..xxx		
489. paci	..x.				545. puši	..x.			
490. pače		..x.		..x.	546. puta	..x.			
491. pači	..xxx.	..x.			547. puti	..x.	..x.	..xx	x
492. paču	..x.				548. puto		..x.		..xx
493. paće		..xx.		..x.	549. radi	..x.x	..x.x		
494. paći	..x.				550. ravo	..x.			
495. pake	..x.		..x.		551. repu		..x.		
496. paki	..xx.	..x.			552. ribe		..x.		
497. paku		..x.	..xxx		553. ribu	x			
498. pane		..xx			554. rilo		..x.		
499. pase	..x.		..x.		555. ruka	x	..x.		
500. pato	..x.				556. ruke	..x.x	..xx		
501. patu	..x.	x			557. ruva	..x.			
502. pave			..x.		558. rúgó	x			
503. pavi	..x.	..x.	..xx.	x	559. saču				..x
504. pazi	..x.				560. sake			..x.	
505. pájó	..x.				561. saki			..xx.	..x.
506. pánu		..x.			562. sako				..x
507. peca			..x.		563. saku			..x.	
508. pecu				..xx	564. sami				..x.
509. pega			..x.		565. samo		..x.		
510. peja			..xx.		566. sapu	..x.			
511. peka			..x.		567. sati		..xx		
512. peki		..x.			568. satu		..x		
513. pelö	..x.				569. sába	x			
514. pema			..x.		570. sája	x			
515. pemi			..x.		571. seci			..x.	..x.
516. peva			x	x	572. seda			..x.	
517. péza		x			573. sedi	..x.	..xx	..xxx	..xx
518. piča			..xx.		574. sedu			..x	
519. piče	..x.				576. sega			..x.	x
520. pičo				..x.	576. seja				..x
521. piču	..xx				577. sejo				..xx
522. pija	..x.			..xx.	578. seka			..x.	..xx
523. pije	..x.x	..x.	..x.	..xx	579. seko		..x.	..x.	
524. piko	..x.	..xx.			580. seku			..x.	
525. pila		..x.			581. sela		..x		
526. pile	..x.				582. semo		..x.		
527. piso			..x.		583. seto				..x.
528. piša	..xxx				584. seva	..x.			
529. piše	..xx.	..xx.	..xx.		585. sica			..x.	
530. pišo			x		586. sice	..x.			
531. pito	..x.				587. sija	..x.		..xx	..xx
532. piva			..x		588. sika	..x.		..x.	..x.
533. pivo			..x	..x.	589. sike	..x.		..x	
534. poca	..x.				590. siku			..x	..xx
535. poča				..x	591. sine			..x.	
536. poče				..x	592. sipa				..x.
537. poje				..xx	593. sita	x			

St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.				St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	Ester Eta Ljub. Drag.			
	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp		12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp	12223 kpskp
594. sobe			..x..		650. teba	...x.	...xx	x	x
595. sobi			x		651. tebi		...xx	...xx	
596. sobu	..xx.	x	...xx	x	652. teci	...x.			
597. soje			..x..	x	653. teco				...x.
598. soju			..x..	...xx	654. teču		...x.		
599. soka		...x.	x.		655. teja		.xxxx		
600. sopi	...x.	...x.			656. teka		...x.		
601. sova	...x.				657. teko		...x.		
602. soži			...x.		658. tela		x		
603. sôda	...x.				659. teni	..x.	...x.		
604. suce			..x.		660. tesi	...x.			
605. suda			..x..		661. teli	...x.			
606. suja	..x.				662. téve	...x.			
607. suka	..x.				663. tiba		...x.		
608. suñe		x			664. tica		...x.		
609. suše			...x.		665. tice	..xxx			
610. suta	..x.			...xx	666. tijo		...x.		
611. suvo			..x.		667. tike	..x.			
612. šemi	..x.				668. tina			...x.	
613. šepu			..x.x		669. tinu			...x.	
614. šeta	..x.x	..x.	...x.	...x.	670. tobu			...x.	
615. šetu			...xx		671. toči	..xx.			
616. šića			...x.		672. toći		...x.		
617. šije			...x.	...x.	673. toji			...x.	
618. šiju		...x			674. tole	..x.			
619. šil'o	...x.				675. toli	..x.			
620. šive			...x.		676. toni	..x.			
621. šivu			...x.		677. tōke	..x.			
622. šoje				...x.	678. tōle	...x.			
623. šoji				...x	679. tuče	...x	...x.		
624. šoju			...x.		680. tuči	..x.	...x.		
625. šone				...xx	681. tući	..x.		...x.	
626. šuke				...x.	682. tuđa	...x.			
627. šumi	...x.				683. tuja				...x.
628. šupe			...x		684. tuje		...x.		...x.
629. šupi			...x.		685. tuji		...x.		
630. šüle	..x.				686. tuka		...x.		
631. šüte	..x.				687. tuni	...x.			
632. taci	..xx.	..xx.			688. tükü	..x.			
633. taje	..x.		...x.		689. tüle		...x.		
634. tajō			...xx	...xxx	690. tüli		...x.		
635. tajū			...xx	...xx	691. vade			...x	
636. take			...xx		692. vadi		...x.		
637. tako	..xxxx	...xx	...xxx	...x	693. vado			...x	
638. taku		...x.	...xx		694. vadó	...x.			
639. tamo	..x.x	..xxx	...xx	...x	695. vako		...x.		
640. tanu			...x.		696. való	...x			
641. tapi	..x.				697. val'a		...x		
642. tasu				...x.	698. vati				...x.
643. taši			..xx.		699. vatu		...x.		
644. tašu			...xx	...x.	700. vazū			...x	
645. tavi				...x.	701. velo		...x.		
646. tavo	...x.				702. vera	...x			
647. tavu		...x.		...x.	703. veta		...x.		
648. taži			...x	...x	704. veži			...x.	
649. táka		...x.			705. vége	...x			

	Ester 12223	Eta 12223	Ljub. 12223	Drčg. 12223		Ester 12223	Eta 12223	Ljub. 12223	Drag. 12223
St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp	St ₄ K ₁ V ₁ K ₂ V ₂	kpskp	kpskp	kpskp	kpskp
706. viče	...x.		..xx.	...xx	730. vōri		...x.		
707. viču			..xx.	...x.	731. vuci			...x	
708. viče					732. vuče	...x		...x	
709. vida			..x.		733. vuče			...x	
710. vido			..x.		734. vuka			...x.	
711. vida		..x.			735. zapu	...x			
712. vija		..x.			736. zato		..xx		
713. vika		...x			737. zavo	..x.			
714. vila	...x				738. zeka	...x.	...x	..xx.	...x
715. vino			..x.		739. zeko	...x		...x.	
716. visa		...x.			740. zeku	...x.			...x
717. više	..xxx	..xx	..xx	...x.	741. zima			..xxx	...xx
718. vite			..x.		742. zoce			...x.	...x.
719. vito	...xx				743. zoji				...x.
720. vitu				...xx	744. zoni				...x.
721. vibe		...x.			745. zove		...x	..xxx	
722. voda	..x.x		...x		746. žabu	...x		...x.	
723. vode	..xxx	..xx	..xx	...xx	747. žena			...x	...x
724. vodi	...x.		..xx	...x	748. žija		...x.		
725. vodu	...x.		..xx		749. žito				...xx
726. voji			...x.	...x.	750. živo		...x.		
727. voza	...x.		..xx		751. žuto				...x
728. vozi	...x.		...x		752. žučo	...x			
729. vóna	...x								

Iz analize prikazanog materijala dobijeni su sledeći

REZULTATI

1. Kvantitativna kulminacija realizovanih struktura jednostavnije varijante prethodi kvantitativnoj kulminaciji složenije varijante (D₁, D₂, D₄) ili je kulminacija svih varijanti istovremena (D₃).

U govoru Estere (D₁) najveći broj slučajeva varijante K₁V₁K₁V₁ (St₁) zabeležen je početkom druge godine (2p), dok su sve ostale varijante najbrojnije sredinom druge godine (2s).

U govoru Ete (D₂) najveći broj slučajeva varijante K₁V₁K₁V₁ (St₁) i K₁V₁K₁V₂ (St₂) zabeležen je sredinom druge godine (2s), dok su varijante K₁V₁K₂V₁ (St₃) i K₁V₁K₂V₂ (St₄) najbrojnije krajem druge godine (2k).

U govoru Dragane (D₄) najveći broj slučajeva K₁V₁K₁V₁ (St₁) zabeležen je sredinom druge godine (2s), dok su sve ostale varijante najbrojnije krajem druge godine (2k).

U govoru Ljubice (D₃) najveći broj slučajeva svih varijanti zabeležen je krajem druge godine (2k).

2. Početkom treće godine kod sva četiri naša ispitanika konstatovan je pad brojnosti realizacije sve četiri varijante. Jedino je u govoru Estere (D₁) primećena stagnacija pada varijante K₁V₁K₁V₂ (St₂).

3. Upoređujući kvantitativni odnos između St KVKV koje su deca rpimila od svoje govorne sredine kao gotove modele (L) i St KVKV koje

su deca adaptirala (LE), ustanovili smo da se on kreće u proporciji približno 2 : 1 — u govoru D_1 kvocijent (Q) je 1,71, u govoru D_2 $Q = 1,94$, u govoru D_3 $Q = 1,06$ —, dok je kod D_4 proporcija nešto manja, $Q = 1,47$.

Prema varijantama, Q se kreće od 2,76 do 1,15, što se vidi iz sledećeg pregleda u kojem je prikazana vrednost Q.

	D_1	D_2	D_3	D_4
St_1	2,76	2,63	1,92	1,91
St_2	1,15	1,25	1,45	2,20
St_3	1,47	1,88	1,88	1,18
St_4	1,80	2,00	1,92	1,41

4. Linija kretanja LE u većini slučajeva dostiže svoju kulminaciju na istom uzrastu na kojem i linija kretanja L(L/LE), u manjem broju slučajeva kvantitativna kulminacija LE prethodi kvantitativnoj kulminaciji L(LE- L), a samo u jednom slučaju kulminacija se javlja posle slučaja kulminacije L (L — LE), što se vidi iz sledeće tabele.

	D_1	D_2	D_3	D_4
St_1	L/LE	L/LE	LE—L	L—LE
St_2	L/LE	LE—L	LE—L	LE—L
St_3	L/LE	LE—L	L/LE	L/LE
St_4	L/LE	L/LE	L/LE	L/LE

5. Kulminaciona tačka linije LE je u većini slučajeva niža od kulminacione tačke linije L, i to:

- u govoru D_1 samo kod St_1 ,
- u govoru D_2 kod St_1 , St_3 i St_4 ,
- u govoru D_3 kod St_2 , St_3 i St_4 ,
- u govoru D_4 kod St_2 , St_3 i St_4 .

Poklapanje kulminacione tačke L i LE nije primećeno ni u jednoj varijanti ni kod jednog našeg ispitanika.

6. Kretanje linija L i LE je uglavnom divergentno. Najjače je izražena divergencija u periodu 3p kod većine varijanti. Međutim, u ovom periodu kod varijante St_1 primećuje se u govoru D_1 i D_2 slaba tendencija konvergencije. Takode je primećena konvergencija u govoru D_4 kod St_2 i u govoru D_2 kod St_3 . Paralelizam u kretanju linija L i LE zabeležen je samo u govoru D_4 kod varijante St_1 između perioda 2s i 2k.

7. Kvantitativna analiza ne pokazuje nikakve bitne razlike u odnosima kretanja L i LE između dvojezičnih ispitanika D_1 i D_2 i jednojezičnih ispitanika D_3 i D_4 . Jedino je kvantum ostvarenih realizacija kod dvojezične dece nešto veći (1382) od kvantuma ostvarenih realizacija kod jednojezične dece (1144).

8. Bitna razlika između realizacija LE i realizacija L je u tome što se tendencija realizacija LE kreće ka iščezavanju, dok je tendencija realizacija L stabilizacija, što je u skladu sa zakonitostima integriranja jedinice u društvo. Vek trajanja neke realizacije LE retko se proteže na više od jednog perioda (4 meseca), izuzev ako je ona prihvaćena od govorne sredine deteta

i na taj način je ušla u vokabular celog mikroambijenta, kao što je bio slučaj, na pr., kod /cece/ (D_3 2s, 2k i 2p), /dodo/ (D_2 2 p 2s), /dudu/ (D^3 2s i 2k), /lolo/ (D_1 2p i 2s), itd.

Često, adaptiranje neke složenije strukture strukturi *KVKV* od strane deteta dovodi do homonimije. Tako na pr., u govoru D_2 na uzrastu 2p St /tata/ upotrebljava se u značenju „otac“ i u značenju „taška“. Pod takvim uslovima dete u sledećem periodu više ne adaptira St /taška/ u formi St /tata), a St /tata) stabilizuje se kao nosilac značenja „otac“.

9. Frekvencija neke strukture zavisi od ekstralingvističkih faktora, najčešće je uslovljena vitalnim potrebama deteta. Međutim, frekvencija igra značajnu ulogu u stabilizaciji neke strukture: što je veća frekvencija, proces stabilizacije je brži i moguć je na vrlo ranom uzrastu, kao što je slučaj, na pr. kod struktura /baba/, /mama/, /tata/, /papa/, /nono/, /neće/, /budi/, /dođi/, itd.

10. Kvocijenti kvantitativnih proporcija i odnosi kulminacionih tačaka L i LE pokazuju da se kod deteta, pored reproduktivne, u velikoj meri, manifestuje i njegova kreativna jezička sposobnost.

МИКРОТОПОНИМИКА СЕЛА У СЕВЕРНОЈ МАЧВИ КОЈА ПРИПАДАЈУ ОПШТИНИ СРЕМСКА МИТРОВИЦА

Рађено под руководством
проф. др Павла Ивића

У Мачви се налазе села Засавица, Мачванска Митровица, Ноћај, Равње, Раденковић и Салаш Ноћајски која политички-организационо припадају Сремској Митровици одн. АП Војводине. О овим местима нисам имао монографије, топографске и хидрографске карте, али сам отишао у Земљишно-књижно одељење Општинског суда у Срем. Митровици (бивша Грунтовица) и ту сам нашао прилично материјала. Морам да нагласим да су парцеле земљишта уписиване у земљишне књиге тек од 1932. год. и после другог светског рата. Мањи број топонима сам чуо од мештана из поменутих места. Бројеви иза топонима означавају стране уложака катастарских књига. Употребљавао сам следеће скраћенице: б. — бара, јез. — језеро, л. — ливада, ор. — ораница, п. — пашњак, тр. — трстик, ш. — шума и — . — не постоји.

ЗАСАВИЦА

Ацамовка, ор.	Уложак 81	Велика њива за гајом, ор.	18
Балвани, у шталама, ор.	46	Велика орница	55
Башчованица, ор.	94	Велики бурум, ор.	86
Бела ливада, ор.	24	Велики врбак, ш.	
Белина ливада, ор.	22	Велики гај, ор.	22
Бељевина, ор.	110	Велики полој, ш.	41
Бисаге, ор.	174	Врбачић, ш.	291
Богачић, ш.	82	Врбљак, ш.	38
Брдо, ор.	2	Вртлог, ш.	40
Брест, ор.	41	Гај, ор.	5
Брестов, ор.	182	Гајевача, ор.	101
Бурум, ор.	8	Гератуша, ор.	40
Буџаци, ор.	40	Гогића замет, ор.	41
Ваљевац, л.	49	Горња мала, део села	
Велика дуљњача, ор.	17	Горња њива, ор.	34
Велика њива, ор.	28	Грабље, ор.	106

Градина, ор.	13	Ливада Чаушевица, ор.	41
Градина пренов, ор.	54	Ливаде за црквом, л.	117
Границе, ор.	37	Ливаде код куће, ор.	41
Грмић, ор.	22	Ливадице, л. ор.	22
Грмњак, ор.	38	Лопар, ор.	95
Гробнице, ор.	95	Лутвеница, ор.	56
Дол, ор.	9	Љубина њивица, ор.	28
Доља, ор.	7	Љубичићевка, ор.	7
Доња мала, део села		Мала крчевина, ор.	2
До Саве, ор.	77	Мали гај, ор.	22
До шеварика, ор.	83	Мали шљивовац, ор.	7
Дренова греда, ор.	111	Милованчевића полој, ор. ш.	83
Дубока бара, ш.	40	Мочила, л.	1
Дудић, ор.	41	На балванима, ор.	87
Дуљњача, ор.	2	На брду, л.	77
Дуљњача у пољу, ор.	40	На буруму, ор.	87
Дуљњача у шталама, ор.	45	На кућишту, ор.	48
Дунавац, тр.	95	На крај шора, ор.	9
Дунавачка греда, ш.	116	На крају насипа, л. ш.	89
Ђавољи бурум, ор.	86	На Сави, ор.	81
Журковац, ор.	77	Новина, ор.	28
За гробљем, ор.	11	Ноћајка, ор.	14
За ливаде пут		Овсиште, ор.	42
Западна доља, ор.	38	Орница, ор.	38
Збеговиште, ор.	207	Пањик, ор.	42
Зидине, ор.	81	Парче за гајем, ор.	19
Зубача, ор.	51	Плац, ор.	41
Ивићевка, ор.	9	Под горњом мочилом, ор.	3
Источна доља, ор.	38	Под дољом, ор.	3
Јабuka, ор.	7	Покрај ливаде, ор.	38
Јалов плац, ор.	48	Полој, л. ш.	1
Јасеник, ш.	38	Полој до Саве, л.	81
Јовина градина, л.	38	Полојић, ш.	30
Јужни гај, ор.	41	Полојићак, ор.	46
Јулића јабука, ор.	2	Полој у шталама, ор.	17
Километар, ор.	87	Поље, ор.	55
Клетиште, ор.	44	Потес, ор.	27
Клетнички полој, ор.	45	Пренов, л. ор.	54
Клин, ор.	65	Пресека, ор.	95
Клисница, ор.	2	Радићевка, ор.	11
Код Агића честе, ор.	2	Рибаруша, ор.	43
Код врата, ор.	18	Рибићевка, ор.	83
Код гробља, ор.	7	Рогожњача, ор.	38
Код гувна, ор.	2	Романдићевка, ор.	83
Код клена, ор.	9	Северни гај, ор.	41
Код крушке, ор.	7	Селишка ливада, л. ор.	38
Код Марића гумна, ор.	18	Света бара, ор.	157
Код Рибарчевог полоја, ор.	38	Стража, ор.	101
Косница, ор. п.	5	Сува бара, ор.	123
Кратељи, ор.	22	Тадијина бара, ор.	22
Крушке, ор.	41	Тополик, ор.	20
Крчевине, л. ор.	21	Травњак, ор.	2
Кудељара, ор.	24	Травњачић, ор.	22
Кућиште, ор.	7	Тукар, ш.	18
Кучковица, л.	99	Тукарић, ор.	22
Лађине, л. ор.	7	Турске ливаде, л. ор.	3
Ледина, ор.	41	Углавци, ор.	49
Лединица, ор.	14	Узбрдица, ор.	7
Ливада, п.	2	Уз Саву, ор.	2
Ливада под баром, ор.	44	Церик, ор.	109

Цигљана, ор.	121	Шаренгуза, ор.	28
Ципина бара, л.	39	Шиљак, ор.	87
Чарапића гај, ор	22	Широка, ор.	7
Чаушевица, ор.	21	Широка греда, л.	106
Чезизова ливада, л.	87	Шљивици, л. воћ.	43
Џанина бара, ор.	118	Шљивовац, ор.	2
Шапановка, ор.	38	Штале, ор.	46

МАЧВАНСКА МИТРОВИЦА

Артески бунар		Кланица, —	
Баре, ш.	32	Код кантара, —	
Башча, ор.	56	Ливада, ор.	56
Башчованица, ор.	32	Мало поље, ор.	34
Богаз, пот.		Милованчевића шума, ш.	
Бродоградилиште		Модран, п.	
Вашариште, део места		Плажа, на Сави	
Воденица, —		Под Савом, ор. ш.	32
Врбак, ш.	32	Понтонски мост, на Сави	
Гробље		Превоз, преко Саве	
Ћумрук, —		Салашки пут	
Засавачки богаз, ор.	34	Сокића чардак, —	
Засавачки пут		Споменик	
Зидине, део места		Стара башта, п.	34
Камени мост, на Богазу		Турудића ливада, л.	
Караула, —		Ћуковац, део места	
Карлова стаза, према Сави		Фигура, поред насипа	
Касарна, —		Циглана, ор. ш.	59
Кеј, поред Саве		Чаршија, део места	
Кеца, ор.	59	Штек, пристаниште на Сави	
Киковача, преддео око моста на Богазу			

НОЋАЈ

Амбарине, ор.	287	Гаврићевка, ор.	54
Ановача, ор.	62	Гај, ор.	96
Баре, ор. ш.	227	Гачево, ор.	22
Бара греда, ор. п.	100	Градина, ор.	63
Батвача, ор.	49	Греда, ор. п.	96
Битва, пот.		Греда кључ, п. ш.	257
Божјакуша, ор.	82	Гредица, ш.	89
Бојчина греда, ор.	66	Густије иве, п.	85
Брешћак, ор.	81	Даниловка, ор.	235
Брдо, ор.	247	Дивљака, п.	178
Буџак, ор. ш.	101	Дрењ, ор.	388
Велика скеновача, ор.	36	Дуваниште, ор.	94
Ведрило, ор.	97	Дудић, ор.	81
Ведрило барс, б. ор.	101	Дудова, ор.	178
Вишњик, ор.	96	Дуљина, ор.	96
Враниште, ор.	31	Забран, ор. ш.	96
Врбица, ор.	223	Затрка у криваји, ор.	370
Вртлог, ор.	51	Затрке, ор.	452
Вршине, ор.	40	Зова, ор.	89
Вршгчине, п.	892	Јабука, ор.	51
Вуковача, ор.	94	Јасеник, ор. ш.	88

Јечмиште, ор.	288	Пресека, пот.	7
Јоцина греда, ор.	88	Пресек млаквa, ор.	251
Којша, ор.	51	Рајкова вешала, ор. п.	567
Крајњача, ор.	391	Реновиште, ор.	286
Кратељ, ор.	41	Рудо поље, ор.	99
Криваја, б.	51	Саџак,	51
Крчевина, ор.	98	Сврзија, ор. ш.	80
Купусна бара, ор. п. ш.	100	Скеновача,	100
Кућерине, ор.	492	Станиште, ор.	64
Кућиште, ор.	70	Станкова бара, ш.	241
Ливаде, б. ор.	91	Степеница, ор.	76
Ливадица, ор.	288	Стара зова, ор.	89
Лесковац, ор.	51	Стара ливада, ор. п.	84
Мала скеновача, ор.	36	Стари гај, ор.	68
Мале ливаде, ор.	378	Сумракуша, ор.	392
Миланова међа, ор.	81	Толић, ор.	88
Млакве, ор.	398	Тополик, ор. ш.	198
Мољатовица, ор. п.	94	Травњак, ор.	68
Нанина греда, ор.	205	Турска ограда, ор. ш.	100
Настифевка, л.	430	Углавница, ор.	733
Неговануша, ор.	49	Угљара, ор.	41
Недељкова бара, п.	285	У сегама, ор.	224
Новакуша, ор.	298	Церик, ор.	92
Обор, ор.	89	Црквене, ор.	76
Ограде, ор.	96	Чавина међа, ор.	97
Орашачка бара, ор.	198	Чешљуга, ор.	43
Парче, ор.	81	Чиковара, ор.	388
Песак, ор.	76	Џомба, ор.	66
Петрова ливада, ор.	86	Шеварије, ор.	93
Пилуза, ор.	76	Шилјак, ор.	15
Под Засавицом, ор.	426	Шипића гај, ор.	56
Пољанка, ор.	303	Шипићевка, ор.	97
Пољана, ор.	271	Широке बारे, ор.	86
Попово кућиште, ор.	301	Широко поље, ор.	89
Пренов, ор.	86	Шумадија, ор.	78

РАВЊЕ

Авлије, ор.	278	Дуга њива, ор. ш.	38
Ада, ш.	42	Дуги образдак, ор. пот.	34
Бадањ, ор. п.	55	Дудара, п.	21
Бара, б. п.	240	Забран, ор. ш.	19
Батве, л. ор. ш.	38	Забранчић, ш.	39
Богаз, б. п.	263	Затањ, ор. п. ш.	264
Болонтуша, п. ш.	38	Засавица, јез.	250
Босут, ор. ш.	1	Затворена њива, л. ш.	236
Брдо, ор.	6	Затрка, ор. ш.	12
Вишкуппија, ор.	2	Зовик, ор.	248
Врбак, ш.	7	Јабукe, ор.	1
Грабик, ор.	168	Јазбине, ор.	187
Градац, ор.	5	Јалак, ор.	169
Градиница, ор.	63	Јањик, ш.	67
Граориште, ор.	240	Јасеник, ш.	6
Греда, ор. ш.	12	Калемик, ор.	38
Грмњак, ор.	48	Клетиште, ор.	17
Гробница, ор.	11	Кључ, ор.	207
Гумно, ор.	6	Код грмића, ор.	179
Детелина, ор. п.	38	Код дуда, п.	61

Код изгореле јабуке, ор.	16	Преки шор, део села	
Код куће, ор.	1	Провалија, б. ор.	41
Код насипа, б. ор.	1	Прогон, п.	39
Код старог насипа, ор.	1	Пруд, ор.	7
Крател, ор. ш.	16	Пуштеница, ор.	61
Крчевине, ор.	2	Равањска бара, ор.	5
Кућиште, ор.	17	Река Сава, ор.	
Ливаде, ор.	2	Рувајница, ш.	19
Ливадица, ор.	18	Средња њива, ор.	38
Лисичија њива, ор.	44	Станишевац, ор. ш.	1
Млаквa, л.	183	Стара њива, ор.	39
На Сави, ор. ш.	15	Стрњика, ор.	179
Њивица, л.	41	Травњак, ор.	11
Овсиште, ор.	16	Требљевине, ор.	6
Окретањ, ор. п.	2	Трњак, воћ.	46
Оток, ор. ш.	1	Трњак, ор.	69
Паличак, л.	180	Тукања, ор.	38
Пашњак, ор.	18	Церје, ор.	2
Пескуља, ш.	32	Цицоњина њива, ор.	1
Под баром, ш.	11	Храст, из првог устанка	
Под гајица, ш.	65	Чиста бара, ор. п.	176
Полој, ш.	16	Шанац, из првог устанка	
Пољана, ор.	17	Шор, ор.	3
Преват, ор.	1	Шорић, ор.	41
Преграда, п.	161	Шуњићевка, ор.	39
Пред кољбом, ор.	39		

РАДЕНКОВИЋ

Баре, ор.	3	Јалов плац, ор.	368
Башчине, ор.	178	Јањик, ор. ш.	262
Багчованица, ор.	7	Јеленско поље, ор.	294
Бојића ливада, л.	274	Јечмиште, ор.	24
Брдо, ор.	17	Калуђеровица, п.	62
Велика шума, ор.	60	Код врба, ор.	157
Велики дан, ор.	5	Код градине, ор.	18
Вировље, б.	62	Код дивљаке, ор.	33
Вранова бара, п.	31	Крател, ор.	37
Врбак, ш.	10	Крива бара, ор. ш.	3
Врбова бара, л.	28	Крчевина, ор.	23
Врбовац,	1	Куљавица, л. ор. ш.	25
Гајевн, ор.	27	Ливада, ор. ш.	14
Гувно код Вировља, ор.	1	Ливаде, ор.	1
Дан, ор.	166	Ливадица, ор. ш.	50
Дирек, ор.	18	Липова греда, ор.	17
Драгомирово, ор.	153	Млаквa, л. ор.	3
Дугачки дан, ор.	154	Млакве баре, ор.	15
Дукино трње, ор.	153	Нове градине, ор.	383
Забран, ш.	18	Новина, ор.	20
Завировље, ор. п.	2	Њивица врбовац, ор. ш.	18
За гробљем, ор.	18	Њивице, ор.	1
За пачијом баром, б.	18	Орлови, ш.	379
За потес, пут		Острво, ор.	187
Зелена бара, ш.	7	Пачија, бара, ор. ш.	31
Игњатовача, ор.	186	Пескуља, ор. ш.	262
Јабукe, ор.	29	Под баром, л. п.	
Јазбине, ор.	25	Пољана, ор.	30

Потес, ор.	1	Садовине, ор.	1
Потес код гробља, ор.	6	Скелице, ор.	39
Пред њивом, ор.	154	Сува бара, п.	62
Преки шор, део села		Травњак, ш.	7
Преко друма, ор.	153	Ћерамиде, ор.	1
Пренов, ор. ш.	5	Угарнице, ор.	39
Пресека, л. ор.	20	Ужине, ор.	62
Пурин дан, ор.	18	Цеђа, ор.	17
Равеница код вировља, ор.	15	Церик, ор.	23
Раденковачко поље, ор.	192	Широка бара, л.	18
Разливе, ор.	7		

САЛАШ НОЋАЈСКИ

Агина бара, ор.		Ивара, б.	750
Ада, ор.		Иварина греда, ор.	631
Анићевка, ор.		Ивљак, ш.	187
Баре, ор.	334	Изданак, ор.	
Батвача, ор.	573	Јабукe, ор.	
Бапчине, ор.	185	Јазбине, ш.	394
Бели брег, ор. ш.	97	Јалија,	273
Бељевина, ор. п.	398	Јалија криваја, ор.	295
Бивоњача, б.		Јањичка бара, б.	
Богаз, пот.		Јарчевина, ор.	
Боговићевка, ор.		Јасеник, ор.	583
Богојевача, б.	221	Јеленска, б. ор.	397
Богојевача мочвара, ор. п.	221	Јелина њива, ор.	
Бостаниште, ор.		Јерезац, ор. ш.	114
Брестови, ор.	42	Јованова греда, ор.	615
Брестови пањевача, ор.		Јоцина њива, ор.	38
Брестови сврзија, ор.		Камичак, део села	
Бритвић, б. ор.	263	Караула, ор.	
Бркићевка, ор. п.	72	Киковача, ор.	
Бугарска греда, ор.		Кованчине, ор.	28
Варгашуља, ор.	483	Којша, ор. ш.	33
Велика ливада, ор.	785	Којшанска бара, л. ор.	83
Веселиновача, ш.		Којша изданак, ор.	694
Вивкова бара, б.		Коритара, ор.	266
Виљковача, ор.	419	Котаруша, ор.	68
Виноград, ор.	36	Котарушки луг, ор.	68
Вишњићевка, ор.	343	Кратељ, б. ор.	530
Вратичевача, ор.	452	Криваја, б.	
Врзлова греда, ор.		Кривајско поље, ор.	38
Врзловача, ор.	80	Крчевине, ор.	239
Вучковача, б.		Кућиште, ор.	109
Гајичића греда, ор.	322	Лабудово окно, б.	
Градина, ор.		Лекићевка, ор.	
Гредица, ор.	246	Ливада млакве	
Грмик, ор.	107	Ливаде, ор.	107
Грмњак, ор.	348	Ливадица мочвара	
Гробље, ор.		Ливајска греда, ор.	34
Доља, ор.	475	Липова бара, ор.	184
Достанића сокак		Лопатовац, ор.	34
Дуваниште, ор.	31	Лопатовац брестови, ор.	42
Дуга њива, ор.		Лопатовац јабукe, п.	
Забарак, ор.	425	Луг, ор. п. ш.	49
Засавица, јез.		Мајур, део села	

Мајуриште, ор.	267	Раскриће	
Манојлова међа, ор.	449	Росићевка, ор.	
Матићевка, ор.	388	Савићевка, ор.	239
Меанска њива, ор.		Саџак, ор. п.	83
Мезићевка, ор.	337	Сврзија, б. ор.	51
Милина бара, ор.	366	Сврзиначка греда, ор. ш.	359
Михајлова греда, ор.	424	Село криваја, ор.	
Модран, п. ш.	9	Сеоско гувно, ор.	483
Мољатовица, б. ор.	31	Скеновача, б. ор.	55
Мочвара луг		Скрајнача, б.	
Насип, поред Саве		Слаткача, ор. ш.	252
Недина греда, б. ор.	31	Сретенковићевка, ор.	244
Нешковача, ор.	168	Станиште, ор.	631
Њива у предору, ор.	673	Старо село, ор.	80
Обор, ор.	355	Судница, општинска зграда	
Ограде, ор.	251	Тополик, л.	394
Окно, ор.	123	Травњак, ор.	34
Орлова греда, ор.		Трстик островац,	
Орловињак, ор.	82	Ћосина греда, ор.	234
Орнице, ор.	67	Угљара, ор.	77
Островац, ор.	48	Чарубциница, ор.	208
Паљевина, ор.	295	Чевртија, к. ор.	36
Пањевача, ор.	367	Чиковара, б.	
Пањик, ор.	332	Чупићевка, ор.	35
Пиљуза, ор.		Швабићевка, ор.	273
Пландиште, б. ор.	298	Шијаковић, ор. п. ш.	31
Под баром, ор.	172	Широке बारे, ор.	
Попарића сокак		Широко поље, ор.	55
Посавље, ор.	34	Шујићевка, ор.	81
Пренов, ор. п.		Шума гадушевка,	
Пренов бара, б. ор.	800	Шума градина, ор.	
Причиновић, ор.	537	Шума у лугу, ор.	
Пут модрански		Шумадија, ор.	46

Стеван Ђајић

МИКРОТОПОНИМИКА У ХАТАРУ СЕЛА ИДВОРА (БАНАТ)

Рађено под руководством
проф. др Павла Ивића

Село Идвор се помиње 1660. и 1666. године. У Идвор су се населили граничари из Поморишја, Потисја и околине Кикинде (в. Душан Поповић, *Срби у Банату* Београд, 1955, 112). Прво насеље је било на данашњој рудини Старо село, одатле су се преместили на уздигнутије земљиште. За успомену на место некадашњег живљења Идворчани су подигли 20. јула 1839. године запис од цигала и на њему поставили црквенословенски текст о томе да је ту била црква до 1795. год.

Ево, једног кратког описа места: „Кад се у кишним данима вода разлије и поплави земљиште од Тамиша до села, Идвор остаје увек недирнут. Његови становници победоносно гледају у ове воде, чији таласи одмерено заплускују прве сеоске кућице, проузроковани јаком кошавом, која незадржано фијуче преко пољана, ударајући о обалу, по којој су начичкане сеоске кућице од набоја, као ластина гнезда. На том месту избија пут, који води од фаркајдинске железничке станице, преко скеле на Тамишу, па се везује са главном улицом Михаила Пупина, која се завршава према Ковачици, код огромне ветрењаче, док на средини села остаје раскрсница путова за Сакуле и Уздин, око које су подигнуте и све веће грађевине: школа, црква, општина и др. Међу њима је и утемељени Народни дом, који је почео да подиже Михаило Пупин своме народу као успомену на родни крај“ (в. Свет. Д. Миловановић, *По равном Банату*, Београд, 1935, 64). У прикупљању топонима помогли су ми Мирјана Николић и Душан Тодоров, ученици Гимназије „Коста Коларов“ из Зрењанина, а родом из Идвора. Употребљавао сам следеће скраћенице: б. — бара, в. — виноград, л. — ливада, ор. — ораница, п. — пашњак и ш. — шума.

Апина ленија, ор.

Апта, ор.

Атар, ор.

Баваниште, п. ш.

Баночова ћуприја

Бара, б.	
Баштине, ор.	
Бегејац, п.	
Бели брег, п.	
Бели фок, б.	
Борчића буџак, ор. п.	Sk VI 1899.
Брод, на Тамишу	
Велика бара, б.	
Велика греда, в. п.	
Велика ливада, ор.	Sk X 1899.
Велика унка, ор.	CyB 112
Велики буџак, ор. п.	Sk I 1899.
Велики друм	
Велики кубик, обала Тамиша	
Велики сигет, ор.	Sk XI 1899.
Велико црквиште, ор.	CyB 112
Ветрењача бунар	
Вир, део Тамиша	
Водица, ор.	
Водица, ор.	Sk XIV 1899.
Војица бара, б.	CyB 112
Газ, део Тамиша	
Галешев буџак, п.	
Гигина одаја, ор.	
Греда, ор.	
Гробљарско, део села	
Гувно, п.	
Два бунара, ор.	
Детелине, ор.	Sk VIII 1899.
Доља, ор.	
Дубока долина, ор.	
Дудара, део села	
Дудин бунар	
Бокин бунар	
Ђољина доља, ор.	
Живанова унка, ор.	Sk V 1899.
Жуто место, обала Тамиша	
Запис	
Излаз, ор.	
Јамуре	
Јарне, ор.	
Канал, канал	
Кечина ленија, ор.	
Ковачички пут	Sk XIII 1899.
Козловац, ор.	
Краљева унка, ор.	
Крива бара, б.	Sk IX 1899.
Кубик, обала Тамиша	
Курјачке врбе, п.	
Кућерине, ор.	
Ливаде, ор.	
Мала бара, б.	
Мала водица, ор.	
Мала унка, ор.	
Мали друм	
Мали кубик, обала Тамиша	
Мали сигет, п.	
Мали фок, б.	
Мртваљош, б.	
На апте, ор.	Sk VI 1899.

На велики друм, ор.	
На једним бунару, ор.	
На једним бунару, ор.	Sk XXI 1899.
На слатине, п.	
Неузински шпиц, ор.	
Нови виногради	
Одаја, ор.	
Пакина ленија, ор.	
Парлог, ор.	
Петићева бара, б.	
Подбрег, п.	
Развала, на обали Тамиша	
Ракчин бара, б. п.	Sk XV 1899.
Ристина бара, б.	
Рит, п.	СуБ 112
Рунов буцак, п.	
Русов буцак, п.	
Рутоњина греда, п.	
Рутоњина греда, п.	Sk VII 1899.
Савијутак, I, II, III, IV, V, ор.	Sk IX, XXI, XIX, XXI, XXV 1899.
Сакулско, ор.	
Сикиљево, део села	
Скела, преко Тамиша	
Слатина, п.	
Сокачић, ор.	
Стари виногради, ор.	Sk V 1899.
Старо село, ор	
Старо село, ор	Sk IV 1899.
Тамиш, р.	
Татарица одаја, ор.	
Тиришко, обала Тамиша	
Трновача, ор. п.	
Тукош, б. ор.	
Ћајин бунар, I. ор.	
Ћајина нова ленија	
Уздинска бара, п	
Уздинско, ор.	
Унчић, п.	
Утрине, ор. п.	
Утринска унка, ор.	
Ушће, обала Тамиша	
Фаркаждинско, ор. п.	
Фок, б.	
Фораићев бунар	
Цигљана	
Црквиште, ор.	Sk VI 1899.
Чајсиг, ор.	
Чот, ор.	
Шимрачка ленија, ор.	
Шицана, п.	
Шлајз, канал	
Шљункара, обала Тамиша	
Шпиц, ор.	

Извори и скраћенице:

Sk — Skizze I-XXV 1899. год. (геометарске мапе Идвора у општинској геомтарској управи, Ковачица)

СуБ — Душан Поповић „Срби у Банату”, Београд 1955.

Стеван Бајић

НАДИМЦИ И ПРЕЗИМЕНА У СЕЛУ АРАДЦУ (БАНАТ)

ПРИЛОГ ГРАФИ ЗА ПАТРОНИМИЈСКИ РЕЧНИК ЈУГОСЛАВИЈЕ

Рађено под руководством
проф. др Павла Илића

Село Арадац се налази осам километара од Зрењанина на путу према Тиси. У месту живе Срби и Словаци. Срби су били староседеоци кад су се населили Словаци крајем XVIII века (в. Д. Поповић, *Срби у Банату*, 86). Највише сам надимака прикупио од Стевана Вјерга, словачког учитеља у пензији и Милоша Ненина, земљорадника из Арадца. Више сељака сам испитивао да ми кажу српске надимке у генитиву једине и номинативу множине. Прилажем овом чланку надимке и презимена Словака (у српском изговору).

Припремајући овај рад, прво сам у Месној канцеларији у Арадцу исписивао из Књиге држављанства сва презимена мештана, а затим сам према презименима прикупљао надимке. Тако сам исто радио и кад сам прикупљао материјал за чланке *Надимци и презимена у Куману* и *Надимци и презимена у Добрици*.

СПИСАК ПОРОДИЧНИХ НАДИМАКА И ПРЕЗИМЕНА СРБА У АРАДЦУ (БАНАТ)

Надимак	Ген. једн.	Ном. множ.	Презиме
Агапин	Агапиног	Агапини	Томић
Агин	Агиног	Агини	Сланкаменац
Арин	Ариног	Арини	Никин
Арсенов	Арсеновог	Арсенови	Попов
Аца	Аце	Ацини	Поучки
Бабушкин	Бабушкиног	Бабушкини	Вујанић
Бадин	Бадиног	Бадини	Срданов
Бађин	Бађиног	Бађини	Бојанић
Бајин	Бајиног	Бајини	Сланкаменац
Бака	Баке	Бакини	Јованов
Бандика	Бандике	Бандикини	Сланкаменац

Барон	Барона	Баронови	Темерински
Батанин	Батаниног	Батанини	Томић
Батуц	Батуца	Батуци	Срданов
Бачика	Бачике	Бачикини	Тадин
Белин	Белиног	Белини	Сланкаменац
Блажин	Блажиног	Блажини	Непергаћа
Богнар	Богнара	Богнарови	Жупунски
Бокторов	Бокторовог	Бокторови	Адамов
Братин	Братиног	Братини	Ненин
Брашо	Браша	Брашини	Тадин
Бренкош	Бренкоша	Бренкоши	Папић
Брицин	Брициног	Брицини	Непергаћа, Николић
Букур	Букура	Букурови	Перин
Булика	Булике	Буликини	Сланкаменац
Буша	Буше	Бушини	Тадин
Васин	Васиног	Васини	Попов
Виловачки	Виловачког	Виловачки	Срданов
Врапцов	Врапца	Врапцови	Бојанић
Врачарин	Врачариног	Врачарини	Перин
Вунин	Вуниног	Вунины	Цветков
Гардаш	Гардаша	Гардашови	Тодић
Грга	Грге	Гргини	Антонин
Грујин	Грујиног	Грујини	Тошић
Грчкин	Грчкиног	Грчкини	Ђорђевић
Дарин	Дариног	Дарини	Непергаћа
Домишљан	Домишљана	Домишљани	Бојанић
Дудачин	Дудачиног	Дудачини	Јанков
Ђаков	Ђаковог	Ђакови	Јанков
Ђодар	Ђодара	Ђодари	Бојанић
Ђодин	Ђодиног	Ђодини	Џукић
Ђукин	Ђукиног	Ђукини	Ненин
Елесин	Елесиног	Елесини	Тошић
Ердељан	Ердељана	Ердељани	Вујин
Жиканац	Жиканца	Жиканцови	Ђурчић
Исаков	Исаковог	Исакови	Ненин
Ичин	Ичиног	Ичини	Непергаћа, Николић
Јарчов	Јарчовог	Јарчови	Срданов
Јашин	Јашиног	Јашини	Адамов
Јозин	Јозиног	Јозини	Ристин
Јоцулов	Јоцуловог	Јоцулови	Бојанић
Каканац	Каканца	Каканцови	Папић
Кањура	Кањура	Кањурини	Пиварски
Каркеш	Каркеша	Каркешови	Срданов
Касиров	Касировог	Касирови	Никин
Кевин	Кевиног	Кевини	Попов
Кешин	Кешиног	Кешини	Ненин
Кићенко	Кићенка	Кићенкови	Ђорђевић
Килин	Килиног	Килини	Попов
Кирем	Кирема	Киремови	Никин
Кица	Кице	Кицини	Томић
Козин	Козиног	Козини	Никин
Комарац	Комарца	Комарцови	Перин
Костин	Костиног	Костини	Попов
Кочин	Кочиног	Кочини	Марков
Кондеш	Кондеша	Кондешови	Бојанић
Кулин	Кулиног	Кулини	Ђурчић
Куманчан	Куманчана	Куманчани	Адамов
Куњалов	Куњаловог	Куњалови	Калуђерски
Купус	Купуса	Купусови	Томић
Курјаков	Курјаковог	Курјакови	Њенадов

Кускура	Кускуре	Кускурини	Јованов
Латкош	Латкоша	Латкоши	Бојанић
Левчин	Левчиног	Левчини	Томин
Лидин	Лидиног	Лидини	Бачичин
Љаља	Љаље	Љаљини	Вујин
Марин	Мариног	Марини	Тодић
Медени	Меденог	Медени	Ненадов
Мелкин	Мелкиног	Мелкини	Томић
Мемин	Меминог	Мемини	Ненин
Мимишка	Мимишке	Мимишкини	Бојанић
Миндек	Миндека	Миндекови	Станулов
Митароша	Митароше	Митарошини	Данкулов
Миџа	Миџе	Миџини	Ненин
Мишин	Мишиног	Мишини	Марковић
Мојсин	Мојсиног	Мојсини	Перин
Надин	Надиног	Надини	Матејин
Начелник	Начелника	Начелникови	Ненин
Нашкин	Нашкиног	Нашкини	Бојанић
Нешин	Нешиног	Нешини	Закић
Нинчић	Нинчића	Нинчићи	Данкулов
Њањар	Њањара	Њањарови	Адамов
Њокаш	Њокаша	Њокашови	Ненин
Олајџин	Олајџиног	Олајџини	Кирћански
Пактер	Пактера	Пактерови	Тадин
Пеља	Пеље	Пељини	Попов
Писаров	Писаровог	Писарови	Сланкаменац
Попов	Поповог	Попови	Марјанов
Прга	Прге	Пргини	Непергаћа
Прџеља	Прџеље	Прџељини	Фрајић
Пуја	Пује	Пујини	Попов
Пура	Пуре	Пурини	Жебељан
Радац	Радаца	Радацови	Арсенов
Радука	Радуке	Радукини	Томић
Рајнер	Рајнера	Рајнерови	Ненин
Рака	Раке	Ракини	Крстић
Ремин	Реминог	Ремини	Матејин
Рицин	Рициног	Рицини	Тадин
Ришин	Ришиног	Ришини	Марков
Рошин	Рошиног	Рошини	Томић
Ружин	Ружиног	Ружини	Перин
Сарјунов	Сарјуновог	Сарјунови	Томин
Сребрњак	Сребрњаковог	Сребрњакови	Марков
Сремчов	Сремчовог	Сремчови	Тадин
Сређо	Сређа	Сређови	Срданов
Ставра	Ставре	Ставрини	Ненин
Субатар	Субатара	Субатари	Ненин
Сукнаров	Сукнаровог	Сукнарови	Тошић
Сунцокретар	Сунцокретара	Сунцокретари	Ристин
Табањац	Табањаца	Табањцеви	Перин
Танасија	Танасије	Танасијини	Ненин
Тарошан	Тарошана	Тарошани	Достанић
Татин	Татиног	Татини	Павлов
Тејин	Тејиног	Тејини	Тадин
Тецин	Тециног	Тецини	Вујанић
Тирац	Тираца	Тираци	Томић
Томаш	Томаша	Томашови	Фрајић
Трефулин	Трефулина	Трефулини	Курјак
Трзало	Трзала	Трзалови	Петканић, Попов
Трифун	Трифуна	Трифунови	Бугар
Тртин	Тртина	Тртини	Ненин

Ђаћкало	Ђаћкала	Ђаћкалови	Ђорђевић
Ђефта	Ђефте	Ђефтини	Тошић
Ђурчин	Ђурчиног	Ђурчини	Антонин
Увалин	Увалиног	Увалини	Адамов
Фирциг	Фирцига	Фирцигови	Срданов
Хитлер	Хитлера	Хитлерови	Богданов
Цветко	Цветка	Цветкови	Мадих
Џвикалов	Џвикаловог	Џвикалови	Павлов
Џрњин	Џрњиног	Џрњини	Срданов
Џукерајев	Џукерајевог	Џукерајеви	Џукић
Џуњин	Џуњиног	Џуњини	Тодић
Џуца	Џуце	Џуцини	Ненин
Чика Теша	Ч. Теше	Ч. Тешини	Никин
Чикуча	Чикуче	Чикучини	Вујин
Чичкош	Чичкоша	Чичкошини	Бојанић
Џаја	Џаје	Џајини	Ненин
Шабан	Шабана	Шабани	Николић
Шандор	Шандора	Шандорови	Бојанић
Шања	Шање	Шањини	Јанков
Швинцов	Швинцовог	Швинцови	Тадин
Шеловренац	Шеловренца	Шеловренци	Данкулов
Шећеров	Шећеровог	Шећерови	Тошић
Шнајдеров	Шнајдера	Шнајдерови	Данкулов
Шобра	Шобре	Шобрини	Фрајић
Шоша	Шоше	Шошини	Пурков
Штета	Штете	Штетини	Ненин
Шћефа	Шћефе	Шћефини	Бојанић
Шурдин	Шурдиног	Шурдини	Тадин
Шућин	Шућиног	Шућини	Алексић

ПРЕЗИМЕНА БЕЗ НАДИМАКА

Аршић, Бачкалић, Божиловић, Васиљев, Васић, Воргић, Врзић, Вујић, Вукић, Вучетић, Гарбош, Голошин, Грујић, Дабић, Давидов, Дојчиновић, Ердељан, Етиски, Живков, Живковић, Звекић, Ивановић, Ивков, Игњатов, Илијин, Илић, Јанковић, Јовановић, Јовић, Каназир, Клипић, Ковачевић, Козарев, Козловачки, Којић, Костин, Крстин, Крунић, Лилић, Лудошки, Лукић, Мавренски, Мајсторовић, Манић, Манојлов, Марјански, Маринковић, Матић, Милошевић, Митрић, Михајлов, Младеновић, Мунђан, Негић, Никић, Новаковић, Омаљев, Павловић, Панајотовић, Парводић, Петровић, Продановић, Протић, Радин, Радовић, Радул, Ракић, Ранчић, Рашков, Ристовски, Савић, Секулић, Соларов, Србесков, Станков, Стојанов, Стојисављевић, Стојков, Стојшин, Тодоров, Томашевић, Турински, Ђирић, Ђурчин, Џвијић, Чолић, Чонкић и Чордаров.

СПИСАК ПОРОДИЧНИХ НАДИМАКА И ПРЕЗИМЕНА СЛОВАКА У АРАДЦУ (БАНАТ)

Надимак	Презиме	Надимак	Презиме
Абафов	Вјерг	Бакајови	Бенчик
Аго	Зеленак	Банови	Мало
Ањичка	Бацко	Баранов	Лабат
Арњаш	Обшуст	Бачикини	Обшуст
Арњашкини	Чеман	Белини	Милер
Бабецови	Хрубик	Бењуш	Вилчак

Бепко	Хучок	Кајзерови	Захорец
Блха	Јађуђ	Кањецови	Цеснак
Бођа	Гал	Капецови	Работка
Бољевчан	Петрак	Каранови	Радлински
Бомба	Широки	Карикашови	Хрубик
Бохуш	Светлик	Карђашови	Гала
Братин	Абеловски	Керђини	Милер
Браша	Года	Кесини	Зеленак
Брунцлик	Алач	Кечкешови	Граца
Брусик	Јанчо	Кисельови	Паљов
Бршљен	Хрубик	Кислови	Стано
Бугар	Бурик	Клачани	Страка
Булић	Јањиш	Клицови	Страка
Буранга	Микуш	Кљапешкини	Граца
Бухта	Бартош	Кљукови	Бурик
Бухтак	Хучок	Кодачкини	Повожањец
Бушо	Стано	Конопкини	Мучај
Велков	Мало	Костликарови	Ханус
Вереш	Бартош	Кохути	Ђурчок
Верњи	Њемчок	Кратки	Багљаш
Вибер	Звара	Кресанови	Цеснак
Виђас	Тот	Кривови	Абеловски
Видинкини	Сусекар	Кривкини	Њемчок
Вјазанкини	Бенчик	Кричкови	Балаш
Врабицини	Года	Кукавељи	Кокавски
Вршкини	Звара	Куликови	Михаљ
Вршков	Махач	Куљикови	Возаф
Гајдошов	Њемчок	Кушјакови	Звара
Галик	Гал	Кушњарови	Зеленак
Гангаш	Јанчо	Ластавицини	Гал
Гашпар	Хрубик	Ледерови	Зеленак
Геџини	Звара	Лизенхајџи	Софран
Говорник	Звара	Линдаши	Зеленак
Грајцерови	Хрубик	Лихари	Возаф
Грачкини	Бурик	Лишкини	Лиска
Грбини	Мучај	Ломпоши	Кужјак
Грегани	Јаношик	Лопињини	Дир
Дејакови	Јанчо	Љавкини	Стано, Звара
Деркови	Лиска, Дир	Љубини	Кужјак
Дидиши	Зеленак	Маршалови	Дејак
Динђеши	Бјелис	Маџикови	Јанчо
Длхи	Багљаш	Маџини	Гајдек
До димови	Мучај	Мацови	Лиска
Дрнчин	Шћевко	Машкови	Зеленак
Дружбик	Јановски	Миглецови	Светлик
Дућела	Звара	Микушови	Звара
Душкови	Абеловски	Миљеви	Гал
Душковкини	Гајдек	Миргашови	Хроњец
Ђурикини	Звара	Михаљеви	Хрк
Егисови	Мало	Мишови	Мраз
Елмери	Чеман	Мишурикови	Виљачик
Еремови	Облуст	Мнишкини	Фаркаш
Жарини	Звара	Мудри	Года
Жилини	Хучок	Муџини	Јанчо
Жирови	Года	На јаме	Хрубик
Захореци	Светлик	Онгрини	Повожањец
Звоначови	Года	Ондрулкови	Хуђеџ
Исини	Возаф	Паленицини	Кулик
Јоџикини	Зеленак	Палестинац	Дир
Карошови	Шаламун	Папини	Зеленак

Паприкашови	Хрубик	Фуцови	Шјаги
Пацареви	Макач	Французови	Њемчок
Пекаркини	Мраз	Халини	Чеман
Пекни	Баглаш	Ханови	Граца
Петрашови	Хрубик	Харини	Литавски
Пећкови	Бенчик	Хафтини	Тот
Пиканови	Звара	Херодес	Тот
Пискачи	Целенга	Хњупини	Виљачик
Потешкоћа	Бурик	Хольошови	Хрубик
Пурини	Виљачик	Хорњакови	Оравец
Пућерини	Лиска	Хривкини	Лаврошка
Пушкељови	Јановски	Хуђеци	Виљачик
Рајићи	Сусекар	Хумнини	Јашу
Ризикови	Марђиш	Хураји	Лабат
Рихтарови	Оцот	Хусарови	Ухрин
Ротерови	Страка	Цацаји	Звара
Румун	Лабат	Цверанови	Радлински
Савовкини	Мартиш	Чапицини	Лабат
Сајкови	Гал	Челарови	Махач
Самови	Виљачик	Червени	Чеман
Сатанови	Јановски	Черни	Шћевко
Сађуркови	Оцот	Чижини	Петраш
Сегиньови	Ђурас	Чизмарови	Јаношик
Словенац	Фукс	Чика Пајини	Бурик
Стракови	Милер	Чипчалови	Хучок
Стрикини	Тот	Чобанови	Абеловски
Талчкини	Лабат	Чрепарови	Хучок
Тонкови	Вихнал	Цандарови	Јаношик
Трубачјарови	Чапеља	Швабини	Бретшнајдер
Тучни	Мало	Шебини	Хуђец
Фабијанови	Звара	Шербетови	Ондрејов
Фафрошини	Мало	Шимунови	Бјелис
Федерови	Года	Штуцини	Кулик
Фероми	Стано	Шуљани	Силни
Фиртешови	Хроњец	Шумани	Звара
Францијеви	Захорец	Шушини	Чеман

СЛОВАЧКА ПРЕЗИМЕНА БЕЗ НАДИМАКА

Абафи, Агарски, Ајданов, Амброш, Бабушков, Барбул, Бартоле, Бено, Бенце, Бздушок, Бибак, Биреш, Бобовић, Брвеник, Буковски, Валента, Варга, Вашица, Веђеј, Вретенар, Вршка, Гагез, Гракша, Грачик, Грња, Дишплитер, Дуђик, Ђембер, Ђетваи, Ђуђа, Ердек, Еремијаш, Звекан, Ишток, Јакубец, Јардек, Кадањец, Кајзср, Каркавик, Карнаљик, Кереш, Кизур, Кињереш, Киш, Кмеђ, Ковач, Колењи, Коломпар, Коминка, Коркалин, Крајчо, Крижан, Курај, Кутлик, Кушњар, Лазар, Ластавица, Лукач, Маговић, Мађар, Мајср, Макан, Марац, Матух, Матушик, Мацко, Медоварски, Месарош, Месјар, Меша, Молнар, Павлик, Павлица, Пекар, Пећко, Плева, Плех, Роскош, Сабо, Собик, Стришко, Тихи, Тонек, Топољски, Транчин, Урбан, Фазекаш, Федер, Ферковић, Фридл, Халој, Хармад, Хуцки, Хрешин, Чех, Шајбен и Шебо.

НАДИМЦИ И ПРЕЗИМЕНА У ДОБРИЦИ (БАНАТ)

ПРИЛОГ ГРАЂИ ЗА ПАТРОНИМИЈСКИ РЕЧНИК ЈУГОСЛАВИЈЕ

*Рађено под руководством
проф. др Павла Ивића*

Село Добрица се налази у јужном Банату. У Добрици живе Срби, а некада је било и Румуна. Навешћу презимена која су имали заједничка Срби и Румуни: Балан, Белча, Букур, Веља, Гоја, Дума, Жебељан, Јованов, Лепедат, Максимов, Марган, Милосав, Мирча, Њагул, Павлов, Пасер, Пауљев, Ремелјеј, Србуљ, Станчуљ, Томаш и Царан. Ова презимена су извод из списка поседника у катастру (в. М. Вујић, *Православна српска парохија у Добрици крајем 1901. године*, Ср. Карловци, 1902, 57—80).

Ево још један податак о националном саставу: „31. јануар 1921. Пописано је 2694 становника, од којих је било Срба 2.487, Румуна 88, Немаца 64, Мађара 20, осталих 25“ (в. др Б. М. Дробњаковић и Феликс Милекер, *Лейойиси ойийина Подунавске области*, Панчево, 1929, 108). Данас у Добрици нема Румуна, али из појединих надимака и презимена види се да су романског порекла. У прикупљању надимака свесрдно се zaloжила Бранка Марилов, ученица Гимназије „К. Коларов“ из Зрењанина.

СПИСАК ПОРОДИЧНИХ НАДИМАКА И ПРЕЗИМЕНА У ДОБРИЦИ

Надимак	Ген. једн.	Ном. множ.	Презиме
Албуљев	Албуљевог	Албуљеви	Румун
Американцов	Американцовог	Американцови	Олар
Арватов	Арватовог	Арватови	Словић
Ардељанов	Ардељановог	Ардељанови	Ристин
Атуљев	Атуљевог	Атуљеви	Станчуљ
Бабијешћин	Бабијешћинов	Бабијешћини	Белча, Живков
	Бабијешћина		

Бакур	Бакура, Бакуровог	Бакурови	Бакурски
Барбуљев	Барбуљевог	Барбуљеви	Дрндарски
	Барбуља		
Бачин	Бачиног	Бачини	Мијатов
Берин	Бериног	Берини	Новаков
Бзгин	Бзгиног	Бзгини	Њагул
Биберов	Биберовог	Биберови	Јованов
Богданов	Богдановог	Богданови	Павлов
Бозар	Бозаровог	Бозари	Павлов
Босанац	Босанцовог	Босанцови	Ђуровић
Ботошан	Ботошановог	Ботошанови	Николић
Брајић	Брајићевог	Брајићеви	Лазаров
Бугарски	Бугарског	Бугарски	Топалов
Бугеров	Бугеровог, Бугера	Бутери	Дрндарски
Буја	Бује	Бујини	Вишњички
Бундриш	Бундриша	Бундришови	Белчан
Бурагов	Бураговог	Бурагови	Вишњички
Бурдин	Бурдиног	Бурдини	Лукић
Бурик	Буриковог, Бурика	Бурикови	Томаш
Бутуров	Бутуровог	Бутурови	Васић
Бућин	Бућина, Буће	Бућини	Дрндарски, Марган
Вапин	Вапиног	Вапини	Лазаров
Варјачин	Варјача, Варјачиног	Варјачини	Каначки
Вајферт	Вајфертовог	Вајфертови	Станков
Васински	Васинског	Васински	Белић, Васић
Верни	Верног	Верни	Косара
Вивков	Вивковог, Вивка	Вивкови	Марган
Випин	Випиног	Випини	Васић
Вицков	Вицковог	Вицкови	Максимов,
			Максимовић
Водин	Водиног	Водини	Белча
Вујин	Вујиног	Вујини	Лудошки, Марган
Гајин	Гајиног	Гајини	Стојишин
Галијин	Галијиновог	Галијинови	Лазаров
Германов	Германовог	Германови	Карабаш
Гиладски	Гиладског	Гиладски	Тодоров
Главашки	Главашког	Главашки	Марган
Глишин	Глишиног	Глишини	Васић
Голубов	Голубовог	Голубови	Илић
Грифлин	Грифлиног	Грифлини	Ранисав
Грошићев	Грошићевог	Грошићеви	Њагул
Дајенов	Дајеновог	Дајенови	Васић
Дрндар	Дрндара	Дрндарови	Дрндарски
Думин	Думиног	Думини	Марган
Ђућин	Ђућиног	Ђућини	Жебелан
Живанов	Живановог	Живанови	Царан
Жулин	Жулиног	Жулини	Њагул
Запулцов	Запулцова	Запулцови	Максимов
Звекић	Звекића	Звекићеви	Васић
Зрњин	Зрњиног	Зрњини	Петров
Извирилов	Извириловог	Извирилови	Попадић
Јабучки	Јабучког	Јабучки	Стајић
Јаковљев	Јаковљевог	Јаковљеви	Дрндарски
Јепуров	Јепуровог	Јепурови	Марган
	Јепура		
Јероњов	Јероњовог	Јероњови	Лазаров
Јовајерин	Јовајериног	Јовајерини	Недељков
Јовањешћин	Јовањешћиног	Јовањешћини	Мирча
Карањац	Карањаца	Карањчови	Васић
Карлин	Карлиног	Карлини	Њагул

Каснеров	Каснеровог	Каснерови	Балан
Кетрожан	Кетрожаног	Кетрежанови	Павлов
Кећало	Кећаловог	Кећалови	Станков
Ковачев	Ковачевог	Ковачеви	Велимиров
Ковачићев	Ковачићевог	Ковачићеви	Путник
Кокица	Кокице	Кокицини	Васић
Команов	Комановог	Команови	Гаврилов
Коминаров	Коминаровог	Коминарови	Стојадинов
	Коминара		
Крачунов	Крачуновог	Крачунови	Томаш
Кришанов	Кришановог	Кришанови	Павлов
Кубурин	Кубуриног	Кубурини	Животин
Лепедаћов	Лепедаћовог	Лепедаћови	Лепедат, Марган
Либрин	Либриног, Либре	Либрини	Васић
Лолићев	Лолићевог	Лолићеви	Њагул
Лулашов	Лулашовог, Лулаша	Лулашови	Станчуљ
Лудвик	Лудвиковог	Лудвикови	Мариллов
	Лудвика		
Мађар	Мађаровог	Мађарови	Варга, Пењов
Марјанов	Марјановог	Марјанови	Марган
Максимов	Максимовог	Максимови	Васић
Маличан	Маличног	Маличинови	Новаков
Мандин	Мандиног	Мандини	Курјачки
Маринков	Маринковог	Маринкови	Прокин
Матин	Матиног	Матини	Мирча
Мућков	Мућковог	Мућкови	Лепедат
Неузинац	Неузинца	Неузинцови	Баћанов
Њагулов	Њагуловог	Њагули	Жула
Њешин	Њешиног	Њешини	Мирче
Ођара	Ођариног, Ођаре	Ођарини	Васић
Пајков	Пајковог	Пајкови	Новаков
Пандуров	Пандуровог,	Пандурови	Станојлов
	Пандура		
Папрешов	Папрешовог	Папрешови	Лончаров
Пашин	Пашиног	Пашинови	Србуљ
Пекин	Пекиног	Пекини	Недић
Перутанов	Перутановог	Перутанови	Вишњићки
Петков	Петковог	Петкови	Дрндарски, Новаков
Пигин	Пигиног, Пигина	Пигинови	Кузманов
Пиждрин	Пиждриног	Пиждринови	Малетин
Плајвазов	Плајвазовог	Плајвазови	Жебељан
Поњавин	Поњавиног	Поњавини	Олар
Пуљишов	Пуљишовог	Пуљишови	Лепедат
Пурин	Пуриновог	Пурини	Преда
Ремијањов	Ремијањовог	Ремијањови	Думитров
Ришкуљев	Ришкуљевог	Ришкуљеви	Белча
Рцуљ	Рцуљевог, Рцуља	Рцуљеви	Станчуљ
Семјенски	Семјенског	Семјенски	Станчуљ
Славонац	Славонца	Славонци	Митровић
Соколов	Соколовог	Соколови	Жебељан
Србијанац	Србијанца	Србијанци	Вит
Тлентлин	Тлентлиног	Тлентлини	Томаш
Толвађанов	Толвађановог	Толвађанови	Новаков
Томашев	Томашевог	Томашеви	Њагул
Томоњов	Томоњовог	Томоњанови	Гилезан
Три срца	Три срца	—	Дума
Ћирин	Ћириног, Ћире	Ћирини	Деспотов
Ћобуљев	Ћобуљевог, Ћобуља	Ћобуљеви	Јованов
Ћоркин	Ћоркиног, Ћорка	Ћоркини	Топалов
Факелин	Факелиног, Факеле	Факелини	Жебељан

Фарбаров	Фарбаровог	Фарбарови	Њагул
Факелин	Факелиног	Факелини	Њагул
Фифик	Фификог	Фификови	Дрндарски
Фогарош	Фогарошовог	Фогарошови	Рајков
Фунделов	Фунделовог	Фунделови	Николић
Уцоњов	Уцоњовог	Уцоњови	Ремелеј
Цар	Цара	Царови	Бијанац
Циганин	Цигана	Цигани	Ђанга
Цинин	Цининог, Цинина	Цинини	Црњански
Цинцеров	Цинцеровог,	Цинцерови	Јованов, Стефанов
	Цинцера		
Цицвара	Цицваре	Цицварини	Жебелџан
Цоцин	Цоциног	Цоцини	Гилезан, Лазаров
Чаканцов	Чаканцовог	Чаканцови	Станков
Шаманцов	Шаманцовог	Шаманцови	Шаманц
Шерпин	Шерпиног	Шерпини	Новаков
Шкалићев	Шкалићевог	Шкалићи	Дрндарски
	Шкалића		
Скобуљ	Скобуљог, Скобуља	Скобуљови	Белча
Шлајферов	Шлајферовог	Шлајферови	Дрндарски
	Шлајфера		
Шпиканцов	Шпиканцовог	Шпиканцови	Жебелџан
Шулцов	Шулцовог, Шулца	Шулцови	Фанић
Шушин	Шушиног	Шушини	Даља

ПРЕЗИМЕНА БЕЗ НАДИМАКА

Бањаш, Барбу, Белер, Борић, Гаја, Грујин, Денђан, Заги, Јукић, Карањац, Капунац, Касапиновић, Кендерешки, Ковач, Котрља, Кришан, Крстин, Кукуљ, Ламбић, Леј, Лолић, Маљица, Папреш, Петровић, Сабалч, Хорват, Хуста, Шош, Шубља.

С А Д Р Ж А Ј

	стр.
Александар Албин — Прилог проучавању језика Стефана Рајића	1
Вера Јерковић — Лексичке разлике између Чајничког и Манојловог јеванђеља	23
Tatjana Batistić — Uloga konstrukcije <i>u</i> + <i>lokativ</i> u konstituisanju izvjesnih tipova srpskohrvatskih rečenica	29
Ангелина Манчев — Облици генитива множине именица II декли- нације са консонантском групом на крају основе	43
Гордана Вуковић — О неким функцијама инструментала без пред- лога у језику Ћосићевих „Корена“	65
Svetlana Zajseva — Specifična slovenska leksika u savremenim čakav- skim govorima	69
Милица Грковић — Акценат у говору села Чумића	111
Мато Пижурица — Употреба падежа у говору Роваца	143
Ангелина Манчев — Материјал за фонетику села Петерлаш у оп- штини Димитровград	177
Melanija Mikeš i Plemenka Vlahović — Glasovna struk- tura KVKV u razvojnom procesu asocijativnog sistema glasova . . .	189
Стеван Ђапић — Микротопонимика села у северној Мачви која припадају општини Сремска Митровица	209
Стеван Ђапић — Микротопонимика у хатару села Идвора (Банат)	217
Стеван Ђапић — Надимци и презимена у селу Арадцу (Банат) .	221
Стеван Ђапић — Надимпи и презимена у Добрици (Банат) . . .	227